

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

“YOL VE YÂD”

HAC YOLCULUĞUNUN YAZILI HAFIZASI SERGİSİ KATALOĞU

“ROAD AND REMEMBRANCE”

WRITTEN LEGACY OF THE HAJJ JOURNEY MANUSCRIPT EXHIBITION

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 245

Publications of the Manuscript Institution of Türkiye: 245

Katalog Serisi/Catalog Series: 7

Proje Yöneticisi/Project Manager

Coşkun Yılmaz

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı

Sergi Küratörü/Exhibition Curator

Ensar Karagöz

Yazma Eser Uzmanı

Editör/Editor

Ensar Karagöz

Danışman/Consultant

Dr. Fethi Furkan Yınoğlu

Dr. Yahya Nurgat

Şifahane Koordinasyonu/Coordination of Book Conservation

Ömer Kuzgun

Katalog Yayın Koordinasyonu/Coordination of Catalogue

Publication

Arafat Aydın

İçerik Hazırlık/Catalog

Ahmet Çınar, Büşra Erenuluğ, Ensar Karagöz, Recep Hisar,

Şeyma Özcan

İngilizce Çeviri/English Translation

Abdullah Kılınç, Abdullah Seçgin, Ahmet Kaylı, Ayşe Hilal Kaymak

Ayık, Mustafa Yalçinkaya, Rabia Seçkin Çakır, Rumeysa Nur Şahin,

Zeynep Altuner

Çeviri Kontrol/Translation Editor

Ayşe Hilal Kaymak Ayık

Restorasyon ve Eser Koordinasyonu/Coordination of

Restoration and Manuscript

Rumeysa Gedik, Şule Yıldız

Sergi Restoratörleri/Exhibition Restorators

A. Betül Oral, Ahmet Yasir Özay, Aslı Arık, Aynur Kaya, Benan Taşlıdağ,

Betül Küçük, Betül Özçelik, Ebru Coşkun, Ece Darmaduman, F. Nihan

Ayhan, Felek Özkan, Gizem Erten, Gizem Yerli, Gülşah Bıçakçı, Halime

Gelir, Hatice Kasap, Hatice Yılmaz, İrem Yılmaz, Kevser Görgülü Uçar,

Kübra Akyüz, Leyla Yücelsin, Mebrure İpek Özyürek, Melek Büşra

Erken, Melek Ertaş, Mervenur Kocaman, Meryem Çakar, Pınar Terkeş,

Rumeysa Gedik, Selma Polat, Sena Hoş, Sultan Berberoğlu, Sümeyye

Öndeş, Şeyma Özcan, Ümit Yılmaz, Zeynep Doğan, Zeynep Yıldırım

Sergi Kurulumu/Exhibition Team

Cüneyt Adıvar, Elif Çiftçi, Felek Özkan, Gamze Merter, Hasan Fahri

Takim, Hatice Kasap, Melek Ertaş, Mervenur Kocaman, Sümeyye Küçük

Fotoğraf/Photography

Mustafa Yılmaz, Özlem Uzun, Zeynep Ergeç

Kapak Tasarım/Cover Design

Bülent Avnamak

Tasarım/Design

Yüksel Yücel

Baskı/Printing

Matsis Matbaa A.Ş.

www.matsisprint.com

Sertifika No: 75309

Baskı Yeri, Yılı ve Adedi/Publication Facts & Print Run

İstanbul 2025, 1.000 adet

ISBN: 978-975-17-6183-5

Besmele (1. sayfa)/Basmala (Page 1)

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Mihrişah Sultan 150, 1^b

Tuğra (4-5. sayfa)/Tughra (Page 4-5)

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, G.Y. 943

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Copyright © Directorate of the Turkish Institution for Manuscripts. All rights reserved.

Bütün yayın hakları Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

All rights belong to the Directorate of the Turkish Institution for Manuscripts. Without the prior permission of the Directorate, the work cannot be published or copied wholly or partially, by any means and in any form..

Bu katalog, 9 Mayıs 2025 tarihinde Rami Kütüphanesi'nde düzenlenen “Yol ve Yâd: Hac Yolculuğunun Yazılı Hatırası Sergisi için hazırlanmıştır.

This catalog has been prepared for the exhibition “Road and Remembrance: Written Memory of the Pilgrimage” held on May 09, 2025 in the Rami Library.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 36 38

tuyek@ktb.gov.tr

www.yek.gov.tr

YOLYÂD VE HAC YOLCULUĞUNUN YAZILI HAFIZASI

Hac Yolculuğunun Yazılı Hafızası
Yazma Eser Sergisi

ROAD AND REMEMBRANCE
Written Legacy of the Hajj Journey
Manuscript Exhibition

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

کَلَامُ سُلْطَانِ أَحْمَدِ بْنِ خَانَ مُحَمَّدِ دَنَاشَرِ

محمّد

أولدى شبر مضرع يغث جليل ومعتبر

Takdim

Hac, insanlık tarihinin en köklü ve derin manevî yolculuklarından biridir. Asırlardır İslâm medeniyetinin kalbinde müstesna bir yer edinen bu kutlu sefer, yalnızca bir ibadet değil; aynı zamanda ilmin, kültürün, sanatın ve hafızanın nesiller boyunca taşındığı büyük bir medeniyet köprüsüdür.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığımız tarafından hazırlanan “Yol ve Yâd: Hac Yolculuğunun Yazılı Hafızası” sergisi ve bu katalog, işte bu kutlu yolculuğun yüzyıllar içinde şekillenen yazılı hafızasını, nadide el yazması eserler aracılığıyla bugüne taşımayı hedef edinmiştir.

Bu çalışmada, menzilmâmelerden surre defterlerine, minyatürlü şehir tasvirlerinden dua mecmualarına, hac yolculuğunda karşılaşılan eşkiya baskınlarına dair notlardan delil nişanlarına kadar çok sayıda kıymetli eser, okuyucuyla buluşmaktadır. Bu belgeler, yalnızca bireysel bir ibadetin izlerini değil; aynı zamanda bir medeniyetin kolektif hafızasını, hatırlama ve aktarma geleneğini gözler önüne sermektedir.

Tarih boyunca hac yolları, sadece müminlerin fiziki bir yolculuk güzergâhı olmamış; aynı zamanda ilim, irfan ve sanatın farklı coğrafyalar arasında taşındığı güçlü bir kültürel bağ kurmuştur. Üsküdar’dan Anadolu’ya, Şam’dan Medine’ye, Mekke’den Taif’e uzanan güzergâhlarda kaleme alınan bu yazmalar, geçmişin ilmi, estetik ve manevî anlayışını günümüze taşıyan canlı şahitlerdir.

Sergide yer alan Mushaflar, menzil listeleri, surre defterleri ve kutsal mekânlara dair minyatürlü tasvirler, yalnızca içerikleriyle değil, taşıdıkları zarif sanat anlayışıyla da dikkat çekmektedir. Özellikle Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara gibi mukaddes mekânların incelikle betimlendiği tasvirler, kutsalın sanatla buluştuğu nadide örnekler arasında yer almaktadır.

Bu sergi ilk kez gün yüzüne çıkan pek çok eseri içermesi bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Böylece, yalnızca bir yolculuğun izleri değil; ilmimizin, inancımızın ve estetik birikimimizin asırlar boyunca nasıl taşındığını belgeleyen kıymetli bir miras okuyucuya sunulmaktadır.

Medeniyetimizin hafızasını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak gibi büyük bir sorumluluğun idrakiyle hazırlanan bu eser, geçmişle bugün arasında kurulan köprünün bir parçasıdır. Bu vesileyle, çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm uzmanlarımıza, restoratörlerimize ve kurum çalışanlarımıza en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu kıymetli koleksiyonun, sadece kültürel geçmişimizi değil; aynı zamanda inancımızın ve sanat anlayışımızın köklü hafızasını da geleceğe taşıyacağına olan inancımla, hem bu kıymetli sergiyi ziyaret edenlere ve okuyuculara ilham verici bir yolculuk diliyorum.

Mehmet Nuri Ersoy

Kültür ve Turizm Bakanı

Foreword

The Hajj is one of the most profound and time-honoured spiritual journeys in human history. For centuries, this sacred expedition has held a central and privileged place within Islamic civilisation—not merely as a form of worship, but also as a great civilisational bridge through which knowledge, culture, art, and memory have been carried across generations.

The exhibition “Road and Remembrance: The Written Legacy of the Hajj Journey,” organised by the Manuscript Institution of Türkiye, and the accompanying catalogue, aim to bring into the present the centuries-old written memory of this sacred journey through a selection of rare manuscript works.

This project brings together a wide range of valuable materials—from manāzilnāmes (route guides) and surre registers, to miniature cityscapes, collections of devotional prayers, notes on bandit raids encountered along the pilgrimage route, and dalīl badges identifying pilgrims. These documents illuminate not only the traces of individual religious devotion, but also the collective memory of a civilisation and its tradition of remembrance and transmission.

Throughout history, the routes of the Hajj have not only served as physical pathways for believers but have also formed a powerful cultural network through which knowledge, wisdom, and art travelled between regions. The manuscripts written along these routes—from Üsküdar and Anatolia to Damascus, from Madina to Ta’if—stand today as living witnesses to the intellectual, aesthetic, and spiritual vision of the past.

The Qur’anic codices, waystation lists, surre registers, and miniatures of the sacred sites included in this exhibition are notable not only for their content but also for the refined artistic sensibility they reflect. Especially remarkable are the delicate depictions of sacred spaces such as the Ka’ba al-Mu’azzama and the Rawda al-Mutahhara—rare examples of the sacred rendered through art.

This exhibition is also distinguished by the fact that many of the works presented are being displayed to the public for the first time. Thus, what is offered to the viewer is not only the

historical imprint of a journey, but a precious heritage that documents how our knowledge, faith, and aesthetic tradition have been preserved and passed down over the centuries.

This catalogue has been prepared with full awareness of the profound responsibility to preserve the memory of our civilisation and transmit it to future generations. It forms part of the bridge that connects the past with the present. On this occasion, I would like to extend my sincere gratitude to all the experts, restorers, and staff members of our institution who contributed to the realisation of this work.

With the conviction that this invaluable collection will carry forward not only the cultural legacy of our past but also the enduring memory of our faith and artistic tradition, I wish all readers and visitors to this remarkable exhibition an inspiring journey.

Mehmet Nuri Ersoy

Minister of Culture and Tourism

SUNUŞ

Kâbe-i Muazzama başta olmak üzere kutsal mekânları yılda bir kere muayyen zamanda ziyaret ederek ifâ edilen hac ibadeti, İslam'ın beş temel şartından biridir. Ve bu temel vasfıyla müslümanlar arasında büyük bir öneme sahiptir. Mekke-i Mükerreme'ye ulaşmak, Kâbe-i Muazzama'yı tavaf etmek, Arafat'ta vakfeye durmak, Medine-i Münevvere'ye varmak... Her biri inananların gerçekleşsin diye dua ettiği bir rüyadır.

Bu rüyayı gerçekleştirmek için yola çıkanlar, İslam coğrafyası başta olmak üzere dünyanın dört bir yanından haccın merkezine, merkezden tekrar ait oldukları coğrafyaya doğru unutulmaz bir seyahatin hatıralarını beraberlerinde taşırlar. On binlerce insan ve büyük kervanlarla gerçekleşen yolculuklar, dilden dile, kaleminden kâğıda aktarılmıştır. Bir arınma hikâyesini beraberinde getiren bu yolculuk ilmî, irfanî, edebî, siyasî ve kültürel sahalarda büyük bir birikimin inşacısı, ihyacısı ve taşıyıcısı olarak ortak hafızanın mirasını ve mimarisini oluşturur. İnsanın sözünden davranışına her hâlini terbiye edici vasfı da bulunan hac, asırları kuşatan bir hareketlilik, etkileşim ve hafıza inşa mektebidir. Bu derin yolculuk, fizikî güzergâh kadar fikrî birikimi de içinde taşır. Her menzil bir durak, her durak bir kayıt, her kayıt bir şahitliktir. Yola çıkanların bir kısmı sadece adım atmaz; gözlemlerini kaydeder, izlenimlerini satırlara döker, hislerini yazıya geçirir. Okuma yazma bilmeyen Rahmetli babamın 50 sene önceki hac hatıralarından da bilirim ki çok azı yazsa da hepsinin çok renkli hatıraları vardır. Bu anlatılar da çoğu zaman muhatapların birikimlerine emanet edilir. Tarihte aylarca süren hac yolculuklarının hikemî, dinî, siyasî etkileşimlerinin yanı sıra en müessir yönlerinden biri de yolculuğun bir medreseye dönüşmesi, büyük âlimlerin bu seyahati önemli bir eğitim faaliyetine, ilmî bir ziyafet ve ciddi bir etkileşime dönüştürmesidir. İslam tarihinde seyahat ve ilim, özellikle de hac yolculuğu ve tedris faaliyeti zengin bir literatüre sahiptir.

Tarih boyunca İslam devletleri için hac aynı zamanda siyasî meşruiyetin, dinî hâmlığın ve kurumsal vakarın da tezahürü olmuştur. Bu durum, en net, zarif ve hürmetkâr şekliyle Osmanlılarda tecelli etmiştir. Devletin, Haremeyn'e yönelik bakış açısının en açık ve etkileyici tezahürü, Yavuz Sultan Selim'in kendisini "Hâdimü'l-Haremeyn" olarak vasıflandırmasında tecessüm etmiştir.

Hac, Osmanlılar için inananların güvenle edasından mesul oldukları bir ibadet, hürmet ve hizmet hissiyle bağlı oldukları bir merkez, mekânların kalbi, İslam coğrafyasının birlik, süreklilik ve hâmililiğinin temsilcisidir. Bu anlayışın en görünür tezahürü olan surre alayları, Osmanlı'nın kutsal topraklarla kurduğu çok yönlü bağın ifadesidir. Surre organizasyonu etrafında şekillenen yazılı kültür, Osmanlı'nın Haremeyn'le kurduğu siyasî, malî ve dinî ilişkiyi belgeler üzerinden anlatır. Surre defterleri, muhasebe kayıtları, ferâşet beratları gibi belgeler bu yolculuğu unutulmaktan kurtarıp resmî teşkilat yapısı içinde kalıcı arşiv belgelerine dönüştürmüştür.

Haccın asırlık tecrübelerine dikkat çekmek, bu konudaki birikimi yeniden görünür kılmak üzere sergi açılışını gerçekleştirdiğimiz ve kataloğu ile kalıcı hâle getirdiğimiz bu günler, hac mevsiminin yeniden ufukta görüldüğü, kabilelerin yavaş yavaş Haremeyn'e doğru yola çıktığı günlerdir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı olarak 2025 hac mevsiminde Rami Kütüphanesi sergi salonunda açtığımız "Yol ve Yâd: Hac Yolculuğunun Yazılı Hafızası" sergisi, hem mazi ile kurulan kültürel bağları hem de yazma eserler aracılığıyla ortak hafızayı güçlendirme ve canlı tutma gayretimizin tezahürüdür. Sergide yer alan her eser, sadece bir metin değil; dönemin sosyal yapısını, inanç dünyasını ve entelektüel birikimini satırlarında taşıyan kaynak özelliğine sahiptir.

Sergimiz, hac yolculuğunun güzergâhı, evveli ve âhiri ile beş ana tema etrafında şekillenmektedir: Hazırlık, Yolculuk, Yâd, İz ve Hasret.

Hazırlık bölümünde, menâzil ve menâsik kitapları aracılığıyla güzergâh ile ibadet şuurunun iç içeliğine dikkat çekilmektedir. Yolculuk kısmında, hacıların menzillerdeki gözlemlerine ve yolda vürûd eden manevî hallere dair kaleme alınan seyahatnâmeler yer almaktadır. Yâd bölümünde, Haremeyn'e gönderilen Mushaf'lar ve dua mecmuaları bu yolculuğun manevî derinliğine şahitlik ederken, kutsal beldelerin temsilî tasvirleri de zihinsel tahayyülün görsel izdüşümlerini yansıtmaktadır.

Kime kim Kâ'be naşib olsa Hüdâ rahmet ider
Her kişi sevdüğini hânesine da'vet ider

Taşlıcalı Yahya Efendi

İz bölümünde sergilenen eserler, hac yolculuğunun sadece fiilî bir hatıra olmadığı; yazılı kültür aracılığıyla ilmi ve tasavvufî sürekliliğe dönüştüğünü göstermektedir. Hasret başlığında ise hem hac yoluna çıkamayanların içli temennileri hem de bu kutlu seferi tamamlayanların ardından kalplerinde taşıdıkları özlem dile getirilmektedir. Levhalar ve temsili çizimler aracılığıyla hac, yaşanıp mazide kalan bir tecrübe değil; sürekli hatırlanan, haturaları kalpte hasretle taşınan, özlemle yeniden yaşanması hayal edilen bir durumdur.

Sergide öne çıkan eserler arasında Haremeyn menşeli yazmalar özel bir yer tutar. Mekke'de başlanıp Medine'de tamamlanan *Envâru't-Tenzîl* ve *Esrâru't-Te'vîl* isimli tefsirin müzehhep nüshası; Medine'de Ravza-i Mutahhara'da istinsah edilen *Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakşî'l-Fusûs*; Kâbe'de, Hacerü'l-Esved'in karşısında yazılan bir Mushaf-ı Şerif ve hac yolculuğu sırasında Mekke'de kaleme alınan *el-Hakikatü ve'l-Mecâz*, bu seferin ilmi ve ruhî boyutlarını yansıtan nâdir örneklerdir. Bunların yanı sıra *Terceme-i Şâhî li-İbn Kesîr ed-Dimaşkî* adlı eserde anlatılan bir eşkiya saldırısı, hac yolculuğunun yalnızca ibadetle değil; risk ve dirayetle de örülmüş bir tecrübe olduğunu gösterir. Müellif hattı eserler arasında, Taşköprülüzâde'nin hacca duyduğu özlemi dile getirdiği mektubunu içeren mecmua ile İdris-i Bitlisî'nin veba nedeniyle yarıda kalan seferinin ardından kaleme aldığı *Risâletü'l-İbâ' an Mevâkı'i'l-Vebâ'* adlı risâlesi dikkat çeker. Bu metin, yolculuk etiği ve bireysel sorumluluk bilinci açısından erken dönem hac literatüründe istisnai bir yere sahiptir. *Terceme-i Hasenâtü'l-Haremeyn*, yolculuğun metafizik boyutlarına işaret ederken; *Tayyibetü'l-Ezkâr* gibi Medine tasavvurunu diri tutan metinler, bu manevî coğrafyanın zihinsel haritasını çizer. Kurumsal hafızaya ışık tutan Surre Masraf Defteri ve Ferâşet Beratları, Osmanlı'nın hac organizasyonundaki düzenini ve hâmi kimliğini belgeler. Son olarak,

Celî Sülûs, Çırçırılı Ali Efendi, 1306/1889

Haremeyn tasvirleri; hac yolculuğunun yalnızca fiilî bir sefer değil, metin, mekân ve hatıra arasında kurulan çok katmanlı bir sanat faaliyeti olduğunu gösterir.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı olarak yazma kültürünün taşıyıcılığını yalnızca bir arşiv çalışması değil, bir hafıza inşası olarak görüyoruz. Yazmalar, zamanın içinden süzülüp gelen taşıyıcılardır. Her biri zamanının şahidi, medeniyetimizin kayıdır. Bu bağlamda sergilerimiz, yalnızca nâdir nüshaların temaşaya açıldığı vitrinler değil; tarihle bugünü buluşturan, yarınla bağ kuran, okurla metin arasında iletişim zemini kuran kültürel karşılaşma alanlarıdır. “Yol ve Yâd” Sergisi bizi, bireysel ve kolektif hafızayı yoklamaya, hac gibi büyük bir ibadetin izlerini yalnızca kutsal mekânlarda değil satırlarda da takip etmeye çağırıyor. Bu çerçevede, sergi kataloglarımızı yalnız bir rehber değil, bir bellek nesnesi, bir ilmi kaynak ve bir şahitlik vesikası olarak hazırlıyoruz.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı ülkemizin en önemli ilim ve kültür hamlelerinden birisidir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın kuruluşuna öncülük eden ve çalışmalarımızı her daim himaye eden Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a; desteğini hiçbir zaman bizden esirgemeyen Kültür ve Turizm Bakanımız Sayın Mehmet Nuri Ersoy'a şükranlarımızı sunuyoruz. Sergiye emek veren tüm mesai arkadaşlarımıza, şahıs ve kuruluşlara gönülden teşekkür ediyoruz. Koleksiyonundaki kıymetli eserlerden sergimizle ilgili olanları bizimle cömertçe paylaşan Sayın Bekir Kantarcı'ya ve koleksiyonundaki nâdir bir mektubun sergilenmesine izin veren Sayın Nurullah Özdem'e müteşekkirimiz. Kutsal topraklara yönelen her yüz, ardında yalnızca dua değil; belge, bilgi ve hatıra da bırakır. Biz de bu izlerin sahibi hac yolcularının her birini hayırla ve minnetle yâd ediyoruz.

Coşkun Yılmaz

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı

Preface

Hajj, which is performed once a year at a designated time by visiting the holy sanctuaries—chief among them the Ka’ba—is one of the five fundamental pillars of Islam. In this essential capacity, it holds profound significance among believers. To reach Makkah al-Mukarramah, to circumambulate the Ka’ba al-Muazzamah, to stand in vigil at Arafat, to arrive in Madina al-Munawwarah... Each of these is a dream for which the faithful earnestly pray to come true.

Those who set out to realize this dream carry with them the memories of an unforgettable journey, one that begins from every corner of the world—especially across the Islamic geography—towards the sacred centre and then returns them to their homeland. These travels, undertaken by tens of thousands of people in meticulously organized caravans, have been passed down both orally and significantly through written accounts. This journey toward the centre, a path of purification, has built, revived, and transmitted a vast legacy of knowledge, wisdom, literature, politics, and culture, forming the architecture and memory of a shared heritage. *Hajj*, which carries the power to refine every state of a person—from word to action—is a school of movement, interaction, and memory that spans the centuries. This profound journey encompasses not only a physical route but also an intellectual and spiritual accumulation. Every stop is a station, every station a record, every record a testimony. Some among those who set out on this journey do more than walk; they observe, document their impressions, and give voice to their emotions in writing. As someone whose late father could not read or write, yet who told vivid stories from his pilgrimage fifty years ago, I know that even if not all travellers can write, they all have rich memories to share. These narratives are often entrusted to the knowledge and memory of their listeners. Beyond the moral, religious, and political interactions embedded in the long pilgrimages of the past, perhaps one of their most influential aspects was the transformation of the journey into a kind of school: great scholars turned the pilgrimage into a significant educational endeavour, an intellectual feast, and a serious site of exchange. In Islamic history, travel and knowledge—particularly the *Hajj* and the act of teaching during it—have given rise to a rich and enduring literature.

*To whom the Ka’ba is granted, God shows His mercy
Each soul invites their beloved to their own home*

Taşlıcalı Yahya Efendi

Throughout history, for Islamic states, the *Hajj* has also served as a manifestation of political legitimacy, religious patronage, and institutional dignity. This reality found its clearest, most elegant, and respectful expression in the Ottoman Empire. The most compelling and symbolic articulation of the state’s outlook toward the Haramayn was embodied in Sultan Selim I’s designation of himself as Hâdim al-Haramayn—“the Servant of the Two Holy Sanctuaries.” For the Ottomans, the *Hajj* was a religious duty they were responsible for ensuring that the faithful could perform in safety; it was a center to which they were bound by reverence and service, the heart of all sacred spaces, and the representative of the unity, continuity, and guardianship of the Islamic world. The *surre* processions, the most visible expression of this understanding, represented the multifaceted relationship the Ottomans cultivated with the holy lands. The written culture shaped around the *surre* organization documents the Ottomans’ political, financial, and religious ties with the Haramayn. Documents such as *surre* registers, financial records, and *ferâşet* decrees preserved the memory of this journey and turned it into enduring archival material within the official institutional structure.

This exhibition—opened with the aim of drawing attention to the centuries-old experiences of the *Hajj* and of once again making this wealth of memory visible—is taking place just as the new *Hajj* season comes into view on the horizon and as pilgrim groups begin slowly making their way toward the Haramayn. As the Manuscript Institution of Türkiye, the exhibition “The Road and Remembrance: The Written Legacy of the Hajj Journey,” opened during the 2025 *Hajj* season in the Rami Library exhibition hall, is a reflection of our effort to strengthen and sustain our shared memory through manuscript heritage and to reinforce the cultural ties with the past. Each item in this exhibition is not merely a written text, but a manuscript that bears within its lines the social structure, spiritual world, and intellectual richness of its time.

Our exhibition is structured around five main themes that encompass the route, beginning, and end of the *Hajj* journey: Preparation, Journey, Remembrance, Trace, and Longing.

The Preparation section highlights the interwoven nature of the pilgrimage route and devotional awareness through *manâzil* (staging-post) and *manâsik* (ritual) manuals.

In the Journey section, travelogues written by pilgrims capture their observations at different waystations and the spiritual states they encountered along the road. The Remembrance section bears witness to the spiritual depth of the journey through copies of the Qur’ān and prayer collections sent to the Haramayn, while symbolic representations of the sacred cities reflect visual projections of mental imagination. The works displayed in the Trace section demonstrate that the *Hajj* journey was not only a lived experience but also transformed into intellectual and mystical continuity through written culture. In the Longing section, we encounter the heartfelt supplications of those unable to embark on the journey and the deep yearning carried in the hearts of those who returned from this sacred expedition. Through soil from the Ka’ba, panels, and symbolic illustrations, *Hajj* is presented not merely as a past experience, but as a state of remembrance—one carried in the heart with longing and imagined again with hope.

Among the highlights of the exhibition, manuscripts originating from the Haramayn hold a special place. Notable examples include a gilded manuscript of the Qur’ānic commentary *Anwār al-Tanzīl wa Asrār al-Ta’wīl*, begun in Makkah and completed in Madīna; *Zubdat al-Fuhūs fī Naqsh al-Fusūs*, copied in the Rawda al-Mutahhara in Madīna; a Mushaf al-Sharīf copied directly across from the Black Stone in the Ka’ba; and *al-Haqīqa wa al-Majāz*, composed in Makkah during the course of a *Hajj* journey—each a rare work reflecting the intellectual and spiritual dimensions of the pilgrimage. In addition, the account of a bandit attack found in the work *Tarjama-yi Shāhī li-Ibn Kathīr al-Dimashqī* reveals that the *Hajj* journey was not only an act of worship but also a trial involving risk and resilience. Among the autograph manuscripts, a volume containing Taşköprülüzāde’s letter expressing his yearning for *Hajj* and Idrīs al-Bidlīsī’s treatise *Risālat al-Ibā’ ‘an Mawāqī’ al-Wabā’*, written after his pilgrimage was cut short due to plague, stand out. This latter text holds a unique place in early *Hajj* literature for its reflections on travel ethics and personal responsibility. *Tarjama-yi Hasanāt al-Haramayn* alludes to the metaphysical aspects of the journey, while works such as *Tayyibat al-Adhkār* sustain the spiritual imagination of Madīna, mapping out the inner geography of this sacred land. Archival documents such as the register of *surre* expenses and *ferāṣet* decrees shed light

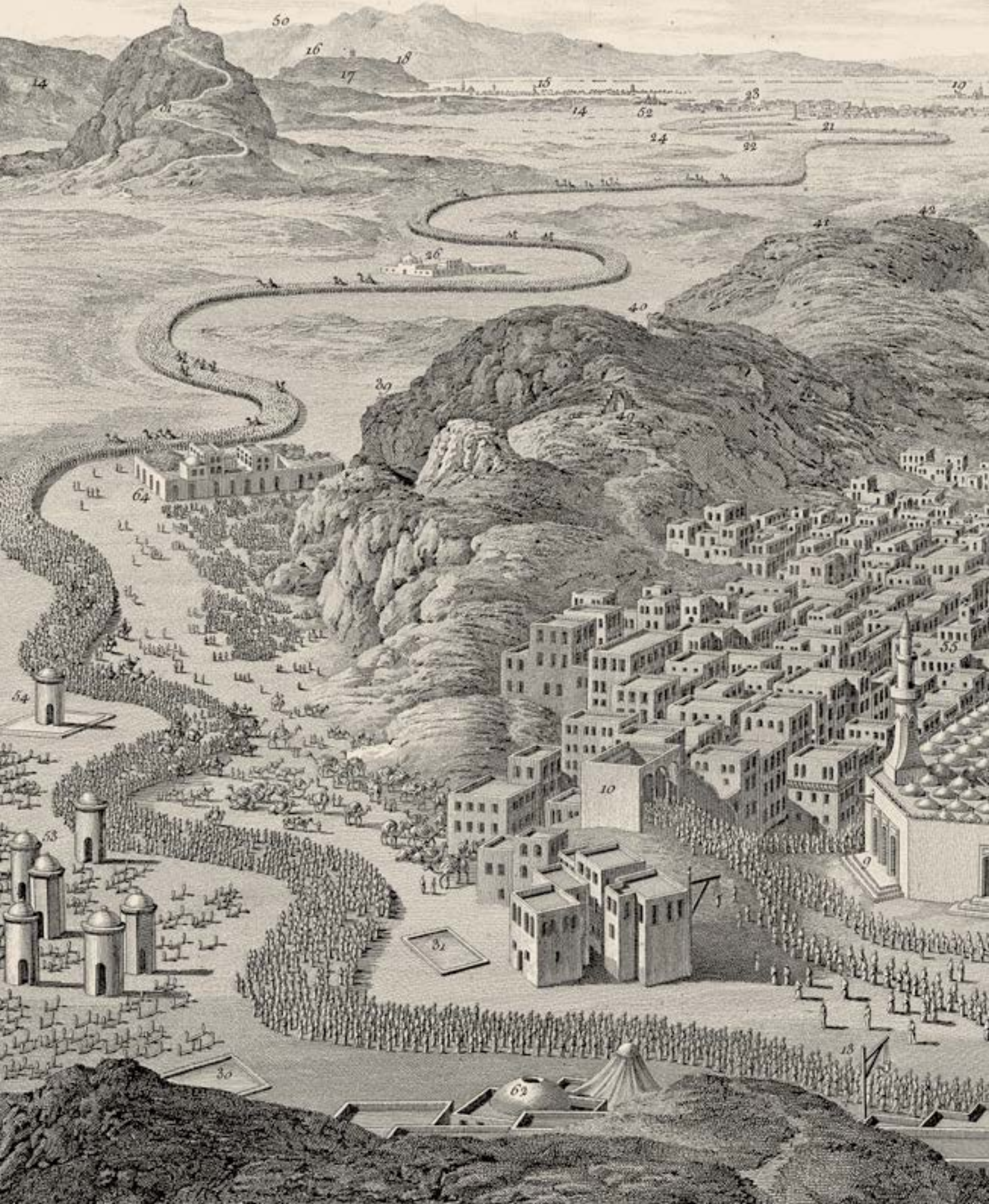
on the Ottoman state’s organized and patronly role in the *Hajj* operations. Finally, visual depictions of the Haramayn reveal that the *Hajj* journey was not merely a physical voyage but also a multilayered artistic activity, interweaving text, place, and memory.

At the Manuscript Institution of Türkiye, we view the preservation of manuscript culture not merely as an archival task but as an act of memory-building. Manuscripts are vessels of time—each a witness to its era, a record of a civilization. In this context, our exhibitions are not merely showcases for rare copies but cultural spaces of encounter that bring together past and present, reader and text. The exhibition “*The Road and Remembrance: The Written Legacy of the Hajj Journey*” invites us to explore both personal and collective memory, and to follow the traces of a great act of worship such as *Hajj* not only in sacred places, but also in lines of text. Accordingly, we prepare our exhibition catalogues not simply as guides, but as objects of memory, sources of knowledge, and documents of testimony.

On this occasion, we would like to extend our heartfelt gratitude to Our President Recep Tayyip Erdoğan, whose vision led to the founding of the Manuscript Institution of Türkiye—one of our country’s most significant scholarly and cultural initiatives—and who has consistently supported our work; to the Minister of Culture and Tourism Mehmet Nuri Ersoy, who has always stood by us; and to all our colleagues and collaborators who contributed to the realization of this exhibition. We offer our sincere thanks to MrW. Bekir Kantarcı for generously sharing the works in his valuable collection relevant to our exhibition, and to Mr. Nurullah Özdem for permitting the display of a rare letter from his private archive. Every face turned toward the sacred lands leaves behind not only prayers but also documents, knowledge, and memories. We, in turn, remember with gratitude and reverence each and every pilgrim whose footsteps have left behind these traces.

Coşkun Yılmaz

President of the Manuscript Institution of Türkiye

HAC KERVANI VE MEKKE-İ MÜKERREME

Hac kervanının Mekke-i
Mükerreme ve Harem-i
Şerif'e girişini, hacıların
Kâbe-i Muazzama'yı tavaf
edişini tasvir eden 18. yüzyıl
sonlarına ait panoramik
gravür.
(D'ohsson, Tableau Général
de l'Empire Ottoman)

- 1- Bâb-ı Şeybe
- 2- Hacer-i Esved
- 3- Hâtim
- 4- Bâb-ı Şerif
- 5- Rûkn-i Yemâni
- 6- Altınoluk
- 7- Rûkn-i Hacerü'l-Esved
- 8- Makâm-ı İbrahim

- 9- Bâb-ı Safâ
- 10- Safâ Tepesi
- 11- Merve Tepesi
- 12- Batn-ı Mekke
- 13- Safâ-Merve Arasındaki
İki Yeşil Direk (Işık)
- 14- Cebel-i Minâ
- 15- Mescid-i İbrahim
- 16- Cebel-i Arafat
- 17- Batn-ı Arafat
- 18- Cebel-i Rahme
- 19- Müzdelife
- 20- Cebel-i Kuzah
- 21- Mahalle-i Minâ
- 22- Cemre-i Akabe
- 23- Kurban Mahalli
- 24- Tıraş Mahalli
- 25- Mescid-i Hayf
- 26- Muhassab (Ebtah)
- 27- Bâbü'l-Veda

- 28- Kâbe Merdiveni
- 29- Sebil
- 30- Şam Birkesi
- 31- Mısır Birkesi
- 32- Kubbe-i Şem'an
- 33- Kubbe-i Abbâs
(Sikâyetü'l-Abbâs)
- 34- Makâm-ı Hanefi
- 35- Makâm-ı Şâfiî
- 36- Makâm-ı Mâlikî
- 37- Makâm-ı Hanbelî
- 38- Vaaz Kürsüleri
- 39- Cebel-i Ebu Kubeys
- 40- Cebel-i Cizli
- 41- Cebel-i Abdullah
- 42- Cebel-i Sebir
- 43- Cebel-i Şerif
- 44- Cebel-i Sevr
- 45- Cebel-i Menşiye
- 46- Cebel-i Lala

- 47- Cebel-i Handeme
- 48- Cebel-i Hind
- 49- Şakku'l-Kamer'in
gerçekleştiği yer
- 50- Cebel-i Hira
- 51- Cebel-i Nûr
- 52- Hz. İbrahim Namazgâhı
- 53- Şerif Türbeleri
- 54- Hz. Hatice'nin Türbesi
- 55- Şerif Konağı
- 56- Mekke Kadısının Konağı
- 57- Mescid-i III. Murad
- 58- Medrese-i Süleymâniyye
- 59- Medrese-i Kayıtbay
- 60- Deliller Baş Konağı
- 61- Baş İmam Konağı
- 62- Hamam
- 63- Sûk-u Mekke
- 64- Mu'allâ Kabristanı

1 Rehber-i Hac Haritası

Guide to the Pilgrim's Route (*The Map of Rehber-i Hajj*)

II. Abdülhamid döneminde taşbaskı tekniğiyle hazırlanan bu harita, Osmanlı coğrafyasında hac yolculuklarının rotasını, demiryolu ve deniz hatlarını, menzilleri ve kutsal şehirleri ayrıntılı şekilde gösterir. Aydın Maârif Müdüriyeti'nin izniyle 1318/1902 yılında Vilayet Matbaası'nda basılmıştır.

1318/1902
Taşbaskı
900x580 mm

Haritanın ilk kısmı dünya haritası, Osmanlı coğrafyası ve Hicaz güzergâhlarını içerirken, bu ikinci kısmı Medine'den Mekke'ye kadar uzanan Hicaz Demiryolu güzergâhı, hac ibadetlerinin yapıldığı kutsal mekânlar, konaklama yerleri, telgraf hatları ve deniz ulaşım noktalarını detaylandırır. Haritanın alt kısmında yer alan grafik açıklamalar ve istatistik cetvelleri, yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda dinî ve idarî organizasyon bağlamında da belge niteliği taşır.

Harita üzerinde yer alan dünya dinleri dağılımı tablosu, adeta Osmanlı'nın İslâm dünyasının lideri olmasının bir yansımasıdır. Ayrıca konaklama yerleri, güzergâh üzerindeki yerleşim birimleri ve istasyonlar hakkında ayrıntılı bilgi sunan liste, hac yolculuğunun devlet eliyle düzenlenen lojistik yönüne ışık tutar.

Rehber-i Hac Haritası, sadece yön bulmaya hizmet eden bir belge değil; hac ibadetinin idarî, siyasî ve kültürel boyutlarını temsil eden çok katmanlı bir görsel kayıttır.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 4378

This map, produced with the lithographic printing technique during Sultan Abdulhamid II's rule, prominently represents the pilgrimage routes within the Ottoman lands, along with railway and maritime paths, key resting spots and the holy cities. It was printed in 1318/1902 at the Provincial Printing House authorized by the Aydın Directorate of Education.

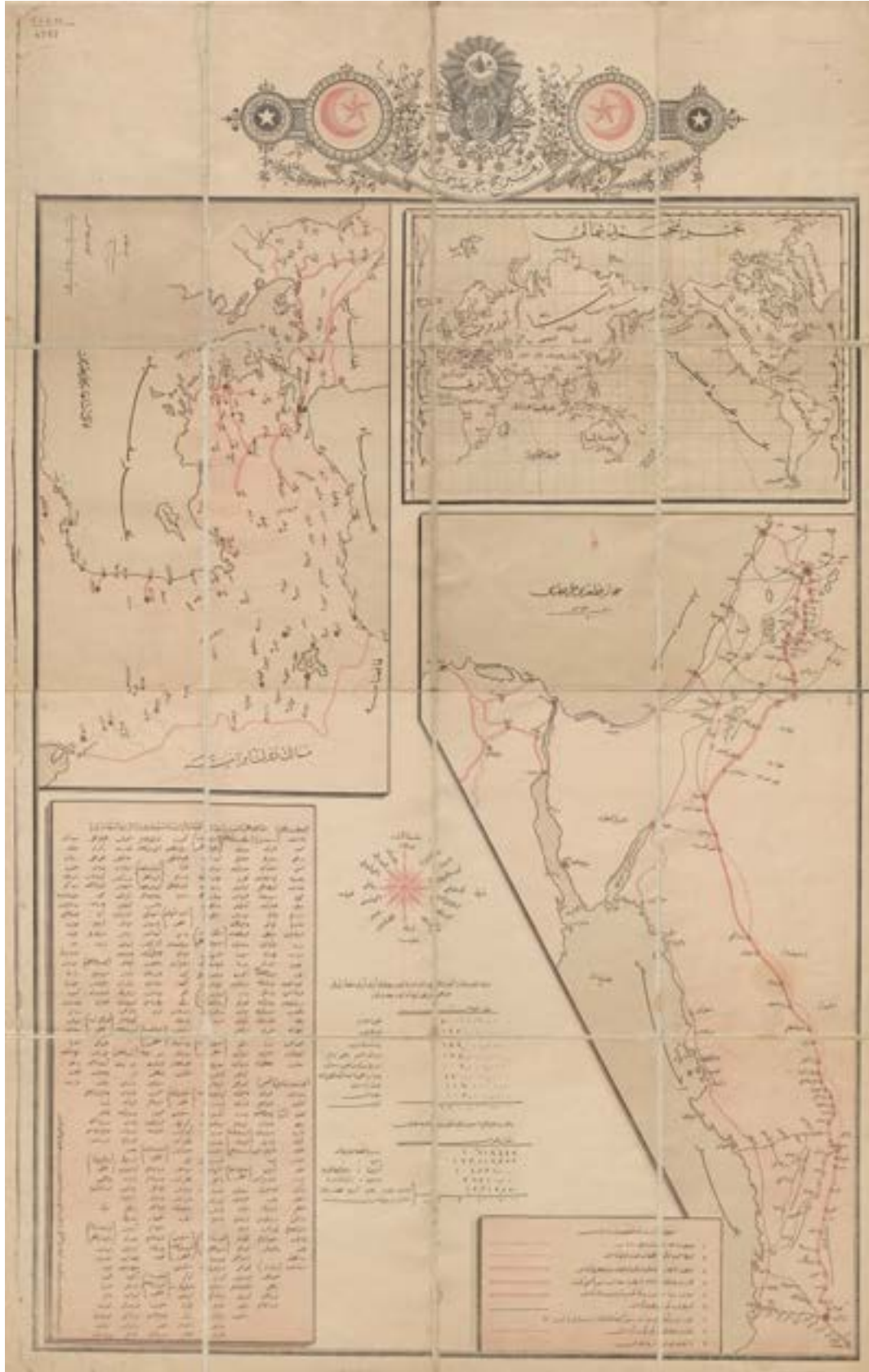
1318/1902
Lithograph
900x580 mm

While the first part of the map includes a global map, the geography pertaining to the Ottoman Empire and pilgrimage routes of Hijaz, the second and exhibited part illustrates the path of the Hijaz Railway route expanding from Madîna to MakkaMakkah, the sacred sites where pilgrimage rituals are performed, accommodation points, telegraph lines and maritime transportation hubs. The graphical explanations and statistical tables at the lower section function as both geographical guides and as supporting documentation regarding religious and administrative structures.

The visual representation of religious diversity across the globe serves to illustrate the Ottoman Empire's dominance in the Islamic sphere. Additionally, the register that outlines specific details about accommodation facilities, settlements along the pilgrimage route and stations highlights the logistical planning associated with the journey organized by state governance.

More than just a tool for navigation, the Map of *Rehber-i Hajj* is a rich visual artifact that reflects the multifaceted administrative, political, and cultural features of the pilgrimage journey.

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum, 4378

♦ İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 4378 / Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum, 4378

بروزن و طیار التیوز علی
ون انسان بولنوب بونلک آری آری
مذهبی ابداء ابد و جد و لدر

مقدار نفوس

۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۱۹۵۰۰۰۰۰۰۰۰
۱۵۹۰۰۰۰۰۰۰۰
۸۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۶۱۶۰۰۰۰۰۰۰۰
۵۰۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۱۶۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

اهل اسلام
نسل اولاد
بروشتار
اور فروشت
اور یاده که
بوریا راه
پوت بر سر
پهودی
پکوت

برگرفته ملت نجیب اسودیک سکود برادر

مقدار نفوس

۱۰۷۱۹۴۴۸
۱۳۳۴۱۹۹۷۲
۱۰۴۷۲۱۰۰۰
۳۷۲۱۰۰۰۰۰
۱۳۹۱۹۵۸۰
۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

نظری قطعات

مقدار نفوس

۱۰۷۱۹۴۴۸
۱۳۳۴۱۹۹۷۲
۱۰۴۷۲۱۰۰۰
۳۷۲۱۰۰۰۰۰
۱۳۹۱۹۵۸۰
۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

اور با فاطمه
اسیا
آرینفا
اور سوزها
آشامه بخدا مالیر
سازنده و برنات

۱	مسلک شاهان	اور دزدکی تقصیرات و استیانت
۲	مربطه عربیه و کی	مرد و لرزی اراده
۳	مسلک شاهان	قطعات حدود لرزی کوسر
۴	مجازد بر بوشلیک	موجوده اورا بوشلیک و بر بوشلیک کوسر
۵	معدن دیر	شام شریفین معدن دیر و اورا شریفین کوسر
۶	خریطه اورا و کی	خود و کلا کوسر و اورا کوسر
۷	مجازد بر بوشلیک	دور کوسر
۸	نظرات فطانت	معدن دیر و اورا کوسر و اورا کوسر (کوسر)
۹	باشلو و اورا	یکه یکی رکر لوس

در جابلو

2 Menâsik-i Hac

Menâsik-i Hajj

Müellifi bilinmeyen bu eser, hacın farzları ve edepleriyle birlikte Arafat, Müzdelife, Minâ, tavaf ve sa'y gibi temel rükünleri açıklayarak hacı adaylarını hazırlık sürecinde bilgilendirmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Türkçe-Rik'a

237x161x2 mm, 13 yaprak, 23 satır

Kağıt, siyah kırmızı mürekkep

Nüshanın metni pembe renk Doğu kâğıdı üzerine, siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak rik'a hattıyla yazılmıştır. Kalın kâğıt üzerine battal ebrulu cilt, dönemin kitap sanatına dair önemli örneklerden biridir.

Menâzil ve menâsik türündeki eserler, hac yolculuğunun hem zâhirî güzergâhını hem de mânevî hazırlığını belgeleyen eşsiz kaynaklardır. Menâzil kitapları, hac kabilelerinin İstanbul'dan başlayarak Haremeyn'e uzanan yolculuklarında uğradıkları konak yerlerini; bu menzillerdeki coğrafi, iktisadî ve dinî unsurları -su kaynakları, camiler, zaviyeler ve evliya türbeleriyle birlikte- aktarır. Menâsik metinleri ise hacın ibadet boyutunu, rükün ve vaciplerini, yapılması ve sakınılması gereken hususları ayrıntılı biçimde açıklayarak hacı adaylarını bilgilendirir. Bu iki tür bir araya geldiğinde, yalnızca bir ibadet rehberi değil; Osmanlı hac yolculuğunun coğrafi, sosyal ve ruhânî haritasını çizen bellek metinleri olarak öne çıkar.

Nüshanın 1^b-2^a sayfaları, mahrûse-i İslâmbol'dan başlayarak Şâm-ı Şerîf, Medîne-i Münevvere ve Mekke-i Mukerreme'ye ulaşan güzergâhtaki önemli durakları menzil başlıkları altında kayda geçirir. Bu duraklar yalnızca coğrafi noktalar değil; aynı zamanda ziyaret edilen evliya türbeleri, su kaynakları, cami ve tekkelerle birlikte birer manevî hatıra mekânıdır.

İlk menzil olarak Üsküdar zikredilir; burada Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri ve Şeyh Karaca Ahmed ziyaret edilir. Ardından gelen Kartal, “*âb ü havâsı latîf*” bir kasaba olarak tanıtılır. Gelbûze (Gebze) menzili ise Çoban Mustafa Paşa'nın külliyesi, hatt-ı Ya'kûtî ile yazılmış bir Mushaf-ı Şerîf ve Halvetî şeyhlerinden Şeyh İlyâs Efendi'nin türbesi dikkat çeker.

Bu metin, hac yolunun yalnızca fizikî bir seyahat değil; dua, ziyaret ve hayırla örülmüş çok katmanlı bir mânevî yolculuk olduğunu vurgular. Her menzil bir hatıra, bir anlam, bir durak... Menzil anlatılarında coğrafya ile hafıza iç içe geçer.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hüsrev Paşa 267

This work, whose author remains unknown, was composed to guide prospective pilgrims in their preparation for the Hajj, explaining its obligatory elements and etiquettes along with essential rites such as Arafât, Muzdalifa, Minâ, tawâf, and sa'y.

Turkish-Riq'a

237x161x2 mm, 13 folios, 23 lines

Paper, black and red ink

The manuscript is written in *riq'a* script using black and red ink on pink-coloured Eastern paper. Its binding, which showcases a battal marbling design on thick paper, is a remarkable representation of the book art from that era.

Works deal with *menâzil* and *menâsik* are unique sources that document both the physical route and the spiritual preparation of the pilgrimage journey. *Menâzil* literature details the stopover sites that pilgrimage groups encounter on their route from Istanbul to the *Haramayn* (Makkah and Madîna), emphasizing the geographical, economic, and religious features of these locations, including water sources, mosques, lodgings, and the tombs of saints. As to *menâsik* literature, it prioritize the ceremonial components of the *Hajj*, thoroughly detailing its fundamental and mandatory elements, along with suggested practices and restrictions, thereby guiding those who wish to perform the pilgrimage. When these two types are combined, they go beyond being mere religious manuals; they emerge as memory narratives that outline the geographical, social, and spiritual facets of the pilgrimage journey within the Ottoman context.

Folios 1^b-2^a of the manuscript report the key stops along the pilgrimage route, beginning in *mahrûse-i İslâmbol*, passing through Shâm al-Sharîf, and reaching al-Madîna al-Munawwarah and Makkah al-Mukarrama. These stops are organized beneath the headings of *menzil* (station). They are not merely geographical locations, but also spiritual symbols -places of remembrance- alongwith saints' tombs, water sources, mosques, and Süfi lodges.

The initial destination noted is Üsküdar, where Azîz Mahmûd Hüdâyî and Şeyh Karaca Ahmed are visited. Next in line is Kartal, characterized as *âb ü havâsı latîf*. The social complex (*külliye*) of Çoban Mustafa Paşa, a *Mushaf-ı Şerîf* written in the style of *Ya'qûtî* script, and the tomb of Şeyh İlyas Efendi, a significant Halvetî sheikh, draw attention at the Gelbûze (Gebze) stop.

The text points out that the journey of pilgrimage is not solely a tangible journey; rather, it is a rich spiritual experience filled with prayers, visits, and auspiciousness. Every spot is a recollection, a purpose, and a brief interlude... In the stories of these destinations, the aspects of geography and memory are intertwined.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hüsrev Paşa 267

مكة المكرمة شرفها الله تعالى

مكة المكرمة داخل اول دفع باب سدرة كبرياء الله جل جلاله بوزن
بيت شريف بيده كان زيارته وطواف ايرويه طوافه قرآنه والنجى دعا
وارد رابر اعلمى بيله آتلى قرآنه ايرويه بعد الطواف مقام ابراهيم
ايكى ركعة نافله نماز قلوب ودعا ايرويه بعد بيت الميم قوسه مثل
وجرا لوسود بيله با ما الحيم ما بينك اولدك حله ملتزم دبر اباد اوزر
بيت شريف قنودعا ايرويه بعد زمزم شريف قوسه واروب زمزم ايرويه
بعد ملتزم جنوب صفاء يدي كره سى ايرويه بعد مروه ده با شير طاش
ايرويه بعد مكاة واروب احراى جقاره اكر انسا حيم اولدك عمر شريف
واكرى بيله حيم اولدك ايس عرفانه جنوب بعد مكة به كلوب طواف وزيارة
وسى تمام اولدك احراى جيفه مكة المكرمة قايح كوله مكن اولدك بيش
نمازى حيم شريفه لى اعلى ارا ايرويه شب وروى طواف وزيارة مقام
ابراهيم وجراسا عيله التود اولدك اتق صلوة نافله قلوب دعا
وشا واستغفار وقرآنه قرآنه وكراته وصلواته وسوم ودا نماز جوده
خالى اولدك بعد ذى الحجة ذاك سكرى كوفى جوده حاج مسامح بيله مكة
عزيمه اولدك جبل عرفانه توجه اولدك نور الله يستر

حين مبنا اعي

مكة دله قالقوب انسا مبنا به وارلوق اولدك كچه آتق رحمان اولدك
آتق مسجد جيف واردر قرآن عالم صلى الله عليه وسلم حراى آتق جوده
كوف نماز قلوب وجرادر قلوب او نور شرد شردى اولدك محله بركة واردر
اولدك ذاك اتق نماز قلوب دعا وشا وصلواته وسوم وعبادة
متغول اولدك وحزبه ابراهيم عليه السلام اولى اسماعيل حراى قرآنه
ايتمك مرادى كوفى وحزبه جبرائيل عليه السلام حراى قلوب كوفى

منزل لکله ساعه ۷

قصه لکله بر صوب محلد و صولید لکله بولی طاشکده صبر بر زنده بود

منزل وزیر خانی ساعه ۵

قصه وزیر خانی کوزل محلد راقا صوب و کجای و ارد در صوم کپور و زاده بنا اینند

منزل سکوه ساعه ۸

قصه سکوه بر نخججه محلد لطیف اوزم طوئرسی و صوب آیوای اولور و صولری

چوقدر مرحوم اور خانه غازی آنه مدفوندر

منزل اسکی شهر ساعه ۱

قصه اسکی شهر بر نخججه محلد با مر خدا باران هیچ اکس اولماند اکثر

اهالیسی لولپار لر و اقار صوب و پالک ایلجه و کجای و اردر چوبانه

و صطفی پاشا آنه دخی بر جم شریف بنا اینند و آل عثمانک جد عالمی

شیخ اده بالی آنه مدفوندر زیارده و نه

منزل سید غازی ساعه ۹

سید غازی ابله طاش اورد قیز بر تر به ایچ یا نور لر حال او غلاری

طشده ده بر تر به در و چوبانه اردخی قویانده بر تر به ده در و سبط

عده الدینک والدی یوقار و ده زیر زمین بر تر به ده در رحم الله

منزل خسرو پاشا ساعه ۸

خسرو پاشا بر ایدر در صوب قلیدر بری بولماند بر خانه بر جم و اردر راهی

منزل قصه کلیم اشتر لر بولوا دیه ساعه ۱۴

قصه بولوا دیه بر طاش قزین واقع اولند بولی غایب کوفدر ایدر اوک

تعبیر اولاند محلد کچیاور و بول اوزر نه بیاط نامنه بر قریه

وارد راقضا ایند قی قوناق بر بد راهی

کلیم اشتر لر

در ذکر منازل یعنی محروسة اوله سولانه شام شریفه و سینه منوی
و مکة مکرمه شریفه الله تعالی وارنجه اولوده منزلاری باده ایله

منزل اسکار

ابتدا اسکار نقل اولدوق مرھوم هدا بنی عزیز محمود افندی حضرتی
زیارة اولدو و بول اوزرین شیخ فرید احمد حضرتی دخی زیارة اولدو و بول

منزل قوطا ابراعه

قصه قوطا آب و هوای لطیف اولوب جامع شریف اوکده اولاه قوی صوبه
غایه حقیقده

منزل کلبوزه ابراعه

قصه کلبوزه غلام نور اولوب اصلی کلبه بازی ایمن قصه منزل
ایکی جامع شریف واردر برین چوبانه و طینی پاشا بنا ایتمیش رنکبه
و مدرسه و عماره و مسافر خانه و خط یا حق ایلله بر مصحف شریف واردر
و بر جمیع شریف دخی فاتح و لایه مرھوم سلطانده اور خانه غازی بنا
ایتمیش لکه صوبه غایه الحقد و و تدبیره قیودنه چکلوب ششم
ابراهیم پاشا قریه برده قبول قازدیروب برین جمیع ایتمیش چنجه
و علمانه کیر زیاره اولدو و مرھوم حواجه فضل الله پاشا و طریقه
حنوتید مرھوم شیخ الیاس افندی حضرتی آتده مدفوندر

منزل هراک مع دربند یکی کوی ساعت ۸

دیلده سفینه ایلله مرور اولوب هر سکه واردر انجی هر سکه اقیانوس
برشتی بولمیشوب آنج مکت او لمیشوب دربند واریلور آنج هرشتی
بولور سوره و قیامده و زحائر سانه و انواع میده ای جوقدر

منزل ارنیوه ساعت ۷

ارنیوه معظم شهر دهرشتی بولور و خارج شهرده عظیم کوی واردر
مرھوم اشرف زاده دومی حضرتی آنج مدفوندر زیارة اولوب

Der zıkr-i menâzil ya'nî mahrûse-i
İslâmbol'dan Şâm-ı Şerîfe ve Medîne-i
Münevvere'ye ve Mekke-i Mükەرreme'ye
-şerrefehummullahu te'âlâ- varınca olan
menzilleri beyân eder

Menzil-i Üsküdar

İbtidâ Üsküdar'a nakl olundukta merhum
Hüdâyî Azîz Mahmûd Efendi Hazretleri
ziyaret oluna ve yol üzerinde Şeyh Karaca
Ahmed Hazretleri dahi ziyaret olunup
tasadduk oluna.

Menzil-i Kartal (saat 4)

Kasaba-i Kartal âb ü havâsı latîf olup
câmi-i şerîf önünde olan kuyu suyu gayet
hafiftir.

Menzil-i Gelbûze (Saat 5)

Kasaba-i Gelbûze galat-ı meşhur olup aslı
"Geyk Bazı" imiş. Kasaba-i mezbûrda iki
câmi-i şerîf vardır; birini Çoban Mustafa
Paşa bina etmiştir. Tekke ve medrese ve
imâret ve misâfirhâne ve hatt-ı Ya'kûfî
ile bir Mushaf-ı Şerîf vardır ve bir câmi-i
şerîf dahi fâtih-i vikâyet Sultân Orhân Gâzî
binâ etmiştir. Lâkin suyu gâyet alçaktır ve
dolapla kuyudan çekilip Şişman İbrâhim
Paşa kırk yerden kuyular kazdırıp bir yere
cem' etmiştir. Çeşmelere ve hamamlara
gider. Ziyâret olunacak merhum Hoca
Fazlullâh Paşa ve Tarîk-i Halvetî'den
merhum Şeyh İlyâs Efendi Hazretleri anda
medfûndur.

3 Menâzilü'l-Hac

Menâzil al-Hajj

Üsküdar'dan başlayarak Mekke-i Mükerreme'ye varıncaya dek hac kervanlarının uğradığı konakları menzil menzil kayda geçiren *Menâzilü'l-Hac* isimli eser, bu güzergâhı muhtasar bir biçimde anlatır.

Türkçe-Nesih

213x124x17 mm, 1-64 yaprak, 9 satır

Kâğıt, mürekkep, altın, opak pigment (pembe, turuncu, lacivert, kırmızı, mavi, yeşil), deri

Bu eser, hac kervanlarının Üsküdar'dan başlayarak Mekke-i Mükerreme'ye varıncaya dek uğradıkları menzilleri özetle anlatan nadir bir rehberdir. “*Menâzilü'l-Hac*” adıyla bilinen bu metin, hattat Ali Şükrü tarafından nesih hatıyla istinsah edilmiştir. Siyah ve kırmızı mürekkeple kaleme alınan yazılar, el yapımı krem renkli Doğu kâğıdı üzerine yazılmış, metin çerçevesi ise altın ve siyah cetvellerle zarif biçimde kuşatılmıştır.

Eser, yalnızca bir güzergâh listesi değil; aynı zamanda mânevî duraklara, dualara ve ziyaretlere de yer vererek hac yolculuğunun rûhânî yönünü vurgular. İlk menzilde, Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyî ve Şeyh Karaca Ahmed ziyaret edilerek yolculuğa manevî bir başlangıç yapılır. İkinci durak olan Kartal kasabasında ise temiz havası ve hafif içimli kuyusu ile meşhur cami önünde kısa bir konaklama anlatılır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Mihrişah 150

The publication known as *Menâzil al-Hajj* details the various stopovers of the *Hajj* caravans traveling from Üsküdar to Makkah, documenting each station along the pilgrimage route in a concise manner.

Turkish-Naskh

213x124x17 mm, 1-64 folios, 9 lines

Paper, ink, gold, opaque pigment (pink, orange, navy, red, blue, green), leather

This document is a unique resource that briefly provides a concise overview of the stopping points along the route taken by *Hajj* caravans, which begins in Üsküdar and culminates in Makkah. Titled “*Menâzil al-Hajj*”, the manuscript was transcribed in *naskh* script by the calligrapher Ali Şükrü in black and red ink on handmade cream-coloured Eastern paper. The text panel is elegantly surrounded with gold and black rule frames.

Rather than simply outlining the various locations along the route; it highlights the spiritual elements of the pilgrimage through the inclusion of sacred sites, prayers, and devotional visits. The journey begins at the first station, Üsküdar, featuring a spiritual vibe as it includes visits to Azîz Mahmûd Hüdâyî and Şeyh Karaca Ahmed. At the second stop, the town of Kartal, a short break takes place near the town's well-known mosque, celebrated for its clean air and a well that provides refreshing, drinkable water.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Mihrişah 150

شیخ قره جه احمد حضر تلمی
 دخی زیارت اولنوت صدقه ویریله
 • منزل قرطال ساعت •
 قصبه قرطال اب وهو اسی لطیف
 اولوب جامع شریف اوکنده • اولان
 قیونک صوبی غایت حقیق در
 • منزل ککبوزه ساعت •
 قصبه ککبوزه غلط مشهور اولوب
 اصلی یک باز ایامش • قصبه مزبوره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَنْ إِسْتِئْذَنِ بُولِي الشَّامِ وَمَدِينَةِ
وَمَكَّةَ وَجَبَلِ عَرَفَاتٍ شَرَفَهُ اللَّهُ تَعَالَى

مَنْزِلَةُ اسْكُدَارْ

إِبْنِ دَاءِ اسْكُدَارِهِ نَقْلًا وَلُنْدُقْدَ مَرْحُومٍ
هُدَايِي مَحْمُودًا فَنَدِي عَزِيزٍ حَضَرَ تَلَرِي
زِيَارَتِ أَوْلَنَهُ ۝ وَيُولَاؤُ زَرِينَدَ مَرْحُومٍ

شَيْخ

Bismillâhirrahmânirrahîm

An İstanbul ile'ş-Şâm ve Medîne
ve Mekke ve Cebel-i Arafât
şerrefhumullâhu teâlâ

Menzil-i Üsküdar

İbtidâ Üsküdar'a nakl olundukda
merhum Hüdâyî Mahmud Efendi
Azîz hazretleri ziyaret oluna ve yol
üzerinde merhum Şeyh Karaca Ahmed
hazretleri dahi ziyaret olunup sadaka
verile.

Menzil-i Kartal

Kasaba-i Kartal âb ve havası latif olup
câmi-i şerif önünde olan kuyunun suyu
gayet hafiftir.

4

Cevâhirü'l-Kudsiyye fî Medhi'l-Ka'beti's-Seniyye

Jawâhir al-Qudsiyya fî Madh al-Ka'ba al-Saniyya

Kudüs'lü âlim ve şair Hüseyin el-Hâlidî (ö. 1200/1786) tarafından kaleme alınan bu manzum eser, Kâbe'yi medh etmek amacıyla yazılmıştır. 1194/1780 yılında istinsah edilen bu nüsha, Nâbî'nin *Tuhfetü'l-Haremeyn'i* ile müellifi bilinmeyen bir *Menâzil-i Hac* metnini de içeren bir mecmuanın son bölümlerinde yer almaktadır.

Arapça-Nesih

224x137x19 mm, 131 yaprak, muhtelif satır
Kağıt, siyah, kırmızı mürekkep, deri

Eserin metni, renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Nüshanın 127^b sayfası nohudi renk kâğıda geçmektedir. Bordo renk deriden yapılmış cildi, altınla bezeli rûmî motifli şemse, zencerek ve cetvellerle süslenmiş kapak tasarımıyla dönemin yazma estetiğini yansıtır.

Mecmuada yalnızca edebî metinler değil, hac yolculuğunun sosyal ve dinî boyutlarını yansıtan belgeler de bulunmaktadır. Hacca gidiş esnasında teslim alınan kitaplar, hayır paraları ve emanet eşyaların tek tek kaydedildiği emanet listesi, hacının yalnızca ibadet değil, aynı zamanda vekâlet ve sorumluluk taşıyan bir seyyah olduğunu da gösterir. Bu belgede, Mushaf-ı Şerîf'ten Mevlid kitaplarına, fetva mecmualarından menâsik metinlerine kadar birçok eser ismen anılır; bazıları “yanımda”, bazıları ise “teslim” ibaresiyle kayda geçirilmiştir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 241

Written by the poet and scholar Husayin al-Khālidi (d. 1200/1786) from Jerusalem, this literary work is dedicated to extolling the Ka'ba. Copied in 1194/1780, this document is included in the last sections of a collection that also features Nābī's *Tuhfa al-Haramayn* alongside an anonymous text on *Manāzil-i Hajj*.

Arabic-Naskh

224x137x19 mm, 131 folios, various lines
Paper, black and red ink, leather

The work's text was written in *naskh* script using black and red ink on coloured European paper. Starting from folio 127^b, the manuscript continues on cheakpea (*nokhūdī*) coloured paper. The binding, made of burgundy leather, captures the manuscript style of its time, with a cover design that includes a gold-embellished central medallion featuring *rûmī* motifs, as well as chain-border designs and rule frames.

Included in this compilation are both literary texts and documents that highlight the social and faith-related elements of the pilgrimage journey.

This collection features a comprehensive record referred to as *the list of amāna* (trust), which carefully documents books, donations for charity, and items entrusted to others during the journey for *Hajj*. This indicates that the Muslim pilgrim was both a person of faith and a traveler, shouldering responsibilities and representing others. Within this document, a range of items is detailed, including copies of the Mushaf-i Sharīf, *Mevlid* literature, collections of legal rulings (*fatwā* compilations), and texts concerning *menāsik*. Certain items are labeled as “with me”, while others are categorized as “delivered,” reflecting their assigned status.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 241

المواهب العتسية في مدح الكعبة السنية لمحرر حاشق خالقي الهدي

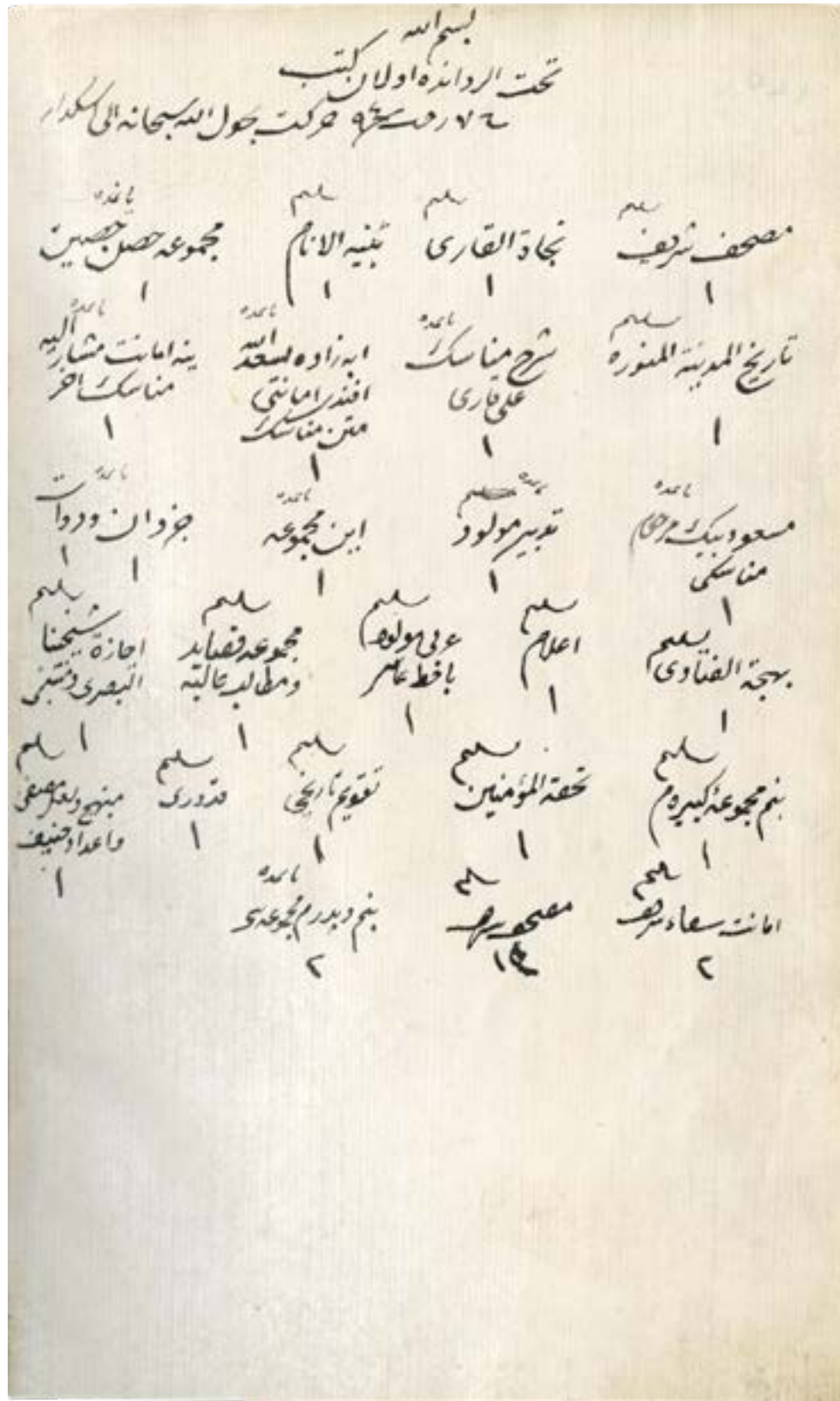
يا كعبة لك موكب الزوار وحججهم من سائر الأقطار
يا بنية شرفت برتب قادر بيت الاله ومهبط الأنوار
أنت لأول مسجد في أرضنا بهبوط آدم حيناً من جبار
أنت المظافر للملائك في السما وكذلك في الارض والأكوار
أنت المثابة للأوام وأمنها وإلى المساجد منتظم الأفكار
أنت سناح حراب كل جماعة رؤياك خير عبادة الأبصار
أنت العباد لعالم الدنيا لنا إنشا الخليل لعالم الأسرار
أنت له كرسي مشرق مجده فبك تجلي باسمه الفقار
أنت المظاهر في قلعة قلبه وتنزل الرحمة بالأسفار
أنت عروس الكون جملة قلبه معنى عليك احسن الاستمرار
أنت المطاف لآدم ونسبه والجن والمرواح والمطيّار
أنت الحى المحيى به من امته أنت الامان لجمعنا من نار
أنت الهدى والعز والحرم المنيع بك الهدى يا في رضى الفقار
أنت عز الاسلام فاز معلق بحبال يوم الخلق الجبار
أنت الغنى بعالم السفلى اذ بك نور قلعة اشرف المأصار
أنت الحرم صيد طير رحاها وحشيشها قطع مع الاستجار
أنت لك الدين العلانية قرينة واليك الهدي أجل الأيثار
أنت التي تهوى القلوب بحجرة لجواريك وكثرة الأثمار

Bismillâh

Taht-ı Revânda Olan Kütüb

Fî 7 Recep sene 94 Hareket bi-havlillâhi subhânehû ilâ Üsküdar

Mushaf-ı Şerîf (Teslim), Necâtü'l-Kârî (Teslim), Tenbîhü'l-Enâm (Teslîm), Mecmû'a-i Hısn-ı Hasîn (Yanımda), Târihü'l-Medînetü'l-Müneverre (Teslîm), Şerh-i Menâsik-i Ali Kârî (Yanımda), Ebezâde Sa'dullâh Efendi Emâneti Metn-i Menâsik (Yanımda), Yine Emânet-i Müşârinileyh Menâsik-i Âhir (Yanımda), Mes'ûd Bey merhum menâsiki (Yanımda), Takrîr-i Mevlüd (Yanımda), İn Mecmû'a (Yanımda), Cüzdân ve Devât (Yanımda), Behcetü'l-Fetâvâ (Teslîm), A'lâm (Teslîm), Arabî Mevlüd bâ hatt-ı Âşir (Teslîm), Mecmû'a-i Kasâyyid ve Metâlib-i Âliyye (Teslîm), İcâzetü şeyhünâ el-Basrî (Teslîm), Benim mecmu'a-i kebîrem (Teslîm), Tuhfetü'l-Mü'minîn (Teslîm), Takvîm Târihi (Teslîm), Kudûrî (Teslîm), Minhâc ve ve La'l-i Musaffâ ve a'dâd- Hanîf (Teslîm), Emânet Şifâ'-ı Şerîf (Teslîm), Mushaf-ı Şerîf (Teslîm), Benim ve pederimin mecmû'ası (Yanımda)

5 Menâsikü'l-Hac

Manâsik al-Hajj

Osmanlı dönemi âlimlerinden Sinanüddîn Yûsuf el-Amasî (ö. 1000/1592) tarafından kaleme alınan bu menâsik eseri, haccın rükünlerini, usûl ve esaslarını açıklamakta; özellikle hacı adaylarını ibadetin hazırlık sürecinde bilgilendirme amacı taşımaktadır.

Türkçe-Nesih

180x109x14 mm, 87 yaprak, 17 satır

Türkçe olarak nesih hattıyla istinsah edilmiş bu nüsha, aynı zamanda dönem hac organizasyonlarına dair nadir belgeler arasında yer almaktadır. Eserin 89^b-90^a sayfalarında kayıtlı olan delîl ve saka nişanları, Osmanlı hac kafilelerinin yolculuk esnasında kullandığı güzergâh işaretleme ve haberleşme sistemi hakkında özgün bir belge niteliğindedir. Delîller, sakalar ve yardımcıları, şahıslarını ve eşyalarını tanıtmak amacıyla nişan adı verilen işaretleri kullanırlardı. Bu nişanlar genellikle görünür yerlere, hasır, bardak, zevrak gibi eşyalara çizilir; hacılar bu işaretler sayesinde görevli kişilere kolayca ulaşabilir, sakalar da eşyalarının kaybolmasını önleyebilirdi.

Menâsik nüshalarının genellikle fevâid kısmında yer alan bu tür kayıtlar, çoğu zaman bizzat hac yolculuğuna çıkan kişiler tarafından eklenmiştir. Bahsi geçen kayıtlarda, delîl ve sakaların isimleriyle birlikte nişanlarının şekli ve bulundukları yerler belirtilmiş; gerektiğinde ibraz edilmek üzere not düşülmüştür. Örneğin nüshada geçen “*Mekke-i Mükerrede gerek delîlimiz ve gerek sakamız beyân olmak için işbu mahalle şerh verildi. Hîn-i hâcette ibraz oluna 1230*” cümlesi, bu uygulamanın işlevselliğini açıkça ortaya koyar.

Bu yönüyle eser, yalnızca bir ibadet rehberi değil, aynı zamanda Osmanlı hac organizasyonunun haberleşme ve işaretleme kültürüne dair yazılı bir hafıza örneği olarak öne çıkmaktadır.

TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü, 06 Mil Yz A 1269

This *manâsik* work, written by Sinân al-Dîn Yûsuf al-Amasî (d. 1000/1592), one of the scholars of the Ottoman period, explains the pillars, procedures, and principles of *Hajj* and aims to inform the prospective pilgrims, especially during the preparation process of the worship.

Turkish-Naskh

180x109x14 mm, 87 folios, 17 lines

This manuscript, written in Turkish in *naskh* script, is one of the rare documents of the period concerning the *Hajj* organizations. The delîl (guide) and saka (water-carrier) insignia recorded on folios 89^b-90^a of the manuscript represent a unique document about the route marking and communication system used by Ottoman *Hajj* caravans during their journey. Delîl (guides), sakas (water-carriers), and their assistants used signs called insignia to identify themselves and their belongings. These insignia were usually drawn in visible parts on items such as mats, cups, glasses, and zawraks; with these marks, pilgrims could easily reach the responsible people, and sakas could prevent the loss of their belongings.

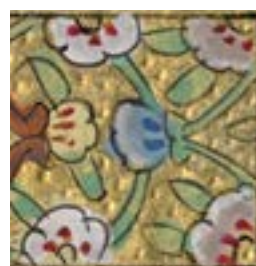
Such entries, which are usually found in the *fawâid* section of the *manâsik* copies, were often added by individuals who personally undertook the *Hajj* journey. In the aforementioned entries, the names of the delîls and sakas, along with the shapes of their insignia and locations, are recorded, with notes indicating that they were to be presented when necessary. For example, the statement found in the manuscript, “*Mekke-i Mükerrede gerek delîlimiz ve gerek sakamız beyân olmak için işbu mahalle şerh verildi. Hîn-i hâcette ibraz oluna 1230*” clearly demonstrates the practicality of this practice.

In this regard, the work stands out not only as a guide to worship but also as an example of the written legacy of the communication and marking culture of the Ottoman *Hajj* organization.

TÜYEK, Ankara Regional Directorate, 06 Mil Yz A 1269

عضو

مدینه منوره دلیلمز مجامورینک
۱۲ شفاء الشریف مدره فی سنت
امام سید وی سید حافظ محمد
افندی

طبعی عیسون دمنه شریف صقارنق بد سادوم متفیل صقارنق
حضرت زاده شیخ محمد افندی
واو غلو شیخ عبدالحی افندی
بزم شریف
شیخ محمد فخر
نشان

مکرمه کرک دلبلیز و کرک صقارنیزه المی ایچو شتو محکیم
و بر بلدی حیی حاجت ابراز اولنه

دلبلیز مرحوم عبیداکافی فاده شینج سالیبم افندی بول قزداشی
اورطنج قزداشی شینج عباس افندی
کوجول قزداشی شینج محمد افندی
و چراغی حلوانی قطان شینج احمد

شینج احمد

شینج سالیبم

شینج

مقامد باب علییه ذمزم شریف صقارنیزه مرحوم ابول فوج زاده

شینج احمد

شینج سالیبم

شینج عبیداکافی
و چراغی حلوانی قطان شینج احمد

هر برلی نوزده لیم ملک

Delîlimiz merhûm Abdülkâfi-zâde Şeyh Sâîm Efendi büyük kardeşi ortanca kardeşi şeyh Abbâs Efendi, küçük kardeşi şeyh Muhammed Efendi ve چراغی Hulvânî Kattân Şeyh Ahmed Efendi, her birisi[ne] başka başka mektup yazıla

Sakamız bâb-ı 'alîde zemzemi şerîf sakalarından merhum Ebu'l-Ferec-zâde Şeyh Sa'îd Efendi ve Çerâğî Şeyh Osmân Efendi, her birisi[ne] başka başka isim mektup yazıla

Medîne-i Münevvere'de delîlimiz ... Şifâ'-ı Şerîf medresesinin Amasyevî es-seyyîd Hâfız Mehmed Efendi

Hacı Ali'nin zemzem-i şerîf sakalarının bâb-ı selâm muttasıl sakamız Hazîr-zâde Şeyh Mehmed Efendi ve oğlu şeyh Abdülhayy Efendi

6

Menâsik-i Hac Manâsik al-Hajj

Haccın rükünleri, usûl ve esasları ile emir ve yasaklarını sade bir dille aktaran bu el kitabı, müellifi bilinmeyen menâsik türü eserlerden biridir. Mustafa b. Ali el-Kastamoni tarafından 1668/1079 yılında istinsah edilmiştir.

Türkçe-Nesih

150x100x19, 69 yaprak, 13 satır

Menâsik kitapları, yalnızca ibadet bilgilerini değil, aynı zamanda hacı adaylarının yolculuk boyunca karşılaştıkları ihtiyaçları ve tedbirleri de içerir. Sergilenen bu kısımda, hacca gidemeyen bir kişinin yerine vekâleten gönderilecek bir kimseye dair usuller açıklanmakta; ardından da hacıların yola çıkmadan önce hazırlamaları gereken malzemeler ayrıntılı bir şekilde sıralanmaktadır.

Listede yalnızca ibadet gereçleri değil; yol boyunca karşılaşılabilecek barınma, temizlik, rehberlik ve güvenlik gibi hayati ihtiyaçlara dair kalemler de yer alır. Bekçilere verilecek ücretler, hamam ve tıraş masrafları, giyecek ve yiyecekler, çerağ yağı, sabun ve ihram bezleri gibi. Müellif, bu listenin sonunda vekile israf etmemesi ve harcamaları dikkatle yapması konusunda da ayrıca tembihte bulunur.

Bu yönüyle eser, yalnızca haccın fikhî boyutunu değil, Osmanlı döneminde hac yolculuğunun sosyal, ekonomik ve lojistik yönlerini de gözler önüne serer. Özellikle vekâleten hac uygulamasına dair verilen ayrıntılar, dönemin hac kültürüne dair yazılı bir tanıklık niteliğindedir.

TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü, 06 Mil Yz A 6071

This handbook, which conveys the rituals, procedures, principles, commands, and prohibitions of *Hajj* in plain language, is one of the works in the *manâsik* genre whose author is unknown. It was copied by Mustafâ b. Alî al-Kastamoni in 1079/1668.

Turkish-Naskh

150x100x19, 69 folios, 13 lines

The *manâsik* books not only contain information about worship but also include the needs and precautions that pilgrims may encounter during their journey. In this exhibited section, the procedures for sending someone on behalf of a person who is unable to perform *Hajj* are explained, followed by a detailed list of the materials that pilgrims must prepare before setting out on their journey.

The list includes not only items for worship but also essential provisions such as shelter, hygiene, guidance, and security that will be needed during the journey. It also includes the wages to be paid to the guards, expenses for the bathhouse and shaving, clothing and food, lamp oil, soap, and *ihram* cloths, etc. At the end of this list, the author warns the deputy not to be wasteful and to spend carefully.

In this sense, the work reveals not only the jurisprudential aspects of the *Hajj* but also the social, economic and logistical aspects of *Hajj* journeys during the Ottoman period. The details provided, especially regarding the practice of performing *Hajj* on behalf of someone, serve as a written legacy to the *Hajj* culture of the period.

TÜYEK, Ankara Regional Directorate, 06 Mil Yz A 6071

تَعَفُّ بوزیلوب تشع قربانی لازم اولمز. اگر
 قازن ایلسه. و عمره طوافی اندک مکرمه
 فوت اولسه. کجالت بل حجی قضا ایدر.
 اگر اندین فوت اولسه عمره ایچون طواف. و
 سعی اندک مکرمه حج ایچون بر طواف وسیعی
 دخی ایدوب نزلش اولوب احرامدن چقوب
 کجالت بل حجی قضا ایدر. و قربانی بوزیلوب
 قربان قربانی لازم اولمز. **اولن بشیخی فصل**
 حج ایزمنک. و حجه کیدرکن اولنلرک
 بیاند زر. اوزنییه حج لازم اولوب ایلسه
 قازرا اولان کسوز سوز. یا کورم. یا بزیری
 طومر اولوب. یا بنید اوزره اولور مغه
 قدرتی اولمز بیر فانی اولوب. یا اری و حرق

اولوب

اولوب. یا اولوب لکن بیه کیموب حج انکه
 قدرتی اولسه. بیر فانی بیرکته کوندر ب
 حج ایتدومک یا وصیت انک. غیر بیلر اولدین
 عذر لری کیدر سه کند لری **اولن کیمزیسه**
 وصیت انک واجب اولور. اما اگر بوعذر
 لریک بیه. معذور اولدوغی حالده حجه
 یجالت ماله مالک اولسه. حج اندک
 یا وصیت انک بعضی قشند واجب اولور.
 بعضی قشند اولمز. و اگر حج واجب اولوب
 حجه کیده جل وقت کلدین اولسه. یا مال
 اندک کتسه. یا اولیل حجه کیدب کیدرکن
 اولسه. حج وصیت انک واجب اولمز. اگر
 حج واجب اولدوغی بل کیموب مکرمه کیدوب

الربوبية

وصدقه ابيه • واورجده وبرميه وتجارت
 ابيه وابدست وجنابتك غسل ايجون الميه •
 اكر كندونك اجه سي وازايسه شيمه اين •
 وجات وعلاج ايجون اول اجه دن وبرميه
 مكر كه حجه كوندون ازين ويره • ازين وبرميك
 منع اولنا نلرك جاسني اشلك جائز اولور
 دخر خذنتكارينه اول اجه دن خرجيه •
 مكر كه بر بويك آدم ياپير اولوب خذنتكا
 محتاج اوله • دخر جتاجدك اول قالقوب
 واروب بريره جتاج كلنجه اكنسه • يا جتاج
 فلقدك صدر • مكر ده يايولده بربره اكنسه
 كندو يانتك خرجور • اما اكر جتاج اكنك
 معاذ اولان بربره اكنسه • يا جتاج كندوك

اولسه وصیت واجب اولور، ایله حجه کونور
 کسندک لازم اولان سننه لرینی البویروب
 واروب کلنجیه دك بئجل خراجکینی ویره، با
 کفایت مقداری ایجه ویروب واروب کلنجیه
 دك جمیع لوازمینی، یعنی کیمکینی وینجکینی وینجکینی
 وفاتغینی وایچکینی وبقیجغینی وحرانی باغینی
 وصا بوئی وباشینی ورجو خطمسنی، وسیدنی
 وقبره سنی، ووطیره سنی، واحرام نزلرینی
 وحرارینی، وھکایه سنی، وسانرالاتی
 وحمام، وبراش، وقلانغیز، وکچی ایجه لرینی،
 ووقوندوغیری دك کراسنی، وحابر محتاج اولدوغی
 سننه لردک جمیعینی اول ایجه دك الله، لکن
 اسراف اتمیه، وکسه بی بیجکه جاغرمیه

ونوره

“İmdi, hacca göndereceği kimsenin
 lâzım olan nesnelerini alıverip
 gelinceye dek yetecek harçlığını vere,
 yâ kifâyet miktârı akçe verip varıp
 gelinceye dek cemî-i levâzımını -ya'nî
 giyeceğini ve yiyeceğini ve bineceğini
 ve katığını ve içeceğini ve yakacağını
 ve çerâğı yağını ve sabununu ve başını
 yuyacak hatmîresini ve sidresini ve
 kıbrasını ve matarasını ve ihrâm
 bezlerini ve harrârını ve heybesini
 ve sâ'ir âlâtını ve hamâm ve tırâş ve
 kılavuz ve bekçi akçelerini ve konduğu
 yerin kirâsını ve hacı muhtâç olduğu
 nesnelerin cemî'sini- ol akçeden ala.
 Lâkin isrâf etmeye ve kimseyi yiyeceğe
 çağdırmaya.”

7 Nân ü Helvâ

Nân u Halwâ

Behâ'eddin Âmilî (ö. 1031/1622) tarafından kaleme alınan bu Farsça mesnevî, ekmek ve helvanın alegorik bir biçimde tartışmaya girdiği sembolik bir metindir. Nüsha, müellifin kendi hattıyla, hac yolculuğu esnasında yazılmıştır.

Farsça-Ta'îk

212x135x23 mm, 235 yaprak, muhtelif satır

Kağıt, siyah mürekkep

Nüsha, zerefşanlı renkli Doğu kâğıdı üzerine siyah mürekkep kullanılarak ta'îk hattıyla yazılmıştır. Kapakları kahverengi deriyle kaplıdır; sırt ve miklebi mor renkte deridir. Ön ve arka kapaklar, hatâyî grubu motiflerle bezenmiş şemse ve cetvellerle süslenmiştir.

Zahiren “nân” (ekmek) ve “helva” arasında mizahî bir karşılaştırmayı konu edinir gibi görünen eser, aslında dünya nimetlerine bağlılığı, mal ve makam hırsını, nefsin tuzaklarını ve geçim derdinin ruh üzerindeki baskısını eleştiren derin bir tasavvufî söylemdir. Nân, zarurî ihtiyaçların; helva ise süslenmiş dünya lezzetlerinin sembolüdür. Âmilî, bu iki unsur üzerinden insanın kalbini dünyaya bağlayan görünmez bağlara dikkat çeker. İlmiyle âmil olmayanların kibir girdabına düşeceğini hatırlatır; aile, evlat ve geçim gibi sorumlulukların ise hakikate yönelişi engelleyen zincirlere dönüşebileceğini ima eder.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Esad Efendi 2733

This Persian masnawî by Bahâ' al-Dîn Âmilî (d. 1031/1622) is a symbolic text in which bread and halwa are allegorically discussed. This copy was written in the author's own hand during his *Hajj* journey.

Persian-Ta'îq

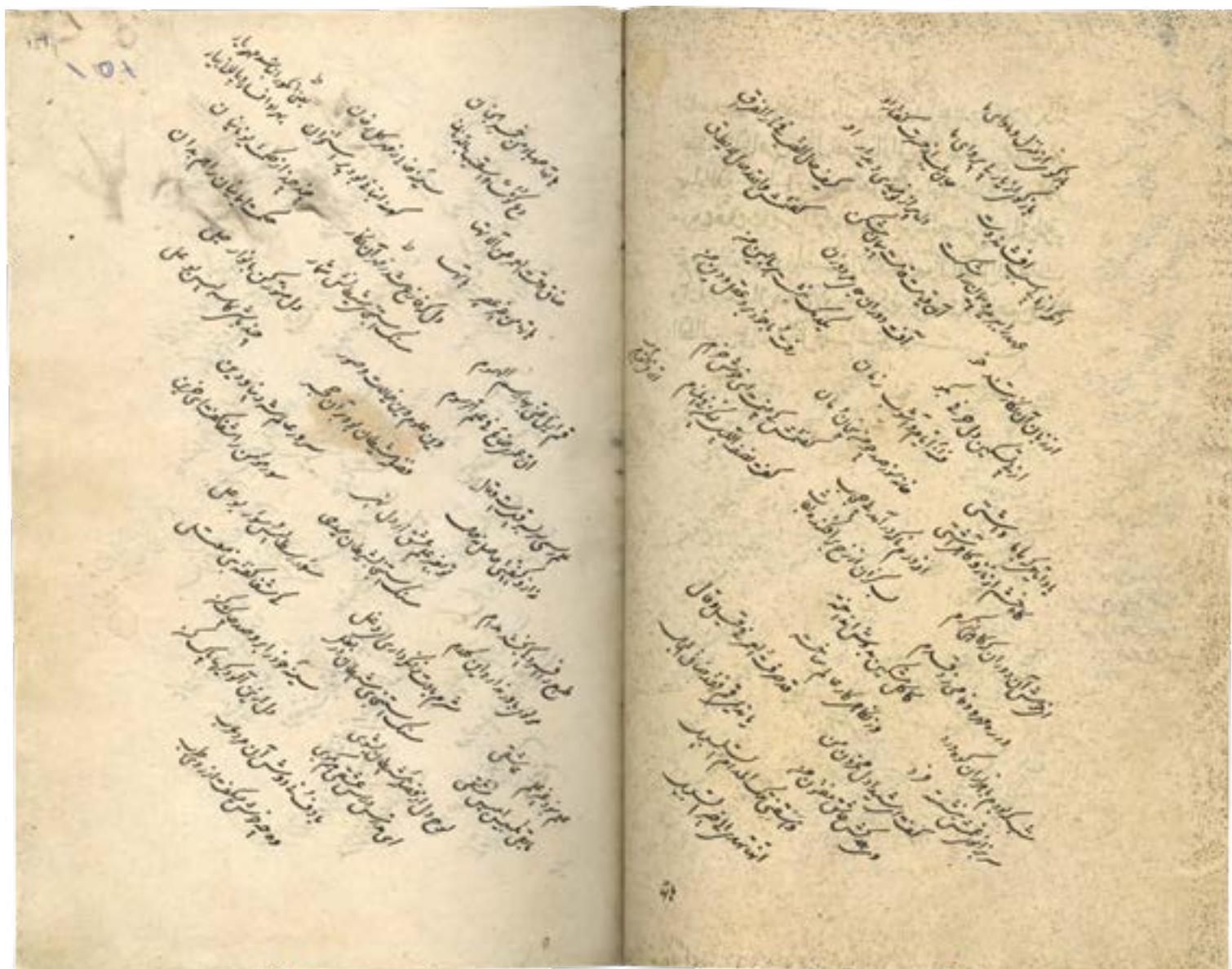
212x135x23 mm, 235 folios, various lines

Paper, black ink

This copy is written in *ta'îq* script using black ink on coloured, gold-sprinkled, and sized Eastern paper. The covers are bound in brown leather, the fore-edge and envelope flaps are covered in purple leather. The front and back covers are decorated with a centre-piece ornamented with *khatâyî* motifs and rule-frames.

At first glance, the work appears to present a humorous comparison between *nân* (bread) and *halwa*. In fact, it is a profound Sufi discourse that criticizes attachment to worldly pleasures, the greed for wealth and status, the traps of the ego, and the burden that material concerns place upon the soul. *Nân* symbolizes essential needs, while *halwa* represents the embellished pleasures of worldly life. Âmilî draws attention to the invisible bonds that tie the human heart to the worldly life through these two elements. He reminds us that those who do not act upon their knowledge are bound to fall into the whirlpool of arrogance and implies that responsibilities such as family, children, and livelihood can turn into chains that hinder the pursuit of truth.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Esad Efendi 2733

Bismillâhirrahmânirrahîm

*Lütufları için hamd Allah'a; salât ü selâm yaratılmışların efendisine
ve O'nun pak ve tertemiz âilesine olsun. Gani olan Allah'ın rahmetine
muhtaç kulların en fakîri olan, Behâeddin Âmilî adıyla tanınan
Muhammed -Allah o'nu, elinden gelecek birşey kalmazdan evvel
bugününde yarın için amel edebilmeye muvaffak eylesin- der ki: Çoğu,
Beytullâh'ın hacı ve Âlemlerin Efendisi'nin ziyareti -ona ve ailesine en
üstün salât ve selâm olsun- yolunda gerçekleşen esin ve hatıralardan bir
demeti, o yolu şevk ile talep eden yaren ve dostlara benden bir hatıra
olarak kaydettim.*

٥
فان دخلوا لبعار الدين العاط
له ب حسن بن عبد الصمد الحارثي
له من ان صاحب كشكول
مات بطوس غير حرب
٧٨ ١١٣١

141

Mecmû'a (Vâridât)

Majmû'a (Wâridât)

İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) 1122/1710 tarihli hac yolculuğunda meydana gelen manevî keşifleri ve gözlemleri ihtiva eden bu mecmua, bir tasavvuf ehlinin hac seyrini irfânî bir tecrübe olarak nasıl yaşadığını göstermektedir.

Arapça-Türkçe, Ta'lik

199x146x44 mm, 280 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah kırmızı mürekkep

Bursevî'nin kendi hattıyla olan bu mecmua, krem renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Cildi ceharkûşe açık mavi renk ipek tekstil olup, ön ve arka kapak şemsesi yekşâh tarzında bezenmiştir. Yazı düzeni ve malzemesi eserin hususî bir itina ile hazırlandığını göstermektedir.

İsmail Hakkı Bursevî, 23 Muharrem 1122 (24 Mart 1710) tarihinde Bursa'dan ikinci defa hac yolculuğuna çıkmış, İstanbul'da yaklaşık elli gün kalarak başta Çorlulu Ali Paşa olmak üzere çeşitli çevrelerle irtibat kurmuştur. İstanbul'dan deniz yoluyla İskenderiye'ye, oradan da Kahire'ye ulaşmış; Mısır'da iki ayı aşkın bir süre ikamet ederek ulema, tasavvuf erbabı ve halkla temaslarda bulunmuştur. Ardından yine deniz yoluyla Mekke'ye varmış; gidiş ve dönüşü toplam 17 ay süren bu hac seyahati sırasında birçok risâle kaleme almış, mecmualar tertip etmiş ve şiirler yazmıştır.

Mecmû'a (Vâridât), Bursevî'nin bu uzun yolculuğu esnasında yaşadığı mânevî inkişâfı, seyr ü sülûk tecrübelerini ve karşılaştığı önemli hadiseleri kayda geçirdiği bir metindir. İçerdiği bazı bey'at ve icâzet kayıtları, ulema ile kurduğu yoğun temasın da izlerini taşımaktadır. Eser, Bursevî'nin bireysel gözlemleri ve derin mânevî coşkusuyla örülü olması bakımından, hac yolculuğunun sadece fiziksel bir sefer değil, aynı zamanda bir irfan yolculuğu olduğunu ortaya koyar. Bu yönüyle mecmua bir tasavvuf ehlinin iç yolculuğuna dair nadir bir seyahat hatırası hüviyetindedir.

TÜYEK, Beyazıt YEK, Beyazıt 3507

This *majmû'a*, a compilation of personal observations and spiritual revelations recorded during the *Hajj* journey of Ismail Hakkı Bursevî (d. 1137/1725) in 1122/1710, illustrates how a Sufi experiences the pilgrimage as a mystical journey.

Arabic-Turkish, Ta'liq

199x146x44 mm, 280 leaves, various lines

Paper, black and red ink

Penned in Ismail Hakkı Bursevî's own hand, this autograph manuscript is written using black and red ink on cream-coloured European paper. The partial-leather (*chahârgûsha*) binding is made of light blue silk fabric; the front and back cover centre-pieces are decorated in *yekşâh* style (gold-tooling). The layout and writing material indicate the manuscript was prepared with particular care and attention.

On 23 Muharram 1122 (24 March 1710), Ismail Hakkı Bursevî embarked on his second pilgrimage from Bursa, staying in Istanbul for about fifty days and establishing contact with various circles, including Çorlulu Ali Paşa. From Istanbul, he traveled by sea to Alexandria and from there to Cairo; he stayed in Egypt for more than two months and made contacts with scholars, Sufis and the public. He then set out to Makkah, again by sea, and during this pilgrimage, which lasted 17 months in total, he authored many treatises, compiled miscellanies (*majmû'as*), and composed poems.

The *Mecmû'a (Wâridât)* contains records of Bursevî's spiritual revelations, his experiences in the path of Sufism (*sayr u sulûk*), and notable events he encountered during this long journey. It also contains some *ijâza* and allegiance (*bey'at*) records, which bear witness to his intensive contact with the ulema. The work is woven with Bursevî's personal observations and his deep spiritual enthusiasm, revealing that the pilgrimage was not only a physical expedition but also a journey of wisdom. In this respect, the compendium is a rare travel memoir of a Sufi mystic's inner journey.

TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Beyazıt 3507

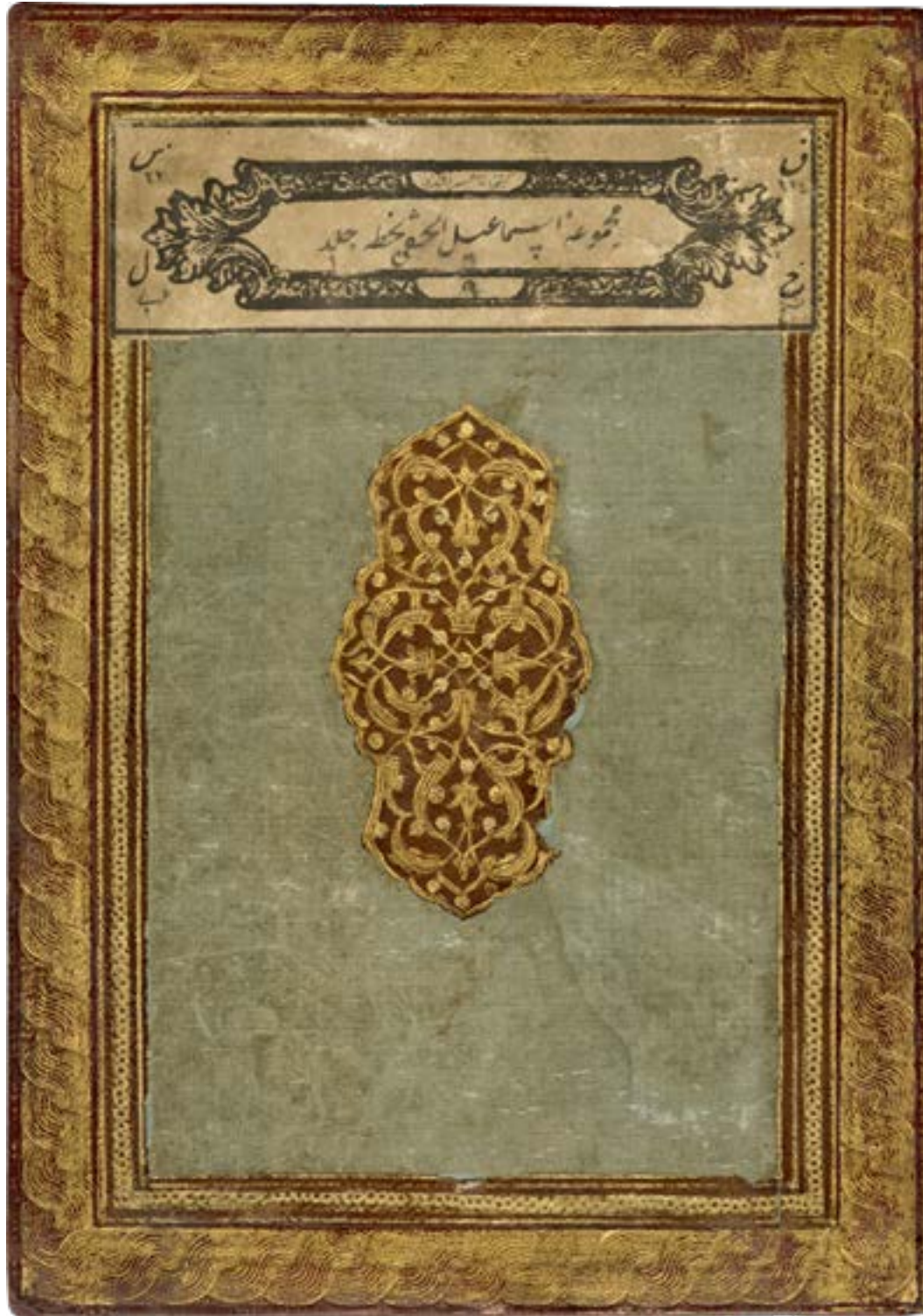
دَعَاءُ التَّوَكُّلِ

اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّعْرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ وَأَنْتَ
حَسْبِي فِي سَعْرِي فِيكَ وَالْعَوْضُ عَنِّي وَعَنْ كُلِّ شَيْءٍ وَنِعْمَ
الْوَكِيلُ أَنْتَ عَلَى مَا خَلَقْتَ مَا كَانَ مَصَافًا إِلَيَّ عَلَى سَبِيلِ
الْخُصُوصِ مِنْ ذَاتٍ وَصِفَةٍ وَفِعْلٍ وَلَوْ أَرَمَ كُلُّ ذَلِكَ
وَمَا أَصْفَتْهُ إِلَيَّ أَيْضًا مِنْ حَيْثُ اسْتَخْلَفَكَ إِلَى الْكُفْرِ
إِضَافَةً شَامِلَةً مَحِيضَةً فَقَدْ عَنَّا بِمَا شِئْتَ مِنْهُ مَا كَيْفَ شِئْتَ وَفِي
كُلِّ مَا شِئْتَ فَكَفَانَا أَنْتَ عَوْضًا عَنَّا وَعَنْ سِوَانَا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

دَعَاءُ الْأَمَامِ عَلَى كَرَمِ اللَّهِ وَجْهِهِ

عَمَّا ابْنِ عَابَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ عَلِيًّا كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ دَعَا عِنْدَ قُلُوبِ الصَّافِينَ
قَالَ يَا كَهَيْعَصَ اعْوِذْ بِكَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي تَوْجِبُ
النِّقَمَ، وَاعْوِذْ بِكَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي تَغَيِّرُ النِّعَمَ، وَاعْوِذْ
بِكَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي تَهْجُنُكَ الْعِصْمَ، وَاعْوِذْ بِكَ مِنَ الذُّنُوبِ
الَّتِي تَجْعَلُ غَيْثَ السَّاءِ، وَاعْوِذْ بِكَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي
تُدْبِلُ الْأَعْدَاءَ، أَنْصُرْنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، قَالَ الصَّغَانِيُّ
ابْنُ الزَّيْنَبِ فَلَمَّا رَضِيَ لِعِصْمَتِهِ بَقِيَ بَيْنَ يَدَيْهِ شَيْءٌ

مِنْ قُوَّةِ الْقَلْبِ لِيَسْمَعَ الْكَلِمَةَ
قَدْرَ شَيْءٍ

♦ TÜYÜK, Beyazıt YEK, Beyazıt 3507, Kapak / TÜYÜK, Beyazıt Manuscript Library, Beyazıt 3507, Cover

9

Risâletü'l-İbâ' 'an Mevâkı'i'l-Vebâ' Risâlat al-Ibâ' 'an Mawâqi' al-Wabâ'

Sultan II. Bâyezîd ve Yavuz Sultan Selim devrinin önde gelen Osmanlı âlimlerinden İdrîs-i Bitlisî (ö. 926/1520), 917/1512 yılında başladığı hac yolculuğunu veba salgını nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kalmış ve bu duruma yöneltilen eleştirileri cevaplandırmak üzere bu risâleyi kaleme almıştır.

Arapça-Ta'lik

260x167x16 mm, 36 yaprak, 20 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı, bordo mürekkep

İdrîs-i Bitlisî'nin nohudi renk Doğu kâğıdı üzerine siyah, kırmızı ve bordo mürekkep kullanarak kendi hattıyla 1 Receb 919/10 Ağustos 1513 tarihinde Konya'da yazdığı nüshanın başında ve sonunda Şehid Ali Paşa Vakfı'nın mühürleri yer almaktadır.

Üç bölümden oluşan eserde, veba ve tâun gibi hastalıkların ilahî hikmeti ve sebepleri, bu hastalıkların görüldüğü bölgelere girmenin hükmü ile buradan çıkmanın haram oluşuna dair fikhî yaklaşımlar ve tedavi usulleri detaylı biçimde ele alınmıştır.

Yarıda kalan bir hac seferinin ardından yazılmış bu risâle, yalnızca dönemin fikhî yaklaşımını değil, aynı zamanda bireysel sorumluluk, toplumsal sağlık ve seyahat etiği gibi meseleleri de ele alması bakımından dikkat çekici bir metindir. Nüshanın müellif hattıyla olması ise eserin şahsî ve tarihî değerini artırmaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Şehit Ali Paşa 2032

İdrîs-i Bitlisî (d. 926/1520), one of the leading Ottoman scholars of the reigns of Bayezid II and Selim I, had to abandon his pilgrimage in 917/1512 due to the plague epidemic; he wrote this treatise in his own hand to answer the criticisms directed at his action.

Arabic-Ta'liq

260x167x16 mm, 36 folios, 20 lines

Paper, black, red, maroon ink

Written in İdrîs-i Bitlisî's own hand in Konya on 1 Rajab 919/10 August 1513 in black, red and maroon on a chickpea-coloured (*nokhûdî*) Eastern paper, the manuscript bears the endowment seals of Şehid Ali Paşa at the beginning and end.

Comprising three chapters, the treatise deals in detail with the causes of and divine purposes behind diseases such as plague (*tâ'un*) and pestilence (*wabâ'*), the jurisprudential rulings on entering and leaving the regions where these diseases are seen, and the methods of treatment.

Written following an interrupted pilgrimage, this treatise is a remarkable text in that it deals not only with the jurisprudential approach of the period but also with issues such as individual responsibility, social health, and travel ethics. The fact that this is an autograph manuscript increases the personal and historical value of the work.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Şehit Ali Paşa 2032

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يا حي يا قيوم يا ملك والمملوك الى لطفك الرجوت وعن سخطك
 الرجوت تعاليت في لا يعنى سلطان لا يعنى وتعزيت بالعظمة والكبرياء واعبروت
 فبحان من قدر لكل شئ خلقه وقضى اجله الذي خلق الموت والحياة ليبلوكم **عليكم**
 مسل اللهم على النبي والوجه من انيرة وظهر النور عن في كل شئ كبرياء وتيسل لا يعنى وموالاتيكم
ليسكنكم الله ارسلا الكتاب **الذي** نزل على الانبياء انكم لم تخرجي من الارض الا من الارض ومن العلم
 وانكم في شئ من الصدوق تعلمون انكم لم تعلم قس على العالين في بين بين العالين **واذا فرغتم**
والذي مني ثم يحسن وعلى الملك الطاهر من كل راء من الملائكة والمطهر عن شربان ادواء الزوال
 في السر العلاني فترتم الله من البرية تعظيما وتوقيرا **انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس** الى البيت **ويطهركم** تطهروا
 المحتجب في حج الصحيح السنوي الذكر المعلن وتصح الانفس بعبادة الله الملك الحكيم الذي لا يفسد في قول العبد الصغير
 الموكل على ربه اللطيف ارفع الورد في اخر القراء ادريس حسان الدين البديعي صاحب اهل الله اعلى
 بالحق لانا في الرقعة التي باو ساعد العبد انما شئت من حال الاعمال تصدق نظامي والاعمال الغرام
 احرام نهر من اراغلا **البار خاتمة** اعدوا لاجل انتم في طنطمة متوجهاتكم بالاسكندرية والبلد الحرة بمرسنة
 والكبا على غنى البحر الزاخر تيسر بالاجل الشاوي وشارعها واعا على الذكر السيار تيسر في الشال الشاوي المساق
 بلا رجا الشاوي **والسيد** انتم وقرنت المياغي التي انتم الركن العام انتم الله بسلام حتى معاد الله الام

10 Terceme-i Şâhî li-İbn Kesîr ed-Dımaşkî

Terceme-i Shâhî li-Ibn Kathîr al-Dimashqî

Müneccim Riyâzî Ali Çelebi (ö. 996/1588) tarafından yazılan *Terceme-i Şâhî li-İbn Kesîr ed-Dımaşkî*, Osmanlı ilim geleneğinde Arapça tarih yazımının Türkçeye kazandırılmasına yönelik çabaların önemli bir örneğidir. İçinde barındırdığı hac yolculuğuna dair anlatısıyla da ayrıca dikkatleri çekmektedir.

Türkçe, Nesih

278x185x55 mm, 327 yaprak, 25 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı, sarı, lacivert, yeşil, turuncu mürekkep, altın, lacivert pigment, deri

Müellifin kendi eliyle 974 (1566) yılında yazdığı bu nüsha, krem renkli, âharlı Doğu kâğıdı üzerine siyah, kırmızı, sarı, lacivert, yeşil ve turuncu renk mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Metin, lacivert cetvellerle çerçevelenmiş; görsel zenginliği ve dilsel canlılığıyla hem tarihî hem de estetik değeri haiz bir yazmadır.

Riyâzî Ali Çelebi, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) meşhur *el-Bidāye ve'n-Nihāye* adlı İslâm tarihine dair eserini yalnızca aktarmaz; yer yer kişisel yorumlar ve özgün örneklerle metne dâhil olur. Bunlardan biri, mütercimın akrabalarından birinin hac yolculuğu sırasında karşılaştığı yolkesen eşkıyaya dair hem dramatik hem de ibret dolu bir sahneye dönüşen bir hikâyedir.

Arap yarımadasında zulmüyle ün salmış bir eşkıya, haclıların oluşturduğu bir kafiye pusuya düşürerek onları teker teker kurumuş bir kuyunun başında öldürmeye başlar. Ancak dokuzuncu hacıya sıra geldiğinde, içlerinden biri cesaretle harekete geçer; eşkıyayı kuyuya yuvarlayarak etkisiz hale getirir ve onun hançeriyle bağlarını çözer. Eşkıyanın atına binerek oradan uzaklaşmak ister; fakat atın yöneldiği yer, eşkıyanın kendi obasıdır.

Bu noktada hikâye daha da dramatik bir boyut kazanır. Yiğit, eşkıyanın obasında paniğe kapılan topluluğu ustaca bir yalanla yatıştırır: Eşkıyanın hac emiri tarafından alıkonulduğunu ve 200 altın karşılığında salınacağını söyler. Böylece orada misafir gibi ağırlanır, güven kazanır ve eşkıyanın yakınlarını da hac emirinin yanına götürmek üzere kandırır. Nihayet hepsinin yakalanmasını sağlar ve bu cesareti karşılığında kendisine eşkıyanın atı verilerek ayrıca 50 florilik bir ihsanda da bulunulur.

Bu anlatı, hac yolculuğunun yalnızca kutsal bir sefer değil, aynı zamanda tehlike, mücadele ve bireysel kahramanlıklarla örülü çok katmanlı bir deneyim olduğunu ortaya koyar. Riyâzî'nin bu vakayı tarihî metne dâhil etmiş olması, dönemin tanıklıklarının nasıl yazıya dönüştüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 4264

Authored in 974/1566 by the court astrologer Riyâzî 'Alî Çelebi (d. 996/1588), *Terceme-i Shâhî li-Ibn Kathîr al-Dimashqî* represents a significant effort within the Ottoman scholarly tradition to render Arabic historiographical literature into Turkish. The manuscript is also noteworthy with its depiction of the *Hajj* journey.

Turkish, Naskh

278 x 185 x 55 mm, 327 folios, 25 lines per page

Paper, black, red, yellow, dark blue, green, orange ink; gold and dark blue pigments; leather

Penned by the author himself in 974/1566, this autograph is written in *naskh* script on cream-coloured, sized Eastern paper, using black, red, yellow, dark blue, green, and orange inks. The text panels are framed in dark blue rule-borders. The manuscript combines linguistic dynamism with visual opulence, which gives it both historical and aesthetic value.

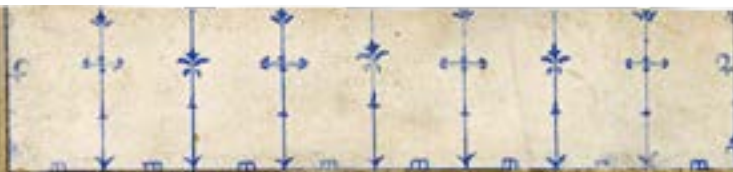
Rather than providing a mere translation of Ibn Kathîr's (d. 774/1373) monumental *al-Bidāya wa'l-Nihāya*, Riyâzî 'Alî Çelebi interpolates the text with personal commentary and original anecdotes. One such insertion concerns a gripping episode involving a relative of the translator during his pilgrimage—an encounter that escalates into a dramatic tale of banditry, survival and imposture.

The story centers on a notorious brigand, feared across the Arabian Peninsula, who ambushes a group of pilgrims and begins executing them one by one at the edge of a dried-up well. When he reaches the ninth pilgrim, however, the man bravely retaliates, pushing the bandit into the well, seizing his dagger, and freeing himself. Mounting the brigand's horse, he attempts to flee, only to realize the animal instinctively returns to the bandit's own clan.

The narrative then takes an even more theatrical turn. The pilgrim calms the panicked household by claiming their leader was arrested by the *Hajj* commander and would be released for a ransom of 200 gold coins. Gaining their trust and hospitality, he convinces several family members to accompany him to the commander's camp—where they are ultimately captured. As a reward for his ingenuity and courage, he is gifted the brigand's horse and receives a purse of fifty gold florins.

This episode illustrates the pilgrimage not merely as a sacred journey, but as a multifaceted experience woven with danger, resilience, and individual heroism. Riyâzî's decision to integrate such a vivid testimony into a historical chronicle reveals the ways in which personal memory and lived experience could become embedded in Ottoman historiographical writing.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fatih 4264

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

افتتاح فاتحه، لایحه، اخبار ذوی الابصار عالم و اقتراف ناطقه فایقه انار اولی الانظار
بنی آدم که صحایف لطایف تواریخ **عند ام القیاب ده مسطور** و سایر بر عین **محرر طریک**
احسن التصور ده مسطور **و کمال شفی طریک** **نیا و اندوختی** زبورنده زبور اولوب
راویان ثقات احادیث فصاحت بیان قال و ماکیان طبقات اقلوبیل یوسف معانی قال
مانند در مجال جمال ارتجال و حفظ الفاظ مقوال براعات روا یقین و روایات بر اعتقاد اکم
و مجهوت و استعارات حکایت و حکایت استعارات انعم و ساکتند همه و سپاس بدیع لایسک
ربانی و شکریقیاس خلوص الاقباس سبحانی در کم سیدتی بی علت از لیه بی علت ذاته
و ارادت بی غایت لم یزلیه بی عزت صفاته بر له ثبات دهور و انوار اغرودة الانظام
و مشکوة شهور و ایام العجوبة الالیتام صور حوادث ممکنات متکونانی و نقوش نفوس
کاینات ممکناتی روز بروز بروز و ظهور و ظهور و عرصه عرصه عریضه وجود ابدی
بورواق مقرون طباق مینا سرشتی و طاق مقوس نطق زبرجد خشتی که کارگاه بدیعه
الاسالیب و بارگاه رصیوة القواکبدر اما لیدمو الید ادم و خنادر بد سناد ید ادم
و اساطین سلاطین مع و خواجهین خاتین عالم و سایر طوایف عرب و عجم بر له محور و عیس
و مدینه تمدن پذیر الید و کریمه عیمة **قل اللهم مالک الملائک** متفاسخه اول قاهر القور
و باهر الجبر و تک و ظاهر الرحمت و داهر العظمت عتبه غنیة مسوره و مملکتی و سد سینه مقصوره
سلطنتی بخت تغییر و زوال و وصحت تحت انتقالدن محروس و مصون و محفوظ و مأمون اولوب
منشور بدیع الانظار **توفی الملائک من نهار** حسنه تاج پراختیای ریاستی هر قرن بر صاحب قرانات
فرق راسنه قرین و صحت تحت امارتی هر دورده برد اورد و راکت دوام دولته هر دور

و توفی

el-Hakîkatü ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi'shâm ve Mısır ve'l-Hicâz

al-Haqîqat wa al-Majâz fî Rihleti Bilâd al-Shâm wa Misr wa al-Hijâz

Abdulganî Nablusî'nin (ö. 1143/1731), hac farizasını yerine getirirken geçtiği beldeleri, görüştüğü âlimleri ve tanık olduğu manzaraları ilmî bir hafıza olarak kaydettiği, er-Rihletü'l-Kübrâ ismiyle de bilinen hac seyahatnâmesidir.

Arapça-Nesih

219x155x70 mm, 446 yaprak, 25 satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, deri

Abdurrahim el-Attâr b. Yağmûr tarafından Muharrem 1184/Mayıs 1770 tarihinde, krem renkli, âharlı Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla istinsah edilen nüshanın çeşitli yerlerinde, eserin Debbağzâde İbrahim Efendi tarafından Kılıç Ali Paşa Kütüphanesi'ne vakfedildiğini gösteren vakıf mühürleri bulunmaktadır.

Şam'dan başlayarak Mısır'a, oradan Hicaz'a ulaşan hac yolculuğunda Nablusî, sadece ziyaret ettiği mekânları değil, görüştüğü âlimler ve sâlih kimselerle yaptığı ilmî ve ruhânî temasları da kaydetmiştir. Eser, hac yolculuğunun yalnızca bir ibadet seferi değil, aynı zamanda ilmî ve ruhânî hafızanın kutsal mekânlarda inşa edildiği bir keşif süreci olduğunu göstermektedir.

Ziyaret ettiği kutsal beldeleri ayrıntılı biçimde tasvir eden müellif, Medine'de yetişen 113 çeşit hurma cinsinin adlarını alfabetik olarak sıralaması gibi örneklerle, gözlem ve kayıtlar hassasiyetini ortaya koymuştur: "*Medine'de yetişen hurmalar arasında büyük bir çeşitlilik bulunmaktaydı. Bu çeşitler içinde "Helvâ" adı verilen hurma en makbul ve lezzetli olanıydı. Helvâ hurmasının her bir tanesi küçük bir hıyarı andıracak biçimdeydi ve adeta içinden bal damlıyordu. Bu cins hurma çoğunlukla hediye edilmekte, nadiren çarşılarında satışa sunulmaktaydı. Ayrıca, bilinen "Şelbî" hurmasından da daha iri ve kıymetliydi.*" (329^b)

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Kılıç Ali Paşa 758

'Abd al-Ghanî al-Nābulusî's (d. 1143/1731) *Hajj* travelogue, known as *al-Rihlat al-Kubrâ*, in which he documented the lands he passed through, the scholars he encountered, and the scenes he witnessed as a scholarly memory while performing *Hajj*.

Arabic-Naskh

219x155x70 mm, 446 folios, 25 lines

Paper, black and red ink, leather

This manuscript, which was inscribed by 'Abd al-Rahîm al-Attâr b. Yağmûr in *naskh* script using black and red ink on cream-coloured European paper, in Muharram 1184/May 1770, has foundation seals in various places, indicating that the work was endowed to Kılıç Ali Paşa Library by Debbağzâde İbrahim Efendi.

During his *Hajj* journey from Damascus to Egypt and then to Hijaz, Nablusî documented not only the places he visited but also the scholarly and spiritual contacts he had with the scholars and righteous people he encountered. This work also demonstrates that the *Hajj* journey is not merely an act of worship but also a process of discovery in which scholarly and spiritual memory is constructed in sacred places.

The author, who provides detailed descriptions of the sacred areas he visited, illustrates the precision of his observation and documentation through examples such as listing in alphabetical order, the names of 113 different varieties of dates grown in Madina. "*There was a great variety of dates grown in Madina. Among these varieties, the date called "halwâ" was the most acceptable and delicious. Each piece of the halwâ date resembled a small cucumber in shape and it was as if honey were dripping from within. This type of date was mostly given as gifts and rarely offered for sale in the bazaars. Moreover, it was also larger and more valuable than the well-known 'shalbî' date.*" (329^b)

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Kılıç Ali Paşa 758

وزرنا النبي صلى الله عليه وسلم شتم بئنا ملك القليل حتى كان وقت الصبح فصرنا
 وكنا نضع القرفي المأمن من العشي ونشربه في وقت الصبح من الصبح ولينا
 نضع المشمش اليابس اذا كان متيسرا ونجده نقيع القرم الذي يقال له
 نبيذ القرم احسن تبركا فعل صلى الله عليه وسلم كما روى البخاري ومسلم
 عن سهل بن سعد الساعدي ان ابا سعيد الساعدي رضى الله
 عنهما دعا النبي صلى الله عليه وسلم لعمره فقامت امراتهما معهم
 يومئذ وهن العروس فقال ما نأندرون ما انقعت لرسول الله صلى الله
 عليه وسلم انقعت له قمرات من الليل في التور زاد مسلم في رواية
 فلما اكل سقته اياه قال ابن الاثير في النهاية التور بالياء التنا
 الفوقية انا من سفر اوجارة وروى النسائي عن جابر بن النبي صلى الله
 عليه وسلم كان ينيذ له في التور من حجارة وروى الترمذي عن عائشة
 رضى الله عنها قالت كنا ننيذ لرسول الله صلى الله عليه وسلم في سقاء
 يوكها اعلاه له عزلا ننيذ غدوة ويشر به عشاء وننيذ عشاء
 ويشر به غدوة انتهى والعزلا مصب الماء من الراوية ونحوها
 وجمعها غزلي كذا في القاموس قلت والقرفي المدينة انواع كثيرة وهو
 من احسن القرم ومنه نوع يسمى **العلوي** كل ولحده مثل الحارة الصغير
 يقطر العسل منها وهذا النوع بها دون ولا يكاد يساق في الاسواق
 وهو اكبر من القرم الشلبى ووجدته بخط بعض العللاء اسمه تمر
 المدينة الشرفي على حرقى للجحيم فتح الزردي الذي **الهمزة**
 ابو لبيد ام داود ام العلل اطراف العذارى ام الدهن ام طول ام
 كباب ام عظام اصابع القول ام الدبان ابو حار انزل المكسبة
البرقي برقي برقي برقي برقي برقي برقي برقي برقي برقي برقي
 برقي اصغر باذنجان بيضه مغداويه التنا تاربي تليس تقاري
التنا تعلية تعلية تعلية تعلية تعلية تعلية تعلية تعلية تعلية
الحما حامة حامة حامة حامة حامة حامة حامة حامة حامة حامة

الشيخ القرم في المدينة
 المنورة
 ١١٣

حضارة

حضارة خيشية خويبة خشيبة خصية الكلب الدال
 وحار دابور دال ذننه **الرا** رماويه ربيعة الراي زعوى
 ربيبة زعليه **السين** سكرية سكرج سمنه سنة خبير
 سقارة سنة عوف سودا **الشين** شعيرة شرشوره
 شاحنا شيرة شقيرة شق شيبويه **الساو** صياقي صفه
 صتاوي صابغة **الضار** ضبعة الوادي الطار طيختر طرفه
الفا ظلموه ظامرة العين عسفاقي عجوة عطاوي عيس
 عصبه **الفن** فرايبه غربية الامل **الفاء** فضية نراي فاش
 فربه **الفان** قيصريه قريبات الغزال **الكاف** كبيسه كلانة
اللام لانه لسان الطير **الميم** مردويه مجهولة مجلايه تعقيل
 مطرفه مقععه مشروطه مصوصه مكبوة معسلي
 مزقة الثوب **النون** نغاري نثار نغور العين **ها** هرويه صفا
 هرويه **الوار** واسطيه وهرانيه **اللام** الفلاويه الراس **الياء**
 يونانيه ياقوتيه يشرية انتهى ما وجدناه في نسخة مايز وثلاث
 عشر نوعا شمر بعد المحور ذهبنا على ما دنا في المعجم الشريف فصلنا
 الصبح وزرنا النبي صلى الله عليه وسلم وكان ذلك اليوم يوم الثلاثاء الحادي
 والعشرين وما لبثنا وهو اليوم السادس عشر من رمضان شهر حيث
 من لنا ونحن ان نذهب الى زيارة الشريف سعد بن زيد حفظه الله
 تعالى فقلنا هذا التاريخ لقدومه وذهبنا اليه وهو نازل خارج
 باب المشاي في مقام الامام الزكي في داره كان لطيفة فدخلنا عليه
 ورشنا فاشنا هذه الايات وهي قولنا
 ايها السعد الشريف المستقيم يا ابن خير الخلق والبر الرحيم
 زادك الله ارتقا عافى الوري وصال الفضل والمجد العظيم
 ورحمك في الدارين من كل ابليس وشيطان رجيم
 خضك الله بنصر ظاهري انت يا صاحب القلب السليم

يوم
 ٣٥١

12 Tuhfetü'l-Irâkeyn

Tuhfat al-Irâqayn

Şîrvânî şair Hâkânî-i Şîrvânî'nin (ö. 595/1199) kaleme aldığı bu mesnevî, Fars edebiyatında yazılmış ilk manzum seyahatnâme olarak kabul edilir. Müellifin Irak-ı Acem'den başlayıp Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye uzanan hac yolculuğunda karşılaştığı şehirler, kişiler ve olaylar ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Farsça-Ta'lik

269x158x55 mm, 505 yaprak, 19 satır

kağıt, siyah mürekkep, altın, lacivert, beyaz, pembe, siyah, turuncu, sarı, turkuaz, yeşil, mavi, mor, kırmızı boya, deri

17. yüzyılda istinsah edilen bu nüsha, nohudi renk Doğu kâğıdı üzerine siyah mürekkeple iki sütun hâlinde yazılmıştır. Yazı alanları altın ve lacivert cetvellerle çevrelenmiş, sütun araları altınla ayrılmıştır. Satır aralarında hatâyî ve rûmî motiflerle bezenmiş süslemeler bulunur. 1^b sayfasındaki unvan tezhibi, altın zeminli dendanlı bir alanda şemse formunda düzenlenmiş; motiflerde canlı renkler tercih edilmiştir. 2^b sayfasındaki satır arası tezhip ise desen ve renk çeşitliliğiyle dikkat çeker.

Yaklaşık 3200 beyitten oluşan eser, beş ana bölüme ayrılmıştır. Mesnevî tarzında kaleme alınan bu manzume, şairin şahsî anılarıyla birlikte gözlemlerini, çıkarımlarını ve felsefî düşüncelerini de ihtiva etmektedir. Hac yolculuğunun zorlukları, hac ibadetinin ruha etkisi ve devrin içtimâî-siyasî meselelerine dair eleştiriler eserin ana temaları arasında yer alır. Hâkânî, bu seyahati aynı zamanda insan ruhunun hakikate ulaşma yolculuğu olarak metaforlaştırır. Karşılaştığı insanlar ve şehirler üzerinden derin insanî ve toplumsal tahlillerde bulunur.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 623

This *mathnawî* authored by Hâqânî-i Shirwânî (d. 595/1199), a poet from Shirwan, is regarded to be the first *seyahatname* (travelogue) in Persian literature to be written in verse. It contains detailed accounts of cities, people and events that the author encountered during his *Hajj* journey, starting from Persian Iraq and finishing in Makkah and Madina via Damascus.

Persian-Ta'lik

269x158x55 mm, 505 folios, 19 lines

Paper, black ink, gold, navy-blue, white, pink, black, orange, yellow, turquoise, green, blue, red paint, leather

This manuscript from the 17th century is written as two columns on buff-colored Eastern paper using black ink. Gold and navy-blue rule-frames surround the text panel with the two columns separated using gold. The interlinear spaces are decorated with *khatâyî* and *rûmî* motifs. The headpiece on page 1^b contains a lobed center-piece on a golden base while vivid colours are chosen for the motifs. The interlinear illumination on page 2^b stands out with the variety of the shapes and colours.

Consisting of roughly 3200 couplets, the book is written in *mathnawî* form and divided into five main sections. Along with the author's personal memories, it also contains his observations, his conclusions and philosophical sentiments. Hardships of the pilgrimage, its spiritual effects and critique of sociopolitical issues at the time are among the work's main topics. For the author, this pilgrimage serves also as a metaphor for the soul's journey towards truth. Based on the people and places he encounters, he draws deep conclusions on an individual and societal level.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 623

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 623, 1^b / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 623, 1^a

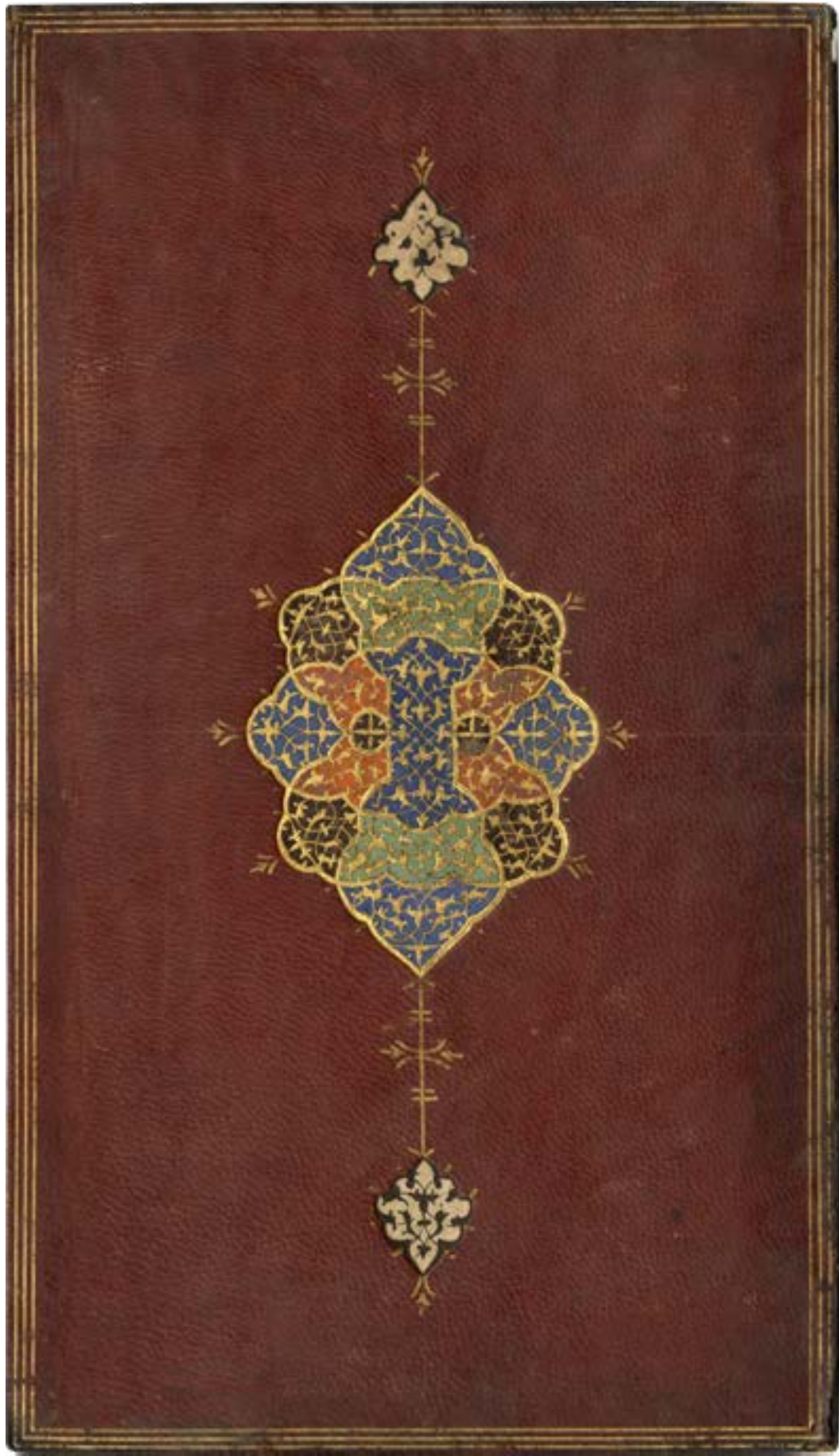
چو است در آسمان وین
 هر که در دست عالم آید
 هر که در علم کائنات
 این عالم که چشم ابدال
 وین فلک بن قیام شکم
 زانکه پسند و خطاست
 نماندنی را بخند خاکست

و حال هزار و صدی فی
 در عالم جان نای مار نیست
 خاص از بی جان خاکستان است
 بازی که صد هزار اطفال
 ابد خدایان لوح تقدیر
 خلق که خلق است
 نکرید و ازین مخاطب ملک

ای خدایان روزه واران
 ای که در روز آسمان را
 چنانکه در شب روان درید
 در سپهر تو نور تابید خضر
 شکل تو عالم پس پستی
 از فیض تو در و کاهوار
 شش بانوی بر که هفت
 زنگی طلب اهل عالم از دست
 و از تو روی رویان آب
 و پاچه در و دانه تو رنگ
 که یک و شش و تر است در بر

جان و اردی ملت بهاران
 ای زرم آتشین جهان را
 پروانه برفت آرمید
 به توری صد هزار رعنا
 فارغ حدیقت ابروی
 و دهنده وی طعن شیشه خور
 عالم بتو دید و بهشت بهشت
 حوی سر زکیان غم از دست
 کیر و ز تو جعد زکیان تاب
 آسیند رنگ راز تو رنگ
 بر لوح زبر جعد اعجب از زرد

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 623, Kapak içi / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 623, Inside cover

13 Menâzil-i Hac

Manâzil-i Hajj

Hac yolculuğuna dair ferdî tecrübenin yanı sıra yazılı gelenekteki birikimi de derinlemesine yansıtan Menâzilü'l-Hac, müellifi Kayıt ed-Dâvudî'nin (ö. 10./16. yy) yirmi iki kez ifa ettiği hac seferlerinin bir nevi ilmî ve pratik muhassalası olarak kaleme alınmıştır.

Türkçe-Nesih

288x182x15 mm, 41^b-60^a yaprak, 21 satır
Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep

941/1534 yılında kaleme alınan metin, krem renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep ile nesih hatla yazılmıştır. Nüshanın cildi açık kahverengi deri olup, ön ve arka kapakta şemse yer almakta; bu alan bulut ve hatâyî grubu motiflerle bezenmiş, kapak kenarları cetvelle çevrelenmiştir.

Müellif eserinin dîfâcesinde yirmi iki defa hac yaptığını kaydeder ve bu tecrübenin yanı sıra Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed el-Mü'ezzin'in eseri başta olmak üzere çeşitli seyyahların metinlerini de karşılaştırıp değerlendirir. Her menzilin mesafesi en dakik bir biçimde verilip, konak noktaları, su kaynakları ve mîkat yerleri ayrıntılı biçimde aktarılır. Gidiş-dönüşü yaklaşık altı ay süren bir yolculuğu defalarca gerçekleştirmiş olması, eseri hem tarihî hem de pratik bakımdan kıymetli bir hac rehberi haline getirir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Esad Efendi 1827

Manâzil al-Hajj, authored by Qayit al-Dâwūdī (d. 10th/16th ct.) as a scholarly and practical summary of his 22 *Hajj* journeys, reflects not only the personal experience of the *Hajj* journey but also the accumulated richness of the written tradition in a profound way.

Turkish-Naskh

288x182x15 mm, 41^b-60^a folios, 21 lines
Paper, black, red ink

Authored in 941/1534, this text is written on cream-coloured European paper using black and red ink in *naskh* script. The binding is made of light brown leather and features centre-pieces on the front and back covers. This area is ornamented with cloud and *khatâyî* motifs and the cover edges surrounded with rule-borders.

In the introduction, the author states that he has performed *Hajj* 22 times. Alongside his experience he also compares and evaluates texts written by various travelers, particularly the one by Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed el-Mü'ezzin. Detailed information is given on the distances between waypoints, on accommodation, water sources and the *mîqāt* boundaries. The author having performed the pilgrimage multiple times; considering it takes six months in total makes this work a valuable guide from a historical and practical perspective.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Esad Efendi 1827

حجی حد ونگری بعد اولخان احد ورازق حدجانبه
اولی درکه هادی طریقی وهای بیت عتیق در وکیات تاسی
وتلیات سالیات اول سید سادات وسته سعادت حضرت
احدی درکه مرشد حق وحق شریف در وستی شافیه من
الله الکرام واهبابه النظام مایق الیق الیق وحق
حادی طریقی **اما** **حج** وایست کتاب واصل فضل وایست
کیت الله اودوی احسانه معبودی ایدرچوکه وند علی الناس
حج الیبت من استقام الله سیده متعاضده قدرت شریف وایست
موسیه موجود اولیین حقه الاسلام بیه تاریخ کتابه دکن کبری
انکر دفته حج ایتم وند الحمد امن وایمان خالقان وغل وغل
سلطان مایان مال وحقان احوال اولی وحقه کلام وکلام
وفا مرور وکفر عبور وایست سیده مراحل وساندک اساس
موسوم وحقون وحقونک اوصافی معلوم وملوک اوله قوت
مابعد استوسیل مواب وحقین اجر وایست واقع اولان جها
وتلاوت صغریق وحقار وحقانک سولت سلیم وحقان وحقان
وصد ایست ماحل وحقان وحقین سیرالجنس سیرالجنس وایست
اولان اشار وایست وایست وایست وایست وایست وایست
مماهر وایست وایست وایست وایست وایست وایست
میتقه وایست اولان طس الین امین وایست احد الخزان وایست
رساله کرمه موت سفر وایست وایست وایست وایست وایست

بسم

بسم سائق درجانت ساعده وسانک اوکاتنه عتیق وند قیق
ایندی بکن وودو ریکه سرعت اشبه با اعتبار ایست وک سندر
آرکته طریقی وایست قاعد میتاقیه بایست وایست ساعده
بی عایده وایست وایست وایست وایست وایست وایست
قرق بیه وایست وایست وایست وایست وایست وایست
علا وکسیدی وایست وایست وایست وایست وایست وایست
اوصاف وایست وایست وایست وایست وایست وایست
وقودن تیه لوی علام وایست وایست وایست وایست وایست
قوی برمتی قالدور آخری وایست وایست وایست وایست وایست
برمتی ثابت وایست وایست وایست وایست وایست وایست
سانک سالت حاج وایست وایست وایست وایست وایست وایست
طایق وایست وایست وایست وایست وایست وایست
بر ایست وایست وایست وایست وایست وایست وایست
وسادت حایله وایست وایست وایست وایست وایست وایست
حایب اولوب وایست وایست وایست وایست وایست وایست
بیموشتی علی الاقدام کیدتق قالدور وایست وایست وایست
خامشت ایست وایست وایست وایست وایست وایست
وایست وایست وایست وایست وایست وایست
سایز اولان تریب وایست وایست وایست وایست وایست
وایست وایست وایست وایست وایست وایست
ایندی بیکل وایست وایست وایست وایست وایست

Menâzil-i Hac

Hamd-i bî-hadd ve ve şük-r-i bî-'add ol Hâlık-ı ehad ve Râzık-ı samed cenâbına...

Ammâ ba'd vâzı'ı kitâb câ'il-i fasl u bâb el-fakîr Kayıt ed-Dâvudî ahsin ileyhi
ma'bûdî haccetü'l-islâm birle târîh-i kitâba değin yirmi iki defa hacc ettim
ve lillâhilhamd. Emn ü emân-ı hâkân ve zıl-ı 'adl-i sultânî mu'âvin-i a'mâl ve
makârin-i ahvâl olup sıhhatle geldim... ve risâle-i mezkûre dokuz yüz kırk birde
te'lîf olundu.

14 Menâsik-i Mesâlik

Manâsik-i Masâlik

Edirneli Salbaşzâde Hibrî'nin (ö. 1069/1659) 1041 (1632) yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğunu ve menâsik-i haccı anlatmak üzere kaleme aldığı *Menâsik-i Mesâlik*, yolculuk gözlemleriyle ibadet tariflerini bir araya getiren seyahatnâme-menâsik türünün güzel örneklerinden biridir.

Türkçe-Nesih

198x121x20 mm, 87-149 yaprak, 15 satır

Kâğıt, siyah kırmızı mürekkep, altın, bordo pigment, deri

On bâb üzere tertip edilen eserin 1088 (1677) tarihli bu nüshası, koyu nohudi renk Doğu kâğıdı üzerine nesih hattıyla, siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmış, metin altın cetvellerle çevrelenmiştir. Kenar notlarıyla zenginleştirilen metin, bordo renk deri cilt içinde muhafaza edilmektedir. Şemseli ve hatâyî motifli kapağı, altın cetvel ve zencerek süslemeleriyle bezeli olan eserin çeharkûşe mahfazası ebrulu kâğıtla kaplıdır.

Eserin 116^a yaprağında, hac yolculuğu esnasında Mekke'de meydana gelen önemli bir hadise kaydedilmiştir. Kahire'den gelen Ahmed Paşa'nın gemisi, Cidde sahiline yakın bir noktada iskâl işlemleri sırasında yaşanan ihmalkârlık sonucu batmış; gemideki eşyaların çıkarılması için Cidde'de bulunan Şerîf Muhsîn'den dalgıç talep edilmiştir. Ancak bu talep olumsuz karşılanmış ve şeriften gelen cevaplar, iş birliğine kapalı ve sert bir üslupla yazılmıştır. Bu durum üzerine Ahmed Paşa, şerifin vezirini bir yolunu bularak tutuklamış ve bu olay, Mekke'de kısa süreli bir askerî gerilime neden olmuştur. Bu kayıt, eserin yalnızca ibadetle ilgili bilgileri değil, aynı zamanda dönemin siyasal ve toplumsal gelişmelerini de yansıttığını göstermektedir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Lala İsmail 104

This work was written by Edirneli Salbaşzâde Hibrî (d. 1069/1659) to document his *Hajj* journey in 1041 (1632) and explain the acts of *Hajj* (*manâsik*). Combining his observations during the journey and descriptions of the acts to be performed, it is a good example of the *sayâhatnâme* genre.

Turkish-Naskh

198x121x20 mm, 87-149 folios, 15 lines

Paper, red, black ink, gold, burgundy pigment, leather

This particular copy of the work, which is composed of 10 sections (*bâb*), was written in 1088 (1677) on dark buff-coloured Eastern paper using black and red ink in *naskh* script with the text panel surrounded by golden rule-frames. The text, enriched with marginal notes, is preserved in a burgundy leather binding. The binding's covers are decorated with centre-pieces, *khatâyî* motifs, gold rule-bordes and interlaced frames. Its *chahârgûsha* (partial leather-binding) slipcase is covered with marbled paper.

Page 116^a contains a record of an important incident that occurred in Makkah during the pilgrimage. A ship belonging to Ahmed Paşa, who had arrived from Cairo, sank near the coast of Jeddah due to negligence during the dockin procedures. In an effort to retrieve the belongings from the ship, divers were requested from Sharîf Muhsin, who was in Jeddah at the time. However this request was denied, and the response from the Sharîf were written in a harsh tone, showing no willingness to cooperate. In response, Ahmed Paşa managed to arrest the Sharîf's vizier, which led to a short period of military tension in Makkah. This record shows that this work not only conveys information related to acts of worship but also reflects the political and social developments of the period.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail 104

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Lala İsmail 104, 114^b-115^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail 104, 114^b-115^a

بَشْرٌ عَدَدُ جَمَالٍ بِوَجْهِهِ الْيَنْدِي دِيُو حَسَابٍ وَلَنْدِي جُمْلَةٍ دَنْ
 بِرِي بُو سَالِ كَيْفَ الْفَنَنَةِ دَهْ ظُهُورِ اِبْدَنْ غَوْغَايْ لَشْكُو مَعْدَدُ
 اَوَّلِ قَصِيَّتِهِ نَكْ دَخِي كَيْفِيَّتِ اَحْوَالِي بِغْنِي مَبْدَاءِ حَرْبِ قِتَالِ
 بُو دُزْكَ سَنَهْ سِيَتْ وَتَلْثَيْنِ وَالْعَدَهْ اَحْمَدُ پَا شَا فَا مِ بِرِ
 مِيرَانِ بِنَامِ بَيْنِ بَجَلْزِ بَكْسِي تَعِينِ اُولُوبْ اَوَّلِ دِيَا زَدَهْ
 دَفِيعِ اِعْلَامِ تَسَلُّطِ اِبْدَنْ اِمَامْكَ دَفِيجُونِ بَرِ مَقْدَارِ عَسْكَرْكَ
 سَرْدَارِ قَلِيُوبْ شَاهْ رَاهِ يَمَنَهْ رَوْبَرَاهْ قَلَمْ شَرِي پَا شَايِ
 مَسْغُورِ مَعْرِدَنْ كَشْتِيلَرِ اِبْلَهْ جِدَهْ يَهْ كِيدَرْ كَنْ سَا حِلِ
 جِدَهْ يَهْ قَرِيبِ اِحْمَالِ اِنْقَالِ اَيْنِ تَحْمِيلِ اَيْتَدُوكِي كَشْفَتِي غَوْغُو
 اُولُوبْ كَنْدُوسِي جِدَهْ يَهْ وَاحِلِ اُولُوقْدَهْ اَوَّلِ اَيَا مَدَهْ مَكَهْ
 مَكْرَمَهْ دَهْ شَرِيفِ اُولَانِ شَرِيفِ مُحْسِنَنْ غَوَا صِلُو تَارِ
 اُولُوبْ اَخْرَاجِ اُولَمَنَهْ سِي رَجَا اَيْتَدُوكَدَهْ قَبُولَهْ قَرِيبِ اُولُوبْ
 بَزْدَنْ دَرِيَا دِينَدَهْ كِي اَشْيَا نَكْ تَحْمِيلِ اُولَمَنَهْ سِينِ اِسْتَرْ
 دِيُو مَسْتَحِيلِ جَوَابَرِ كُونْدَرْ اُولُوبْ اَحْمَدُ پَا شَا شَرِيفْكَ بُو وَغْنَدَنْ
 مَتَا لَهْ اُولُوبْ اُولُوبْ اُولُوبْ اُولُوبْ اُولُوبْ اُولُوبْ اُولُوبْ

Paşa-yı mesfûr Mısır'dan keşfler ile
 Cidde'ye giderken sâhil-i Cidde'ye karîb
 ihmâl-i iskâlîn tahmil ettiğî, keşfî gark
 olup kendisi Cidde'ye vâsıl oldukça ol
 eyyâmda Mekke-i Mûkerreme'de şerîf
 olan Şerîf Muhsîn'den gavvâslar tedârik
 olunup ihraç olunması ricâ ettikte
 kabule karîn olmayıp birden deryâ
 dibindeki eşyânın tahsil olunmasını
 ister deyu müstemil cevaplar gönderip
 Ahmed Paşa, şerîfin bu vaz'ından
 müte'ellim olmağın vezirini bir tarik ile
 ahz eyleyip...

اولندي بزدخي علاوه نزل اولندوغي كچه نك ابرته
 كچه ينه طائفه غزيان بر طغيان خيام اوزرينه حواله
 اولان كوه سنيك بالاسنه صعود ايدوب حجاج
 اوزرينه توفنك انداز ايتد كهرنده بري جايندن دخی
 صوبلر ايله جنك جداله مباشرت اولمغين اول كچه روي
 استراحت خوابده دخی كور وليموب تامصباحه دلش
 كوزلر نيز انجم چرخ دوان برينه بالاي خيامده مرور
 ايدن مهره آتشين توفنك شماز ايدردی اول كچه
 لشكر خواب ايله خيلي جنك اولدی قصاي ديدو سپا
 سرسدينك اولدی حجاجدن دوزت نركينه اوده
 خون خاك ومواشي قسمندن بر چچه حيوآن هلك ايلو
 وصباحه قريب چا دير لرك بر طرفين با صوب نرجايندن
 دخی اوزلرينه واريلوب بزمقدار جنك وجدالدى
 منكره حضور قلبله مرور اولندي وبالجملة همان
 دولشده بدر حنيندن عامي خرمايه كچه بوز كرم

بش

Sipahizâde Ahmed Efendi tarafından kaleme alınan Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid ve Zadre, Osmanlı tarih yazıcılığında nadir rastlanan biçimde hac yolculuğuyla doğrudan ilişkili bir askerî seferin gerekçesini ele almasıyla dikkat çeker.

Türkçe-Ta'lik

20x135x2 mm, 82 yaprak, 19 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, deri

Eser Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla yazılmıştır. 82 yapraklık metin, her sayfada 19 satır düzenindedir. Yazmanın cildi kahverengi deriden yapılmış olup, kapak içlerinde mavi, kırmızı ve gri tonlarda uygulanmış ebru desenli kâğıt kullanılmıştır.

Gazavâtnâme, 1055-1068 (1645-1658) yılları arasında Girit ve Bosna seferlerini konu edinmekle birlikte, esasen Sultan İbrahim döneminin başlarında yaşanan sarsıcı bir hadiseye odaklanır. Kızlar Ağası Sümbül Ahmed Ağa'nın hac ziyareti ve Medine Mollası Esîrî Efendi'nin kadılık görevi için çıktıkları deniz yolculuğu sırasında, Rodos civarında Malta korsanları tarafından gemilerinin basılmasıyla yüzlerce hacı ve yolcunun hayatını kaybetmesi, Osmanlı kamuoyunda büyük bir infiale neden olmuştur. Sümbül Ağa'nın hazinesiyle birlikte yol aldığı gemide sadece dört topun bulunması, bu kutsal yolculuğu savunmasız bırakmış; Kerpe Adası yakınlarında yapılan saldırı, hacıların mallarının yağmalanması ve kadın yolculara reva görülen hakaretler, İslam dünyasında hac yollarının güvenliğine dair derin bir kaygı uyandırmıştır.

Hadisenin ardından, Malta ve Venedik'e duyulan öfke, doğrudan Girit Seferi'nin başlatılmasına vesile olmuş; bu sefer 25 yıl sürecek olan uzun bir savaşın kapısını aralamıştır. Eserde yalnızca savaşın gerekçesi değil, aynı zamanda hac güzergâhındaki tehlikelerin siyasî karşılıkları gözler önüne serilmektedir. Hac güzergâhının bir "cihad" gerekçesine dönüşmesi, metni dönemin zihin dünyasını yansıtan nadide belgelerden biri hâline getirir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 783

Authored by Sipahizâde Ahmed Efendi, *Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid ve Zadre* is notable in Ottoman historiography for addressing the rationale behind a military expedition that is directly connected to the *Hajj* journey.

Turkish-Ta'liq

20x135x2 mm, 82 folios, 19 lines

Paper, black, red ink, leather

The book is written on European paper using black and red ink in *ta'liq* script. It consists of 82 folios with 19 lines per page. Its binding is made of brown leather and has paper marbling in the colours blue, red and grey pasted on the insides of the covers.

While dealing with the expeditions to Crete and Bosnia between the years 1055-1068 (1645-1658), *Gazavâtnâme* mainly focuses on a shocking event that took place during Sultan Ibrahim's reign. While Kızlar Ağası (chief haram eunuch) Sümbül Ahmed Ağa for his pilgrimage and Esîrî Efendi, Molla of Madina, for his judicial appointment, were at sea voyage, their ship got raided by Maltese pirates near Rhodes, which resulted in the deaths of hundreds of pilgrims and passengers, causing a major outcry in the Ottoman public sphere. The fact that the ship carrying Sümbül Ağa and his treasury was equipped with only four cannons left this sacred journey vulnerable and undefended. The attack near the island of Kerpe (Karpathos), the looting of pilgrims' belongings, and the indignities inflicted upon female passengers provoked deep concern across the Islamic world regarding the safety of *Hajj* routes.

The anger felt towards Malta and Venice because of this incident was a direct cause for the following Crete expedition which paved the way for a lengthy war spanning 25 years. The book not only deals with the reason for the war, but also the political implications of the hazards present on *Hajj* routes. The pilgrimage route being presented as a cause for "jihad" makes this work valuable in showing us the mental state of the time.

In the aftermath of the incident, the anger directed at Malta and Venice directly led to the launch of the Cretan Campaign, opening the door to a protracted war that would last twenty-five years. The text reveals not only the justification for the military expedition, but also the political ramifications of the dangers faced along the *Hajj* route. The transformation of the pilgrimage route into a justification for *jihad* renders the work a rare document that reflects the intellectual and political mindset of the period.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 783

غزوات نامه جزیره کلبه و زارد

حمد اول ناصر قهاره که ابتدای منصور ۱ عسکر دین ظفر رهبری کفری مغرور ۲
 و شکر بقیس ۳ اول خالی ایمن و الناس ۴ جل جلاله و نعم تواله تعالی شان ۵
 منزه ذاته عما یشرکون ۶ حضرتنه اولسون که امت محمدی شرف اسلام ابدل مکرم ۷
 و کفار و غزاه ابدل تعظیم ابدی ۸

شعر

سبحان من تقدس بلجود و الجلال ۱ سبحان من تغذ بالقر و الکمال ۲
 بیت آن صانع که صنعت او هست بر دوام ۳ و آن قادری که قدرت او هست لایزال ۴
 بیت نه مستغنی از طاعتش بشت کس ۵ نه بر حرف ادجایی انگشت کس ۶
 اندر او فرجی شاه و کد ۷ مهر و ده قولی ایدر آکا ۸ مسلم دین دین بر حق و یقین ۹
 مؤمن و کافر ایدر اندر رجا ۱۰ انان حمد و قدرن تقیر ابدل موصو قدر ۱۱
 سبحانک ما عرفناک حق معرفتک ۱۲ سبحانک ما عبدناک حق عبادک ۱۳ و لسان ۱۴
 حق تو یقینن تصور ابدل موصو قدر ۱۵ پس نه دنگ و اریب مدح و ثنا ۱۶
 اولم الاکم اوله انزل انکا ۱۷ لا تحصى ثناء علیک انت کما اثبت علی انفسک ۱۸
 وصلوا متواصلا و شکیلا متواکبا ۱۹ اول صدر صغیم اینیا ۲۰ و فخر زمره اصنیا ۲۱
 الامور بفروا کلبریا ۲۲ الوصوف بدافع الکفره و الاستقیا ۲۳ کما قال عم ۲۴
 ابرئ ان اقاتل الناس حتی یقولوا لا اله الا الله فاذا قالوا عمو انی دما هم ۲۵
 و اموالهم ۲۶ مجامیدی و عسکر دین ظفر و خیر ۲۷ و ذرا دلالت صاحب فران بهلوان برادر ۲۸
 بو کلمه تو جیدی ابراهیم ۲۹ خیر عند الله موضوعه ۳۰ و کفار ابدل امت محمدی مقایله مأمور در ۳۱

وین

16

et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîretü'l-Ahmediyye

al-Tarîqat al-Muhammadiyya wa al-Sîrat al-Ahmadiyya

Birgivî'nin (ö. 981/1573) İslâm ahlâkı ve adabına dair klasikleşmiş eserinin bu nüshası üzerinde yer alan dikkat çekici bir notla hac yolculuklarının tarihî zorluklarına dair somut bir tanıklık sunulmaktadır.

Arapça-Nesih

212x160x24 mm, 146 yaprak, 17 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, deri

Eserin metni nohudi renk Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattı ile 1155/1742 tarihinde yazılmıştır. 2^a varlığında yer alan 1171/1758 yılına ait kısa fakat çarpıcı kayıt, dönemin hac kabilelerinden birine Arap eşkıyası tarafından düzenlenen baskını anlatır. Hacılardan pek çoğunun eşyalarıyla birlikte elbiseleri dahi gasbedilmiş, bazıları katledilmiş, bazıları ise açlık ve susuzluk sebebiyle helâk olmuştur. Notta, canını kurtarabilenlerin sayıca az olduğuna da dikkat çekilir. Bu tür kayıtlar, yazma eserlerin yalnızca ilmî kaynaklar değil, aynı zamanda sahih tarihî belgeler olarak da değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

TÜYEK, Raşid Efendi YEK 7926

This brief but remarkable note on al-Birgîwî's (d. 981/1573) classic work on Islamic morals and etiquette bears witness to the hardships of the *Hajj* journey at the time.

Arabic-Naskh

212x160x24 mm, 146 folios, 17 lines

Paper, black, red ink, leather

The text for this work was written in 1155/1742 on buff-coloured European paper using black and red ink in *naskh* script. A short but striking note on page 2^a records a raid on one of the *Hajj* caravans by Arab bandits. The pilgrims were mugged and their belongings as well as their clothes stolen, some were killed and others died of thirst and hunger. The note further mentions that only few survived. These types of notes demonstrate that manuscripts not only hold value as scientific sources, but should also be regarded as important genuine historical documents.

TÜYEK, Raşid Efendi Manuscript Library 7926

♦ TÜYEK, Raşid Efendi YEK 7926, 1^b-2^a / TÜYEK, Raşid Efendi Manuscript Library 7926, 1^b-2^a

Bin yüz yetmiş bir senesinde hüccâc bi'l-küllîyye arab alup hattâ elbiselerin?
serâvîllerin dahi alup nice hüccâc katl olup ve nicesi acından ve susuzluktan
helâk olmuştur gaflet olunmaya. Ve ce[r]de dahi katl olunup ve cemî-i eşyâsım
arab almıştır. Mukaddemâ ve Mekoğlu? derler emîr-i hâc bir mikdâr âdemi
arabdan kaçup kurtulmuş.

17 Menâzilü'l-Haremeyn

Manâzil al-Haramayn

Seyyid İbrahim Hanîf'in (ö. 1217/1802) Receb 1201/Nisan 1787 tarihinde Üsküdar'dan surre alayıyla birlikte Haremeyn'e yaptığı hac yolculuğunu anlatan hac seyahatnâmesidir.

Türkçe-Nesih

212x123x13 mm, 71 yaprak, 23 satır

Kağıt, siyah ve kırmızı mürekkep, altın, ebrulu kağıt, deri

Eser, krem rengi, âharlı, Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla istinsah edilmiştir. 1^b sayfasında yer alan başlık tezhibi, altınla çizgisel tarzda uygulanmış olup hatâyî grubu motifler ve tığlarla zenginleştirilmiştir.

Klasik menâzil ve menâsik kitaplarının izlerini taşıyan bu eser, müellifin şahsî gözlemlerinin yanı sıra yol boyunca işittiği menkıbe ve rivayetleri de içermektedir. Onu benzerlerinden ayıran en dikkat çekici yön ise, Seyyid İbrahim Hanîf'in her menzilde Hz. Peygamber'e ithafen bir naat kaleme almış olmasıdır. Bu tercih, yalnızca edebî bir gelenek olarak değil, aynı zamanda hac yolculuğunu Hz. Peygamber'e duyulan derin muhabbetle örülü mânevî bir tefekküre dönüştüren bir yaklaşımdır. Yolculuğun her durağında O'nun ismiyle yazılan naatler, bu seyahatin coğrafi olduğu kadar kalpten kalbe uzanan bir hürmet ve vuslat arzusu taşıdığını da ortaya koyar.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Lala İsmail 220

The *Hajj* travelogue of Seyyid İbrahim Hanîf (d. 1217/1802), recounting his journey to the Holy Cities (*Haramayn*) from Üsküdar as part of the *surre* procession in Rajab 1201/April 1787.

Turkish-Naskh

212x123x13 mm, 71 folios, 23 lines

Paper, black and red ink, gold, marbled paper, leather

The work is copied in *naskh* script using black and red ink on cream-coloured, sized European paper. The titlepiece on page 1^b is in gold in a linear style and decorated with *khatâyî* motifs and stalks (*tîgh/tığ*).

Reflecting the conventions of classical *manâzil* and *manâsik* literature, this manuscript combines the author's personal observations with legends and oral traditions he encountered along the *Hajj* route. What distinguishes it most strikingly from other examples of the genre is that Seyyid İbrahim Hanîf composed a *na't* (a poetic eulogy in praise of the Prophet Muhammad) at every stage (*manzil*) of the journey. This choice is not merely a literary tradition but also a spiritual expression that transforms the *Hajj* into a journey of devotion and contemplation, woven with profound affection for the Prophet. The *na'ts* written in his name at each stage reveal that this voyage was not only a geographic one but also a heartfelt yearning for closeness and reverence.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail 220

Ayn-ı irfân oldu çün nûr-ı Muhammed Mustafâ
Ola gör râhında sen nûr-ı Muhammed Mustafâ

Geldi esbâb-ı seferden hayme-i islâsına
Fart-ı ihsân eyleye sûr-ı Muhammed Mustafâ

Eyleme endîşe hiç haşr ü vücûd u vuslatı
Sende râhşân oldu ol nûr-ı Muhammed Mustafâ

Kartal'a bir ok tokunsa yelkendendir hazer
Hıfz eder amma anı nûr-ı Muhammed Mustafâ

Âsitân u dergeh-i rûy-ı Hânîfa'yı küşâd
Oldu dilde böyle bir sûr-ı Muhammed Mustafâ

18 Ziyâretnâme

Ziyâratnâma

Eser, Hasan el-Basrî'nin Hz. Peygamber'in kabrini ziyareti sırasında yaşlı ve engelli olan kardeşinin bu beldelere ulaşamayacağını düşünerek, en azından onun için bu yerleri tasvir etmeyi arzu etmesi üzerine gelişen bir mânevî kıssaya dayanır. Hasan el-Basrî, Hücre-i Sa'âdet, Bakî' mezarlığı ve civardaki mübarek mekânları tasvir edebilmek için Hz. Peygamber'in huzurunda icâzet talep eder; gece gördüğü bir rüyada Hz. Ömer'in desteğiyle bu izni alır ve ardından bu beldeleri anlatır.

Türkçe-Ta'lik

22x131x26 mm, 1^b-22^a yaprak, 13 satır

Kağıt, siyah, kırmızı, kahverengi ve bordo renklerde mürekkep, turuncu, mavi, beyaz, pembe, yeşil, lacivert, kahverengi, lila, turkuaz, sarı, kırmızı, somon, pembe renkler, altın ve deri

Eser, krem, mavi, yeşil, nohudi ve pembe renklerde Doğu kâğıdı üzerine siyah, kırmızı, kahverengi ve bordo mürekkep kullanılarak ta'lik hattı ile yazılmıştır.

19^b sayfasında en üstte Uhud dağı ve Peygamber Efendimizin dağa yaslandığı yer olan altın nokta, ortada şehit dişlerinin metfun bulunduğu yer ve en altta Uhud gazvesinde şehit düşenlerin kabir tasvirleri yer almaktadır. Gökyüzü mavi ile, Uhud tepesi turuncu, somon ve mavi ile, kabirler ise altın, turuncu ve yeşil renklerle bezenmiştir.

20^a sayfasında Medine'deki mescidlerin tasviri yer almaktadır. Sağ üst madalyon içinde "câh-ı cennet", ortada "Mescid-i Kibleteyn" alt kısımda dört mescidin tasviri yer alır. Orta ve alt kısımda mescid tasvirleri altın, mavi, turuncu, lacivert ve pembe renklerde bezenmiştir. Sayfa kenarları altın, turuncu ve lacivert renklerde cetveller ile çevrelenmiştir. "Sûret-i erba'a mesâcid" başlıklı bu mescidler; Mescid-i Nebevî, Hazret-i Ali Mescidi, Hazret-i Ebû Bekir Mescidi ve Selmân-ı Fârisî Mescididir.

Ziyâretin mümkün olmadığı yerde tahayyül devreye girer. *Ziyâretnâme*, Medine'nin mübarek mekânlarını görmeden de gönülden görmeye çalışan bir yakarışın ve Hz. Peygamber'e duyulan derin hürmetin tasvir yoluyla ifadesidir. Hem mânevî bir yolculuk hem de renkli bir tahayyül tasviri sunar.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Laleli 1183

The work is based on a spiritual tale in which Hasan al-Basrî, during his visit to the Prophet's tomb, wishes to describe the holy places for his elderly and disabled brother who could not make the journey. Hoping at least to offer him a vivid account of these sacred sites, Hasan al-Basrî seeks permission in the Prophet's presence to describe the Hujrah al-Sa'âdah, the Baqî' cemetery, and other nearby sanctified locations. He receives this permission in a dream, with the support of 'Umar ibn al-Khattâb, and then recounts the sites in detail.

Turkish-Ta'liq

22x131x26 mm, 1^b-22^a folios, 13 lines

Paper, black, red, brown and bordeaux ink, orange, blue, white, pink, green, navy blue, brown, lilac, turquoise, yellow, red, salmon, pink, gold and leather

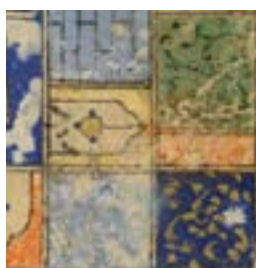
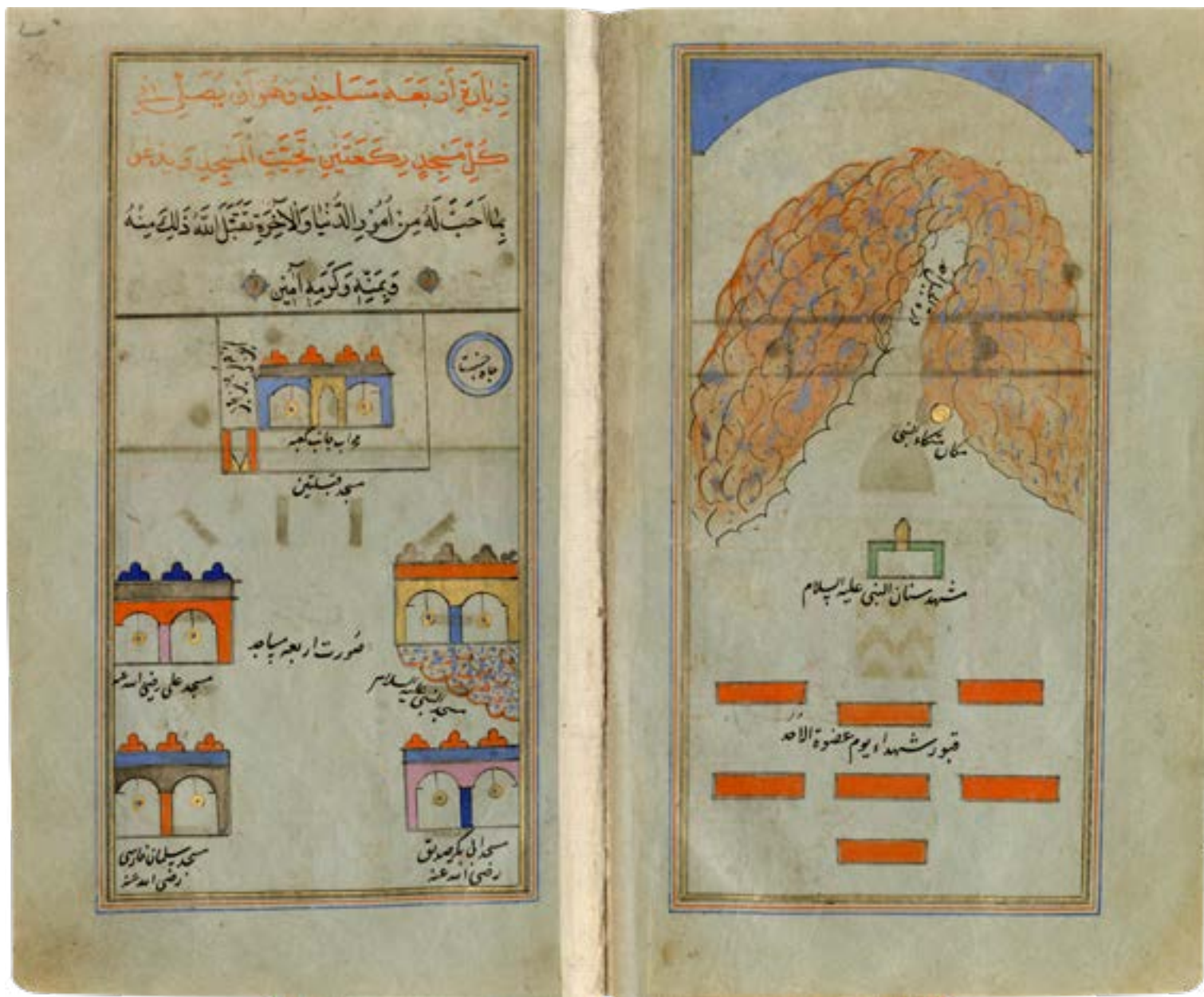
The work is written in *ta'liq* script using black, red, brown, and bordeaux ink on shades of cream, blue, green, chickpea-coloured (*nokhûdî*), and pink Eastern paper.

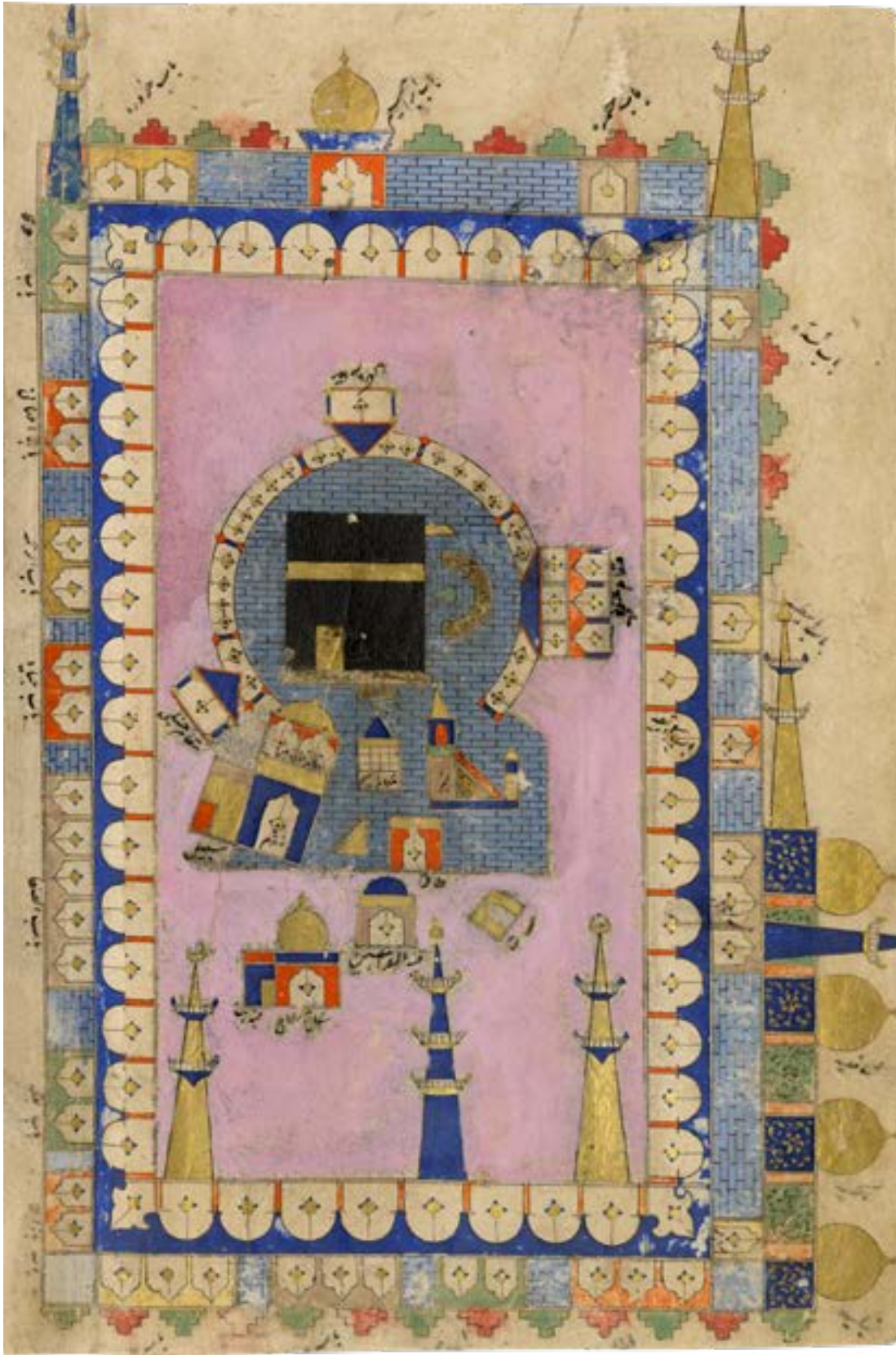
On page 19^b, Mount Uhud is depicted at the top, along with a golden dot marking the spot where the Prophet is said to have leaned against it. In the center lies the site believed to contain the relics of the Prophet's shahid tooth, and at the bottom are the graves of those martyred in the Battle of Uhud. The sky is in blue, the mount in orange, salmon, and blue, and the graves are decorated in gold, orange, and green.

On page 20^a, there is a depiction of various mosques in Madina. The medallion at the top right bears the phrase "*Câh-i Cennet*," the center displays "Mescid-i Kibleteyn," and four mosques are illustrated along the lower portion. The mosque depictions in the middle and lower sections are decorated with gold, blue, orange, navy, and pink. The page margins are enclosed in gold, orange, and navy blue frames. As for the four mosques, they are the Masjid al-Nabawî, the Mosque of 'Alî, the Mosque of Abû Bakr, and the Mosque of Salmân al-Fârisî, depicted under the title "*Sûret-i erba'a mesâcid*".

When physical visitation is not possible, the imagination takes its place. *Ziyâratnâma* is a spiritual plea shaped through visualization—an expression of deep veneration for the Prophet and a longing to behold Madina's sacred places with the heart if not with the eye. It offers both a spiritual journey and a vivid portrayal of imagination.

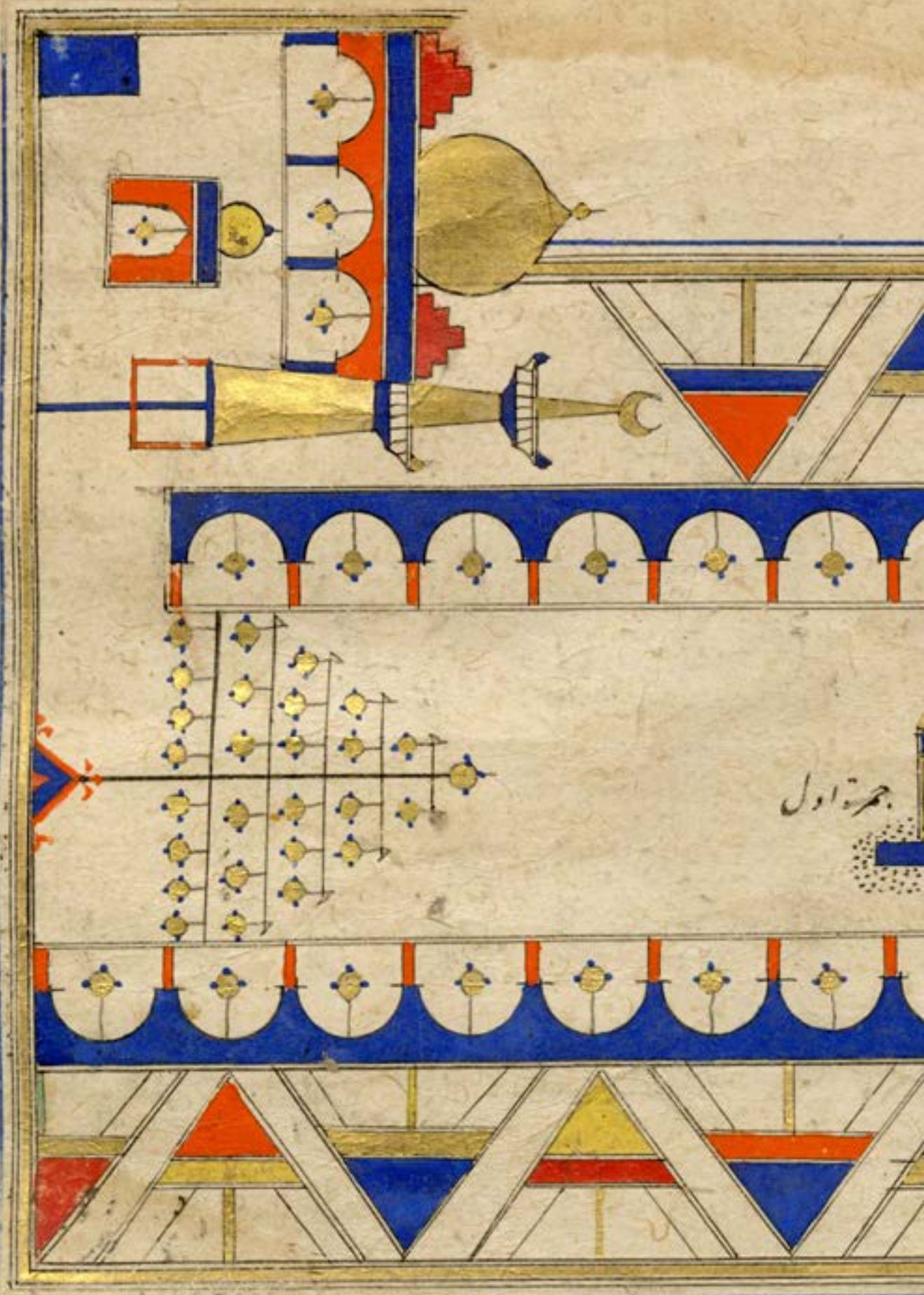
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Laleli 1183

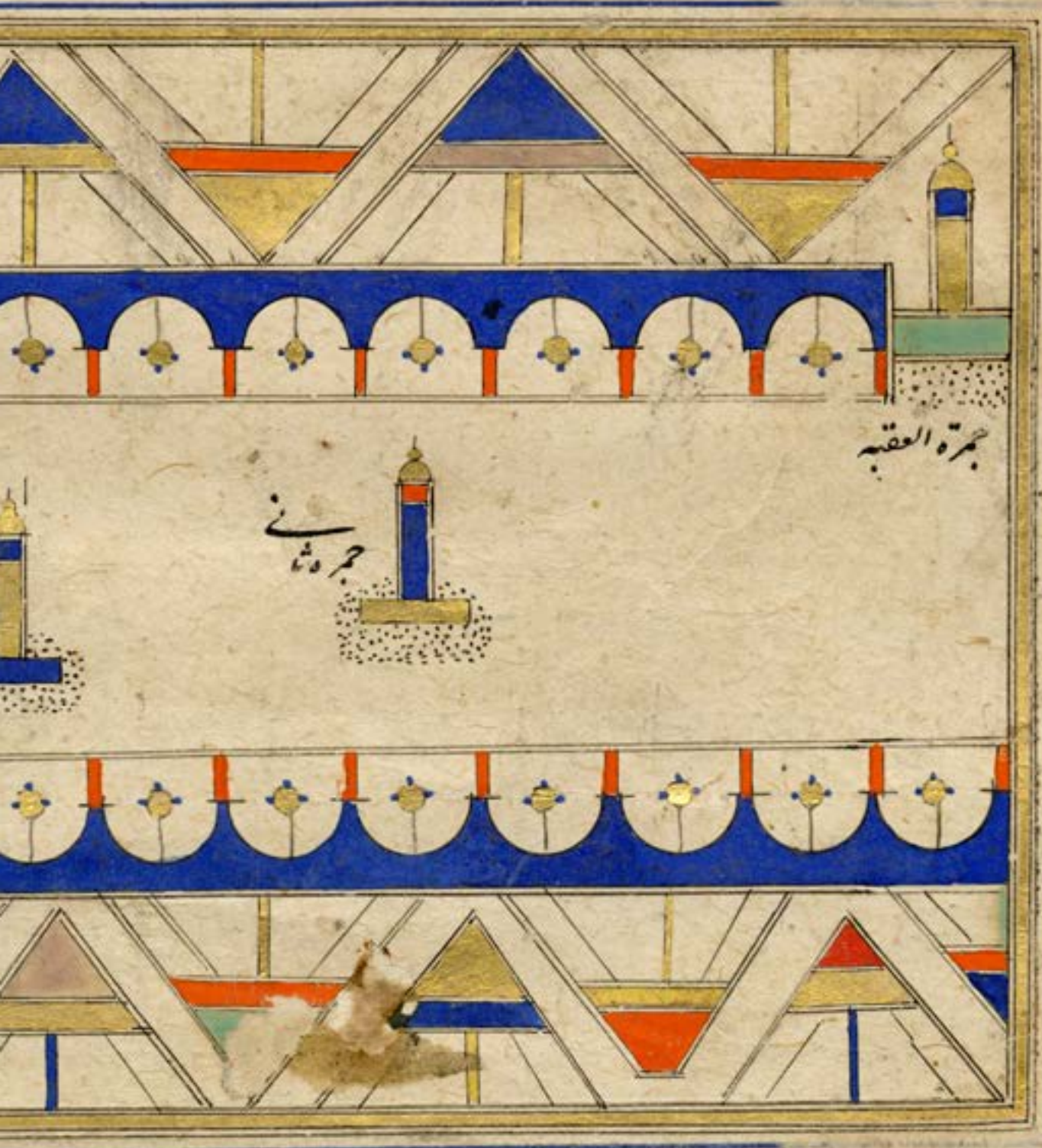

• TÜYEK, Süleymaniye YEK, Laleli 1183, 42^b / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Laleli 1183, 42^b

جمعة اول

بازارنا

بازارنا

بازارنا

19 Tayyibetü'l-Ezkâr

Tayyibat al-Azkâr

Şikârîzâde Ahmed Efendi'nin (ö. 1246/1831) okuyucunun zihninde Medine tasavvuru oluşturmak maksadıyla kaleme aldığı *Tayyibetü'l-Ezkâr* isimli eserinin Pertevniyal Valide Sultan tarafından vakfedilen nüshasıdır.

Türkçe-Nesih

208x147x14 mm, 58 yaprak, 9 satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, altın, turuncu ve lila boya

Nüsha, nohudi renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak, Harem-i Hümayûn hizmetlilerinden hattat Mustafa Rüşdü tarafından 1250/1835 tarihinde nesih hattıyla istinsah edilmiştir. Sayfa kenarları kırmızı cetvellerle çerçevelemiş, cümle sonlarında altınla daire formunda durak işaretleri kullanılmıştır. Özellikle 5^b-6^a sayfalarında başlıklar kırmızı mürekkeple dikdörtgen panolar içine yazılmıştır.

Eser, Medine-i Münevvere hasretiyle yanan gönülleri teskin etmek amacı taşımakta, okuyucunun zihninde güçlü bir mekân algısı oluşturmaktadır. 2^b-3^a sayfalarında Mescid-i Nebvî'nin yapısal özellikleri; 5^b-6^a sayfalarında Hücre-i Saâdet'in bölümleri ve iç düzenlemeleri; 13^a-14^b sayfalarında ise Hücre-i Saâdet'in yılda üç defa gerçekleştirilen gasil merasimi ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. Bu temizlik âyini esnasında haremde oluşan manevî atmosfer, metinde vecd ve huşû içinde betimlenmiştir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertevniyal 440

This manuscript is a copy of Şikârîzâde Ahmed Efendi's (d. 1246/1831) *Tayyibat al-Azkâr*, composed to help readers envision Madina, and endowed by Pertevniyal Valide Sultan.

Turkish-Naskh

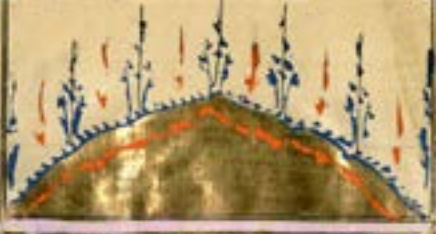
208x147x14 mm, 58 folios, 9 lines

Paper, black and red ink, gold, orange and lilac pigment

This copy was written in *naskh* script by Mustafa Rüşdü, a scribe serving in the Imperial Harem, in 1250/1835, using black and red ink on chickpea-coloured European paper. The pages are enclosed in red frames, and verse endings are marked with circular gold rosettes. On pages 5^b-6^a in particular, the headings are written in red ink within rectangular panels.

This work aims to soothe hearts burning with longing for al-Madîna al-Munawwarah and evokes a strong sense of place in the reader's mind. Pages 2^b-3^a describe the architectural features of the Masjid al-Nabawî; pages 5^b-6^a depict the sections and interior arrangements of the *Hujrah al-Sa'âdah* (the Prophet's Chamber); and pages 13^a-14^b provide a detailed portrayal of the ritual washing ceremony performed three times a year in the Chamber. The spiritual atmosphere that fills the sacred precinct during this cleansing ritual is conveyed in the text with a deep sense of rapture and reverence.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertevniyal 440

هَذَا رَسُولُ الْعَلِيَّةِ الْأَذْكَارِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
 عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ
أَمَّا بَعْدُ مَعْلُومٌ أَوَّلُهُ كَيْدُ بُوَيْعِيهِ فَقِيرٍ ذَا كِرَانٍ
 قُوَّةٍ مُصْطَفَى نَاشِأَةٍ دُرُوبِشٍ أَحْمَدٍ الْمَعْرُوفِ
 بِشِكَاكِ زَادَهُ سَايَةُ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ هَدَى بَعَثَانِي
 اللَّهُ تَعَالَى بِكَ إِيكُنُوزَا لَبِّي سَنَهُ سَبِيٍّ مَحْمُودٍ

وَمَغْفُورُهُ أَمْتَحَاجٍ إِلَى رَحْمَةِ رَبِّهِ الْغَفُورِ مُنْذَرٍ
 ذَادَهُ اسْتَحَقَّ أَفْنَدِي حَضَرَ تَكْرِيبِكَ أَوْ عَلِيٍّ
 فَضِيلَتُكَ لَوْ كَلَّمَا اللَّهُ أَفْنَدِي حَضَرَ تَكْرِيبِكَ مَنَّةً
 مَنُورَةً قَانِي سَبِيٍّ أُولُوبٍ مَعِينًا بِرِسْنَةٍ كَامِلَةٍ
 بِجَاوِزٍ أُولُغَلَةٍ هَرَبِ شَيْئِكَ حَقِيقَتُهُ وَاصِلٍ
 أُولُغَمٍ أَتُجُونُ نَقْلًا وَرُؤْيَةً وَاقِفًا سَرَارِي
 أُولُغَمٍ أَحْوَالِي قَلَمِ أُولُوبٍ حَجَرٍ أَيْدِيكَ قَرَانَتِ
 أَيْدِيكَ فَرَنْدَا شَكْرِي عَشِيقِ مُحَمَّدِي غَالِبِ أُولُوبٍ
 زِيَارَتِ شَرِيفَتُهُ سَعْيِ أَيْدِيكَ مَوْفُوقٍ أُولُغَمٍ وَكَرَمِ

Bâb-ı Vâsf-ı Harem-i Şerif

Ma'lûm ola ki Harem-i şerîfin dört kapısı vardır. Biri Bâbu's-selâm biri Bâbu'n-nisâ biri Bâbu Cibril dahi iki penceresi vardır. Biri Cibril penceresidir. Ve biri müvâcehe penceresidir. Tûlen ve arzan Ayasofya'dan büyüktür. Lakin nısfı sakfı ve nısfı açıktır. Cümlesi mescittendir. Ve derûn-i mescitte Hücre-i şerif başka şebeke ile mahfuzdur. Minber ile şebeke beynine Ravza-i mutahhara tesmiye olunur. Ser-i saadetleri canibidir. Ve müvâcehe-i şerif yemîn-i saadetleri canibidir.

وَأَزْدِرْ بَرِي جِبْرِيلَ نَجْمَةَ سَيِّدِرْ • وَبَرِي مُوَاجَهَ
نَجْمَةَ سَيِّدِرْ • طُولًا وَعَرْضًا أَيَا صُوفِيَةً دُنْ يُؤَكِّدْ
لَكِنْ نِصْفِي سَقْفِي وَنِصْفِي أَحْقِدْ رَجُلَهُ سَيِّدِ مَسْجِدِ
وَدَرُونْ مَسْجِدَهُ حُجْرَةً شَرِيفَ شَيْخَةٍ إِلَهَ
مَحْفُوظُ دَرْ • مَنِيرًا إِلَهَ شَيْخَةٍ بَيْنَهُ رَوْضَةً
مُطَهَّرَةً تَسْمِيَةً أَوْلُنُورِ سِرِّ سَعَادَتَلَرِي جَانِبِ
وَمُوَاجَهَةَ شَرِيفَ يَمِينِ سَعَادَتَلَرِي جَانِبِ
وَأَغَارِكَ أَوْلُدُوعِي يَرْمُ نَكِيَةً دِيرْ لَرِ سَارِ شَرِيفَلَرِي
جَانِبِنْدَهُ دَرْ • جِبْرِيلَ نَجْمَةَ سَيِّدِ قَدَمِ سَعَادَتَلَرِي

فَرَشِيَّتَكَ مُتَكَدِّدًا وَلَوْ كَثُرَتْ صَلَواتُ وَسَلَامُهُ
 مَشْغُولًا وَلَنْ تُنَوِّجَاجُهُ دَجْجِي خَيْرٌ دَعَا إِلَيْكَ يَادَ
 أَيْلَكَرِي نِيَا زِيكَ تَفْصِيلًا تَقْلًا شُرُوعًا وَلَنْ تُدِي
 بَحَنَاتِ حَضَرَتِ مَوْلَا قَرَأْتِ أَيْدِي نَقَرْنَا شَلَرِي مَزِي
 قَرِينًا أُولَ بِلَادِ مُقَدَّسَهُ لِرَكَ زِيَارَتِكَ مَسْرُورَ
 أَيْلِيَهُ أَمِينِ حُجْرَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ **بَابُ وَصْفِ**
حَرَمِ شَرِيفِ مَعْلُومِ أَوْلَاهِ كِهَ حَرَمِ شَرِيفِكَ دُورَتِ
 قِيُوسِي وَارِدِرِ بَرِي بَابِ السَّلَامِ • بَرِي بَابِ
 النِّسَاءِ • بَرِي بَابِ جِبْرِيلِ دَجْجِي أَنْكِي حُجْرَتِي

ولاد

Bâb-ı Vâsf-ı Hücre-i Mutahhara

Ma'lûm ola ki Hücre-i Mutahhara'nın kapısı dördtür: biri Fâtımatü'z-Zehrâ biri Bâb-ı Şâmî ve biri Ravza-i Mutahhara ya'nî Bâb-ı Sevbe, Vakûr dahi derler. Biri Bâb-ı Muvâcehe ya'nî Bâb-ı İcâbe dahi derler. Derûn-ı şebekeye dâhil olan kimse arştan kürsiden a'zam yere girdim diye yemin etse sâdıktır. Zîrâ mezâhib-i erba'adan Hücre-i Şerîf'in içi arş ve kürsiden a'zam diye fetvâ vermişlerdir. Yetmiş aded kandîli vardır. Başka derûn-ı şebekede yanar ve iki kebîr altın şamdanı vardır. Biri ser-i sa'âdetlerinde ve biri kadem-i şerîflerinde her gece yanar.

أَرْبَعَةُ دَنِّ حُجْرَةِ شَرِيفِكَ إِنِّي عَرِشٌ وَكُرْسِيٌّ
أَعْظَمُ دُيُوفَتَوِي وَبُرْ مَشْكُرْدُرِ يَمِشْ عَدَدُ قَنْدِيلِ
وَأَرْدِرُ بَشَقَّةَ دَرُونِ شَبِيكَدَّةَ يَنَارِ وَأَيْكِي كَبِيرِ
التُّونِ سَمْعَدَانِي وَأَرْدِرُ بَرِي سِرِّ سَعَادَتَلِرِنْدِ
وَبَرِي قَدَمِ شَرِيفَتَلِرِنْدِ هَرْ كَبِيَّةَ يَنَارِ

بَابُ خِدْمَتِ حُجْرَةِ شَرِيفِ

مَعْلُومٌ أَوْ كَيْفَهُ أَوَّلًا هَرْ كُونِ بَعْدَ الصَّلَاةِ الْصَبِيحِ
فَعَمِيرُ دِيرِ كَرْمَجَاوَرْدِوِ بَعْضُ مُحِبَّتِ أَخْرَجَتْ حَرَمِ شَرِيفِ
يَاغِ خَرْبِيَّةَ سَيِّ دِيرِ كَرْمِيرِ وَأَرْدِرُ جَمَلَةَ سَيِّ أَوَّلِ مَحَلَّةِ

رَبِّيَّةٌ دَر قَبُوسِي مُوَلِّجَهَنِي قَر شُودِرَا دَانِي آنَدَن
بَلَا اِنْدَرَلَر وَيِنَه آنَدَه حَتْم اِنْدَرَلَر

بَابُ وَصْفِ حَجْرَةِ مَعْظَرَةٍ

مَعْلُوم اُولَه كِه حَجْرَةُ مَعْظَرَةٍ نَك قَبُوسِي دُورْتَدَر
بِرِي قَاطِعَةُ الزَّهْرِي بِرِي بَابُ شَامِحِي وَبِرِي ضَعْفُ
مَعْظَرَةٍ يَعْنِي بَابُ ثَوْبَةٍ وَقُورْدِ حِجِّي دِيرَكِر بِرِي بَابُ
مُوَلِّجَهَنِي يَعْنِي بَابُ اِجَابَةِ حِجِّي دِيرَكِر دُرُون شَبِيكَةِ
دَاخِل اُولَان كَسَنَه عَرْشِدَن كَر سَيِّدَن اَعْظَمُ بَر
كَبِير دَم دُيُومِيْن اَنَسَه صَادِقِدَر زِير اَمْثَاهِب

الرَّيْعَدَر

[Bâb-ı Gasl-i Hücre-i Saadet]

Ma'lûm ola ki bir senede üç defa gaslolunur. Biri Rebûlevvelin dokuzunda biri Receb-i şerifin yirmi birinde biri zilkadenin on sekizinde. Bir gün kandilleri bir gün hücre-i şerifi gaslederler. Resm-i gasl: ma'lûm ola ki evvelâ hücre-i şerifin ağalar tarafından Bâb-ı Şâmî ta'bir olunan kapıyı küşâd edip ağalar üç bölük olup bir bölüğü sikkîn resminde demirler ile kazıyarak bir bölüğü hurma dalından süpürge ile ve su ile gasleyleyerek ve bir bölüğü kebir süngerler ile silerek saf saf biri biri ardınca âdâb ile gasli tamam ederler. Hâsıl olan mâ-i gasli hâric-i hücre-i şerifte mevcut olan ehl-i muhabbet şeker şerbeti gibi nûş ve yüzüne ve gözüne sürdükten sonra hâdim olan hücre-i şerif ağaları bazı ehl-i muhabbete ve âyân ve eşrâf-ı beldeye hediye götürüp azîm bahşîşler ve külli menfâ'atler hâsıl olur. Bu minvâl-ı meşrûh üzere gasl olunur iken cümlesi bir ağızdan bülend âvâz ile tevhîd-i şerife başlarlar ve hariçte olan züvvâr dahi salât ü selâma başlarlar.

اِذَا بِاَيْلَكَ غَسَلِي تَمَامَ اَيْدِرْ لِرْ خَاصِلْ اُولَانْ مَاءِ
غَسَلِي خَارِجِ حَجْرَةِ شَرِيفَةٍ مَوْجُودِ اُولَانْ
اَهْلِ مَحَبَّتْ شَكَرْ شَرِيفَتِي كَيْ نَوْشِ وَيُوزِنَتِهْ
وَكُوزِنَتِهْ سُورْدُ كَدْ نَصْرَكْ خَادِمِ اُولَانْ حَجْرَةِ
شَرِيفَا غَاكِرِي بَعْضِ اَهْلِ مَحَبَّتِهْ وَاعْيَانِ وَ
اَشْرَافِ يَلَدَهْ يَهْدِيَهْ كَتُورِبْ عَظِيمِ مَحَبَّتْ شَكَرْ
وَكُلِّ مَنَفَعَتْ لِرْ خَاصِلْ اُولُورْ بُوْمَنُوْا اِلْ مَشْرِوْ
اُوْرَدِ غَسَلْ اُولُورْ اِيَكْنِ جَمْلَهْ سَيِّ بِرَاغِرْدِ
بَلْتِيَا وَاَزَا اَيْلَكَ تَوْحِيدِ شَرِيفَهْ بِاَشْكُرْ لِرْ وَ

شَرِّفَكَ بِكَرَمِي بَرْدِهِ بَرِي ذَا الْقَعْدَنِكَ أَوْنَ سَكْرَتِكَ
 بَرَكُونَ قَدْ يَلْكُرِي وَبَرَكُونَ حُجْرُهُ شَرِّفِي غَسِلَ
 اَيْدِيكَ رَسْمِ غَسِلَ مَعْلُومَ اَوْلَاهُ كِهْ اَوْلَا حَجْرُهُ
 شَرِّفَكَ اَغَا لِرْ طَرَفِي دَنْ بَابِ شَامِي تَعْبِيرِ اَوْلَانَا
 قِيُوِي كَشَادَا يَدُوِيَا اَغَا لِرْ اَوْجِ بُلُوْكَ اَوْلُوْ
 بَرِ بُلُوْكَ سِيَكِيْنِ رَسْمِنْدَهْ يَمُوْر كَرِ اَيْلَهْ قَاضِيَهْ
 وَبَرِ بُلُوْكَ حُرْمَادَا لِنْدَنْ سِيُوْر كِهْ اَيْلَهْ وَصُوْ
 غَسِلَ اَيْلَهْ رَكْ وَبَرِ بُلُوْكَ كِيَرِ سُوْنَكِرْ لِرْ اَيْلَهْ
 سِيَكِهْ رَكْ صَافِ صَافِ بَرِي بَرِي اَرْدِيْحَهْ

دَارَهْ

20 Tuhfetü'l-Harameyn

Tuhfat al-Haramayn

Klasik Türk şiirinin önde gelen şairlerinden Nâbî'nin (ö. 1124/1712), 1089/1678-79 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğunu anlattığı *Tuhfetü'l-Harameyn*, manzum ve mensur kısımlardan oluşan, duygu yüklü bir seyahatnâme olarak öne çıkar. Eserde, ziyaret edilen mukaddes mekânlar, yolculuk güzergâhı ve hac sürecinde yaşanan mânevî tecrübeler detaylı şekilde işlenmiştir.

Türkçe-Ta'îk

244x117x10 mm, 64 yaprak, 25 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, deri

Nüsha, krem renk Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak 15 Rebiülahir 1094/ Şubat 1688 tarihinde -müellif henüz hayattayken- ta'îk hattı ile yazılmıştır. Eserin cildi kızıl kahverengi deridir. Ön ve arka kapak şemselidir. Şemse içerisi bulut ve hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Kapak kenarları altın cetvel ile çevrelenmiştir.

Eserin manzum kısmında Nâbî'nin Rasûlullah'a (sav) duyduğu aşk ve muhabbet, derin bir haşyetle kaleme alınmıştır. Şair, Peygamber Efendimizin huzurunda dile getirdiği duyguları şu beyitlerde veciz biçimde dile getirir:

*Bi-hamdillah nasîb oldu saâdet, yâ Rasûlâllah
Ki ettim hâk-i dergâhın ziyâret, yâ Rasûlâllah...*

Yine eser içerisinde yer alan şu meşhur beyit şairin hac yolculuğuna yüklediği mânevî anlamı ve edebe verdiği önemi vurgular niteliktedir:

*Sakın terk-i edebden, küy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu;
Nazargâh-ı ilâhîdir, Makam-ı Mustafâ'dır bu*

Nâbî'nin bu eseri, yalnızca şahsî bir seyahat tecrübesi değil, aynı zamanda Osmanlı hac kültürünün duygusal ve estetik bir ifadesidir. Müellifin mensur pasajlarında yer alan, Mescid-i Nebvî'de kandil hizmetinde bulunma hatırası, dönemin hac hizmetleri ve görev bilinci açısından da dikkate değerdir:

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Esad Efendi 2204

Tuhfat al-Haramayn, written by Nâbî (d. 1124/1712), one of the leading poets of classical Turkish literature, recounts his *Hajj* journey undertaken in 1089/1678-79. Blending verse and prose, the work stands out as an emotionally rich travelogue. It offers a detailed account of the sacred sites visited, the *Hajj* route, and the profound spiritual experiences encountered throughout the journey.

Turkish-Ta'îk

244x117x10 mm, 64 folios, 25 lines

Paper, black, red ink, leather

This copy was written in *ta'îk* script using black and red ink on cream-coloured European paper, on 15 Rabî' al-Âkhir 1094/ February 1688, while the author was still alive. The binding is of reddish-brown leather. Both the front and back covers feature centre-piece, decorated with cloud and *khatâyî* motifs. The margins of the covers are enclosed in gold frames.

In the poetic section of the work, Nâbî expresses his love and devotion to the Messenger of God (peace be upon him) with profound reverence. The poet succinctly conveys the emotions he felt in the presence of the Prophet in the following verses:

*Bi-hamdillah nasîb oldu saâdet, yâ Rasûlâllah
Ki ettim hâk-i dergâhın ziyâret, yâ Rasûlâllah...*

This well-known couplet, also found in the work, highlights the spiritual significance Nâbî attributed to the *Hajj* journey and the importance he placed on proper conduct:

*Sakın terk-i edebden, küy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu;
Nazargâh-ı ilâhîdir, Makam-ı Mustafâ'dır bu*

Nâbî's work is not only a personal account of travel, but also an emotional and aesthetic expression of the Ottoman *Hajj* tradition. His recollection of serving the lamps in the Masjid al-Nabawî, found in the prose passages, is also noteworthy in terms of the *Hajj* services and sense of duty of the time:

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Esad Efendi 2204

محلک و موشانند پس فضل طراز مسجد نبوی یعنی حرم نبوی
 رضی الله عنه حضرت زین العابدین علیه السلام حضرت جعفر طیار
 و برادر زینب و کبریا و کرامت جعفر و بنای حضرت زینب و ازواج
 طاهره و از آن اعدا کبریه و مقامات حضرت زینب و ازواج طاهره
 اولاد صاحب کرام مرقد زینب و کرامت صاحب الشیخ و در میان
دوازده صفت صاحب زینب معجزات نام برده مقامات
 غریبه و اهل شاهی جا نبوده و در ده نوری بالکانت خلق باطنی
 نمودن و از آن کوه بشت شکوه و امنده و قصه صاحب جنة و ارفع
 او شد و سوار شایسته میانه و اولاد اهل قتل جری بیابان
 اشجار و اصف در کسب و تحصیل و در جنت و کسب صاحب جنة و شام
 اهل آتش و اهل ان و سوار سبزه کن و در غلظت اهل سبزه کن
 کوه و در اول بشت و کوه صاحب جنة و شام و کوه و کوه و کوه
 سبزه کن صاحب جنة و ده جنت بیابان اهل کوه و سوار سبزه
 نسبت اهل کوه و صاحب جنة و اهل بیابان اولاد
 بر این زمین هستند و در هر یک از این اعدا و در هر یک از این اعدا
 قصه صاحب جنة و کسب و تحصیل و در جنت و کسب صاحب جنة و شام
 اهل آتش و اهل ان و سوار سبزه کن و در غلظت اهل سبزه کن
 کوه و در اول بشت و کوه صاحب جنة و شام و کوه و کوه و کوه
 سبزه کن صاحب جنة و ده جنت بیابان اهل کوه و سوار سبزه
 نسبت اهل کوه و صاحب جنة و اهل بیابان اولاد

صفت
 زینب
 کرامت

زینب
 کرامت

بود و باغبان بیابان طراز زینب و کرامت طراز
 کرامت طراز کرامت طراز کرامت طراز کرامت طراز
 شیخ علی الدین و برادر زینب و کرامت جعفر طیار
 و برادر زینب و کبریا و کرامت جعفر و بنای حضرت زینب و ازواج
 طاهره و از آن اعدا کبریه و مقامات حضرت زینب و ازواج طاهره
 اولاد صاحب کرام مرقد زینب و کرامت صاحب الشیخ و در میان
دوازده صفت صاحب زینب معجزات نام برده مقامات
 غریبه و اهل شاهی جا نبوده و در ده نوری بالکانت خلق باطنی
 نمودن و از آن کوه بشت شکوه و امنده و قصه صاحب جنة و ارفع
 او شد و سوار شایسته میانه و اولاد اهل قتل جری بیابان
 اشجار و اصف در کسب و تحصیل و در جنت و کسب صاحب جنة و شام
 اهل آتش و اهل ان و سوار سبزه کن و در غلظت اهل سبزه کن
 کوه و در اول بشت و کوه صاحب جنة و شام و کوه و کوه و کوه
 سبزه کن صاحب جنة و ده جنت بیابان اهل کوه و سوار سبزه
 نسبت اهل کوه و صاحب جنة و اهل بیابان اولاد
 بر این زمین هستند و در هر یک از این اعدا و در هر یک از این اعدا
 قصه صاحب جنة و کسب و تحصیل و در جنت و کسب صاحب جنة و شام
 اهل آتش و اهل ان و سوار سبزه کن و در غلظت اهل سبزه کن
 کوه و در اول بشت و کوه صاحب جنة و شام و کوه و کوه و کوه
 سبزه کن صاحب جنة و ده جنت بیابان اهل کوه و سوار سبزه
 نسبت اهل کوه و صاحب جنة و اهل بیابان اولاد

صفت
 زینب
 کرامت

زینب
 کرامت

“...hizmet-i işti’âl-i kanâdîle iştigalde çehre-füruz-ı âmâl olmak müyesser oldu.”

Hattâ rakam-tırâz-ı levha-i makâl Nâbî-i şikeste-bâl dahi bu arz-ı hâl-i derd-iştimâlî bir levha tenmîk ve müvâcehe-i server-i iklim-i şefâ’ate küstâhâne ta’fîk eyledi

Nazm

Bi-hamdillâh nasîb oldu saâdet, yâ Rasûlâllah
Ki ettim hâk-i dergâhın ziyâret, yâ Rasûlâllah.

Zehî hüsrân, güher-pâş olmadın bu hâke etseydim
Gözüm gencîne-i hâb-ı ferâğat, yâ Rasûlâllah.

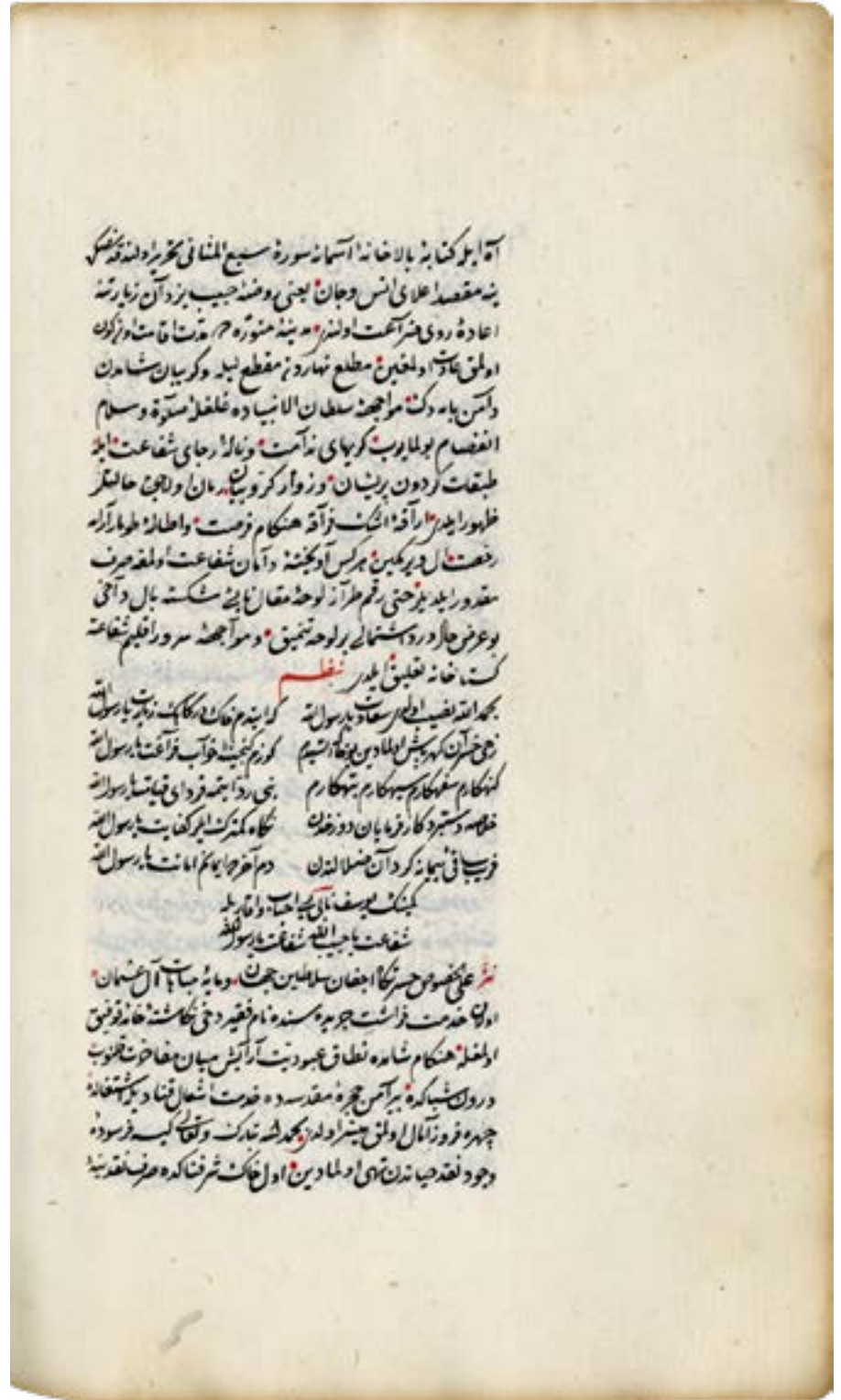
Günehkârım, sefeh-kârım, siyeh-kârım, tebeh-kârım
Beni reddetme ferdâ-yı kıyâmet, yâ Rasûlâllah.

Hülâsa destbûrd-i kâr fermâyan-ı dûzahtan
Nigâh-ı kemterin eyler kifâyet, yâ Rasûlâllah.

Firîb-i sâki-i peymâne gerdân-ı dalâletten
Dem-i âhirde îmânım emânet, yâ Rasûlâllah.

Kemînin Yûsuf-i Nâbî’yi ahhâb u akârible
Şefâat yâ Habîbullah, şefâat yâ Rasûlâllah

nesr: Ale’l-husûs hasretgâh-ı ecfân-ı selâtîn cihân ve mâye-i mübâhât-ı Âl-i Osman olan hizmet-i firaşet cerîdesinde nâm-ı fakir dahi nigâheşte-i hâme-i tevîk olmağla hengâm-ı şâmda nitâk-ı ubudiyet ârâyış-ı meyan-ı müfâharat kılınub derûn-ı şübbâkde? pîrâmûn-ı hücre-i mukaddesede hizmet-i işti’âl-i kanâdîle iştigalde çehre-füruz-ı âmâl olmak müyesser oldu.

ایا حبیب خدا آیت محمد عرسے
ہوئی کرشمہ کلمہ جبرئیل شہد
اوشہو آرزو شک کہ جلوه کا کلمہ
سن اول حبیب شفا بخش کر شہد
حکیم منع قوش حقدہ پاکدہ
شفا عکس اولو زینت حجت
اسبیل شفاعت نذرک اولہ
تفاخر ابتداء در خدمت رکاب کلمہ
کلمہ فضل کاشی خاتون رحمت
قلندر روز ازل جلوه خاص
کشدہ بافتہ تیغ برق شکر
بکسل وہ اولو کلمہ جبرئیل شہد
او کلمہ کلمہ آیت محمد عرسے
سیدہ روی کلمہ کارنامہ بر کار
ابور کلمہ عطا با محمد عرسے

محصل اندر سبب بچان رویا جادو اہل البرکت خمار رامہ الہ
باب مدینہ منورہ دن گذرا اولت قدہ
کلمہ بود سوزہ آن در خدمت شہد کلمہ
نہ نغمہ سبیل ہر قدمہ مصروف روحانیان استغفار لیلہ الکتب
صفای درون ابد رکت عرش بیگم باب السلام جان شہد
زودہ بجای آرام اولد قدہ نکہسانان موافق حکوت و پردہ و کران
سر ذات جبرئیل بو زمرہ ایلد قرع سامعہ انتہا الہدیر **نظم**
صفت نیک دہد کوی محبوب خدا در بو نظر کاہ العید مقام مصطفیٰ در بو
حبیب کبریا کلمہ خواجه سعید نصیحتہ نوح کردہ عرش جناب کبریا در بو
بو خاک کلمہ رونڈو اولو و کلمہ نذر اول عمادین آید و کلمہ چشہ توبہ در بو
نکدہ ماہ نو باب السلام سبب پاکدہ بو کلمہ کلمہ در خور مطلع نوریا در بو

Sakın terk-i edebden, kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu;
Nazargâh-ı ilâhîdir, Makam-ı Mustafâ'dır bu

Habîb-i Kibriyâ'nın, hâbgâhıdır fazîlette;
Tefevvuk kerde-i arş-ı Cenâb-i Kibriyâ'dır bu

Bu hâkin pertevinden oldu, deycûr-i adem zâil;
Amâdan açtı mevcûdât, çeşm-i tûtîyâdır bu

Felekte mâh-ı nev, Bâbu's-selâm'ın sîne-çâkidir;
Bunun kandilir cevzâ matla-ı nûr-i ziyâdır bu

Murâât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha;
Metâf-ı kudsiyândır, bûsegâh-ı enbiyâdır bu

21 Târîhu Mekketi'l-Mükerreme

Târîkhu Makkah al-Mukarrama

Mısırlı meşhur Şafîî âlimi Şihâbüddin Ahmed el-Kalyûbî'ye (ö. 1069/1659) ait olan *Târîhu Mekketi'l-Mükerreme*, Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere ve Kuds-i Şerîf'in tarihî ve dinî faziletlerine dair kaleme alınmış muhtasar bir eserdir. Sultan III. Selim tarafından vakfedilen bu nüsha, dikkat çekici görsel unsurlar içermektedir.

Arapça-Nesih

224x151-160x95 mm, 62 yaprak, 26 satır

Kâğıt, kahverengi ve kırmızı mürekkep, ebrulu kâğıt, deri

Eser, Abdüsselam b. Hasan el-Caferî tarafından, nohudî renkli ve âharlı Avrupa kâğıdı üzerine kahverengi, siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Nüsha, kahverengi deri cildi, kapaklarında yer alan kırmızı, beyaz ve mavi tonlardaki ebrulu kâğıt süslemeleriyle dönemin estetik anlayışını yansıtır.

22^b ve 23^a yapraklarında yer alan görsel, esere ayrı bir değer katmaktadır: lacivert kubbelerle çevrili ve on iki dilime ayrılmış dairesel bir kompozisyon içinde, stilize edilmiş tek boyutlu bir Kâbe tasviri yer almaktadır. Bu dairesel düzenlemenin dilimlerinde "mihrab" başlığı altında şehir isimleri yazılmıştır. *Hacerü'l-Esved* ile *Rûkn-i Şâmî* arasında yer alan bölümlerde *Ruha* (Urfa), *Musul*, *Malatya* ve *Diyyarbakir* gibi Osmanlı coğrafyasının önemli şehirlerinin adları dikkat çeker.

Nüshanın 23^a sayfasında Sultan III. Selim'in vakfını belgeleyen "*Hâzâ Vakfu Sultânî'z-Zamân el-Gâzî Sultan Selim Han b. Sultan Mustafa Han, afâ anhumâ'r-Rahmân, 1217*" ibareli mühür yer almaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Laleli 2011

Târîkhu Makkah al-Mukarrama, written by the renowned Egyptian Shāfi'ī scholar Shihāb al-Dīn Ahmad al-Qalyūbī (d. 1069/1659), is a concise work on the historical and religious virtues of Makkah, Madina, and Jerusalem. This particular copy, endowed by Sultan Selim III, contains striking visual elements.

Arabic-Naskh

224x151-160x95 mm, 62 folios, 26 lines

Paper, brown and red ink, marbled paper, leather

The work was copied in *naskh* script by 'Abd al-Salām b. Hasan al-Ja'farī using brown, black, and red ink on chickpea-coloured, sized European paper. The manuscript's brown leather binding and the marbled paper decorations in red, white, and blue tones on the covers reflect the aesthetic sensibilities of the period.

The illustration on pages 22^b and 23^a adds distinct value to the work: it features a stylized, one-dimensional depiction of the Ka'ba, enclosed within a circular composition divided into twelve segments and surrounded by navy blue domes. The segments are inscribed with city names beneath the heading "*mihrab*". Notably, the sections between the *Hajar al-Aswad* and the *Rukn al-Shāmī* include names of prominent cities from the Ottoman realm, such as *Ruha* (Urfa), *Musul*, *Malatya*, and *Diyyarbakir*.

On page 23^a, there is a seal impression bearing the inscription: "*Hâzâ Waqfu Sultān al-Zamān al-Ghāzī Sultan Selim Khan b. Sultan Mustafa Khan, 'afā 'anhumā al-Rahmān, 1217*".

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Laleli 2011

22 Kabe Tasvirli Çini Pano

Ceramic Tile Featuring a Depiction of the Ka'ba

Sultan II. Bayezid'in torunu Neslişah Sultan tarafından, kendi adına İstanbul-Edirnekapı'da inşa ettirilen Neslişah Sultan Camii için hazırlatılan bu çini pano, Kâbe'ye duyulan derin özlemin ve bağlılığın sanat yoluyla ifadesidir.

Arapça-Nesih
620x340 mm
İznik Çini

Beyaz zemin üzerine mavi, yeşil ve kırmızı renklerle bezenen pano, lacivert zemin üzerine siyah tahrirli zencerek motifli bir bordürle çevrilmiştir. Panonun üst kısmında mihrap formunda tamamlanan ikinci bir bordür ile lacivert zemin üzerine işlenmiş geçme rûmîler, kompozisyonu zenginleştirmektedir. Mihrabın merkezinde, dilimli rûmî motiflerle bezeli bir alınlık ve altında siyah mürekkeple nesih hatla yazılmış üç satırlık bir kitâbe yer alır. Burada Âl-i İmrân Suresi'nin 96 ve 97. ayetleriyle Kâbe'nin kutsiyeti ve hacca farziyeti vurgulanmaktadır:

"Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir."

Kitâbenin altında, dikdörtgen çerçeve içine alınmış bir Mescid-i Haram tasviri yer almakta; revaklı avlu ve ortadaki Kâbe dikkatle işlenmiş, çevredeki kapılar, makamlar ve zemzem kuyuları ayrıntılı biçimde resmedilmiş ve isimlendirilmiştir.

Kâbe tasvirli çini panolar, İslâm sanatında yalnızca estetik bir unsur değil, ibadet mekânında kutsal beldenin ruhunu yaşatma çabasının da bir tezahürüdür. Böylece cami içi tezyinatta Kâbe tasvirine yer verilmesi, yönü Mekke'ye çevirmekle yetinmeyip, kalpleri de doğrudan Kâbe'nin maneviyatına bağlamayı hedefleyen bir anlayışı sanat yoluyla ifade etmiştir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi 827

This ceramic tile panel was commissioned by Neslişah Sultan, granddaughter of Sultan Bayezid II, for the mosque built in her name in Edirnekapı/ Istanbul, conveys a profound sense of longing and devotion to the Ka'ba through the medium of art.

Arabic-Naskh
620x340 mm
Iznik tile

Adorned with blue, green, and red on a white background, the panel is framed by a border featuring chainworks with black outlines set against a navy blue ground. At the top of the panel, a second border completing a mihrab-like form, along with interlaced *rûmî* motifs rendered on a navy blue ground, enriches the composition. In the center of the mihrab, there is a pediment adorned with segmented *rûmî* motifs, beneath which is a three-line inscription written in *naskh* script with black ink. Here, the sanctity of the Ka'ba and the obligatory nature of *Hajj* are emphasized through the verses 96 and 97 of Sûrat Âli Imrân:

"No doubt the first house installed for all people was that at Bakka: a means of blessing and of guidance for all kinds of beings. In it there are miraculous signs (including) Maqam Ibrâhîm. Whoever entered it they would be guaranteed peace. The pilgrimage to the house (of Allah) is a duty that mankind owes to Allah, for those who are able to undertake the journey. But whoever disbelieves, then indeed, Allah is free from need of the worlds."

Beneath the inscription, there is a depiction of the Masjid al-Haram within a rectangular frame; the porticoed courtyard and the Ka'ba at the center are meticulously portrayed, while the surrounding doors, maqâms, and the *Zamzam* wells are depicted in detail and labeled.

Ceramic panels depicting the Ka'ba are not merely aesthetic elements in Islamic art, but also manifestations of an effort to evoke the spirit of the sacred land within places of worship. In this way, the depiction of the Ka'ba in mosque interiors conveys, through art, an understanding that seeks not only to turn the body toward Makkah, but also to draw hearts directly to the spiritual presence of the Ka'ba.

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum 827

• İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi 827 / İstanbul Turkish and Islamic Arts Museum 827

23 Sıfâtü'l-Harâmeyn

Sifât al-Haramayn

16. yüzyıl şairlerinden, Hayatî mahlasını kullanan Abdülazîz b. Mahmûd el-İsfahânî'nin (16. yüzyıl) *Sıfâtü'l-Harâmeyn* adlı eseri, Zilkade 927/Ekim 1521 tarihinde Mekke-i Mükەرreme'de mesnevî tarzında Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Hac yolculuğu sırasında yazılan eserin müzeyyen ve musavver bu nüshası, Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmek üzere hazırlanmıştır.

Çağatay Türkçesi-Ta'lik

237x175-150-105 mm, 72 yaprak, 11 satır

Altın ve siyah mürekkep, üstübeç (beyaz mürekkep); boya olarak lacivert, beyaz, turuncu, mavi, sarı, pembe, gri, kırmızı, yeşil, mor, lila; deri cilt

Eser, nohudî renkli Doğu kâğıdı üzerine altın ve siyah mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla istinsah edilmiştir. Toplam 37 bölüm ve 1356 beyitten oluşan eser, yalnızca edebî değil aynı zamanda görsel yönüyle de dikkat çekicidir. Sergilenen 61^b sayfasında, dikdörtgen bir alan içerisinde Mescid-i Nebvî'nin zarif bir minyatürü yer almakta; kubbe bölümünde ise istifli şekilde Ahzâb Suresi'nin 56. âyeti bulunmaktadır: “*Şühpesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salavât getirirler. Ey iman edenler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.*” Bu âyet, altın zemin üzerine siyah mürekkeple yazılmış, kubbenin çevresi ise lacivert zemin üzerine altınla işlenmiş hatâyî motifleriyle bezenmiştir.

Eserin 62^a sayfasında Hz. Peygamber'in Ravzası'nı tarif eden beyitler, şairin içtenliğini ve tasvir kudretini yansıtır:

*Ravza kim ol irdi riyâz-ı bihişt
Hıştı irür barçası anber-sirişt
Ser-be-ser anın kumu üzre melek
Andak irür kim yire inmiş felek*

Nüshanın ilk yaprağında yer alan uzun unvanlı hitap ifadesi, eserin Kanûnî Sultan Süleyman için yazıldığını açıkça göstermektedir:

TÜYEK, Manisa YEK, İl Halk Kütüphanesi 5145

Composed in Makkah in Dhû al-Qa'da 927/October 1521, *Sifât al-Haramayn* is a *mathnawî* written in Chagatai Turkish by 16th-century poet 'Abd al-'Azîz b. Mahmûd al-İsfahânî, known by his pen name Hayâtî, during his pilgrimage. This illuminated and illustrated manuscript was prepared to be presented to Sultan Süleyman I.

Chagatai Turkish-Ta'liq

237x175-150-105 mm, 72 folios, 11 lines

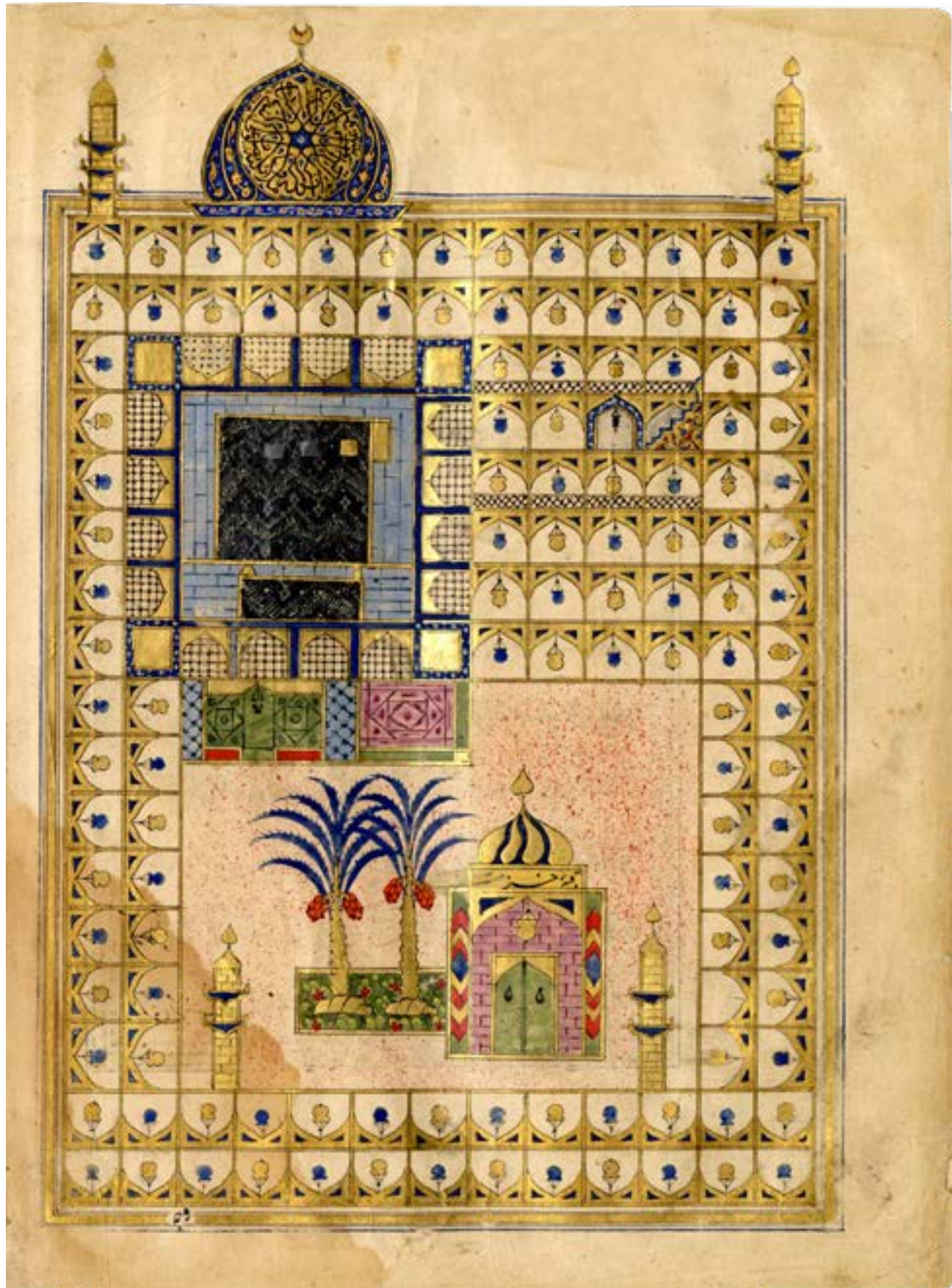
Gold and black ink, lead white ink, pigments in navy blue, white, orange, blue, yellow, pink, gray, red, green, purple, and lilac; leather binding.

The manuscript was copied in *ta'liq* script using gold and black ink on chickpea-coloured Eastern paper. Comprising a total of 37 sections and 1,356 couplets, the work stands out not only for its literary content but also for its visual appeal. On folio 61^b, which is on display, there is an elegant miniature of the Prophet's Mosque (*al-Masjid al-Nabawî*) set within a rectangular frame; in the dome section above it, verse 56 of Sûrat al-Ahzâb is inscribed in a circular calligraphic composition. “*Indeed, Allah and His angels send blessings upon the Prophet. O you who have believed, send prayers upon him and and salute him with all respect.*” This verse is written in black ink on a golden background, while the surrounding area of the dome is adorned with *khatâyî* motifs in gold on a navy blue background. The long, illuminated dedication statement on the first folio of the manuscript clearly indicates that the work was written for Sultan Süleyman I.

The couplets describing the Prophet's Rawda on folio 62^a reflect the poet's sincerity and his skill of depiction:

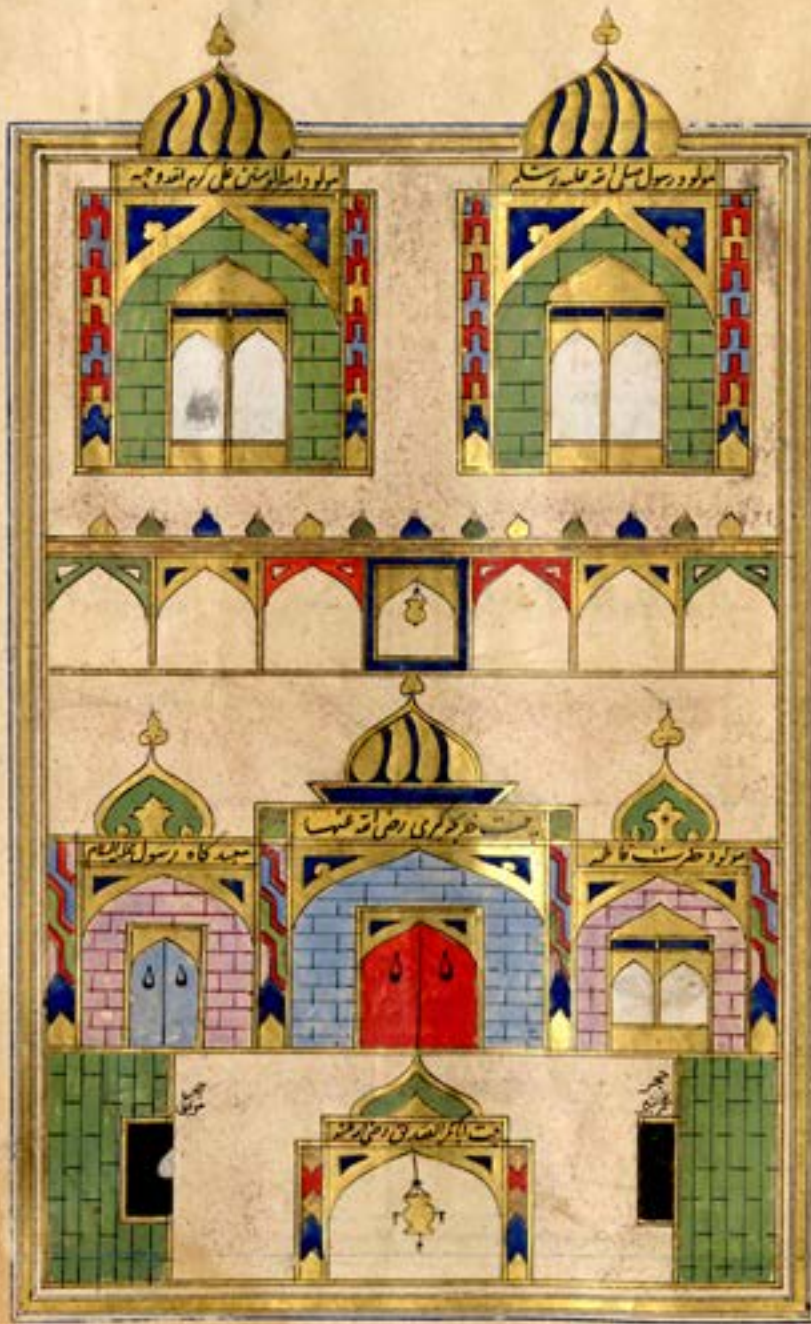
*Ravza kim ol irdi riyâz-ı bihişt
Hıştı irür barçası anber-sirişt
Ser-be-ser anın kumu üzre melek
Andak irür kim yire inmiş felek*

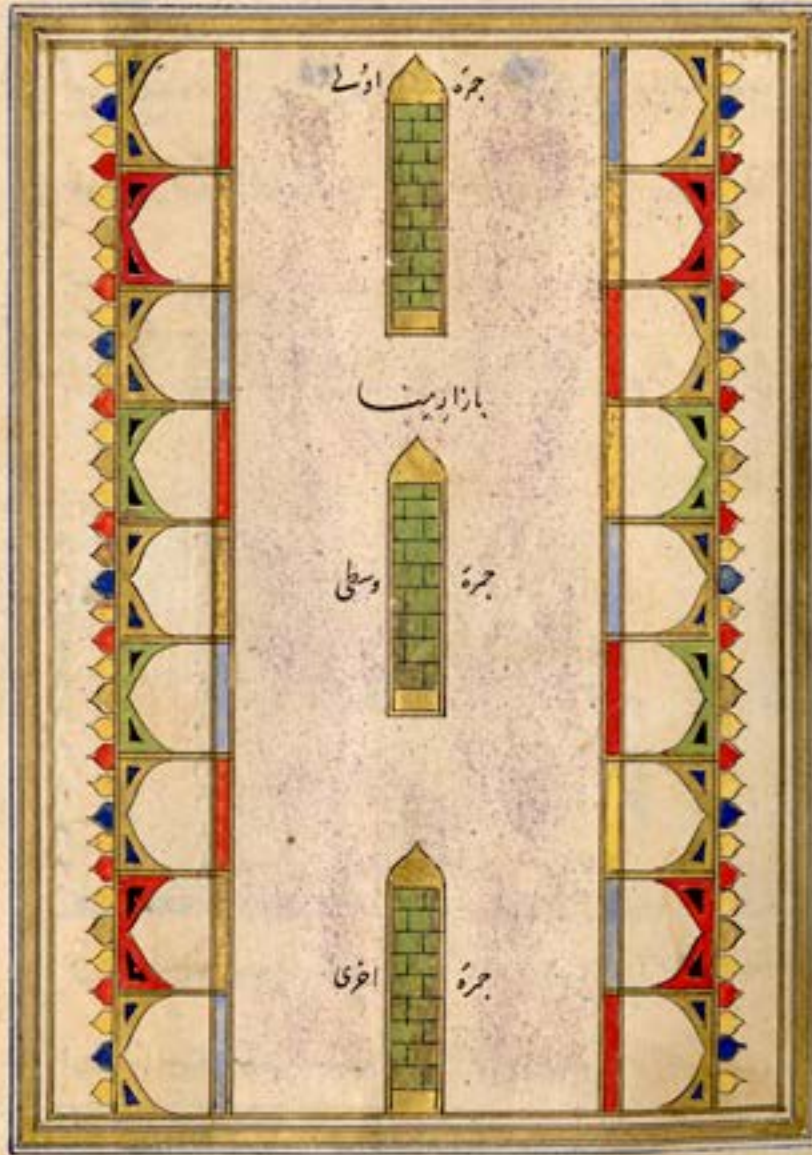
TÜYEK, Manisa Manuscript Library, İl Halk Kütüphanesi 5145

♦ TÜYEK, Manisa YEK, İl Halk Kütüphanesi 5145, 61^v / TÜYEK, Manisa Manuscript Library, İl Halk Kütüphanesi 5145, 61^h

باغی

24 Mecmû'a Majmû'a (Collection)

Muhtelif şairlerin manzumelerinin toplandığı, çeşitli fetvaların kaydedildiği ve hac yolculuğuna dair hatıraların not edildiği bu mecmuada Hz. Peygamber'in türbesi ve Ravza-i Mutahhara'sı üzerinde bir nurun görüldüğü ve tüm hacıların bu fevkalade hadiseye şahit olduğu kaydedilmiştir.

Türkçe-Ta'lik

208x127x8 mm, 21 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, deri

Nüshanın metni krem renk Doğu kâğıdı üzerine siyah mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla yazılmıştır. Nüsha kırmızı cilt bezlidir. Ön-arka kapak üzerine altın kullanılarak Osmanlı arması baskısı yapılmıştır.

Hacıla ilgili eserlerde zaman zaman fevkalade hâdiselere rastlamak mümkündür. Bu mecmuada kaydedilen örnekte, hac kafilesi akşam namazını edâ ettikten ve dua ettikten sonra Medine yönünde yani Hz. Peygamber'in türbesi istikametinde ufukta parlak bir nur görür. Bu nur bir "nücümî saat miktarı" devam eder. Hadiseye yalnızca anlatıcı değil, bütün hac kafilesi gözleriyle şahit olur. Bu manzara karşısında hacılar büyük bir huşû ile dua eder, kalplerine tarifsiz bir safâ ve sürûr hâli doğar.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Mahmud Efendi 5328

In this compiled work, which includes poems by various poets, records of various *fatwas*, and notes on memories from the *Hajj* journey, it is recorded that a light was seen over the tomb of the Prophet and his Rawda al-Mutahhara, and that all the pilgrims witnessed this extraordinary event.

Turkish-Ta'liq

208x127x8 mm, 21 folios, various lines per page

Paper, black, red ink, leather

The text of the manuscript is written in *ta'liq* script with black ink on cream-coloured Eastern paper. The binding is covered in red cloth. The front and back covers are stamped with the Ottoman coat of arms in gold.

Hajj-related works occasionally include accounts of extraordinary events. In the example recorded in this compiled work, the pilgrimage caravan, after performing the evening prayer and making *du'a*, sees a radiant light on the horizon in the direction of Madina — toward the tomb of the Prophet. This light lasts for the duration of a "*nujûmî* hour" (a time measure based on astrological calculation). The phenomenon is witnessed not only by the narrator but by the entire pilgrimage caravan with their own eyes. Moved by the sight, the pilgrims pray with deep reverence, as an indescribable sense of serenity and joy fills their hearts.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Mahmud Efendi 5328

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Mahmud Efendi 5328, 7^b-8^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Mahmud Efendi 5328, 7^b-8^a

Sene semân aşr ve elf [1018 (m. 1609)] de Ka'be-i şerife teveccüh eyledikde mübarek mâh-ı zilkadenin yirmi yedinci gecesi ki isneyn gecesidir Yenbu nâm mahalde oturakta iken ahşam namâzını edâ eyleyip du'â olunduktan sonra Hazret-i Risâlet sallallahu aleyhi vesellem'in türbe-i şerif ve ravza-i münîfleri üzerinde bir mertebe nûr müşâhede olunmuştur ki bir nücumî saat miktarı kâmil cemî-i hüccâc müşâhede eylediklerinde bir mertebe du'â ve enîn olup bî-had safâ ve sürûr hâsil ve mütevâsıl olmuştur. Ümittir ki cemî-i ümmet-i Muhammed'e müyesser ola. Âmîn, yâ Rabbe'l-âlemîn

25 Hacerü'l-Esved'in Karşısında Yazılmış Mushaf-ı Şerîf

Qur'ân Manuscript Written in Front of the Black Stone (*al-Hajar al-Aswad*)

Hattat Ahmed b. Seyyid Mîrekî el-Hüseynî eş-Şîrâzî tarafından 959/1552 yılında istinsah edilen Mushaf-ı Şerîf'in yazım yeri Kâbe'nin en kutsal köşesi olarak kabul edilen Hacerü'l-Esved'in tam mukabili olarak belirtilmiştir. Bu yönüyle Mushaf-ı Şerîf, yalnızca yazma bir Kur'an değil, aynı zamanda mukaddes mekânda tamamlanmış bir ibadet eseri olarak kabul edilebilir.

Arapça-Nesih, Muhakkak
285x195x64 mm, 475 yaprak, 11 satır
Kâğıt, siyah, kırmızı, altın ve lacivert mürekkep, altın, deri

Âyetler nesih ve muhakkak hat ile yazılmış; sûre başlıkları ve durak noktaları altın, lacivert ve kırmızı mürekkeple işlenmiştir. Açılış sayfaları, altın zemin üzerine lacivert, mor ve kırmızı renklerle tezhiplenmiş; desenlerde Safevî tezhip üslubunun etkileri gözlemlenmektedir.

Mushaf-ı Şerîf'in son sayfasında yer alan ferağ kaydında, hattat Ahmed b. Seyyid Mîrekî el-Hüseynî eş-Şîrâzî, mushafı hicrî 959 yılında, Mekke-i Mükerreme'de Hacerü'l-Esved'in mukabilinde tamamladığını açıkça kaydetmiştir. Bu detay, Mushaf-ı Şerîf'i yalnızca yazılı bir Kur'an metni değil, bizzat Haremeyn'de, tavaf halkasının kalbinde doğmuş bir ibadet eseri haline getirir.

Hacerü'l-Esved, Kâbe'nin doğu köşesinde yer alan ve Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in temellerine yerleştirdiği taş olup, hac ibadetinde özel bir yöneliş ve selam verme noktasıdır. Onun karşısında bir Mushaf'ın istinsah edilmesi, yalnızca fizikî bir konum tercihindense ibaret değil; hattatın yazı sürecini manevî bir yönelişe dönüştürdüğünü de gösterir. Bu durum, hattatın sadece kalemle değil, aynı zamanda kalbiyle kibleye yönelmiş bir ibadet hâlinde Mushaf-ı Şerîf'i yazdığını düşündürmektedir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi 12

This Qur'ân manuscript was copied in 959/1552 by the scribe Ahmad ibn Sayyid Mîrakî al-Husaynî al-Shîrâzî. The place of writing is recorded as directly facing the Black Stone (*al-Hajar al-Aswad*), regarded as the holiest corner of the Ka'ba. In this respect, the manuscript is not only a handwritten copy of the Qur'ân, but also a work of worship completed in a sacred place.

Arabic-Naskh, Muhaqqaq
285x195x64 mm, 475 folios, 11 lines
Paper, black, red, gold and navy blue ink, gold, leather

The verses are written in *naskh* and *muhaqqaq* scripts, while the sûrah titles and verse markers are decorated with gold, blue and red ink. The opening pages are illuminated with blue, purple and red colors on a gold background, where the patterns show influences of Safavid illumination style.

In the colophon on the last folio, the scribe Ahmad ibn Sayyid Mîrakî al-Husaynî al-Shîrâzî clearly states that he completed the manuscript in the year 959 AH, in Makkah al-Mukarrama, directly facing the Black Stone (*al-Hajar al-Aswad*). This detail makes the Qur'ân manuscript not just a written text of the Qur'ân, but a work of worship born in the Haramayn, in the very heart of the *tawâf* circle.

The Black Stone, located at the eastern corner of the Ka'ba, is the stone placed by Prophet Ibrahim and his son Ismail at the foundations of the Ka'ba. It is a special point of facing and greeting in the *Hajj* ritual. The copying of a Qur'ân manuscript in front of it is not merely a physical positioning choice; it also indicates that the calligrapher turned the writing process into a spiritual orientation. This suggests that the scribe wrote the Qur'ân manuscript not only with his pen, but with a heart turned toward the *qibla* in worship.

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum 12

فَلَا عِوْذَ بِالنَّاسِ مِنْكَ

النَّاسِ إِلَى الْكُفْرِ مِنْ سَبْرِ الْوُسْوَاعِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُؤْتِي سُبُوحًا صَفْوَةً لَنَا
مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ

وَأَمَّا كُلُّ نَبِيٍّ صَدَقَ وَأَعْلَى أَمْدٍ
وَأَكْبَرُ مَلَأَ سَمْعَ الْعَالَمِينَ
فَرَحَ مَحْمُودُ الْمَسْجِدِ الشَّرِيفِ
الْعَلِيِّ فِي كَمَالِ الشَّرَفِ بِقَابِلَةِ
الْبَهَاءِ عَلَى بَدَايِشِ الْإِسْلَامِ
يَكْتُمُ الْخَوَافِ أَحْمَدُ بْنُ سَيِّدِ
النَّبِيِّ فِي عِلْمِ الْخَوَافِ وَاسْتِغَايَةِ

[illegible][illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

لست عذر هذا الطير
المستقيم طائر الذئب
انعمت عليه غير
المغضوب عليه ولا الضال

والقرآن العظيم

وقف

يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا

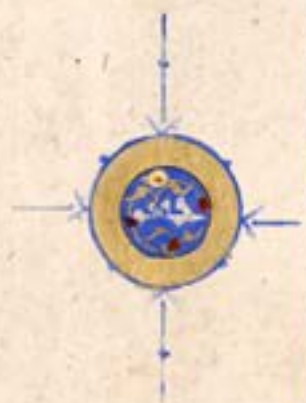
بِمُؤْمِنِينَ يُجَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَلِكُهُمْ
الْأَنفُسُ هُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
قَالَهُمْ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ كَذَّبُوا
وَلَا فَئِيلَ لَهُمْ لَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ

مُصْلِحُونَ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ

وَلَا كُنْ لَا يَشْعُرُونَ وَلَا فَئِيلَ لَهُمْ آمَنُوا كَمَا آمَنَ
النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ الشُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ
الشُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ قَالُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا
آمَنَّا وَإِذَا جَاءَ لَنَا شَيْطَانُكُمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا

نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُنَا اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

وقف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَىٰ لَلْبَيْتِ لَا يُزَيِّبُ فِيهِ هَادِيَ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ
يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ

أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَيَا آخِرَ هُمْ يُوَفُّونَ لَوْلَاكَ عَلَىٰ
هَدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ إِنَّ الَّذِي كَذَّبُوا
سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ جَعَلَ
اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَغَلَىٰ سَمْعَهُمْ وَعَلَىٰ بَصَارِهِمْ عَتَاوَةً

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ وَالنَّاسُ

وقف

وقف

26 Kasîdetü Ferezdak fî Medhi'l-Îmâm Zeynelâbidîn

Kasîdat Farazdak fî Madhi al-Imâm Zayn al-'Âbidîn

Emevi dönemi Arap şairlerinden Ferezdak'ın (ö. 114/732) hac farızasının yerine getirildiği esnada Hz. Hüseyin'in oğlu Hz. Zeynelâbidîn'e gösterilen tazim üzerine yazdığı methiye

Arapça-Nesih
208x142x27 mm, 180 yaprak
Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, altın, deri

İmam Zeynelâbidîn'i öven bu kaside, kırmızı ve siyah mürekkep kullanılarak krem renkli Doğu kâğıdı üzerine nesih hatla istinsah edilmiştir. Eser, farklı kaside ve risâlelerden oluşan bir mecmuanın parçası olup, Mustafa Âşir Efendi tarafından vakfedilmiştir.

Kaside, Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân'ın oğlu Hişam'la birlikte yapılan hac ziyareti esnasında söylenmiştir. Hişam, izdiham sebebiyle Hacerü'l-Esved'e ulaşamazken, İmam Zeynelâbidîn'in halk tarafından yol açılarak rahatça ulaşabilmesi, Ferezdak'a ilham vermiştir.

Şair, kasidesine "Bu, Allah'ın kullarının en hayırlısının oğludur" ifadesiyle başlamış; İmam Zeynelâbidîn'in temizliği, takvâsı, soyu ve faziletleri üzerinde durmuş ve onun yüceliğini dile getirmiştir.

Ferezdak'ın bu kasidesi, hac mevsiminde yaşanan toplumsal sahnelerin, bireysel faziletlerin ve kolektif hafızanın edebî metinlere nasıl yansıdığını gösteren nadide örneklerden biridir. İlk beyitlerinde şöyle demiştir:

*Bu Allah'ın kullarının en hayırlısının oğludur.
Bu, takva sahibi, tertemiz, ilim sahibi olandır.*

*Öyle ki, Mekke vadisi onun asaletini bilir,
Kâbe, rükün ve harem bölgesi onu tanır.*

*Kureyş onu gördüğünde, bir sözcüleri der ki:
Cömertlik, işte bu soylu kişide son bulur*

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Âşir Efendi 439

The eulogy written by Farazdak (d. 114/732), one of the Arab poets of the Umayyad period, on the honour shown to Zayn al-'Âbidîn, the son of Hazrat Husayn, during the performance of the *Hajj* duty.

Arabic-Naskh
208x142x27 mm, 180 folios
Paper, black and red ink, gold, leather

This *qasîda* (ode) praising Imâm Zayn al-'Âbidîn is copied in *naskh* script on cream-coloured Eastern paper using red and black ink. The work is part of a collection of different *qasidas* and treatises and was endowed by Mustafa Âşir Efendi.

The *qasîda* was composed during the *Hajj* of the Umayyad caliph 'Abd al-Malik b. Marwan with his son Hisham. Although Hisham was unable to reach Hajar al-Aswad (Black Stone) due to the stampede, Imâm Zayn al-'Âbidîn was able to reach it easily after the people made way for him, which inspired Ferezdak to compose the *qasida*. The poet began his *qasida* with the phrase "This is the son of the best of Allah's servants" and emphasized the purity, piety, lineage, and virtues of Imâm Zayn al-'Âbidîn and expressed his highness.

Farazdaq's *qasîda* is a rare example of how literary texts reflect the social scenes of the *Hajj* season, individual virtues, and collective memory. In the first couplet, he says:

*This is the son of the best of Allah's servants.
This is the one who has piety, purity, and knowledge.*

*Even the valley of Makkah knows his nobility,
The Ka'ba, its pillars, and the haram area recognize him.*

When the Quraysh saw him, one of their spokesmen said:
Generosity ends in this noble person.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Âşir Efendi 439

وينسب الى الفرزدق مكرته رجي لها الجنة وهما تاج هشام بن عبد الملك في أيام ابيه طاف بالبيت وجهد ان يصل الى حجر الاسود ليستلمه فقدر على ذلك لكثرة الزحام فنصب له كرسي وجلس عليه ينظر الى الناس وقد جماعة من اعيان اهل الشام فيمنها هو وكذا اذ اقبل زين العابدين علي بن حسين بن علي رضي الله عنهم فلما انتهى الى الحجر قال لعنه الله الحجر فقال له رجل من اهل الشام من هذا الذي هابه فقال هذه الهيبة فقال هشام ما عرفنا فحاشا فانه يرغب فيه اهل الشام وكان الفرزدق حاضرا فقال لنا عرفه فقال الشافعي هو يا ابا فارس فقال الفرزدق **نظم**

هذا خير عباد الله كلهم . هذا التقى الطاهر العلم .
 هذا الذي تعرف البطحا وطاته . والبيت يعرفه والركن والحرم .
 اذ ارأته قريب قال قائلها . الى مكرم هذا ينتهي الكرم .
 بنى الى ذروة العز التي قصرت . عن نيلها عرب الاسلام والعجم .
 يكاد يسكه عرفان راحته . ركن الحكيم اذا ما جاء يستلم .
 في كفه خيزران رجليه عبق . من كفا روع في عرينه شمس .
 يفضي حيا ويغضي من مهابة . فما يكلم الا حين يتيسم .

وكان من اجل الناس رجلا واجيها رضى الله عنه

يشق نور الهدى من نور غرته . كالشمس نغاز عن اشراقها القم .
 مشتقة من رسول الله بيعته . طابت عناصره ولحمه والشبير .
 هذا بن فاطمة ان كنت جاهله . بجده انبيا الله قد ختموا .
 فالله شرفه قدما وعظمه . جرى بذلك له في لوحه القلم .
 وليس قولك من هذا بضائه . العرب تعرف من انكرت والعجم .
 ثلثا يدي غياث عم نفعهما . يستوفيان لا يوروهما عدم .
 سهل الخليفة لا يخشع بوا دهره . يزينه اثنان حسن الخلق وليم .
 حمال الثقال اقوام اذا فرعوا . حلوا الشماثل تحلو عنده نعم .
 ما قال لا قط الا في تشقده . لولا التشهد كانت لاه نعم .
 عم البرية بالا حسان ونقشعت . عنها الغياهب والاختلاف والعدم .
 من معشر حاتم دين وبغضهم . كفر وقربهم ملجا ومعتصم .
 ان عداهم التقى كانوا الميتمهم . او قيل من خير اهل الارض قيل هموا .
 لا يستطيع جوار بعد غايتهم . ولا يدانيهم قوم وان كرموا .
 هم الغيوش اذا ازمنة ازمت . وللاسد اسد القري والفاخرتهم .
 لا ينقص العسر بسطام القمص . سيات لك ان اثر واوران عدوا .

27 Terceme-i Yevâkîtü'l-Haremeyn

Tarjama-i Yawâqît al-Haramayn

Eser, Nakşibendî tarikatının önemli simalarından İmam Rabbânî'nin oğlu Muhammed Ma'sûm'un 1068/1658 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğuna dair kaleme aldığı *Hasenâtu'l-Haremeyn* adlı Farsça metnin, Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Müstakim (ö. 1202/1788) tarafından yapılan Türkçe tercümesidir. Eserde, yalnızca Mekke ve Medine ziyaretleri değil, bu mukaddes beldelere varılmadan önce yolda yaşanan keşfi tecrübeler ve manevî hallere de yer verilmektedir.

Türkçe-Ta'lik

195x115-135x75 mm, 30 yaprak, 17 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı ve bordo mürekkep, pembe, mavi, turkuaz, beyaz ve kırmızı renkler, altın, ebrulu kağıt, deri

Seyyid Mehmed Hasib tarafından 1198/1783 yılında, mütercimim hattından istinsah edilen *Terceme-i Yevâkîtü'l-Haremeyn*'in bu nüshası nohudi ve yeşil tonlarında âharlı Doğu kâğıdı üzerine siyah, kırmızı ve bordo mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla yazılmıştır. 1^b sayfasındaki unvan tezhibinde rûmî ve hatâyî motifler zerenderzer tekniğiyle işlenmiş; çevresi altın cetveller ve turkuaz zeminli süslemelerle bezenmiştir. Metin alanları altın ve kırmızı cetvellerle çevrilmiştir. Pertev Paşa tarafından vakfedilen nüshada, Selimiye Dergâhı'na ait bir vakıf mührü de bulunmaktadır.

Hac, yalnızca bir ibadetin ifası değil; bir manevî terakki, bir kalb yolculuğu, bir seyr u sülûk sürecidir. Tasavvuf geleneğinde hac, bedenlen yapılan bir yolculuğun ötesinde, nefsin arınması, kalbin saflaşması ve ruhun hakikate yönelmesiyle anlam kazanır. Bu yolculukta varılan her menzil, aslında insanın iç dünyasındaki bir makamın remzidir.

Üç fasıl ve bir hâtimedden oluşan bu eserde, Mekke ve Medine'ye varılmadan önce görülen mânevî haller, kutsal şehirlerde yaşanan keşiflerle birlikte sunulur. Bu yönüyle eser, klasik menâzil ve menâsik kitaplarından farklı olarak, seyr u sülûk kavramının iç içe geçtiği bir hac anlatısıdır. Yalnızca bir yolculuğun değil, bir irfan ve hal tecrübesinin yazılı izidir.

This text is a Turkish translation of the Persian work *Hasanât al-Haramayn*, rendered by Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin (d. 1202/1788). The original text, authored by Muhammad Ma'sûm—the son of Imâm Rabbânî (Ahmad Sirhindî), a prominent figure of the Naqshbandî order—recounts his pilgrimage journey undertaken in 1068/1658. The work not only details visits to Makkah and Madina but also reflects the revelatory (*kashfî*) experiences and spiritual states encountered along the way, prior to reaching these sacred sites.

Turkish-Ta'liq

195x115-135x75 mm, 30 folios, 17 lines

Paper, black, red and navy blue ink, pink, blue, turquoise, white and red colours, gold, marbled paper, leather

This manuscript of *Tarjama-i Yawâqît al-Haramayn*, which was transcribed by Seyyid Mehmed Hasib directly from the translator's autograph copy in 1198/1783, is written in *ta'liq* script, using black, red and burgundy ink, on a sized Eastern paper in cream-coloured and green tones. The titlepiece on folio 1^b features *rûmî* and *khatâyî* motifs rendered in the *zarandarzar* (gold-on-gold) technique, surrounded by golden frames and turquoise background ornaments. The main text is surrounded by gold and red frames. This manuscript, endowed by Pertev Paşa, also bears a foundation seal of the Selimiye Derviş Lodge.

Hajj is not merely a ritual act of worship; it is a journey of spiritual ascent, a voyage of the heart, a process of mystical wayfaring (*sayr u sulûk*). In the Sufi tradition, *Hajj* goes beyond a physical journey—it acquires its true meaning through the purification of the spirit (*nafs*), the cleansing of the heart, and the soul's orientation toward the truth. Each station reached along this journey represents a distinct spiritual stage within one's inner world.

This work, composed of three chapters and a conclusion, presents the spiritual states experienced before reaching Makkah and Madina, alongside the inner unveilings encountered within the sacred cities. In this regard, the text diverges from traditional *manâzil* (stages) and *manâsik* (rituals) literature, offering instead a narrative of pilgrimage interwoven with the concept of *sayr u sulûk* (spiritual and/or mystical wayfaring). It serves not merely as a record of a physical journey, but as an account of the experience of *'irfân* and spiritual states.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertev Paşa, 234-M

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertev Paşa, 234-M

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertev Paşa, 234-M, 1^b-2^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertev Paşa, 234-M, 1^b-2^a

...Hazret-i Hoca Muhammed Ma'sûm kaddesenallâhu bi-esrârihî ve dâme
berekâtuhû ve zıllu irşâdihî ilâ yevmi'l-ma'lûm cenâblar Muhammed el-Ma'sûm
zâre'-ş-Şeff' kelimesinden nümâyân olan bin altmış sekiz senesinde inâyet-i
hüdâvendî celle ve 'alâ ile tavâf-ı beytullâh ve ziyâret-i Ravza-i Rasûlullâh ve
ashâb-ı kirâm ve mevâzî'-ı merâzât-ı müteberrike müyesser ve ol emâkin-i
muazzamada mevâhib-i 'aliyye ve esrâr-ı gâmıza ile müşerref olup...

28 Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakşî'l-Fusûs

Zubdat al-Fuhûs fî Naqsh al-Fusûs

Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden İsmâil-i Ankaravî'nin (ö. 1041/1631), İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserine yazılmış özet şerh olan *Nakdu'n-Nusûs* üzerine kaleme aldığı bu Türkçe tercüme, tasavvufî düşüncenin klasik metinleriyle derin irtibatını ortaya koyan önemli örneklerden biridir. *Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakşî'l-Fusûs* adıyla bilinen eser, hem tercüme hem de şerh niteliği taşır. Sergilenen nüshanın, Medine'de Ravza-i Mutahhara'da, müvâcehe-i şerîfede istinsah edilmiş olması, metne ayrı bir manevî anlam katmaktadır.

Türkçe-Ta'lik

165x105x18mm, 109 yaprak, 15 satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, altın, deri

Medine-i Münevvere'de, Ravza-i Mutahhara'nın hizmetlilerinden Seyyid Hüseyin tarafından krem renkli Doğu kâğıdı üzerine, siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla 1201 (1786-87) yılında istinsah edilen nüshanın sonunda müstensih, metni "müvâcehe-i şerîfe"de, yazdığını belirtmiş; bu da nüshaya manevî bir değer katmıştır. Nüshanın çeşitli yerlerinde, Galata Mevlevîhânesi'nde zengin bir kütüphane kurmuş olan Halet Efendi'nin mührü yer almakta, bu da eserin tarihî dolaşımına dair kıymetli bir iz sunmaktadır.

İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'u, tasavvuf tarihinde hem nazarî hem de manevî yorumların merkezinde yer alan metinlerden biridir. Bu tercüme, eserin Türkçe tasavvuf geleneği içindeki karşılığını yansıtır. Sergilenen nüshanın, hem içerik hem de istinsah ortamı bakımından Haremeyn'de şekillenmiş olması, metne ayrı bir anlam katmakta; onu sadece ilmî değil, aynı zamanda manevî bir gayretin ürünü olarak da öne çıkarmaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Halet Efendi, 256

This Turkish translation, composed by İsmâil Ankaravî (d. 1041/1631), one of the sheikhs of the Galata Mevlevîhâne (Mevlevi Lodge), is based on *Naqda al-Nusûs*, a concise commentary on Ibn al-'Arabî's seminal work *Fusûs al-Hikam*. Known as *Zubdat al-Fuhûs fî Naqsh al-Fusûs*, the work serves as both a translation and an exegesis, a significant example representing its deep engagement with classical Sufi texts. The particular manuscript on display, copied in *al-muwâjaha al-sharîfa* (the blessed presence of the Prophet's resting place) at *Rawda al-Mutahhara* (the Sacred Garden) in Madina, lends an added spiritual dimension to the text.

Turkish-Ta'liq

165x105x18mm, 109 folios, 15 lines

Paper, black and red ink, gold, leather

The manuscript was scribed in 1201 (1786-87) in Madina by Seyyid Hüseyin, one of the attendants of *Rawda al-Mutahhara*, using black and red ink on cream-coloured Eastern paper in *ta'liq* script. At the end of the manuscript, the scribe notes that he wrote the text in *al-muwâjaha al-sharîfa*, a detail that bestows a spiritual significance upon the copy. Various parts of the manuscript bear the seal of Halet Efendi, the prominent Ottoman statesman who established a rich library at the Galata Mevlevîhâne, offering valuable evidence regarding the manuscript's historical circulation.

Ibn al-'Arabî's *Fusûs al-Hikam* is one of the central texts in the history of Sufism, both in terms of theoretical and spiritual interpretations. This translation reflects the work's reception and interpretation within the Turkish Sufi tradition. The fact that the exhibited manuscript was both produced and copied in the sacred environment of the *Haramayn* (Makkah and Madina) adds further meaning to the text, highlighting it not only as a scholarly effort but also as the product of a spiritual endeavour.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Halet Efendi, 256

Ketebehû hâzihi'l-kitâbe's-şerîf bi-
 şerhihi'l-latîf fî'l-Medîneti'l-Münevvera
 ve Ravzati'l-Mutahhara ve ekseruhâ fî
 müvâceheti'n-Nebeviyyeti'l-Muattara
 bi-yedihi'l-fakîr ilallahî'l-Ganiyyi'l-
 Kadîr es-Seyyid Hüseyin el-Mücâvir
 el-Ferrâş el-Harem-i Hazret-i Nebiyy-i
 Ekrem sallallâhu tebâreke ve teâlâ
 aleyhi ve sellem fî gurre-i Rebûlevvel
 li-seneti ihdâ ve mieteyn ve elf

۱۰۵
 ۱۵۵

الفارض بوالی قمتی حیرته اشارت بپوررر وما اخرت
 حتی اخرت قلبك مذهباً فواصيرتي ان لم يكن قلبك
 حيرتي اللهم اجعلني من المنجيين في محبت ذاك
 والمهيمين الموتين في صفاتك واجعل قلبي متوجها
 اليك وروحي دسري ليدلك يا مجيب السائلين لا احمي
 فناء عليك انت كما اثنيت على نفسك ارجو دعا
 مشتاقك ورجاء غنا قيك مجيبك ونبيلك

يا ارحم الراحمين

كتبته هذه الكتاب الشريف بشرحه الطيف في المدينة
 المنورة وروضة المطهرة واكثرها في مواجهة النبوة
 المعطرة بیده حقیر الفقیر الی الله الغنی القدير الحسین
 المجاور الفرش الحرم محترم حضرت نبی اکرم صلی الله
 تبارک و تعالی علیه وسلم فی غرة ربيع اول سنة احدى
 و مائتين و الف

مفقده هندی کفیتقا اول که مهند بدر طریق حقده
 منو صاحب هدی و بیان فی اثبات الحیره بر اول
 که صاحب هدی و بیان را اثبات حیرته حضرت شیخ
 مفصولت بر مکلند بیورر که و الحایر بنجر کالجرا
 اندوریه لانه بری مطلوبه مع کل موجود فی دایره
 الوجود پس محمد بونک سلوکی دوریه در مستطیل
 دکلدر زیر دایره وجوده مطلوبین مشاهده ایدر
 انیکون حایر لر در و حیرت الکی فتمدر بر فتمی محمود
 و بر فتمی مذمومه در محمود مشاهده مولاد لآ و نعم
 و ولا صفات و اسمادن حاصل اولاندر و حیرت
 مذمومه دنیا و مابینها و محبت ماسوا و مشتبهات
 نفس و هوادن حاصل اولاندر پس نول کمسیه
 عنایت یزدانی و هدایت سبحانی دلیل اوله اول
 که حیرت محموده ایله منجر اولور و ذر دزبانی پیغمبر
 رب زدنی فیک کثیر آد عسنی قلور و حضرت ابن

القاری

29 Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl

Anwâr al-Tanzîl wa Asrâr al-Ta'vîl

Klasik tefsir literatürünün en çok istinsah edilen eserlerinden biri olan Beyzâvî Tefsiri, tam adıyla *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, hem kelâmî hem tasavvufî yönleriyle İslâm düşünce tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Sergilenen bu hacimli nüsha, Mekke-i Mükerrerme'de başlanıp Medine-i Münevvere'de tamamlanmış, bu yönüyle Haremeyn menşeli yazmalar arasında özel bir yer edinmiştir.

Arapça-Nesih

238x150x58 mm, 628 yaprak, 23 satır

Kâğıt, altın, siyah, kırmızı, lacivert mürekkep, altın, lacivert beyaz boya

Envâru't-Tenzîl'in bu nüshası Muhyiddin b. Yusuf el-Aydîni tarafından Şevval 967/1560 tarihinde istinsah edilmiştir. Âharlı nohudi renk Doğu kâğıdı üzerine, altın, siyah, kırmızı ve lacivert mürekkep kullanılarak esas metin nesih hattıyla bazı kısımlar ise ta'lik hattıyla yazılmıştır. Yazı alanı, altın ve lacivert cetvellerle çevrelenmiş, hâşîye bölümleri için lacivert cetvel çekilmiştir.

Nüshanın 618^b sayfasında, başlık dikdörtgen alan içerisine altınla yazılmış; 619^a sayfasında ise oval bir mühür ve onun yanında altın üzerine altınla işlenmiş hatâyî motifleri yer alır. Sayfa kenarlarında sonradan eklenmiş hâşiyeler görülmektedir.

Yazma, kahverengi deri ciltli olup, şemseli ve köşebentli tasarlanmıştır. Şemse ve köşebentlerde bulut ve hatâyî grubu motifler, alttan ayırma tekniğiyle işlenmiştir. Kapak çevresi zencerek ve cetvellerle, iç kapak ve miklep kısmı ise bordo deri üzerine zerefsanlı şemse ile bezenmiştir.

Haremeyn'de yazımı tamamlanan bu nadide nüsha, ilmî gelenek ile kutsal beldelerin manevî iklimi arasındaki bağın yazılı bir delilidir. Nüshanın başında ve sonunda, yazmayı Fazıl Ahmed Paşa'nın vakfettiğini gösteren mühür bulunmaktadır: "Hâzâ mimâm vakafehu'l-vezîr Ebû'l-Abbâs Ahmed b. el-Vezîr Ebî Abdullah Mehmed urife bi-Köprülü ekâlallâhu isârahumâ"

TÜYEK, Köprülü YEK, Fazıl Ahmet Paşa 78

One of the most frequently transcribed works in the classical *tafsîr* literature, *Qadi Baydawi's Tafsîr*, formally titled *Anwâr al-Tanzîl wa Asrâr al-Ta'vîl*, holds a distinguished place in Islamic intellectual history, both in terms of its theological and Sufi dimensions. The exhibited voluminous manuscript, having been initiated in Makkah-i Mukarrama and completed in the Madina-i Munawwara, occupies a special place among manuscripts originating from the *Haramayn* (Makkah and Madina).

Arabic-Naskh

238x150x58 mm, 628 folios, 23 lines

Paper, gold, black, red, and navy blue ink, gold, navy blue and white pigments

This manuscript of *Anwâr al-Tanzîl* was scribed by Muhyiddin b. Yusuf al-Aydîni in Shawwal 967/1560. The text was penned on a sized cream-coloured Eastern paper using gold, black, red, and navy blue ink. The main text is written in *naskh* script, while certain sections are written in *ta'liq* script. The text area is bordered with gold and blue frames, and navy blue rules have been drawn around the marginalia.

On folio 618^b, the title is inscribed in gold within a rectangular space, while on folio 619^a, an oval seal and, next to it, motifs in gold with *khatâyî* design are found. Marginal notes, added later, can be seen on the edges of the folios.

The manuscript is bound in brown leather, featuring a design with a central medallion and corner-pieces. Cloud and *khatâyî* motifs on the medallion and corner-pieces are rendered in a cut-leather technique. The edges of the cover are adorned with interlace patterns and rules, while the inner cover and envelope flap are decorated with a gold-sprinkled (*zarafshân*) medallion on a burgundy leather.

This rare manuscript, completed in the *Haramayn* (Makkah and Madina), serves as a written evidence of the connection between the scientific tradition and the spiritual atmosphere of the holy cities. At both the beginning and end of the manuscript, there is a seal indicating that it was endowed by Fazıl Ahmed Paşa, which reads: "Hâzâ mimâm vakafehu'l-vezîr Ebû'l-Abbâs Ahmed b. el-Vezîr Ebî Abdullah Mehmed urife bi-Köprülü ekâlallâhu isârahumâ"

TÜYEK, Köprülü Manuscript Library, Fazıl Ahmet Paşa 78

♦ TÜYEK, Köprülü YEK, Fazıl Ahmet Paşa 78, 618^a-619^b / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fazıl Ahmet Paşa 78, 618^a-619^b

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي ترك الفرقان
 على عبده ليكون للعالمين نذورا. فغفر بالعبودية من سوء ما صنع
 لخطيئة من الغيوب العرية فلم يجد فيه قدرا. وانعم من عذبي لمعارضتي
 من نصحاء عذبان وبعاء خطان حتى حسبوا انهم نجوا من حبي و
 من النار ما ترك لهم حسبا عن لهم من مصالحهم ليدروا آياتي
 وليذكروا آياتي تذكروا فكشف قناع الانغلاق عن آياتي عظامي
 هي ام الكتاب واخر مشايبي هي رموز الخطاب تاويلها وتفسير
 وابر رغو من الحقائق ولطائف الدقائق فخطا المثلث
 وخبيا قدس الجبروت ليتفكروا فيها تفكيرا في مذهبهم فاعدا لا خفا
 واصابع ايمان من فصول آيات والامام الذي جيب عنهم الرحمن ويعبر
 عليهم من كان له قلبا والي السمع وهو شمس يدور في الدارين
 حميد وسعيد ومن لم يرع رايه واطوع براهه يعجز عما ي
 ينبغي سحره فاقا واجاب الرحمن هو افاض الجود وباعا غايه كل

TÜYÜK, Köprülü YEK, Fazıl Ahmet Paşa 78, 1^a, 2^a / TÜYÜK, Köprülü Manuscript Library, Fazıl Ahmet Paşa 78, 1^a, 2^a

30 Sultan I. Mahmud Vakfı Kurân-ı Kerîm

Qur'ân manuscript endowed by Sultan Mahmud I

Arapça-Nesih

282x426x48 mm, 274 yaprak, 14 satır

Kâğıt, siyah kırmızı mürekkep, altın, bordo, yeşil, lacivert, turuncu, beyaz, mavi opak pigment, deri

Nohudi renkli, âharlı Doğu kâğıdı üzerine nesih hattıyla yazılan metin, beyne's-sütûr tekniğiyle tezhiplenmiş; baş ve etek koltuklarına üstübeş mürekkebiyle yazılar işlenmiştir. Altın ve lacivert zemin üzerine yerleştirilen rûmî, bulut ve hatâyî motiflerinde bordo, pembe, mavi, turuncu ve beyaz gibi canlı renkler kullanılmıştır. Bu kompozisyonlar, altın ve lacivert tığ süslemeleriyle çevrilidir. Cildi siyah deriden olup alttan ayırma tekniğiyle hazırlanmış şemse ve köşebentlerinde bordo renkli hatâyî motifler görülür.

Bu Mushaf-ı Şerîf, 27 Ramazan 981/20 Ocak 1574 tarihinde Medine'de istinsah edilmiştir. Haremeyn'de yazılmış Kur'ân nüshalarının Osmanlı yazma kültürü içindeki yerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Nüsha, daha sonra Osmanlı padişahlarından Sultan I. Mahmud (ö. 1168/1754) tarafından vakfedilmiş; bu vakfa dair Evkâf-ı Haremeyn Müfettişi Derviş Mustafa'nın teftiş kaydı ve şahsî mührüyle birlikte, Sultan'ın kendi mührü de Mushaf üzerinde yer almıştır.

Osmanlı hac ve vakıf geleneği içinde Haremeyn'e gönderilen Mushaflar sadece bir dinî hizmet değil, aynı zamanda bir sanat ve hâmilik örneği olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Medine'de istinsah edilen bu Mushaf'ın zaman içinde İstanbul'a ulaşarak burada koruma altına alınması, Haremeyn'le kurulan mânevî ilişkinin sürekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca yazma kültürünün Medine'deki izleriyle İstanbul'daki muhafaza ve temsil anlayışı arasında kurulan estetik ve mânevî köprüyü gözler önüne serilmektedir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 04

Arabic-Naskh

282x426x48 mm, 274 folios, 14 lines

Paper, black and red ink, gold, burgundy, green, navy blue, orange, white, and blue opaque pigment, leather

This manuscript, written in *naskh* script on sized, cream-coloured Eastern paper, is illuminated with interlinear clouds. The *koltuks* (the vertical panels) on the head and tail parts have inscriptions in lead white ink. The decorative motifs—*rûmî*, cloud, and *khatâyî*—are placed on gold and navy blue backgrounds, and feature vibrant colours such as burgundy, pink, blue, orange, and white. These compositions are framed with gold and navy blue stalks (*tîgh*). The binding is made of black leather, featuring a medallion and cornerpieces with *khatâyî* motifs in burgundy, rendered in a cut-leather technique.

This Mushaf al-Sharîf was scribed in Madina on 27 Ramadan 981 / 20 January 1574. It stands out as an example of Qur'an manuscripts produced in *Haramayn* (Makkah and Madina), reflecting their place within Ottoman manuscript culture. Later, the manuscript was endowed by Sultan Mahmud I (d. 1168/1754), one of the Ottoman sultans. On the manuscript appear both the Sultan's personal seal and the inspection seal and record of Derviş Mustafa, Inspector of the Awqâf al-Haramayn.

Within the context of the Ottoman tradition of pilgrimage and endowment, Qur'anic manuscripts sent to the *Haramayn* were not only acts of religious devotion but also exemplars of artistic endeavour and patronage. In this context, the fact that this Qur'ân manuscript, originally copied in Madina, was later transferred to and preserved in Istanbul underscores the continuity of the spiritual bond established with the two holy cities. Furthermore, it highlights the aesthetic and spiritual bridge between the traces of manuscript culture in Madina and the approach to preservation and representation in Istanbul.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fatih 04

TÜYÜK, Süleymaniye YEK, Fatih 04, 1^a-2^a / TÜYÜK, Süleymaniye Manuscript Library, Fatih 04, 1^a-2^a

سُورَةُ الْكَافِرُونَ تِسْعٌ آيَاتٍ بِمَكِّيَّةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ
وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

سُورَةُ النَّازِعَاتِ ثَلَاثٌ آيَاتٍ بِمَدَنِيَّةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَنْفَاجًا فَيُخْرِجْنَاهُ

سُورَةُ التَّوْبَةِ ثَمَانِيَّةٌ آيَاتٌ بِمَدَنِيَّةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَتَّبِعْ يَدَا أَبِي هَبٍ وَبَتَّ مَا آغَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سِطْرًا
نَارًا إِذَا ذَاتَ لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مَنسُوبٌ

سُورَةُ الْأَخْلَافِ ثَلَاثٌ آيَاتٌ بِمَكِّيَّةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

خم

خم

31 Şerhu Kasîdeti't-Tâ'iyye

Sharh *Qasîda al-Tâ'iyyah*

Osmanlı'nın ilk dönem sûfî/âlimlerinden Dâvûd-i Kayserî'nin (ö. 751/1350), İbnü'l-Fârîz'ın *et-Tâ'iyyetü'l-Kübrâ* adlı meşhur manzumesine yazdığı bu şerh, 999/1591 yılında Medine'de, Gülşenî dervişlerine tahsis edilen Sultâniye Zâviyesi'nde istinsah edilmiştir.

Arapça-Ta'lik

205x122x21 mm, 85 yaprak, 17 satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, ebrulu kâğıt, deri

Muhammed b. Yusuf el-Mostarî tarafından Rebî'u'l-âhîr 999 tarihinde ta'lik hattıyla istinsah edilen nüshanın yazımında krem rengi Doğu kâğıdı üzerine kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmış; başında ve sonunda Hekimoğlu Ali Paşa'nın vakıf mührü yer almaktadır. Şerh metni, tasavvufun ana meselelerini ele alan mukaddimesiyle birlikte, metin boyunca güçlü bir teorik altyapıyı izler. Kasidenin şerhi, yalnızca nazmın açıklaması değil, aynı zamanda tasavvufî kavramların derinlikli bir çözümlemesidir.

Haremeyn'de mukim tarikat mensuplarının ilmi ve edebî faaliyetlerine dair kaleme alınmış bu tür eserler, hac yolculuğunun sadece coğrafi bir güzergâhı kat etmekten ibaret olmadığını; bilakis bu yolculuğun, mârifet ve mârifet arasındaki geçişleri, dervişlerin derûnî seyirlerini ve kutsal mekânlarda tecessüm eden irfânî tecrübeyi de içinde barındıran çok katmanlı bir mânevî sefer olduğunu gösterir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 462

This commentary on the famous poem *al-Tâ'iyyah al-Kubrâ* by Ibn al-Fârîd, written by one of the early Ottoman Sufi scholars, Dâvûd al-Kayserî (d. 751/1350), was scribed in 999/1591 in Madina at the Sultaniyya Sufi lodge, which was designated for the Gulshani dervishes.

Arabic-Ta'liq

205x122x21 mm, 85 folios, 17 lines

Paper, black and red ink, marbled paper, leather

The manuscript was scribed in *ta'liq* script by Muhammad b. Yûsuf al-Mustarî in Rabi' al-Akhir 999, on a cream-coloured Eastern paper in red and black ink. At the beginning and end of the manuscript, there are seals indicating its endowment by Hekimoğlu Ali Paşa. The commentary follows a strong theoretical framework throughout the text, opening with an introduction that addresses the key themes of Sufism. The commentary on the poem is not merely an explanation of the verses but also a profound analysis of Sufi concepts.

Works of this nature, written by members of the *tarîqah* (spiritual orders) residing in the *Haramayn* (Makkah and Madina), demonstrate that the pilgrimage journey is not merely a physical route to traverse. Rather, it represents a multi-layered spiritual journey, encompassing *ma'rifa* (gnosis) and transitions among ma'rifas, the inner progress of the dervishes, and the mystical experiences embodied in the sacred spaces.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 462

عالمی شہرہ آفاق عالمی شہرہ آفاق عالمی شہرہ آفاق

بازگشت به اول

سؤاله عن الحقيقة وهذا القول
كلها من لسان نبينا محمد
عليه السلام والخبرات
وعلى الله ومحمبه
اجمعين

32 Târîh-i Nişancı

Târîh-i Nişancı

Osmanlı tarihçiliğinin klasik metinlerinden biri olan *Târîh-i Nişancı*'nın bu nüshası Medine'de istinsah edilmesi itibariyle yalnızca ilmi değil, coğrafi ve manevî bağlamıyla da dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır.

Türkçe-Ta'lik

228x126x23 mm, 155 yaprak, 17 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, altın, lacivert, mavi, kırmızı, sarı

Târîh-i Nişancı'nın bu nüshası nohudi renk Doğu kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmış olup sayfalarında Hacı Beşir Ağa'ya ait mühürler bulunmaktadır. Nüshanın 1^b sayfasındaki unvan tezhibi, altın paftalı merkezî alan etrafında rûmî ve hatâyî motiflerle, lacivert, kırmızı, mavi ve kahverengi tonlarda bezenmiştir. Altın, sarı ve kahverengi cetvellerle çerçevelenen tezhip, lacivert tığlarla tamamlanmış; yazı alanları ise altın, lacivert, kırmızı ve siyah cetvellerle çevrelenmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman devri tarihçi ve devlet adamlarından Ramazanî Mehmed Çelebi'nin kaleme aldığı, halk arasında genellikle *Târîh-i Nişancı* adıyla bilinen bu eser, 22 Rebî'ü'l-âhir 981 (1573) tarihinde Medine-i Münevvere'de ta'lik hattıyla istinsah edilmiştir.

Eser, dört bölümden oluşur: İlk bölümde Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Peygamber'e kadar gelen peygamberler, ikinci kısımda asr-ı saâdet ve Hulefâ-i Râşidîn dönemi ile diğer İslâm devletleri, üçüncü bölümde Osmanlı tarihi, son bölümde ise han, hakan ve kağan gibi unvanların köken ve anlamları ele alınır.

Eserin Medine'de, Türkçe olarak istinsah edilmiş olması; tarih yazımının yalnızca payitaht çevresinde değil, Haremeyn gibi mukaddes beldelerde de canlı biçimde takip edildiğini ve bu kutsal coğrafyalarda sadece Arapça dinî metinlerin değil, Osmanlı entelektüel geleneğinin bir parçası olan tarihî ve Türkçe eserlerin de okunup çoğaltıldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Beşir Ağa 459

Copied in Madina, this manuscript of *Târîh-i Nişancı*, one of the classic texts of Ottoman historiography, is remarkable as much for its scholarly content as for its geographical and spiritual context.

Turkish-Ta'liq

228x126x23 mm, 155 folios, 17 lines

Paper, black, red ink, gold, navy blue, blue, red, yellow

The manuscript is written in black and red ink on chickpea-coloured (*nokhūdî*) Eastern paper and bears the seal impressions of Hacı Beşir Ağa. The titlepiece on page 1b features a central gold panel, or cartouche, decorated with *rûmî* and *khatâyî* motifs in dark blue, red, blue and brown. The illumination is enclosed in golden frames, yellow and brown rule-borders and finished with navy-blue stalks (*tîgh*) while the text panels are enclosed in golden frames, navy blue, red and black rule-borders.

The work, commonly known as *Târîh-i Nişancı*, was authored by Ramazanî Mehmed Çelebi, one of the chroniclers and statesmen of the reign of Süleyman II, the Magnificent. The present copy was written in *ta'liq* on 22 Rabî' al-âkhir 981 (21 August 1573) in al-Madina al-Munawwara.

The work consists of four chapters: The first part deals with the prophets starting from Adam to Muhammad (peace be upon them); the second part deals with the period of the Prophet (*asr-ı sa'âdet*) and the râshidûn caliphs as well as successor Islamic states; the third part deals with the Ottoman history; and the last part deals with the meaning and etymology of titles such as *khan*, *khaqan* and *kagan*.

The fact that this text in Turkish was copied in Madina is remarkable as it shows that historiography was actively followed not only around the capital but also in holy places like the Haramayn. It also indicates that in these holy regions, not only religious texts in Arabic but also historical texts in Turkish, which were part of the Ottoman intellectual tradition, were read and reproduced.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Beşir Ağa 459

33 Gülistân Gulistân

Klasik Doğu edebiyatının en tesirli eserlerinden biri olan *Gülistân*, Sa'dî-i Şîrâzî'nin (ö. 691/1292) zarif nesir üslubuyla kaleme aldığı kıssalar ve ahlâkî öğütlerden oluşur. Eserin bu nüshası, Ramazan 939 (Mart 1533) tarihinde, Mekke-i Mükerrema'de müellifin kendi hattından 670 tarihinde yazılmış bir nüshadan istinsah edilmesiyle hem metin geleneği hem de kutsal coğrafyada dolaşıma girmesi bakımından müstesna bir örnektir.

Farsça-Ta'îlîk

254x168x25 mm, 124 yaprak, 13 satır

Kâğıt, siyah, beyaz, yeşil, lacivert ve zer mürekkep; beyaz, lacivert, kırmızı, turuncu, mavi, yeşil, pembe renkler; ebrulu kâğıt ve deri

Gülistân, yüzyıllar boyunca medrese müfredatında bir belâgat mektebi, derviş meclislerinde ise irfânî bir rehber olarak okunmuştur. *Gülistân*'ın bu nüshası ise yalnızca metnin içeriğiyle değil, zengin süslemeleriyle de dikkat çeker. Krem ve pembe renkli aharlı Doğu kâğıdı üzerine siyah, beyaz, yeşil, lacivert ve altın mürekkeple ta'îlîk hattıyla yazılan eserin 1^b sayfasında yer alan unvan tezhibi; altın ve lacivert zemin üzerinde bordo, yeşil, beyaz, sarı ve turuncu renklerle bezenmiş hatâyî ve rûmî motiflerle donatılmıştır. Koltuk kısmında altın zemin üzerine siyah rûmî motiflerle ayrılan yazı alanında, üstübeç (beyaz) mürekkeple kûffî hatla "Allah'tan başka (hakikat) yoktur." yazılmıştır.

Bu nüsha, *Gülistân*'ın yalnızca ahlâkî bir metin değil, aynı zamanda klasik İslâm estetiğinin kudretli bir temsilcisi olarak da yaşatıldığını; Mekke'de ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin kendi hattından 670 yılında yazılmış bir nüshadan yapılan istinsahıyla birlikte, metnin hem coğrafi hem de manevî dolaşımına işaret eden nadide bir örnek olduğunu ortaya koyar.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 4037

Gulistân, one of the most influential texts of the classical Eastern literature, consists of parables and moral exhortations written by Sa'dî al-Shîrâzî (d. 691/1292) in elegant prose style. This copy of the work is exceptional in terms of both textual lineage and place of production and circulation, as it was copied in Makkah al-Mukarrama in Ramadan 939 (March 1533) from a version produced in 670.

Persian-Ta'îlîq

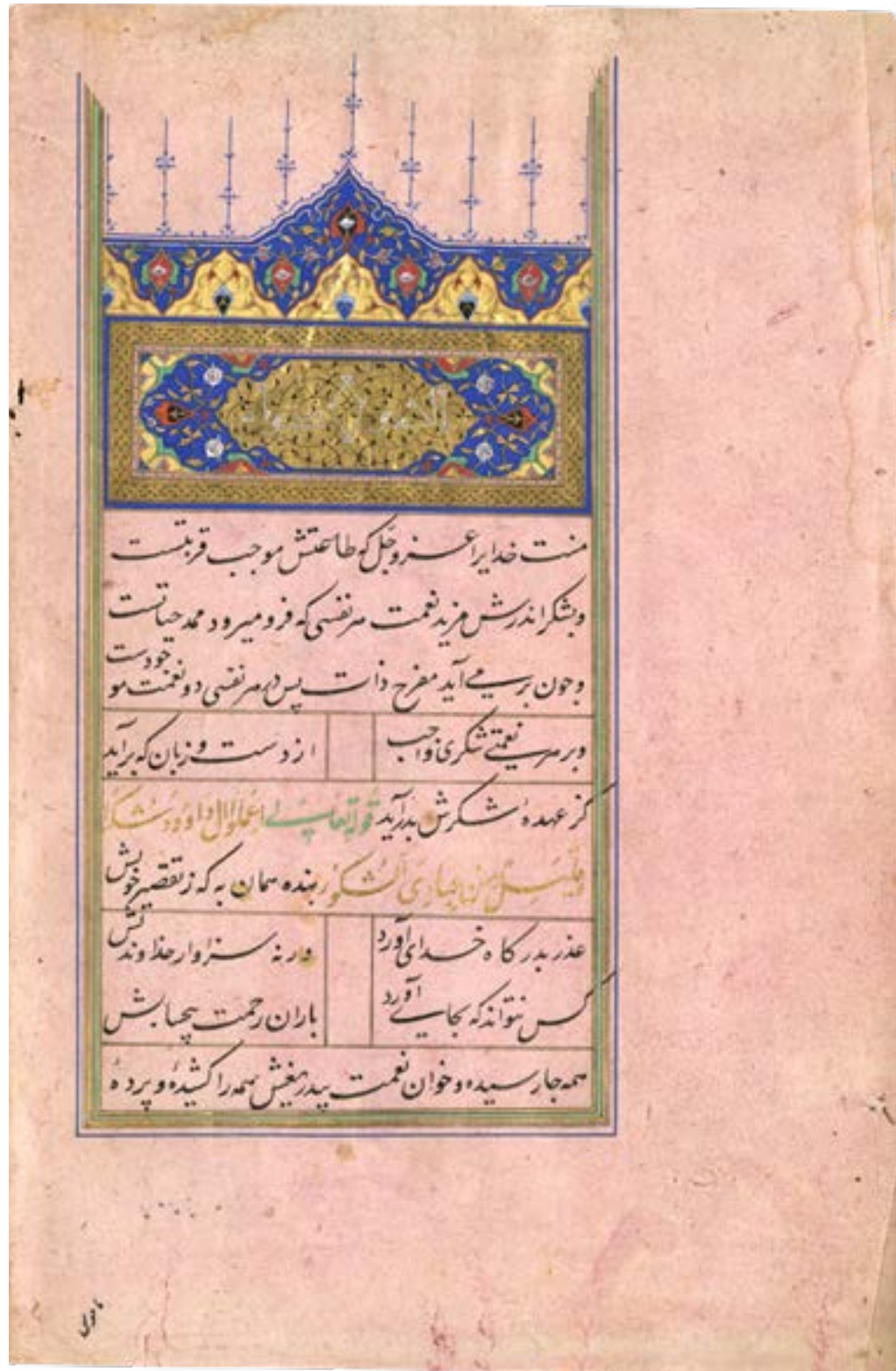
254x168x25 mm, 124 folios, 13 lines

Paper; black, white, green, navy blue and gold ink; white, navy blue, red, orange, blue, green, pink pigments; marbled paper and leather

For centuries, *Gulistân* was read as a paradigm of eloquence in madrasa curricula and as a source of wisdom in dervish gatherings. This copy of *Gulistân* is remarkable not only for its text but also for its rich ornamentation. The text is written in *ta'îlîq* script using black, white, green, navy blue, and gold ink on cream- and pink-coloured, sized Eastern paper. The titlepiece on page 1^b is decorated with *khatâyî* and *rûmî* motifs in burgundy, green, white, yellow, and orange on a gold and navy blue ground. The text panel, illuminated with black *rûmî* motifs on a golden ground, shows the inscription 'There is no (truth) but Allah', written in *kufîc* script using lead-white ink.

This copy reveals that the *Gulistân* was perpetuated not only as an ethical text but also as a powerful representative of classical Islamic aesthetics. Made in Makkah in 939 from a copy made in 670 from Sa'dî al-Shîrâzî's autograph manuscript, this manuscript is a rare example of both the geographical and spiritual circulation of the text.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fatih 4037

34 Gâyetü'l-Beyân fî Dekâ'iki İlmi'l-Beyân

Ghāyat al-Bayān fî Daqā'iq Ilm al-Bayān

Câmiü'd-Düvel adlı meşhur tarihiyle tanınan **Müneccimbaşı Ahmed Dede** (ö. 1113/1702), **müneccimbaşı**lıktan ayrıldıktan sonra hacca gitmek üzere Mısır'a geçmiş, burada 1100 (1689) yılı sonlarında tercümeyle başladığı eserini 1108 (1696) yılında Medine'de şerh ederek tamamlamış ve 1112'de (1700) Taif'te kitap haline getirmiştir.

Arapça-Ta'lik

212x144x20 mm, 112 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah mürekkep, deri

Eser, krem renkte, âharlı Avrupa kâğıdı üzerine siyah mürekkep kullanılarak bizzat müellif tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır. İsmüddîn el-İsferâyînî'nin belâgat ilmine dair Farsça *İstî'âre* şerhi üzerine kaleme alınmış bir Arapça tercüme-şerhtir. Hac yolculuğu sırasında Mekke'ye varan Ahmed Dede, burada Mevlevîhâne şeyhiğine atanmış, 29 Ramazan 1113'te (27 Şubat 1702) vefat ederek Cennetü'l-Mu'allâ'da Hz. Hatice'nin ayakucu hizasındaki Mevlevî hâmuşânına defnedilmiştir.

Eserin, Kahire, Medine ve Taif gibi hac güzergâhı üzerindeki menzillerde ikmal edilmesi, hacın yalnızca fizikî bir yolculuk değil, aynı zamanda ilmî bir sefer olduğunu göstermektedir. Ayrıca İstanbul'da yetişip müneccimbaşılık makamına ulaşmış ve tarih yazıcılığıyla şöhret kazanmış bir âlimin, Mekke'de Mevlevîhâne şeyhi olarak vefat etmesi, gönül coğrafyasının maddî mesafelere üstün geldiğini etkileyici biçimde ortaya koymaktadır.

TÜYEK, Millet YEK, Feyzullah Efendi 1860

Müneccimbaşı Ahmed Dede (d. 1113/1702), the chief astrologer known for his famous history *Jāmi' al-Duwal*, quit the office of Müneccimbaşı (chief astrologer) and set for a pilgrimage, arriving Egypt where he began working on *Ghāyat al-Bayān* at the end of 1100 (1689), completed it with a commentary in Madina in 1108 (1696), and published it as a book in Tā'if in 1112 (1700).

Arabic-Ta'liq

212x144x20 mm, 112 folios, varying lines

Paper, black ink, leather

The manuscript was written by the author himself in *ta'liq* script in black ink on cream-coloured European paper. It is an Arabic translation-commentary on Isām al-Dīn al-Isfarāyīnī's Persian commentary on the science of rhetoric (*istī'āra*). Arriving in Makkah for *Hajj*, he was appointed sheikh of the Mevlevîhâne. He died there on 29 Ramadan 1113 (27 February 1702) and was buried in the *Mawlawī khāmūshān* at the foot of *umm al-mu'minīn* Khadija in Jannat al-Mu'allā.

The fact that the work was completed in places along the pilgrimage route, such as Cairo, Madina and Tā'if, shows that the pilgrimage was not only a physical and spiritual journey but also a scholarly expedition. Moreover, that a scholar who grew up in Istanbul, reached the position of Müneccimbaşı and became famous for his historiography passed away in Makkah as the sheikh of the Mevlevîhâne, impressively demonstrates that the geography of the heart prevails over material distances.

TÜYEK, Millet Manuscript Library, Feyzullah Efendi 1860

35 Mecnû'a Majmû'a

Kâbe-i Muazzama'da meydana gelen nadir bir olayın doğrudan tanıklığına yer veren bu mecmûa, Hâfız Ahmed Paşa'nın (ö. 1183/1769) hem hatırasını hem de ilim ve gözlem birikimini kaydettiği kişisel bir defter niteliğindedir.

Arapça-Türkçe, Ta'lik

210x149x18 mm, 78 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah, kırmızı, bordo ve kahverengi mürekkep, deri

Mecnûa, krem renkte, aharlı Avrupa kâğıdı üzerine siyah, kırmızı, bordo ve kahverengi mürekkeplerle ta'lik hattında yazılmış olup, bizzat Hâfız Ahmed Paşa'nın eliyle tertip edilmiştir. İçeriğinde yalnızca bu hatıra değil, farklı kaynaklardan yapılan alıntılar, çeşitli ilmî fevâid ve çok sayıda tıbbî reçete yer alır. Kişisel bir okuma ve kayıt defteri mahiyetindeki bu mecmûa, kutsal mekânların sadece ibadet yeri değil, aynı zamanda ilim, gözlem ve pratiğinin iç içe geçtiği canlı alanlar olduğunu gösteren istisnâî bir tanıklıktır.

Köprülüzâde Hâfız Ahmed Paşa'nın Şeyhu'l-Harem olarak görev yaptığı dönemde, 1156 Muharrem'inin Aşûre günü (13 Mart 1743) Beytullah ziyareti esnasında Kâbe'nin iç duvar taşlarının yerinden oynamasıyla yaşanan olayı bizzat kaleme aldığı bu kayıt, yalnızca kişisel bir tanıklık değil, aynı zamanda Haremeyn tarihine dair nadir belgelerden biridir. Paşa, Mekke şerifi ve kadısıyla birlikte seher vakti Beytullah'a girerek, düşen taşları yerlerine alçı ile nasıl sabitlediklerini tüm ayrıntılarıyla anlatır. Bu kayıt, fizikî bir müdahalenin ötesinde, kutsal mekâna hizmet etmenin manevi yükünü ve şükürünü yansıtır. Yazının sonunda, bu hizmetin kendisine nasip olmasından dolayı Allah'a şükreden bir hitapla metni imzalamıştır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Ahmed Paşa 342

This compendium (*majmû'a*), which contains a direct testimony of a rare event that took place in the Ka'ba al-Muazzama, is a personal notebook of Hâfız Ahmed Paşa (d. 1183/1769) in which he recorded both his memories and his accumulated knowledge and observations.

Arabic-Turkish, Ta'liq

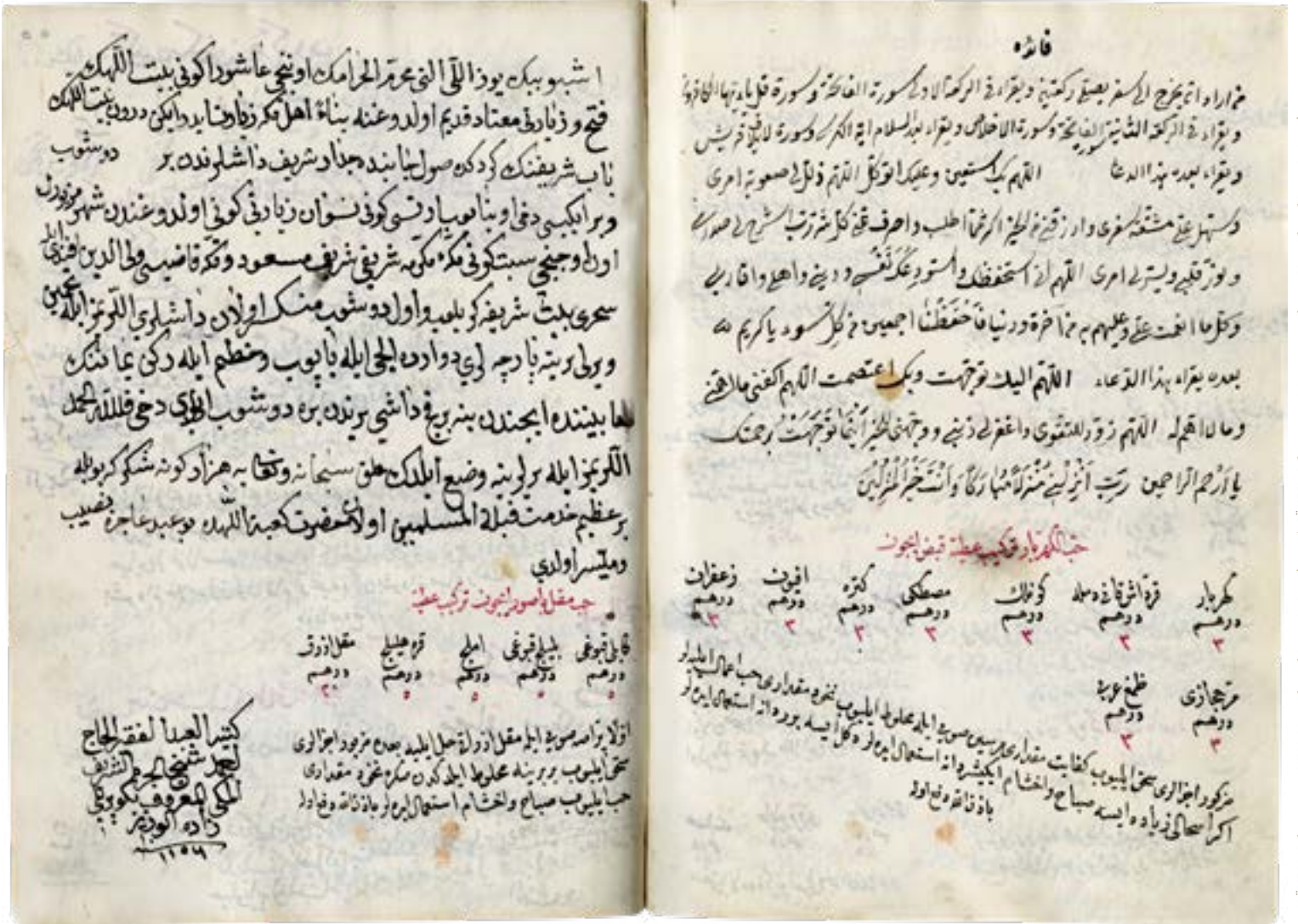
210x149x18 mm, 78 folios, various lines

Paper, black, red, burgundy and brown ink, leather

Compiled by Hâfız Ahmed Paşa himself, the manuscript is written in *ta'liq* script with black, red, burgundy, and brown ink on hand-coloured and cream European paper. It contains not only this memoir but also quotations from multiple sources, various scientific fawâid (excerpts), and numerous medical recipes. As a personal read-and-record book, this compendium testifies to the fact that holy places are not only places of worship, but also vibrant spaces where science, observation and practice are intertwined.

Written by Köprülüzâde Hâfız Ahmed Paşa during his tenure as Sheikh al-Haram, this record of the incident that occurred when the stones of the inner wall of the Ka'ba shifted during his visit to Baitullah on Ashûra of Muharram 1156 (March 13, 1743) is not only a personal testimony, but also one of the rare documents on the history of the Haramayn. The Paşa describes in detail how he, together with the sharif of Makkah and the qadi, entered the Ka'ba at dawn and fixed the fallen stones in place with plaster. Beyond a physical intervention, this record reflects the spiritual burden and gratitude of serving the holy place. At the end of the record, he signed the text with an address thanking Allah for this service.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Ahmed Paşa 342

İşbu bin yüz elli altı Muharremü'l-harâm'ın onuncu Âşûre günü Beytullâh'ın feth ve ziyâreti müttâd-ı kadîm olduğuna binâen, ehl-i Mekke ziyâret eder iken derûn-i Beytullâh'ın bâb-ı şerîfinden girdikde sol cânibinde cidâr-ı şerîf taşlarından biri düşüp ve bir ikisi dahi oynayıp, ertesi günü nisvân ziyâreti günü olduğundan, şehir-i mezbûrun on üçüncü sebt günü Mekke-i Mükerreme şerîfi Şerîf Mes'ûd ve Mekke kadısı Veliyyüddîn Efendi ile seherde Beyt-i Şerîf'e girilip, ol düşüp münkesir olan taşları ellerimiz ile tahmîn ve yerli yerine parçaları duvarda alçı ile yapıp ve Hatm ile Rûkn-i Yemânî'nin mâbeyninde içinden yine birkaç taşı yerinden yere düşüp onları dahi fe-lillâhî'l-hamd ellerimiz ile yerlerine vaz' eyledik.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ'ya hezâr güne şükür ki, böyle bir azîm hizmet-i Kibletü'l-Müslimîn olan Hazret-i Ka'betullâh'da bu abd-i âcize nasîb ve müyesser oldu.

Ketebehu'l-abdu'l-fakîr el-Hâc Ahmed Şeyhu'l-Haremî's-Şerîf el-Mekkî el-ma'rûf bi-Köprülüzzâde el-Vezîr, sene 1156.

36 Mecnûa-i İlâhiyât

Majmûa-i İlâhiyât

Hammamizâde İsmail Dede Efendi'nin (ö. 1262/1846) vefatından kısa bir süre önce Mekke'de bestelediği Şehnaz makamındaki eserin güftesi, bu mecmuada yer almaktadır. Hac yolculuğunun son demlerinde Mekke'de bestelediği bu eser, onun sanat hayatının manevi bir zirveye ulaştığını ve son nefesine kadar musikiyle irtibatını koruduğunu gösterir.

Türkçe-Rik'a

240x175x30 mm, 208 yaprak, muhtelif satır

Kağıt, siyah, kırmızı mürekkep, altın, siyah, kırmızı, deri

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi (1778-1846), klasik Türk musikisinin 19. yüzyıldaki en önemli bestekârlarından biri olarak hem dinî hem din dışı formlarda ortaya koyduğu eserlerle bu geleneğin estetik ve teknik sınırlarını belirlemiştir. Dede Efendi, özellikle Mevlevî ayinleri, kâr, beste, semâî ve şarkı formlarında verdiği eserlerle hem klasik üslûbu sürdürmüş hem de yenilikçi bir ifade tarzı geliştirmiştir. Musiki nazariyesine olan vukufiyeti, icracılığı ve güçlü bestekârlık yeteneği sayesinde, kendisinden sonraki nesillerin hem üslup hem repertuar bakımından beslendiği bir kaynak hâline gelmiş; klasik Türk musikisinin tarihî sürekliliğinde merkezi bir figür olarak yerini almıştır.

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi, 1846 yılında padişahın izin alarak yakın dostu Tanbûrî Zekî Mehmed Ağa ve talebeleri Dellâlîzâde İsmail ile Mutâfzâde Ahmed Efendi eşliğinde hacca gitmiştir. O yıl Mekke'de etkili olan kolera salgınına yakalanan Dede Efendi, hac farızasını tamamladıktan sonra, kurban bayramının birinci günü, öğrencisi Mutâfzâde'nin kollarında Minâ'da vefat etmiştir (10 Zilhicce 1262 / 29 Kasım 1846). Aynı günlerde hayatını kaybeden yol arkadaşı Zekî Mehmed Ağa'yla birlikte, Mekke'de Cennetü'l-Muallâ Kabristanı'nda, Hz. Hatice'nin ayakucundaki Mevlevî hâmuşânına yan yana defnedilmişlerdir.

Dede Efendi'nin bu ilâhiyi hac yolculuğu sırasında ve vefatından hemen önce bestelemiş olması, onun ömrü boyunca taşıdığı mânevî aşkın ve teslimiyetin en derin ifadesidir. Hac sırasında bestelenen bu, ilâhî yolculuğun kalpte doğan vecdini nağmelere dönüştürerek, mâneviyatın musikide vücut bulmuş halidir.

TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü 06 Mil Yz A 8188

The lyrics of the piece by Yunus, composed in the Şehnaz *maqâm* by Hammamizâde İsmail Dede Efendi (d. 1262/1846) in Makkah shortly before his death, are included in this collection. This piece, which he composed in Makkah at the end of his pilgrimage, shows that his artistic life reached a spiritual climax and that he remained immersed in music until his last breath.

Turkish-Riq'a

240x175x30 mm, 208 folios, varying lines

Paper, black and red ink, gold, black and red pigments, leather

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi (1778-1846), one of the most important composers of classical Turkish music in the 19th century, defined the aesthetic and technical standards of this tradition with his works in both religious and non-religious forms. Dede Efendi sustained the classical style while also developing an innovative expression, especially in such forms as Mawlawî rites, *kâr*, composition, *semâî* and song. Thanks to his knowledge of music theory, his performance skills and his strong compositional talent, he became a nourishing source for the following generations in terms of style and repertoire and a crucial figure in the historical continuity of Turkish classical music.

In 1846, Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi received permission from the Sultan to go on pilgrimage, accompanied by his close friend Tanbûrî Zekî Mehmed Ağa and his disciples Dellâlîzâde İsmail and Mutâfzâde Ahmed Efendi. Dede Efendi was struck by the cholera epidemic in Makkah that year, and after completing his pilgrimage, he died in Minâ in the arms of his disciple Mutâfzâde on the first day of Eid al-Adha (10 Dhu al-Hijjah 1262 / November 29, 1846). Together with his companion Zekî Mehmed Ağa, who died on the same day, they were buried side by side in the Mawlawî khâmûshân at the foot of *umm al-mu'minîn* Khadija in the cemetery of Jannat al-Mu'allâ in Makkah.

The fact that Dede Efendi composed this hymn during his pilgrimage and shortly before his death is the deepest expression of the spiritual love and submission he carried throughout his life. Composed during the pilgrimage, this hymn is the embodiment of spirituality in music, as it transforms into melodies the spiritual ecstasy of the journey lit in the heart.

TÜYEK, Ankara Regional Directorate 06 Mil Yz A 8188

♦ TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü 06 Mil Yz A 8188, 44^b-45^a / TÜYEK, Ankara Regional Directorate 06 Mil Yz A 8188, 44b-45a

Yürük değirmenler gibi dönerler
El ele vermişler Hakk'a giderler
"Gönül Ka'besi"ni tavâf ederler
Muhammed'in kösü çalınır bunda

Semâda melekler kanat açarlar
Mü'min olanlara rahmet saçarlar
Birisı kılavuz Hakk'a uçarlar
Muhammed'in kösü çalınır bunda

*Dervîş Yânus eydür gör n'oldu bana
Aşkın muhabbeti dokunur cana
Aklını başına getir dîvâne
Muhammed'in kösü çalınır bunda*

37 Mecnûa-i İlâhiyât

Majmûa-i İlâhiyât

Hac yolculuğunu ilâhî bir söyleyişle betimleyen, Muhayyer makamında bestelenmiş Âşık Kuloğlu'na ait bir güfteyi de içeren bu mecnûa; ihrama bürünüp Kâbe'ye yönelen hacıların hâlet-i rûhiyesini, Arafat'ta edilen niyazları, zemzem özlemini ve şefaât arzusunu içten ve etkileyici bir dille aktarır.

Türkçe

194x134x2 mm, 107 yaprak, muhtelif satır
Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, deri

Mecnua, krem ve sarı tonlardaki âharlı Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak, farklı zamanlarda tertip edilmiştir. İçeriğinde yalnızca hacla ilgili değil, tasavvufî mûsikî repertuarından çeşitli ilâhîlerin yer aldığı bu mecnua, hem halk hafızasına hem de derviş meclislerine uzanan sözlü geleneğin yazılı bir tezahürüdür.

“Kâre donlu Ka’betullâh merhabâ yâ merhabâ” nakaratıyla tamamlanan her bend, hac yolculuğunun sadece coğrafi bir menzil değil, aynı zamanda musikiyle beslenen bir gönül seferi olduğunu hissettirir. “İhrâm u abâ”ya bürünen huccâcın sabâ rûzgârı gibi Kâbe'ye yönelişi, Arafat'ta saf tutuşu, zemzeme duyduğu susuzluk ve nihayet şefaât niyazı, bu ilâhide yalın ve içli mısralarla aktarılır.

Hac ilâhileri, halkın bu mukaddes yolculukla kurduğu duygusal ve mânevî ilişkiyi hem şiirsel hem melodik formlarda ifade eden sözlü kültür ürünleridir; bu yönleriyle, dinî tecrübenin musiki aracılığıyla içselleştirilip toplumsal hafızada yer etmesinde önemli bir rol oynarlar.

TÜYEK, Hacı Selim Ağa YEK, Kemankeş 515

This miscellany (*majmû'a*), which includes the text of a poem by Âşık Kuloğlu composed in the Muhayyer makam and depicting the pilgrimage in a divine articulation, conveys in a sincere and impressive language the state of mind of the pilgrims who put on ihram and head towards the Ka'ba, the supplications made at Arafat, the longing for *Zamzam* and the desire for intercession.

Turkish

194x134x2 mm, 107 folios, varying lines
Paper, black and red ink, leather

The compendium is written over a long course of time in black and red ink on cream and yellow-coloured sized European paper. Containing not only *Hajj*-related songs but also various hymns from the repertoire of Sufi music, this collection is a written manifestation of an oral tradition that extends to both popular memory and dervish gatherings.

Each stanza, concluding with the refrain “Ka’betullâh with *kâre* pants, merhabâ yâ merhabâ” (*kâre*: square, or checked), makes one feel that the pilgrimage is not only a geographical destination, but also a journey of the heart nourished by music. The hymn conveys in simple and sincere verses how the *hujjâj* (pilgrims), clad in “*ihram u abâ*” (special garment of the *hujjâj*), move towards the Ka'ba like the *sabâ* wind and stand in line on Mount Arafat, as well as depicting their thirst for *Zamzam* and their pleads for intercession.

Hajj hymns are products of oral culture that express in poetic and melodic forms the emotional and spiritual relationship of people to this sacred journey. In this respect, they play an important role in the internalization and commitment to public memory of religious experience through music.

TÜYEK, Hacı Selim Ağa Manuscript Library, Kemankeş 515

الهی طالبی
 باره لم یا قیلام عشقه سوزن اولالم
 کجه لم هجر عین در دیل نالان اولالم
 هود یوب قور بیلالم ایکی جهانده بزده
 بارگاه حق یوز سور یو غلطان اولالم
 آه واه ایلیه لم مرثبه و غیر شده
 کند یزیا و قوله لم واصل جانان اولالم
 کیم لادن ایروب مرثبه و الایه
 نفسی نفی ایلیالم مثبت یزان اولالم
 طالب سراه حقیقت اولالم لیل نهار
 حضرت حقه ایروب عالمه سلطان اولالم
 الهی کورب ای کعبه الله سنی
 کرجه نسان اولدم صبر بوخان ییلی سنی
 لیک یقلای بو فراق صبر صلا می حق نیه بنی سنی
 بر دخی اشیگلکه صلاحی حق نیه بنی سنی
 طوبیعه یادم کور مملکه
 طوبیعه بو غمز قصور الله سنی اندم طواف
 دیلمکی حرمته صبحارم اوله معاف
 چون یانکن طولانور نجه خواجه صافی
 قاره کجاد بر لباسک قوشنک هم سیم زر
 صافی کوشدن یا بلش قاپوک اولمشن مقربن نجه خواجه
 التون اولق جانیجواب رحمت مش
 بنظر اقلک قندیلر جهان بور نور اولور
 کونیه یوز لور سوزن دیلورده هب سرور اولور
 سندک نیجه بن جیله بن عامیلر
 طوبیادم کور مملکه ای کعبه الله سنی

Cümle huccâc ile giydîm îhrâm u abâ
Kibleye karşı yöneldim giderim misl-i sabâ
İrüşüp gördüm giyinmiş bir siyah atlas kabâ
Kâre donlu Ka'betullah merhabâ yâ merhabâ

Çağrışıp lebbeyk deriz yâ Rabbenâ fermân senin
İsteyu geldik kapuna lutf ile ihsân senin
Cânımız olsun visâlin 'ıydine kurbân senin
Kâre donlu Ka'betullah merhabâ yâ merhabâ

Bağladık çün kim Arafat üzre huccâc ile saf
Dilimizde ya ilâhî "neccinâ mimmâ nehâf"
Akıdıp göz yaşlarını ideriz seni tavâf
Kâre donlu Ka'betullah merhabâ yâ merhabâ

Susamışız âb-ı zemzemden sıkâyet edesin
Merve hakkıyçün Safâ ile himâyet edesin
Umarım yarın Kuloğlu'na şefâ'at edesin
Kâre donlu Ka'betullah merhabâ yâ merhabâ

38 el-Câmi‘u’s-Sahîh al-Jâmi‘ al-Sahîh

İmam Buhârî’nin (ö. 256/870) yalnızca sahih hadisleri derlemek amacıyla tasnif ettiği ve İslam dünyasında Kur’ân-ı Kerîm’den sonra en muteber eser olarak kabul edilen Sahîh-i Buhârî’nin Mekke-i Mükerreme’de istinsah edilen nüshası.

Arapça-Nesih

276x175x44 mm, 349 yaprak, 41 satır

Kağıt, Altın, siyah, kırmızı, lacivert, beyaz mürekkep, deri

Yahyâ b. Şerefüddîn İbrâhim Fahrüddîn Ahmed eş-Şirâzî tarafından 13 Zilkade 842 / 19 Nisan 1439 tarihinde istinsah edilen nüsha, krem renkli Doğu kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Müstensih, metni Kâbe-i Muazzama’nın tam karşısında tamamladığını kaydetmiştir. Eserin başında ve sonunda Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’nın vakıf mührü bulunmaktadır. Eserin son kısımlarında Mekke’de icra edilen bir semâ meclisine dair kayıt da yer almaktadır.

Eserin zahriye sayfaları karşılıklı olarak dikdörtgen formda bezenmiştir. Orta bölümde yer alan yıldız deseni, altın ve lacivert renkli bitkisel motiflerle süslenmiş, geometrik alanlar altın ve beyaz cetvellerle çevrelenmiştir. Yıldız formunun etrafına üstübeç mürekkeple yerleştirilmiş yazının araları bezemelerle zenginleştirilmiştir.

Nüshanın sonunda kaydedilen semâ meclisi kaydı, hac yolculuğunun yalnızca zahirî bir sefer olmadığını göstermektedir. Kutsal beldelerde gerçekleştirilen bu tür meclisler, ibadet ve ilim anlayışının bir arada tecrübe edildiği mânevî atmosferin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu kayıt, hac tecrübesinin ilim ve ibadetle iç içe geçmiş çok katmanlı yapısına dair önemli bir tanıklık niteliği taşımaktadır.

TÜYEK, Köprülü YEK, Fazıl Ahmed Paşa 360

This copy of *Sahîh al-Bukhārî*, which Imam al-Bukhārî (d. 256/870) compiled for the sole purpose of collecting authentic hadiths, and which is considered the most authoritative work in the Islamic world after the Qur’ân.

Arabic-Naskh

276x175x44 mm, 349 folios, 41 lines

Paper, gold, black, red, dark blue, white ink, leather

This manuscript was copied by Yahyâ b. Sharaf al-Dîn İbrâhim Fakhr al-Dîn Ahmad al-Shirâzî on 13 Zilkâ’da 842 / 19 April 1439 and is written in *naskh* script using black and red ink on cream-coloured Eastern paper. The scribe recorded that he completed the text directly in front of the Holy Ka’ba. At the beginning and end of the manuscript appears the foundation seal of Köprülü Fazıl Ahmed Paşa. At the conclusion of the work, there is also a note recording a *samâ’* gathering in Makkah.

The frontispieces of the manuscript are decorated in a rectangular form on facing pages. A star-shaped motif in the central section is decorated with floral motifs in gold and dark blue, while geometric areas are surrounded by gold and white rule-frames. The spaces between the inscriptions, applied in lead white ink around the star-shaped motif, are enriched with decorations.

The statement of the *samâ’* gathering noted at the end of the manuscript indicates that the *Hajj* was not merely a physical journey. Such gatherings in sacred sites should be considered as part of the spiritual atmosphere in which worship and knowledge are jointly experienced. This statement is a valuable testimony to the multi-layered nature of the *Hajj* experience, where learning and worship are deeply intertwined.

TÜYEK, Köprülü Manuscript Library, Fazıl Ahmed Paşa 360

الرسالة

Handwritten text in Arabic script, likely a continuation of the previous page, discussing the nature of the soul and its faculties.

250

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي هدانا لهذا

الذي هدانا لهذا

الحمد لله الذي هدانا لهذا

٤٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعل

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدانا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنَّهٗ هَدانا لَئِنْ كُنَّا لَنَكْفُرُنَّ بِمَا نَكْفُرُ

عَلَى الْمَلِكِ الْفَتَاوَى

ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰਿ

محمد بن عبد الله بن عبد المطلب

39 İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm

Irshâd al-Aql al-Salîm ilâ Mazâyah al-Kitâb al-Karîm

Osmanlı'nın önde gelen âlimlerinden Şeyhülislam Ebussu'ûd Efendi'nin (ö. 982/1574) yaklaşık yirmi yılda tamamladığı tefsirinin, müellif hayatta iken, 977 (1569) senesinde Mekke'de istinsah edilen bu nüshası, bilgi dolaşımının ne denli hızlı olduğunu ve Mekke'nin hac vasıtasıyla bir ilim merkezi hâline geldiğini göstermektedir.

Arapça-Nesih

276x180x63 mm, 469 yaprak, 33 satır
Kâğıt, altın, siyah, lacivert/mavi, beyaz (üstübeç) mürekkep; altın, lacivert, mavi, pembe, turuncu, sarı, beyaz, siyah, küf yeşili, kırmızı boya; deri

Şeyhülislam Ebussu'ûd Efendi'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-Akli's-Selîm* isimli tefsirinin Mekke'de istinsah edilen bu nüshası krem renkli Doğu kâğıdı üzerine altın, siyah, lacivert ve beyaz mürekkep kullanılarak Mahmud b. Hasan tarafından 17 Rebûlâhîr 977/1569 tarihinde nesih hattıyla yazılmıştır. 466^b sayfasındaki dikdörtgen forma sahip başlık tezhibi, paftalara ayrılan alanlarda altın zemin üzerine beyaz mürekkeple yazılmış başlık yazıları ve hatâî ile rûmî motiflerle çift tahrirli süslemelerle bezenmiştir. Nüshanın sonunda Sokullu Mehmed Paşa'nın nüshayla aynı tarihli vakıf mührü bulunmaktadır.

Ebussu'ûd Efendi'nin tefsirinin, daha kendisi hayattayken Mekke'de istinsah edilmesi, hac yolculuğunun yalnızca bir ibadet değil, aynı zamanda bilgi ve kültür akışının da dinamik bir vasıtası olduğunu göstermektedir. Hac vesilesiyle farklı coğrafyalardan gelen âlimlerin buluşma noktası hâline gelen Mekke, bu tür ilim eserlerinin hızlıca yayılmasına zemin hazırlamıştır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, İsmihan Sultan 20

A copy of the exegesis (tafsîr) of Şeyhülislam Abū al-Su'ûd Efendi (d. 982/1574), one of the leading scholars of the Ottoman Empire, which was completed in about twenty years, was copied in Makkah in 977 (1569) while the author was still alive, demonstrating the remarkable speed of knowledge circulation and how Makkah became a center of knowledge through *Hajj*.

Arabic-Naskh

276x180x63 mm, 469 folios, 33 lines
Paper, gold, black, dark blue/blue, white (lead white) ink; gold, dark blue, blue, pink, orange, yellow, white, black, celadon green, red pigment; leather

This manuscript of Şeyhülislam Abū al-Su'ûd Efendi's (d. 982/1574) exegesis (tafsîr) *Irshâd al-Aql al-Salîm*, which was copied in Makkah, is written by Mahmud b. Hasan in *naskh* script on cream-coloured Eastern paper using gold, black, dark blue and white ink on 17 Rabî' al-Âkhir 977/1569. The rectangular titlepiece on 466^b is decorated with title inscriptions written in white ink on a gold ground in areas divided into panels and double-outlined ornaments with *khatâyî* and *rûmî* motifs. The end of the manuscript bears the endowment seal of Sokullu Mehmed Paşa, dated the same as the manuscript itself.

The fact that Abū al-Su'ûd Efendi's exegesis (tafsîr) was copied in Makkah during his lifetime highlights that the *Hajj* was not merely an act of worship but also a dynamic vehicle for the transmission of knowledge and culture. Makkah, which became a meeting point for scholars from different regions on the occasion of the *Hajj*, paved the way for the rapid spread of scholarly works.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, İsmihan Sultan 20

40 Teşrîfât-ı Kadîme

Tashrîfât Kadîma

Son dönem Osmanlı devlet protokolüne dair kuralları ve uygulamaları konu alan *Teşrîfât-ı Kadîme* isimli eserde, hac dönüşü yapılan resmî törenler, müjdecibaşların sadrazam huzuruna çıkışı ve bu kapsamda sunulan mektuplar, hediyeler ve hil'atlerin takdimi anlatılmaktadır.

Türkçe-Rik'a

228x157x11 mm, 63 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, ebrulu kâğıt, deri

Hac yolculuğu sadece kutsal beldelerde değil, dönüşte yapılan törenlerle de Osmanlı protokolünün bir parçası hâline gelmiştir. *Teşrîfât-ı Kadîme*, hacdan dönen kafilenin karşılanmasından müjdecibaşların saraya kabulüne kadar uzanan ayrıntılı teşrifat zincirini kayıt altına alarak bu siyâsî ve dinî ritüelin kurumsal yönünü gözler önüne serer. 63 yaprak hacmindeki eser, açık nohudi renkte, âharlı Doğu kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak rik'a hattı ile yazılmıştır.

Hüccâc-ı Müslimîn'in dönüş haberinin gelişinden sonra, Emirülhac Paşa'nın çukadârları ve tatarı eşliğinde Şam Kapıkethüdâsı huzûr-ı âsafâneye kabul edilmekte; selâmlaşma, mektupların takdimi ve hil'at giydirme merasimiyle birlikte süregelen bir teşrifat silsilesi aktarılmaktadır.

TÜYEK, Millet YEK, Ali Emîrî Müteferrik, 52

The work titled *Tashrîfât Kadîma*, which covers the rules and practices of the late Ottoman state protocol, describes the official ceremonies on the return of the *Hajj*, the appearance of the chief heralds (müjdecibaşı) in the presence of the grand vizier, and the presentation of letters, gifts, and robes of honour (khil'at) within this context.

Turkish-riq'a

228x157x11 mm, 63 folios, various lines

Paper, black and red ink, marbled paper, leather

The *Hajj* journey became part of the Ottoman court protocol not only through the visit to the sacred sites but also through the ceremonies of return. *Tashrîfât Kadîma* reveals the institutional aspect of this political and religious ritual by recording the elaborate chain of ceremonies from the welcoming of the returning caravan to the reception of the chief heralds to the palace. This 63-folio work is written in *riq'a* script using black and red ink on sized, light chickpea-coloured Eastern paper.

Upon the arrival of news concerning the return of the Hujjâ al-Muslimîn (Muslim pilgrims), the Kapi Kethuda of Damascus was received in the presence of the grand vizier, accompanied by the Amir al-Hajj Paşa's chamberlains (chukadars) and courier (tatar). The text conveys a sequence of ceremonial procedures, including formal salutations, the presentation of letters, and the dressing of robes of honour (khil'at).

TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emîrî Müteferrik, 52

♦ TÜYEK, Millet YEK, Ali Emîri Müteferrik, 52, 1^a-2^a / TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emîri Müteferrik, 52, 1^a-2^a

Hüccâc-ı müslimînin avdetleri haberi vürüdü

Hüccâc-ı zevî'l-ibtihâcın mashûben bi's-selâm avdetlerini hâvî tahrîrât ile mîrî'l-hâc paşa hazretlerinin çukadârları ve cerdecinin çukadârı ve tatarı vürüd eyledikde Şam kapu kethüdâsı ağa ma'îyyetiyle huzûr-ı âsafâneye idhâl ve dâmenpûs ve tahrîrât ve hedîyelerin takdîm ve tahrîrlerini tekmi'l edüp ba'dehû hil'atler ilbâs ve taraf-ı âsafânedan bir küt'a takrîr ile tahrîrâtırları yine kapu kethüdâsı ağa ve zikr olunan çukadârlar ve tatar Enderûn-ı hümayûna îsâl olunur.

Müjdecibaşların vürüdü

Müjdecibaşı ağalar siyâdetilü şerîf hazretlerinin ve Şam vâlisi mîrî'l-hâc paşa hazretlerinin mektûbları ve Şam-ı şerîf kadısının hücceti huzûr-ı âsafâneye takdîm eylediklerinde hil'atler ilbâs ve zikr olunan tahrîrât ile Enderûn-ı hümayûna îsâl olunur.

İlbâs olunan hil'atler

Müjdecî-i evvel: hil'ât 1 Müjdecî-i sâni: hil'ât 1 Kapu ... hassa: hil'ât 1 Tercümân-ı haremeyn: hil'ât 1

Tuhfetü'l-Hân fî Şerhi Nüzheti'l-Ezhân

Tuhfat al-Khân fî Sharh Nuzhat al-Adhhân

18. yüzyıl Osmanlı âlim ve şairlerinden Levhizâde Mehmed Rızâ el-Kefevî (ö.1169/1756) tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-Hân*, Dâvûd-ı Antakî'nin (ö. 1008/1599) tıp ilmine dair yazdığı *Nüzheti'l-Ezhân fî Islâhi'l-Ebdân* adlı eser üzerine yazılmış bir şerhtir. *Tuhfetü'l-Hân fî Şerhi Nüzheti'l-Ezhân* adıyla bilinen eser,

Arapça-Nesih

227x123x32 mm, 254 yaprak, 23 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı, turuncu mürekkep, altın, pembe, kahverengi, sarı, yeşil, mavi, somon, mor, beyaz boya

Kırım Hanı Mengli Giray Han için hazırlanan ve Lala İsmail Efendi tarafından vakfedilen nüsha 25 Zilhicce 1148/7 Mayıs 1736 tarihinde Osman b. Mustafa er-Rodosî tarafından krem renkli Doğu ve Avrupa kâğıdı üzerine nesih hattıyla yazılmış; içindeki minyatür ve teknik çizimler ise Kırımlı Kaya Mirza tarafından nakşedilmiştir.

Eser, bir mukaddime, üç ana bölüm ve bir hatime olmak üzere dört kısımdan oluşur. Tıp ilmine dair bilgiler, anatomi, fizyoloji, hastalıkların teşhis ve tedavisiyle sınırlı kalmayıp, eserde çeşitli şehirlerle ilgili coğrafi malumatlara da yer verilmiştir.

Tuhfetü'l-Hân, yalnızca anatomi ve hastalıklar üzerine bilgiler sunmakla kalmayıp, coğrafi unsurları da dikkat çekici bir biçimde görselleştirmektedir. Özellikle coğrafya bölümünde yer alan şehir çizimleri, eserin sanatsal yönünü ön plana çıkarır. 208^b ve 209^a sayfalarındaki Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara tasvirleri, dönemin minyatür sanatına özgü bir zerafet ve detaycılıkla hazırlanmıştır. Siyah, kahverengi, mavi, yeşil, beyaz ve somon gibi renklerin ustalıkla kullanıldığı bu çizimler, hem ilmî hem de estetik bakımdan esere ayrı bir değer katmakta; tıp kitabı formunun ötesinde, görsel bir hafıza mekânı sunmaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Lala İsmail 381

Tuhfat al-Khân, written by Levhizâde Mehmed Rızâ al-Kefevî (d. 1169/1756), a scholar and poet of the 18th century Ottoman world, is a commentary on Dâvûd-i Antakî's medical treatise titled *Nuzhat al-Adhhân fî Islâh al-Abdân*.

Arabic-Naskh

227x123x32 mm, 254 folios, 23 lines

Paper; black, red, orange ink; gold; pink, brown, yellow, green, blue, salmon, purple and white paint

The copy, prepared for Crimean Khân Mengli Giray, and donated by Lala İsmail Efendi, was transcribed in *naskh* script by Osman b. Mustafa al-Rodosî on cream-coloured Eastern and European paper on 25 Dhû al-Hijja 1148/7 May 1736. The miniatures and technical illustrations within the manuscript were executed by Kaya Mirza of Crimea.

The work is composed of four parts: An introduction, three main sections, and a conclusion. Besides details on anatomy and physiology, as well as the identification and management of illnesses, the book also offers geographical insights into various cities, showcasing a broader scope beyond purely medical topics.

Tuhfat al-Khân covers topics related to both the structure of the body and various illnesses, while also bringing geographical features to life through vivid descriptions. The city illustrations prominently showcased in the geography section highlight the artistic aspect of the work. The illustrations of *Ka'ba-i Mu'azzama* and *Rawda-i Mutahhara* found on folios 208^b and 209^a are crafted with the delicacy and elaborate design that define the miniature art of the time. Rendered with skill in a palette of black, brown, blue, green, white, and salmon, these illustrations add both intellectual and aesthetic value to the manuscript, creating a visual memory that surpasses the usual format of a medical treatise.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail 381

Köprülü Mehmed Paşa Vakfı Câbisi el-Hâcc Mehmed b. Mehmed Sâlim'e Tevcih Edilen 24 Cemâziyelâhir 1261 (1845) tarihli Ferâşet-i Şerîfe Beratı

Ferâşet-i Şerîfe Berâtı assigned to al-Hâjj Mahmad b. Mahmad Sâlim, the Tax Collector of the Foundation of Köprülü Mehmed Paşa, Dated 24 Jumâdâ al-Thânî 1261 (1845)

Türkçe-Dîvânî

777x554 mm, tek yaprak

Kağıt, siyah, kırmızı mürekkep

Berat, krem renkli makine kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak dîvânî hatla yazılmış, üst kısmında Sultan Abdülmecid'e ait kırmızı mürekkeple çekilmiş tuğray taşımaktadır. Yazı düzeni, renk uyumu ve boyutlarıyla klasik Osmanlı berat estetiğinin öne çıkan örneklerinden biridir.

Berat, Köprülü Mehmed Paşa Vakfı câbisi el-Hâcc Mehmed b. Mehmed Sâlim'e, Medine-i Münevvere'de bulunan Ravza-i Mutahhara'nın temizlik ve düzeninden sorumlu *ferâşet-i şerîfe* görevine dair bir tevcihini belgelemektedir. 24 Cemâziyelâhir 1261 (1845) tarihli olan bu belge, Haremeyn-i Şerîfeyn'e duyulan hürmetin Osmanlı idarî yapısında nasıl kurumsallaştığını göstermesi bakımından önemlidir.

Osmanlı vakıf sisteminde ferâşlık, genellikle alt kademeli bir hizmet olarak değerlendirilmekle birlikte, Haremeyn'de özellikle Ravza-i Mutahhara'ya yönelik ferâşet görevi istisnai bir statüye sahiptir. Bu hizmet, fiilen icra edilmese dahi, ona sembolik olarak ortak olmak yüksek bir manevî mertebe kabul edilirdi. "Ferâşet-i şerîfe" olarak anılan bu görev, belirli hisselerle ayrılır ve padişah, vâlide sultan ve devlet ricâline berat yoluyla tevcih edilirdi. Ravza-i Mutahhara'da ifa edilen temizlik hizmetlerinin idari boyutunu belgeleyen bu berat, Osmanlı'nın kutsal mekânlara yönelik kurumsal hürmet anlayışını yansıtmaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Süleymaniye Belge 30

Turkish-Dîwânî

777x554 mm, a folio

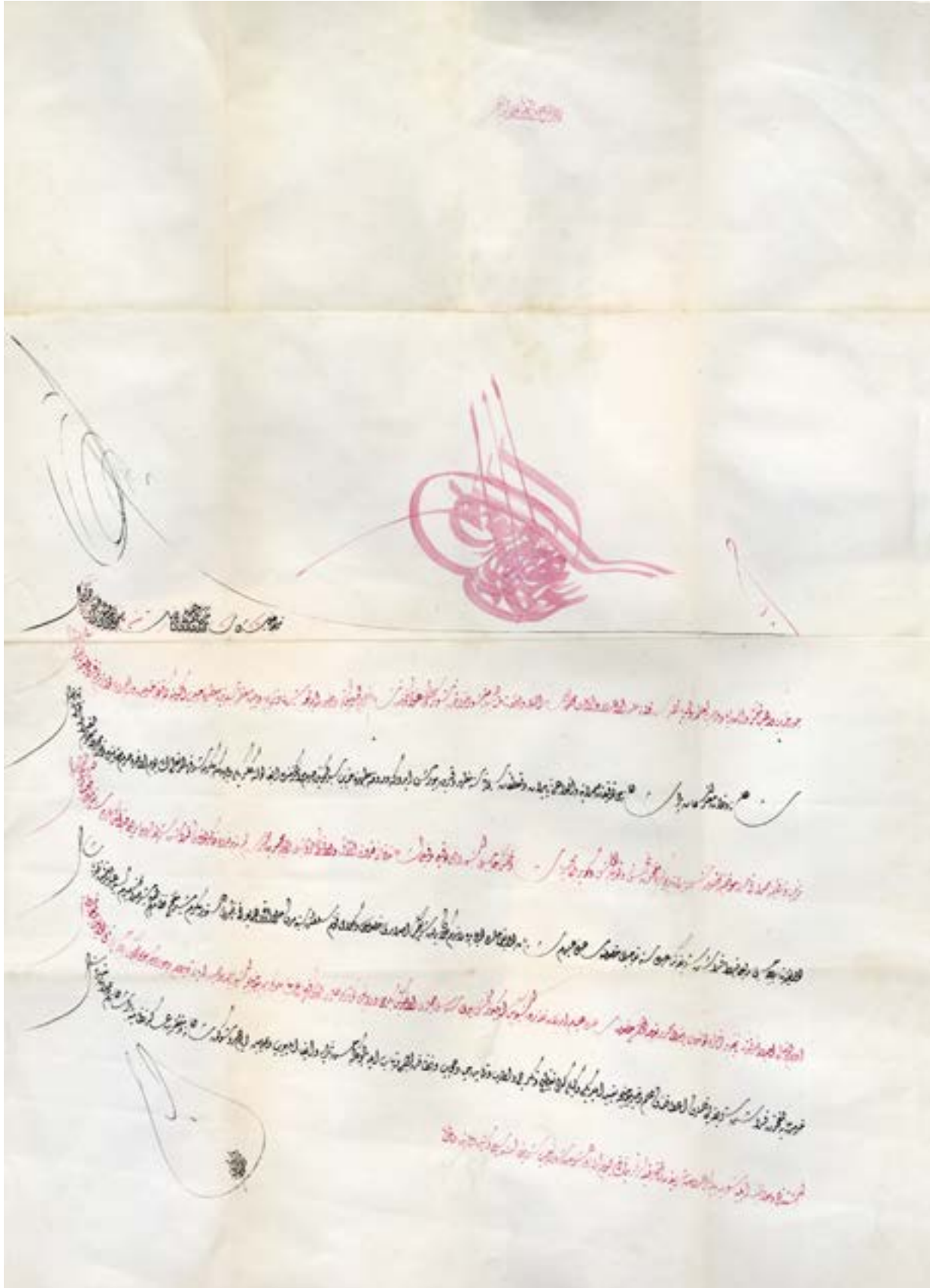
Paper, black and red ink

The *berât* is written in *dîwânî* script in black and red ink on cream-coloured machine-made paper. At the top it features the signature (*tughrâ*) of Sultan Abdülmecid drawn in red ink. This piece stands out as a significant illustration of traditional Ottoman *berât* design, showcasing its unique writing technique, colour coordination, and proportions.

The *berât* records the appointment of al-Hâjj Mahmad b. Mahmad Sâlim, the tax collector of the Foundation of Köprülü Mehmed Paşa, the role of *ferâşet-i şerîfe*, which entails managing the sanitation and orderliness of Ka'ba and *Ravda-i Mutahhara*. Dated 24 Jumâdâ al-Thânî 1261 (1845), this document holds importance as it demonstrates how the Ottoman administrative system formalized its respect for *Haramayn-i Sharîfayn* (two sacred sites of Islam).

In the Ottoman foundation system, while *ferâşet* was typically viewed as a minor role, the sanitation responsibilities in *Haramayn*, particularly concerning *Ravda-i Mutahhara*, held a distinguished position. Although the service may not have been carried out, merely being a symbolic participant was regarded as a significant spiritual status. Known as *ferâşet-i şerîfe*, this obligation was allocated into designated shares and assigned to the sultan, his mother, and the political leaders via a formal document. This paper, documenting as evidence of the management aspect of the cleaning services carried out in *Ravda-i Mutahhara*, showcases the Ottoman perspective on honoring sacred sites.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Süleymaniye Belge 30

• TÜYEK, Süleymaniye YEK, Süleymaniye Belge 30 / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Süleymaniye Belge 30

43

Celâleddîn Çelebi'ye Tevcih Edilen 5 Cemâziyelevvel 1276/1859 tarihli Ferâşet-i Şerîfe Beratı

Ferâşet-i Şerîfe Berâtı (The Imperial Decree Confer-ring the Sanitation of Ka'ba and Ravda-i Mutahhara) assigned to Celâleddîn Çelebi, Dated 5 Jumâdâ al-Awwal 1276/1859

Türkçe-Dîvânî

777x554 mm, tek yaprak

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep

Sultan Abdülmecid tarafından, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin soyundan Celâleddîn Çelebi'ye ferâşet-i şerîfe görevi tevcih edildiğini bildiren berat, 5 Cemâziyelevvel 1276 (1859) tarihli-dir. Krem renkli makine kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkeple dîvânî hatla yazılmış; üst kısmında kırmızı mürekkeple çekilmiş tuğra yer almaktadır. Yazı düzeni ve renk uyumuyla dikkat çeken klasik bir Osmanlı beratıdır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Yazma Bağışlar 2988

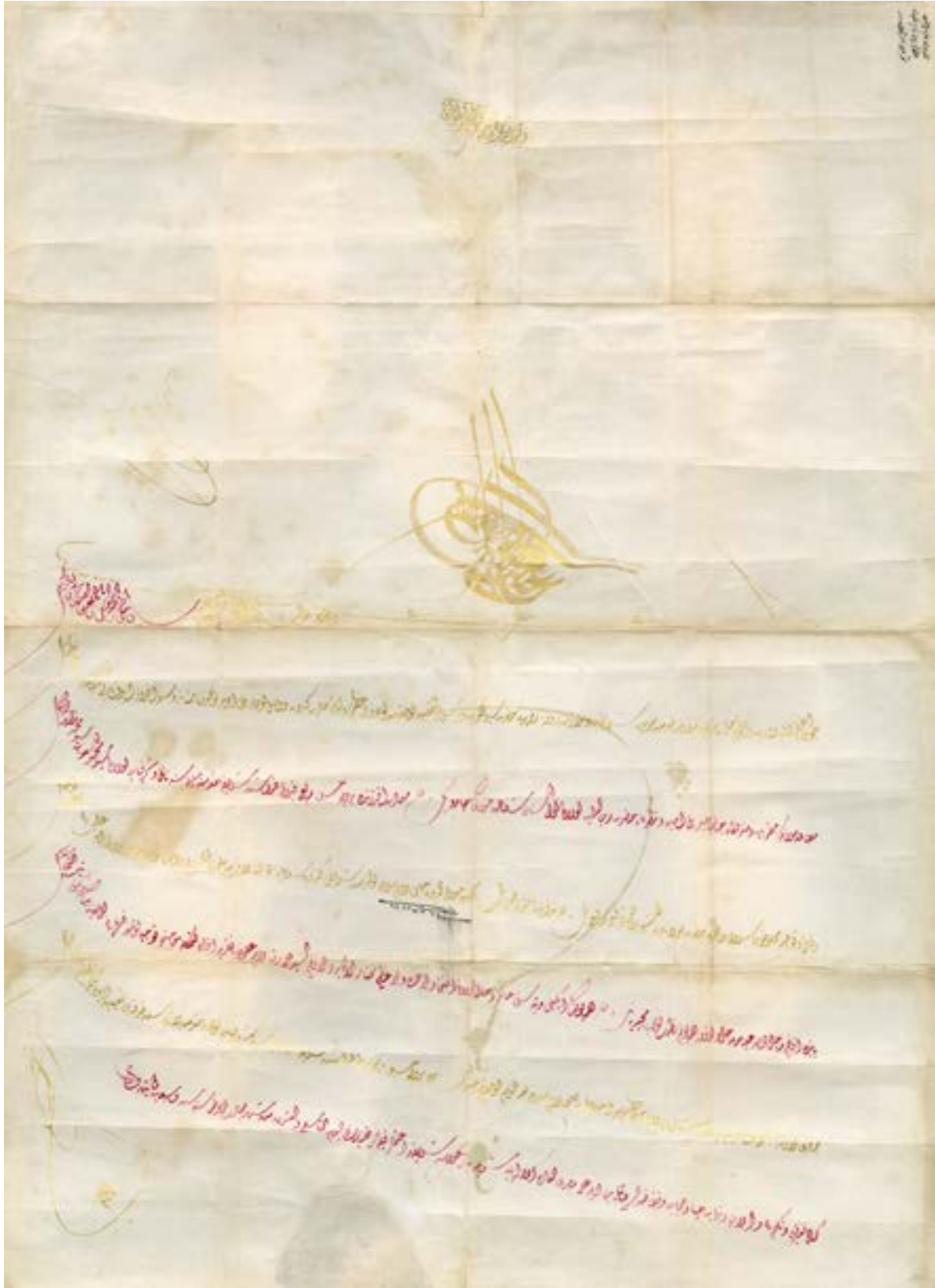
Turkish-Dîwānî

777x554 mm, a folio

Paper, black and red ink

The *berât*, recording the appointment of Celâleddîn Çelebi, a descendant of Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, the role of *ferâşet-i şerîfe* by Sultan Abdülmecid is dated 5 Jumâdâ al-Awwal 1276/1859. It is written in *dîwānî* script in black and red ink on cream-coloured machine-made paper. At the top it features the signature (*tughrâ*) of Sultan Abdülmecid drawn in red ink. This classic document from the Ottoman period is remarkable for its distinctive script and colour harmony.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Yazma Bağışlar 2988

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Yazma Bağışlar 2988 / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Yazma Bağışlar 2988

44

Şevval 1079/Mart 1669 tarihli Şam'dan Medine'ye gönderilen hediyelerin yazılı olduğu surre irsâliye defteri

Surre Dispatch List Containing the Gifts Sent from Damascus to Madīna, Dated Shawwāl 1079/March 1669

Türkçe-Nesih, Siyakat, İcāze
29x165x15 mm, 80 yaprak, 7 satır
Kâğıt, siyah mürekkep, deri

Eser, krem rengi, âharlı, Avrupa kâğıdı üzerine siyah mürekkep kullanılarak muhtelif hatlarla yazılmıştır. Eserin cildi açık kahverengi deriden oluşmaktadır. Altan ayırma şemse içerisinde hatâyî grubu motifler bordo renklidir. Kapak çevresi el aletleriyle baskı yapılarak bezeme yapılmış ve üzerine altın uygulanmıştır. Nüshanın 80^a sayfasında Şam kadısı Yahya b. Abdülaziz, Medine kadısı Ahmed ve Medine şeyhü'l-haremi Ali Ağa'nın mühürleri bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Mekke ve Medine'ye yönelik dinî, siyasî ve iktisadî ilişkilerin kurumsal bir tezahürü olan surre alayları, her yıl hac mevsiminde başta İstanbul olmak üzere çeşitli eyaletlerden gönderilen para, eşya ve hediyeleri kapsamaktaydı. Bu yardımların kayıt altına alındığı belgeler ise *surre defteri* adıyla anılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Haremeyn'e (Mekke ve Medine) yönelik dinî, siyasî ve iktisadî ilişkilerin kurumsal bir yansıması olan surre alayları, her yıl hac mevsiminde İstanbul başta olmak üzere çeşitli eyalet ve sancaklardan gönderilen para, eşya ve hediyeleri içerirdi. Bu kapsamda hazırlanan ve surre alaylarıyla birlikte Haremeyn'e ulaştırılan yardımların kayıt altına alındığı defterlere surre defteri adı verilmektedir. Surre defterleri yalnızca hediyeleri değil; aynı zamanda vakıf gelirlerinden tahsis edilen ödenekler, kadı, müderris, mütevellî gibi yerel görevlilere yapılan maaş ve ihsanlar, imam-hatip, müezzin gibi din görevlilerine ayrılan paylar, Kâbe hizmetkârları, Hz. Peygamber'in (sav) Ravza-i Mutahhara'sında görev yapan hâdimler, hatta bazı fakir Mekke ve Medine sakinlerine ulaştırılan yardımlar gibi çeşitli kalemleri ihtiva eder. Bu defterler, gönderilen malzemenin türü, miktarı, gönderiliş amacı ve ulaştırılacağı kişi ya da kurumlar gibi ayrıntılı bilgileri barındırır.

Surre defterleri aynı zamanda Osmanlı'nın Haremeyn'e yönelik koruyucu ve hâmi kimliğini pekiştirdiği bir enstrüman olarak da değerlendirilebilir. Merkezî otoritenin, dinî merkezlere olan maddî ve manevî bağlılığını sürdürmek amacıyla yürüttüğü bu uygulama, sadece bir yardım mekanizması değil; aynı zamanda diplomatik bir temsil ve meşruiyet aracıydı. Bu bakımdan surre defterleri hem maliye tarihi hem de Osmanlı'nın dinî-politik vizyonunu anlamak açısından son derece kıymetli birer birincil kaynak niteliğindedir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Yazma Bağışlar 3116

Turkish-Naskh, Siyākat, Ijāza
29x165x15 mm, 80 folios, 7 lines
Paper, black ink, leather

The work was written in various scripts in black ink on cream-coloured, sized European paper. The binding is made of light brown leather. The *khatâyî* motifs in the centerpiece crafted with embossed decorations with a golden ground (*alttan ayırma*) are burgundy. Hand tools embellished the cover, which was further enhanced with a coating of gold. Page 80^a of the copy features the seal impressions of the judge of Damascus Yahyā b. Abdülaziz, the judge of Madīna Ahmed and also *şeyhü'l-harem* (scholar and/or leader) of Madīna Ali Ağa.

The *surre* regiment, which represents an organized expression of the religious, political, and economic connections to *Haramayn*, Makkah and Madīna, within the Ottoman Empire, encompassing financial contributions, commodities, and gifts from various provinces and districts, especially Istanbul, during the *Hajj* season each year. Within this context, the volumes documenting the aid sent to *Haramayn* via the *surre* regiment are known as *surre defteri* (notebooks). These documents encompass not just gifts but also a range of items, including the financial resources derived from foundation income, as well as salaries and grants provided to local authorities like judges, educators, and board members, allocations of resources designated for religious functionary, such as *imams*, preachers, and *müezzins*, and also those serving at the Ka'ba and *Rawda-i Mutahhara*, the tomb of the Prophet (pbuh), along with assistance provided to some impoverished residents of Makkah and Madīna. They also include comprehensive details regarding the kind of items, their amounts, the rationale for sending them, and the recipient, whether an individual or an organization.

The *surre* documentation can be interpreted as a mechanism by which the Ottomans reinforced their role as protectors and benefactors of *Haramayn*. The central authority implemented this approach to uphold its material and spiritual commitment to religious institutions, serving not just as a support system but also as a diplomatic tool for representation and validation. In this context, the *surre* registers function as crucial primary documents that provide insights into both the financial history and the religious-political ideology of the Ottoman Empire.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Yazma Bağışlar 3116

الحج الى مكة من قبله المشرق والمغرب على كثر الايام فلهذا
والله اعلم بخلقه عزه فقفا هم الحاج لولاهم رحمة الله
وذلك انهم كتبوا سبعين واثم افاضوا منها لاهلها

السيد محمد بن السيد الخطيب بن ابراهيم
عبد الرحمن
السيد قاسم بن السيد قاسم

درگاه اهل البيت عليهم السلام

حرم معصية الجذيع اليه سبي نوح
حكي بن عبد العزيز بن ابي بن ابي

ومن ما فيه ووزع على مستغيب
عبد الله بن عبد الله بن عبد الله
بن عبد الله بن عبد الله

السيد محمد بن السيد محمد بن السيد محمد
بن السيد محمد بن السيد محمد بن السيد محمد

الحج الى مكة من قبله المشرق والمغرب على كثر الايام فلهذا
والله اعلم بخلقه عزه فقفا هم الحاج لولاهم رحمة الله
وذلك انهم كتبوا سبعين واثم افاضوا منها لاهلها

قوله سورة يس وقيل
بالوجه الذي في هذا
أخذ العاصي ان
يرابط قايما

قوله سورة يس وقيل
بالوجه الذي في هذا
أخذ العاصي ان
يرابط قايما

السيد محمد بن السيد محمد بن السيد محمد
بن السيد محمد بن السيد محمد بن السيد محمد

45 Surre-i Hümâyûn Muhasebe Defteri

Imperial Surre Account Register

Sultan IV. Murad tarafından, Darüssaade ağalarından İdris Ağa aracılığıyla Harem-i Şerîf'e gönderilmek üzere, Recep 1039-Cemâziyelahir 1040 (1629-1630) tarihleri arasında Haremeyn-i Şerîfeyn evkâfından Mekke ve Medine'ye ulaştırılacak nakdî hediyelerin kaydedildiği defter

Türkçe-Nesih

422x154x08 mm, 15 yaprak, muhtelif satır
Kâğıt, siyah ve zer-mürekkep, deri

Defter, krem rengi Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve altın yaldızlı (zer) mürekkeple nesih hattında yazılmıştır. Kahverengi deri cildinde alttan ayırma şemse tekniği uygulanmış, şemse formu içerisinde *hatayî* grubu motiflerle bezeme yapılmış ve kapak çevresi zencerek desenli altın baskıyla süslenmiştir. Zahriyesinde Sultan IV. Murad'ın tuğrası ve Ali Emîrî Efendi'nin "Allâh Te'âlâ Hazretlerinin rızâsı için vakf eyledim" ibaresini taşıyan vakıf mührü yer almaktadır.

Defterde yer alan ifadeler, Osmanlı'nın Haremeyn'e bakışını sadece siyasî ve dinî bir görev olarak değil, aynı zamanda maddî ve mânevî destekle sürdürülen bir hâdimiyet anlayışı olarak gösterir.

TÜYEK, Millet YEK, Ali Emiri Tarih 935

A register recording the monetary gifts sent to the Holy Sanctuaries (al-Haramayn al-Sharîfayn) in Makkah and Madina from the pious endowments (*awqāf*) under the Ottoman administration, on behalf of Sultan Murâd IV, through Idris Ağa of Darüssaade, dated between Rajab 1039 and Jumâdâ al-Âkhira 1040 AH (1629-1630 CE).

Turkish-Naskh

422x154x08 mm, 15 folios, various lines
Paper, black and gold ink, leather binding

This register is written in *naskh* script using black and gold ink on cream-coloured, sized European paper. The brown leather binding features a cut-leather (alttan ayırma) *shamsa* medallion, adorned with floral *khatâyî* motifs, while the borders of the cover are decorated with interlacing pattern in gold. The frontispiece bears the *tughra* of Sultan Murâd IV, alongside the endowment seal of 'Alî Emîrî Efendi inscribed with the phrase: "I have endowed [this] for the sake of God Almighty."

The entries in this register reflect the Ottoman Empire's view of its relationship to the Holy Cities not merely as a political or religious duty, but as a form of stewardship (*khidma*) combining both material and spiritual support.

TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emiri Tarih 935

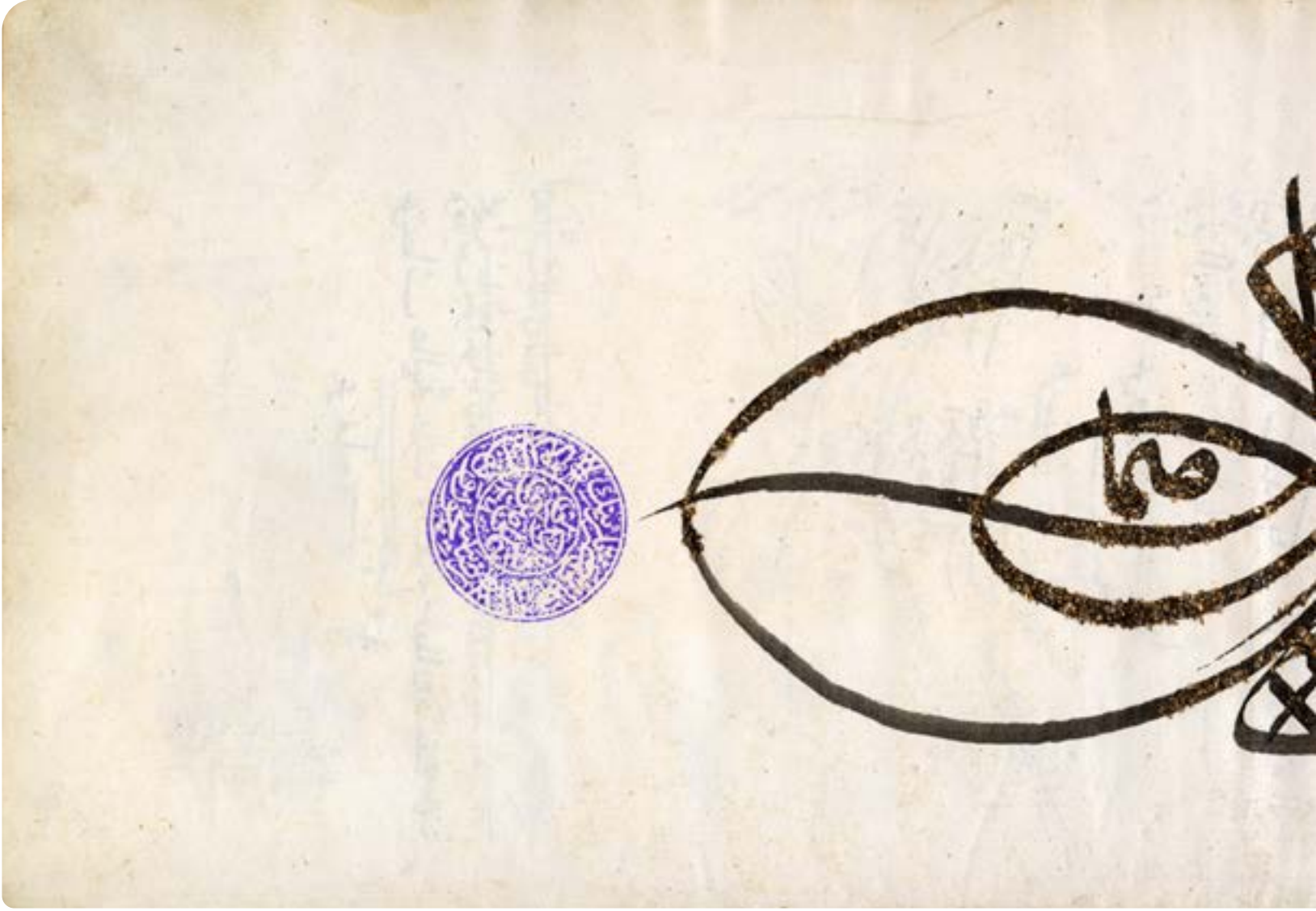
TÜYEK, Millet YEK, Ali Emiri Tarih 935, 1^a-2^a / TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emiri Tarih, 935, 1^a-2^a

Be-cihet-i vezâif-i eczâhânân ve salavâthânân der Medine-i münevvere an cânib-i âliye-i hazret-i sultân-ı selâtin ve hakanu'l-havâkîn, nâşirü'l-adli fî'l-arazîn, bâsitü bisâti efâzil ve'l-yakîn, hâdimu Haremeyn-i şerifeyn, pâdişah-ı rûy-i zemîn ve şehinşâh-ı Skendermekîn hullidet hilâfetuhu ilâ yevmi'd-dîn

An vâcib-i sene 1040

Be-cihet-i vezâif-i eczâhânân ve salavâthânân der Medine-i münevvere an cânib-i âliye-i hazret-i vâlide sultân dâmet ismetuhâ

An vâcib-i sene 1040

♦ TÜYEK, Millet YEK, Ali Emiri Tarih 935, 1^a / TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emiri Tarih 935, 1^a

46

Köprülü Mehmed Paşa'nın Medine mücavirlerine verdiği surrenin 1203/1789 tarihli Müfredat Defteri

The 1203/1789 Itemised Register of the surre sent by Köprülü Mehmed Paşa to the inhabitants of Madina

Türkçe-Nesih

420x158x3 mm, 12 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep

Defter, krem renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Cildi, kalın kâğıt üzerine uygulanmış hatip ebrusu ile bezenmiş olup lacivert, mavi, turuncu ve sarı renklerin bir arada kullanıldığı etkileyici bir görünüme sahiptir. Ön kapakta, krem renkli kâğıt üzerine siyah ve kırmızı mürekkeple yazılmış şu başlık yer almaktadır:

Merhûm ve mağfûrun leh sadrâzam-ı esbak Köprülü Mehmed Paşa hazretlerinin, Medîne-i Münevvere -nevverallâhu Te'âlâ ilâ yevmi'l-kıyâme- ahâlîsine beher sene tayin eyleyip ve 1203 senesine mahsûben sakabaşı ağalar marifetiyle irsâl olunan Sürre-i Şerîfelerin müfredât defteridir.

Osmanlı sadrazamlarından Köprülü Mehmed Paşa tarafından Medine halkına her yıl gönderilmek üzere tahsis edilen surrenin, 1203 (1789) yılına ait dağıtım listesini içeren bu defter, surre uygulamasının sosyal yönünü belgeleyen kaynaklar için güzel bir örnektir. Medine-i Münevvere halkına ulaştırılan yardımlar, defterde listeler hâlinde düzenlenmiş; yardım alan şahıs ve aileler tek tek isimlendirilmiş, aile ismi belirtilen yerlerde yardımcı alan birey de ayrıca not edilmiştir.

Defterin sonunda yer alan kayda göre, 2296 sikke tutarındaki “haseneler”, Şeyh Süleyman es-Sindî ve Şeyh Ebubekir es-Sindî tarafından dağıtılmıştır. Bu kayıt, yalnızca maddî bir dağıtım işlemini değil, aynı zamanda surre sisteminin yerel dinî otoritelerle nasıl bir iş birliği içinde yürütüldüğünü de göstermektedir.

TÜYEK, Köprülü YEK, Köprülü Ekler 75

Turkish-Naskh

420x158x3 mm, 12 folios, various lines

Paper, black and red ink

This register, written in *naskh* script using black and red ink on cream-coloured European paper, records the annual *surre* (imperial charity) sent to the residents of Madina al-Munawwara, allocated by Grand Vizier Köprülü Mehmed Paşa. The binding is decorated with *hatip ebru* (a paper marbling technique), applied on thick paper, in striking hues of navy blue, light blue, orange, and yellow. The front cover features a title written in black and red ink on cream paper, reading:

Merhûm ve mağfûrun leh sadrâzam-ı esbak Köprülü Mehmed Paşa hazretlerinin, Medîne-i Münevvere -nevverallâhu Te'âlâ ilâ yevmi'l-kıyâme- ahâlîsine beher sene tayin eyleyip ve 1203 senesine mahsûben sakabaşı ağalar marifetiyle irsâl olunan Sürre-i Şerîfelerin müfredât defteridir.

This document serves as a compelling example of the social dimension of the Ottoman *surre* tradition. The assistance sent to the residents of Madina is presented in list form, naming individuals and families who received support. In cases where only a family name is provided, the specific individual receiving the donation is also recorded separately.

According to the final note in the register, the 2296 silver coins (*sikkas*) designated as *hasanât* (charitable alms) were distributed by Sheikh Sulaymân al-Sindî and Sheikh Abû Bakr al-Sindî. This entry not only confirms the material nature of the distribution but also illustrates how the *surre* system was carried out in cooperation with local religious authorities.

TÜYEK, Köprülü Manuscript Library, Köprülü Ekler 75

Evliyâ Çelebi'nin (ö. 1095/1684) İstanbul'dan başlayarak Osmanlı coğrafyasını ve komşu beldeleri adım adım dolaştığı yolculuğunun ürünü olan *Seyahatnâme*, yalnızca bir gezi notu değil; 17. yüzyıl dünyasının dil, kültür, mimari ve gündelik hayatına dair benzersiz bir şahitliktir.

Türkçe-Nesih

376x240x54 mm, 356 yaprak, 48 satır.

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, altın, deri

Seyahatnâme'nin 1155/1742 tarihinde Hâfiz Ahmed tarafından istinsah edilen bu nüshası nohudi renkli, âharlı Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Nüshanın cildi siyah ve bordo renkte deriden yapılmış olup mülevven şemse tekniğiyle bezenmiştir. Şemse formunun çevresi altınla belirginleştirilmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si, Mekke ve Medine şehirlerine dair bölümleriyle de özel bir yere sahiptir. Mekke'de Harem-i Şerîf'te geçirdiği günleri, Medine'de Ravza-i Mutahhara'yı ziyaretini ve bu kutsal mekânlara dair gözlemlerini hem derin bir bağlılık hem de merak duygusuyla aktarır. Mescid-i Nebvî'nin geçirdiği inşa ve tamir süreçlerine dair verdiği ayrıntılar, yalnızca bir seyyahın değil, aynı zamanda bir tarihçinin dikkatiyle kaleme alınmıştır.

Evliyâ Çelebi, kutsal topraklarda bulunmanın hazzını sadece dinî vecibeler üzerinden değil, tasvir gücü yüksek bir edebî dille aktarmayı başarmıştır. Onun Mekke ve Medine tasvirleri, dönemin şehir mimarisi, halkı, gelenekleri ve hac yolculuğu pratiklerine dair zengin bir kaynak sunar. Bu yönüyle *Seyahatnâme*, hem bir seyyahın kişisel tecrübesi hem de bir medeniyetin kayıt altına alınmış kolektif hafızasıdır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertev Paşa 462

Composed by Evliyâ Çelebi (d. 1095/1684), the *Seyahatnâme* is the product of his extensive journeys, beginning in Istanbul and spanning the Ottoman realms and neighbouring territories. Far more than a travelogue, it serves as a unique witness to the language, culture, architecture, and daily life of the seventeenth-century world.

Turkish-Naskh

376x240x54 mm, 356 folios, 48 lines per page

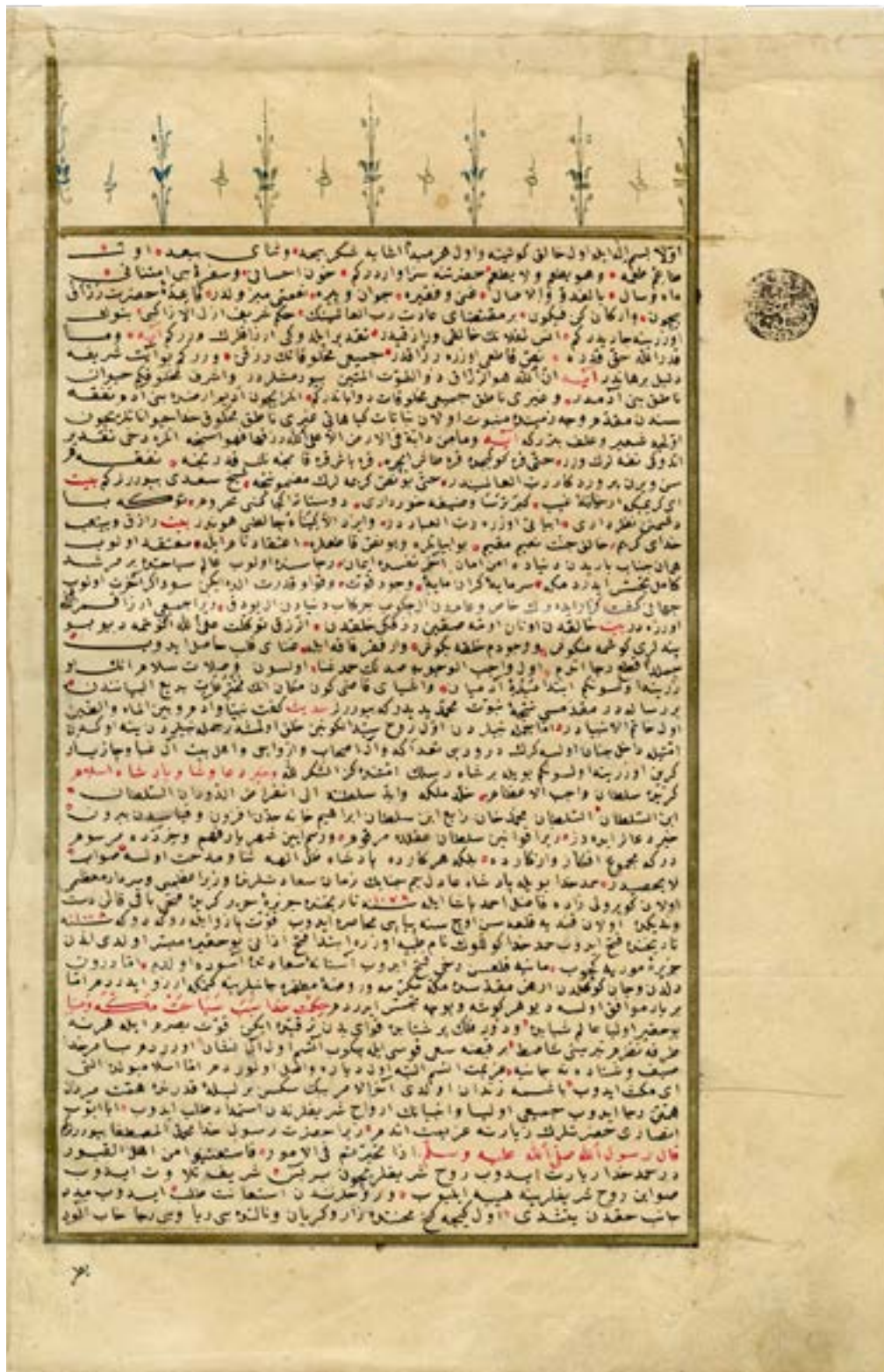
Paper, black and red ink, gold, leather binding

This copy of the *Seyahatnâme*, scribed by Hâfiz Ahmed in 1155/1742, is written in *naskh* script using black and red ink on *nokhudî*-coloured, sized European paper. The binding, made of black and burgundy leather, is decorated using the *mulevvân shamsa* technique, with the medallion form highlighted in gold.

Evliyâ Çelebi's *Seyahatnâme* holds particular value for its chapters on Makkah and Madina. He recounts his days in the *Haram al-Sharîf* in Makkah and his visit to the *Rawda al-Mutahhara* in Madina with both spiritual devotion and a vivid sense of observation. His detailed descriptions of the construction and restoration phases of the *Masjid al-Nabî* reflect not only a traveller's gaze but also the attentiveness of a historian.

Evliyâ Çelebi conveys the experience of the sacred lands not only through religious sentiment but with a rich literary style marked by strong powers of description. His accounts of Makkah and Madina offer invaluable insight into the cities' architecture, people, customs, and the practices surrounding the *Hajj* journey. In this respect, the *Seyahatnâme* stands as both a personal record and a preserved collective memory of an entire civilisation.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertev Paşa 462

48 Cevâmi' u'l-Fezâ'il fî Mesâcidi'l-Kabâ'il

Jawâmi' al-Fadâ'il fî Masâjid al-Qabâ'il

Sultan III. Murad adına Ebü'l-Fazl Seyyid Alâeddîn tarafından kaleme alınan ve müellifinin kendi tercümesiyle Türkçeye kazandırılan eser, Mekke ve Medine'deki mescitlerin faziletlerini ve ziyaret geleneklerini konu edinmektedir.

Arapça-Türkçe, Nesih

211x157x50 mm, 298 yaprak, 13 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, altın, lacivert, kırmızı, beyaz, pembe, sarı, siyah boya, deri

Eser, krem renkli Avrupa kâğıdı üzerine siyah mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmış; 1b sayfasında dikdörtgen formda düzenlenmiş kitâbe tezhibi taç biçiminde bezenmiş, paftalı alanı altınla boyanmış, çevresi rûmî ve hatâyî motifleriyle süslenmiştir.

Üç bâb ve her bâbın kendi içinde üç fasla ayrılmasıyla tertip edilen eser, mukaddes beldelerin faziletlerine dair Osmanlı devrinde kaleme alınan önemli teliflerden biridir. Mütercim, tercümesinde III. Murad'ın Haremeyn bölgesine yaptığı yardımları zikrederek sultanın Allah yolunda cihat eden, İslâm'ı ihyâ eden bir hükümdar olduğunu vurgulamaktadır.

Osmanlı padişahlarının Haremeyn'e gösterdikleri bağlılığı ve hizmet anlayışını belgeleyen bu eser, yalnızca bir mescitler rehberi değil, aynı zamanda Osmanlı'nın Haremeyn'e yönelik siyasî ve dinî yaklaşımının da bir belgesi mahiyetindedir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Ayasofya 3174

Authored by Abu al-Fazl Sayyid Alâeddîn on behalf of Sultan Murâd III, and later translated into Turkish by the author himself, this work focuses on the merits of the mosques in Makkah and Madina and the traditions of their visitation.

Arabic-Turkish, Naskh

211x157x50 mm, 298 folios, 13 lines per page

Paper, black and red ink, gold, navy blue, red, white, pink, yellow, black pigment, leather binding

Written in *naskh* script using black ink on cream-coloured European paper, the manuscript features on page 1^b a rectangular inscription panel adorned in the form of a crown. The central section is gilded, and its margins are decorated with *rûmî* and *khatâyî* motifs.

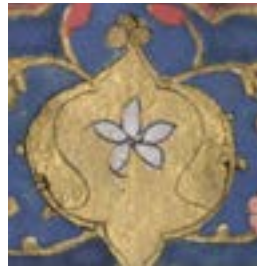
Structured into three *bâbs*, each subdivided into three *fasls*, the work stands as one of the significant original compositions from the Ottoman period concerning the virtues of the sacred cities. In his translation, the author highlights Sultan Murâd III's charitable contributions to the *Haramayn*, portraying him as a ruler who strove in the path of God and upheld the revival of Islam.

Documenting the devotion and sense of service the Ottoman sultans expressed toward the *Haramayn*, this text is not merely a guide to the mosques of the holy cities, but also a record of the Ottoman Empire's political and religious engagement with these sacred lands.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Ayasofya 3174

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Ayasofya 3174, 1^b-2^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Ayasofya 3174, 1^b-2^a

49 Mecmû'a-i Taşköprülüzâde

Majmû'a-i Tâşköprülüzâde

Taşköprülüzâde'nin (ö. 968/1561) kendi hattıyla kaleme aldığı bazı mektupları ve eserleri ile öğrencilerine ait yazı ve notları bir araya getiren mecmua, hem bir Osmanlı âliminin ilmî üretimini hem de çevresindeki ilim halkasını yansıtan kıymetli bir yazma külliyaıdır.

Türkçe-Ta'lik

200x13,5x20 mm, 82 yaprak, muhtelif satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, deri

Krem rengi, âharlı, Avrupa kâğıdı üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak ta'lik hattıyla yazılan mecmuanın cildi kahverengi deridir. Kapaklarda mavi, kırmızı ve gri renk uygulanmış ebru desenli kâğıt kullanılmıştır.

Osmanlı ilim dünyasında biyografi geleneğini en önemli eserlerinden *eş-Şakā'iku'n-Nu'māniyye* adlı eseriyle tanınan Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, sadece ansiklopedik bilgisiyle değil, kalemi ve talebeleriyle de köklü bir ilmî miras bırakmıştır. Sergilenen bu mecmua, onun kendi hattıyla kaleme aldığı metinleri içermesi bakımından özel bir değer taşır. Aynı zamanda oğlu Kemâleddîn Efendi'nin notları ile talebesi Mahmud Çelebi'ye ait kayıtlar, bu mecmuayı sadece bir metin koleksiyonu değil, bir ilim halkasının yazılı hafızası hâline getirir. Nesiller arası ilmî devamlılığı gösteren bu mecmua hem içerdiği metinlerle hem de taşıdığı el yazılarıyla Taşköprülüzâde'nin ilmî çevresini ve etkisini gözler önüne serer.

Mecmuada yer alan ve Şeyh Bahâeddinzâde Muhyiddin Muhammed'e yazıldığı düşünülen mektup ise, içerdiği hissiyat bakımından dikkat çekicidir. Hac yolculuğuna çıkamayan Taşköprülüzâde, bu mektubunda o sırada hac yolculuğuna hazırlanan muhatabına hitap ederek kutsal topraklara duyduğu özlemi, gidemeyişin hüznünü ve manevî yoksunluğunu derin bir ifadeyle dile getirir. Haremeyn'e duyulan bu özlem, mektubu yalnızca bir haberleşme vesikası olmaktan çıkarıp, bir gönül kaydına dönüştürür. Bu yönüyle eser, bir Osmanlı âliminin hac tecrübesine katılamayışının bıraktığı hissî boşluğu yazı üzerinden anlamaya imkân tanıyan nadir belgelerden biridir.

TÜYEK, Beyazıt YEK, Veliyüddin Efendi 3239

This *majmû'a* (compilation), written in the hand of Taşköprülüzâde (d. 968/1561), brings together a number of his personal letters and writings, along with notes and compositions by his students. It is a valuable manuscript corpus that reflects both the intellectual production of an Ottoman scholar and the scholarly circle around him.

Turkish-Ta'lik

200x13,5x20 mm, 82 folios, various lines per page

Paper, black and red ink, leather binding

Written in *ta'liq* script using black and red ink on cream-coloured, sized European paper, the volume is bound in brown leather. The covers are decorated with marbled paper in blue, red, and grey tones.

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, renowned in the Ottoman scholarly world for his biographical work *al-Shaqā'iq al-Nu'māniyya*, left behind a profound intellectual legacy—not only through his encyclopaedic knowledge but also through his writings and students. This exhibited *majmû'a* holds particular significance as it contains texts penned in his own hand. Notes by his son Kemâleddîn Efendi and entries by his student Mahmud Çelebi elevate this manuscript beyond a simple text collection, making it a written memory of a scholarly circle. Demonstrating intergenerational scholarly continuity, this *majmû'a* reveals Taşköprülüzâde's intellectual milieu and influence through both content and handwriting.

Especially noteworthy is a letter included in the volume, believed to have been addressed to Şeyh Bahâeddinzâde Muhyiddin Muhammed. Expressive in tone, the letter captures Taşköprülüzâde's deep emotional reflections as he addresses a recipient preparing for the *Hajj*—a pilgrimage he himself was unable to undertake. In this letter, he conveys his longing for the sacred lands, the sorrow of not going, and a profound sense of spiritual deprivation. This yearning for the *Haramayn* transforms the letter into more than a piece of correspondence—it becomes a heartfelt testament. In this regard, the work is one of the rare documents that allows readers to grasp, through writing, the emotional void left by the absence of a *Hajj* experience in the life of an Ottoman scholar.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Veliyüddin Efendi 3239

• TÜYEK, Beyazıt YEK, Veliyüddin Efendi 3239, 115 / TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Veliyüddin Efendi 3239, 115*

La-cerem ol bahr-i kerem ü efzâlden mercûdur ki, ol arâzî-i mukaddesede bu bendelerini du 'â-yı hayr ile yâd ideler ve kalb-i şerîfleri tavâf-ı Ka'be-i esrâr itdüğü gibi, kâlib-ı latîfleri dahi ol sa'âdetle müste'îd olduklarında olan du'ânun meyâmin ve berekâtı hârik-ı seb'-i semâvât olub ve âfâk u enfüsü gark-ı emtâr-ı berekât itdükde ümîddür ki bir reşha dahi bu bende-i kemînelere vâsıl ola.

Eğerçi bu muhibb ü muhlisa lâıyk buydu ki, gâhi gaşyet-i ubûdiyyet ve ihlâsını götürüp ve âdâb-ı hizmeti yerine getirüp ve gâh rikâb-ı hümayûnunuzda yürüyüp ve hâk-i süm-i semendünuze yüzler sürüyüp envâr-ı hakâik ve esrâr-ı dekâikden hûşe-çîn olmağa refik-i tarîk olunaydı, velâkin nefs-i emmâre kuyûdu ve alâka-i dünyâ kemendi a'nâk-ı a'mâlimizi bend idüp bu cins sa'âdetlerden dūr eyledi.

50

Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Dalâ'il al-Khayrât wa Shawâriq al-Anwâr fî Dhikr al-Salât 'alâ al-Nabiyy al-Mukhtâr

***Delâ'ilü'l-Hayrât*, Kuzey Afrika'nın önde gelen sûfilerinden Cezûlî'nin (ö. 870/1465) kaleme aldığı ve Hz. Peygamber'e salât u selâm getirmenin faziletlerini konu edinen en meşhur salavât mecmualarındandır. Yüzyıllar boyunca İslam dünyasında geniş bir coğrafyada okunmuş, yazılmış ve ezberlenmiştir.**

Arapça-Nesih

186x120x15 mm, 95 yaprak, 11 satır

Kâğıt, siyah ve kırmızı mürekkep, altın, krem rengi, pembe, kırmızı, mavi, lacivert, beyaz, yeşil boya, deri

Delâ'ilü'l-Hayrât, yazıldığı 15. yüzyıldan itibaren hem doğuda hem batıda geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış, Osmanlı'dan Hint altıktasına, Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar çeşitli bölgelerde defalarca istinsah edilmiştir. Özellikle tekkelerde sabah ve akşam vakitlerinde cemaatle okunması yaygınlaşmış, ezberlenmiş, hattatların özenle çoğalttığı bir “manevî armağan hâline gelmiştir. Bazı nüshalarda okuma günlerini belirten notlar, okuyanların düştüğü hâl kayıtları, bu eserin kişisel bir dua kitabı olmanın ötesinde toplulukla yaşanan bir ibadet tecrübesi sunduğunu gösterir.

Nüsha, geleneksel *Delâ'il-i Şerîf* nüshalarında sıkça rastlanan ikonografik bir unsur olan Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara minyatürlerini de içermektedir. Ravza-i Mutahhara'yı temsil eden yeşil kubbeye tesadüf eden kısımda, altın yaldızla işlenmiş “nûr” detayları görsel olarak dikkat çekmektedir. Bu yazma eser, sergideki diğer hac temalı yazmalarla birlikte, mekânın kutsallığını kelime ve çizgiyle taşıyan bir gelenek içinde yer alır. *Delâ'ilü'l-Hayrât*, yalnızca okunmak için değil; görülmek, taşınmak, hatırlanmak ve yaşanmak için yazılmıştır.

Bu nüsha, *Delâ'ilü'l-Hayrât*'ın dua geleneği içerisindeki merkezi konumunu, hattatlık ve bezeme sanatlarıyla buluşturduğu estetik mirası ve Hz. Peygamber'e yönelik kolektif sevgi ve bağlılığın yazma kültüründeki yansımalarını ortaya koymaktadır.

TÜYEK, Beyazıt YEK, Umumi 1268

***Dalâ'il al-Khayrât*, authored by al-Jazûlî (d. 870/1465), one of North Africa's leading Sufi figures, is among the most renowned *salawât* collections in Islamic tradition. The work extols the virtues of invoking blessings and peace upon the Prophet Muhammad. Over centuries, it has been widely recited, copied, and memorised across the Islamic world.**

Arabic-Naskh

186x120x15 mm, 95 folios, 11 lines per page

Paper, black and red ink, gold, cream, pink, red, blue, dark blue, white, and green pigments, leather binding

Since its composition in the 15th century, *Dalâ'il al-Khayrât* has reached a vast readership from East to West. It was frequently copied in diverse regions stretching from the Ottoman world to the Indian subcontinent, from North Africa to Indonesia. Especially in Sufi lodges, its communal recitation during morning and evening gatherings became widespread. The work was often memorised and reproduced with care by calligraphers as a “spiritual gift.” In some copies, marginal notes indicating the days of recitation or personal reflections of readers testify to its function as more than a private prayer book—it offered a shared devotional experience.

This manuscript includes the miniatures of the *Ka'ba al-Mu'azzama* and *Rawda al-Mutahhara*, iconic visual elements frequently found in traditional *Dalâ'il-i Sharîf* manuscripts. In the section aligned with the green dome representing the *Rawda al-Mutahhara*, golden embellishments in the form of “light” (*nûr*) motifs draw visual attention. Together with other pilgrimage-themed manuscripts in the exhibition, this copy stands within a tradition that conveys the sanctity of space through word and image. *Dalâ'il al-Khayrât* was not written solely to be read—it was made to be seen, carried, remembered, and lived.

This particular copy reflects the central role of *Dalâ'il al-Khayrât* in Islamic devotional practice, uniting the arts of calligraphy and illumination with an enduring expression of collective love and devotion toward the Prophet within the manuscript tradition.

TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Umumi 1268

15

• TÜYEK, Beyazıt YEK, Umumi 1268, 14^a-15^a / TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Umumi 1268, 14^a-15^a

51 Mecmû'a-i Resâ'il

Majmû'a-i Rasâ'il

***Mirât-ı Safâ, Feth-i Mısır ve Tuhfetü'l-Haremeyn* nüshalarının bulunduğu bu mecmua, hacılara gönderilecek mektupların vakitleriyle ilgili önemli bir notu da içermektedir.**

Türkçe-Ta'lik

224x123x16 mm, 110 yaprak

Kâğıt, siyah mürekkep

Hac yolculuğu, yalnızca mekânların değil, gönüllerin de birbirine kavuştuğu mukaddes bir seferdir. Uzak diyarlarda bulunan sevdiklerine özlem duyan ailelerin ve cemaatlerin, hacı kafilelerine ulaştırılması için gönderdikleri mektuplar, bu yolculuğun manevî boyutunun en hassas unsurlarından birini teşkil eder. Mektupların zamanında ve sağ salim ulaştırılması hem bireylerin hasretini dindirmek hem de devletin hac organizasyonuna duyduğu sorumluluğun bir tezahürü olmuştur. Müjdeciler, çukadârlar ve menzil görevlileri vasıtasıyla yürütülen bu haberleşme ağı, Osmanlı devlet teşkilatının hac seferlerine gösterdiği özenin ve manevi bağlılığın somut bir göstergesidir.

7 Cemâziyelevvel 1158 (20 Temmuz 1745) tarihli kayıta, Mısır'a ve Mekke-i Mükerrreme'ye hareket eden hüccâca ulaştırılacak mektupların Ramazan, Şevvâl, Safer ve Zilkade aylarında hangi yollarla, hangi görevli aracılığıyla ve hangi zamanlarda teslim edileceği kaydedilmiştir.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 269

This *majmû'a*, which includes copies of *Mirât-i Safâ*, *Fath-i Misr*, and *Tuhfat al-Haramayn*, also contains an important note concerning the timing of letters to be sent to pilgrims.

Turkish-Ta'liq

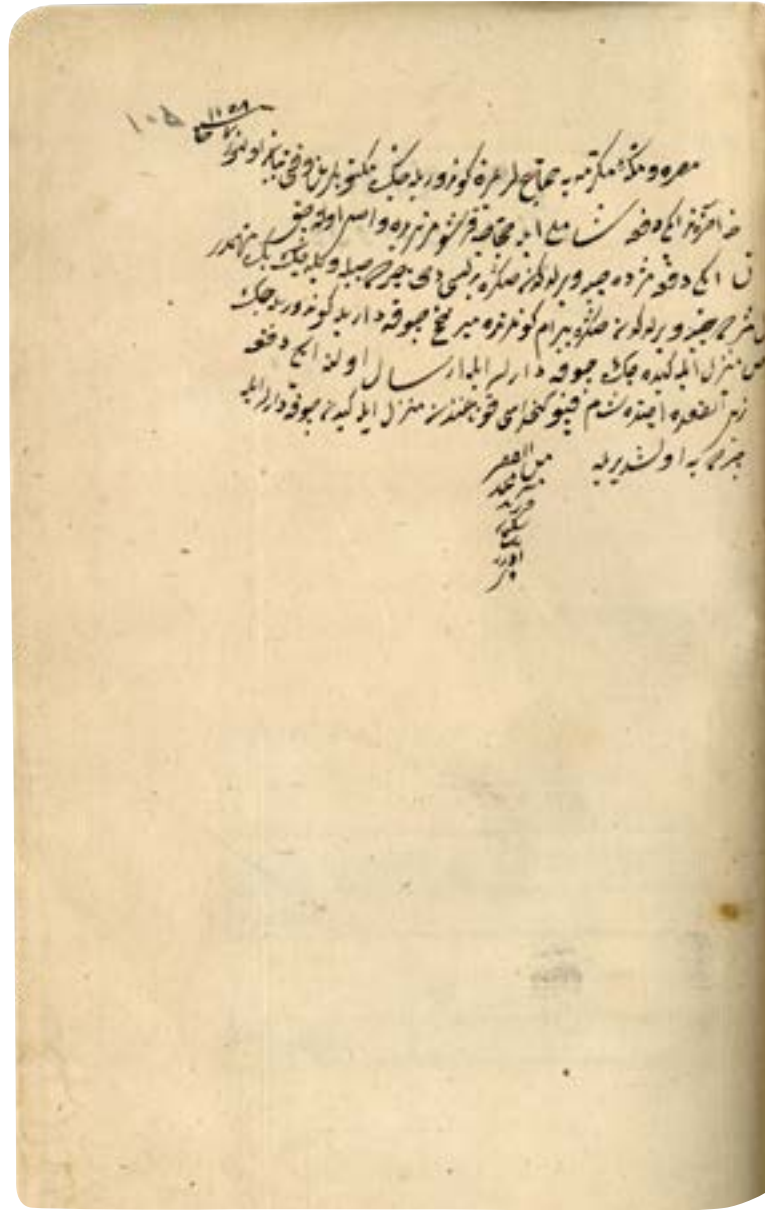
224x 123x16 mm, 110 folios

Paper, black ink

The *Hajj* journey is a sacred expedition that unites not only places but also hearts. Letters sent by families and communities longing for loved ones in distant lands, entrusted to the *Hajj* caravans, formed one of the most delicate aspects of the pilgrimage's spiritual dimension. The timely and safe delivery of these letters served both to ease personal yearning and to reflect the state's sense of responsibility in organising the *Hajj*. This communication network—carried out through messengers (*mujdecî*), ceremonial officers (*cukadâr*), and *menzil* station staff—offers concrete evidence of the Ottoman state's care and spiritual commitment to the pilgrimage.

A dated entry from 7 Jumâda al-Awwal 1158 (20 July 1745) records how letters destined for pilgrims travelling to Egypt and Makkah would be dispatched during the months of Ramadan, Shawwal, Safar, and Dhu al-Qa'da—specifying the routes, the officials involved, and the appropriate times of delivery.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 269

• TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 269, 101^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 269, 101^a

Mısır'a ve Mekke-i Mükerrreme'ye hüccâclarımıza gönderilecek mektûbların vakitleri beyân olunur 7 Cemâziyelevvel 1158

Cemâziyelahirede iki defa Şâmlı ile hüccâca ... vâsıl olacak

Ramazan: iki defa müjdecîye verildikten sonra birisi dahi cerdecîyle verilecek, pek mühimdir.

Şevvâl: Müjdecîye verildikten sonra bayram günlerinde mîr-i hac çukadârıyla gönderilecek

Safer: Menzîl ile gidecek çukadâr ile irsâl oluna iki defa

Zilkade içinde Şâm kapukethüdâsı konağından menzîl ile giden çukadarlar ile cerdeye ulaştırılacak

Mine'l-fakîr Mir Mehmed ferzend-i Süleyman Bey-i Edirnevî

و غنچه نگینای عای اجابت درخشا و اور وین پادشاه روی چون باده رعالی کمر
 شهریار مکارم پرور خورشید افق سلطنت کوه پر بار و دی محدث خسر و کاشنا
 صاحبقران عالمکش ایو الغنچ و المغازی سلطان محمد خان غازی ابد الله و ابا
 حضرت نیک بر داشته بای سر بر حدت صبر لاری غنچ نژاد که آثار حایه عید کانی
 اید راه رحمت پناه حرمین شریفین غایبیم هر زمانه آن آزار و نظر همت جلبند
 خسر و اندازی بد هر دو ان میت خدا به بابا امین آسایش آگاه **نظم**
 عروس کعبه که ام الغری آفت و غنچه خوار و غنچه ابداد جهان چرخ
 تقویم پر زخا شده چنان حمایه و سایه افکنده بباد دم کفشن عمرش بیار
 و خرم باد بروی دولت بخش نگاه بدر رسا و سبب شرح حجاب غم کشت
 مرام و آغاز سخن در غایت اوج بیت الهامی فایده کتب خیال و طریقی دوزخ و غنچه غل
 مغال ایدر که زلال صاف حشر سلسله سالک علیه الصلو و السلام خضر غری منسج با تجلیات
 کلام سیر آساز تشکیلات بایان البغین حجاب عینه نوره به جهرت مبر و قدری
 نایبند برود و لایب و از ده بر سنین او مهر و ماه ایله کشتزار روزگار و از ده
 بیک سکن طغور کرده و در ایله یکی ساله برقع کشتای پهن و حرام بیان اولان
 نایب نایبک نایب جاذبه الطاف البیاد و زنده سو دایم ل سو و از ده سی جبهت مولی
 چهار و بیامیر و آرا می چسبده شوق راحت که از البغین **نظم** شوق حرم
 در دل من جوشنود کوه کعبه شوق ره جوشنود ایله پای از ان شیم و سر کوه
 کشت و دست در آن کوه نظر منصف و حق تو حسن نند خیر شوق نایبانه اقدام البغین
 اولاجناب الی انفس اصناف ستوده همسم وزیر پاکیزه نژاد مشیر نهاد
 و سنور والا کوه هر فاضل ان فاضل پرور و اما و شمشاد عالمکش یعنی صاحب
 مصطفی پاشا حضرت نیک اذن عایله تدج سکره او صاف عرش انصاف حرمین
 شیر عین ببا فنده مدایج حبیب خسر و انبلی حادی بنفیسده شوق آسیر باده
 استعدای کارم پادشاهی البغین مراحم هابون کاشختری جلوه کر منفع

سفرنامه از سرزمین کربلا

ای بیت حرامی صف غفرانیم **م** ای باب سلامی مدخل دار سلام
 ای مژدم شریفی سکنم عفو **م** ای زمزمی صفی شوی عیب ان نام
 شمار قافله انفس بجایدن برون شکر زنت حضرت منعم بے عتد که ماصدق کرید
 آن اول بیت وضع عتداس لندی بیکه مبارک و پدی عالمین **م** اور زره سراجی بای
 کجی عطفی زین نشین کجی مبارک که در خواست کاران سخکام ارکان پان
 تمهید بدوب کشده کان میانان عصبانه و سبله دایت ایلدی **نظم** کعبه کجی
 که روی نیست ز **م** سوی ای زنده بوقت ناز **م** سجده که آن باشد و سجود حق
 معبد آن باشد و سجود حق **م** کشته مکان حرم کبریا **م** کرده مذاشیر لب آلم لغری
 و قطره قطرات سرنگ است بیافدن فرون حمد و ثنا جانی بے باب غنی انکه که
 بر فو نظمی کرم **م** و قد علی الناس حج البیت من استطاع الیکه سبیلا
 خوش نشینان مالک اسلام بیضی خفا بهیم النواله دعوت و بر موجب حق قدیم
 و من حد کان **م** **نظم** **م** مالد و امان غفرانی نسا و پیشخوان عنایت ایلدی **نظم**
 کعبه کزو درنده لهما **م** جزوی از برای بدین **م** **نظم** **م** جهر آیه بیست
 و لهما **م** **نظم** **م** کو هر کجی بده لهما **م** **نظم** **م** و عتد لاک کرانقد و صلوات نجات شمار
 سرخاک سلطان سربلو لاک و لک **م** **نظم** **م** اینو طعنه کو بر بار لریدن صد و راجدن
 بین قبری منبری روضه من باض کجیان **م** حدیث شریفی ایلدی بر استخوان
 کتبتا مقصد و خسته فیه ککشت زیارت **م** **نظم** **م** من زیارتی جبت **م** شفاعتی
 مصدق کجی بیست شاعت و غار زار کار فرمایان **م** **نظم** **م** از زنده ان از اح
 اولو **نظم** **م** **نظم** **م** سینه اوله و آدم جبریش خوانده نام **م** **نظم** **م** غریه مایه نشین علی
 آل امی بزرگ باشد اختران چرخ دین **م** **نظم** **م** بر شان طعنه از جنت عیب ساخته **نظم**

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 269, 58^a-59^a / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 269, 58^a-59^a

52 Menâsikü'l-Hac

Manâsik al-Hajj

17. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Moralı Bahtî Efendi tarafından kaleme alınan 770 beyitlik manzum menâsik, hacı adaylarını haccın farzları, usûl ve adabına dair bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Eser yalnızca yazılı anlatımla sınırlı kalmamakta, çok sayıda minyatürle desteklenmektedir.

Türkçe-Nesih

223x160x15 mm, 45 yaprak, 15 satır

Kâğıt, siyah, kırmızı mürekkep, altın, yeşil, turuncu, kırmızı, beyaz, lacivert, pembe, siyah, mavi, somon, açık kahverengi, gri, deri

Eserin 7^b sayfasında yer alan minyatürde Kâbe-i Muazzama, Makâm-ı İbrâhîm, Hacerü'l-Esved ve Zemzem Kuyusu gibi yapılar ile çevredeki dağlar, kapılar ve revaklar altın, siyah, mavi, yeşil, beyaz, turuncu, somon renkleri kullanılarak ayrıntılı biçimde tasvir edilmiş; böylece metindeki bilgi, görsel hafıza ile pekiştirilmiştir. Bu yönüyle eser, hem öğretici hem de yönlendirici bir hac rehberi niteliğindedir.

Görsel malzemenin çokluğu, eserin dönemin okuyucu kitlesine hac ibadetini mekân-metin bütünlüğüyle öğretme amacını yansıtmaktadır. Yazılı ve görsel belleği bir arada sunan bu nüsha, hac yolculuğunun temsilî hafızasına nadide bir katkı sunmaktadır.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 123

This 770-verse poetic guide to the *manâsik* (rites) of *Hajj* was authored by Moralı Bahtî Efendi, an Ottoman poet of the 17th century. The work aims to inform prospective pilgrims about the obligatory acts, procedures, and etiquettes of the pilgrimage. Far from relying solely on textual narration, the manuscript is richly supported by numerous miniatures.

Turkish-Naskh

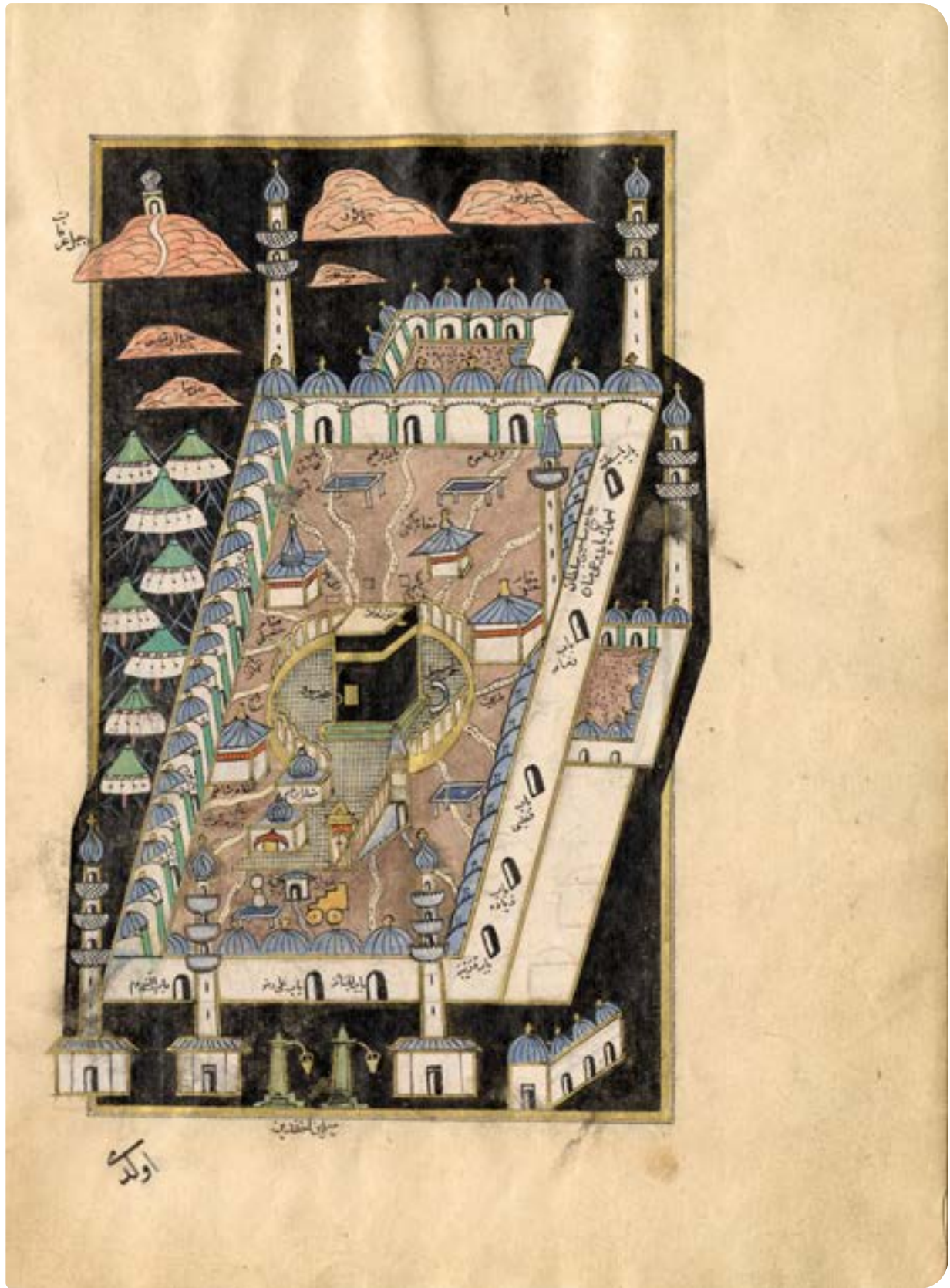
223x160x15 mm, 45 folios, 15 lines per page

Paper, black and red ink, gold, green, orange, red, white, dark blue, pink, black, blue, salmon, light brown, grey, leather binding

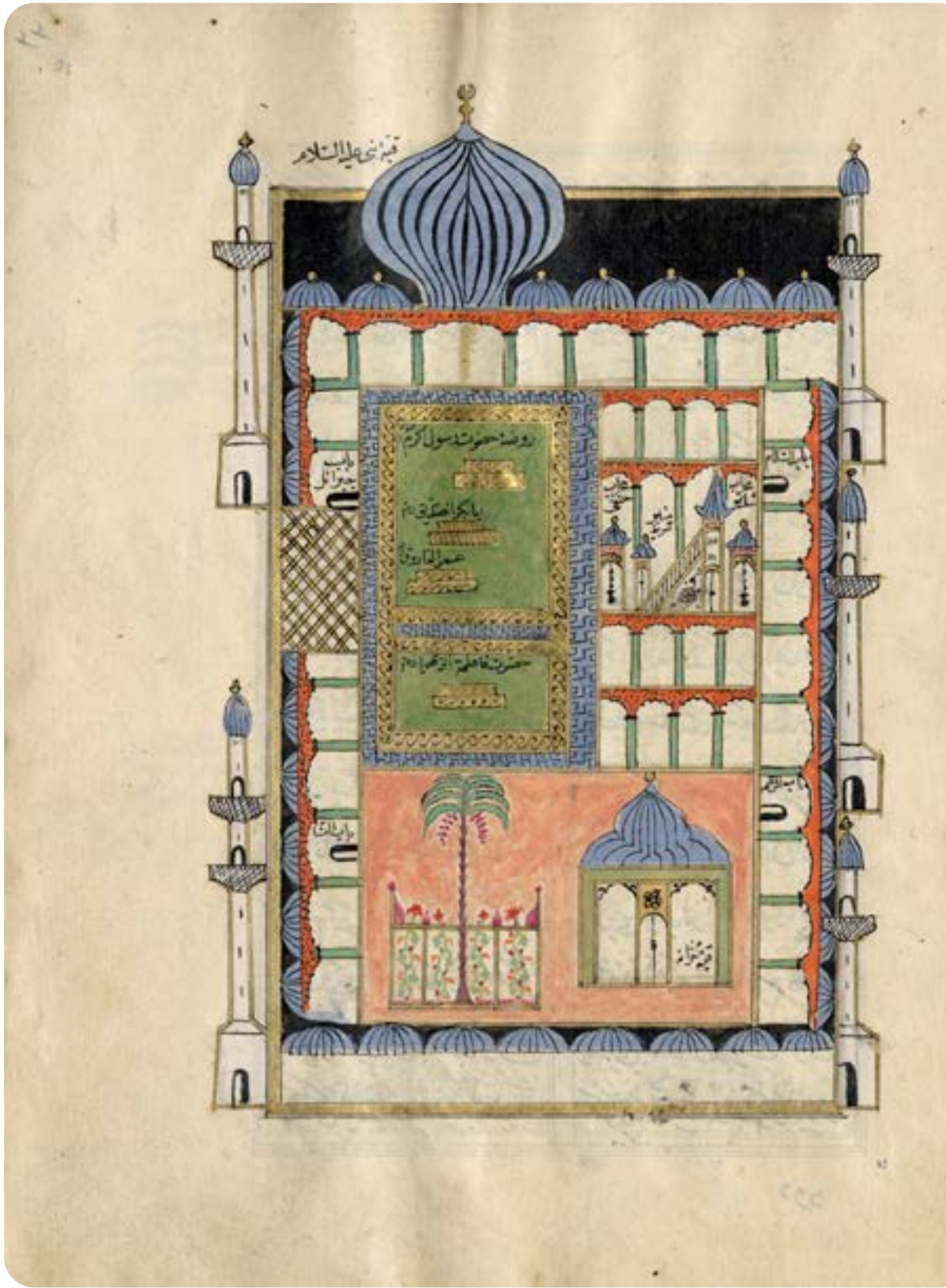
The miniature on folio 7^b features detailed depictions of the *Ka'ba al-Mu'azzama*, *Maqâm Ibrâhîm*, *Hajar al-Aswad*, and the *Zamzam Well*, as well as surrounding mountains, gates, and porticoes. These elements are illustrated using gold, black, blue, green, white, orange, and salmon tones—reinforcing the information conveyed in the text through vivid visual memory. In this respect, the manuscript serves as both an instructive and guiding *Hajj* manual.

The abundance of visual content reflects the work's aim to teach the ritual of *Hajj* to contemporary readers through a spatial-textual unity. Presenting written and visual memory together, this copy offers a rare contribution to the symbolic memory of the pilgrimage journey.

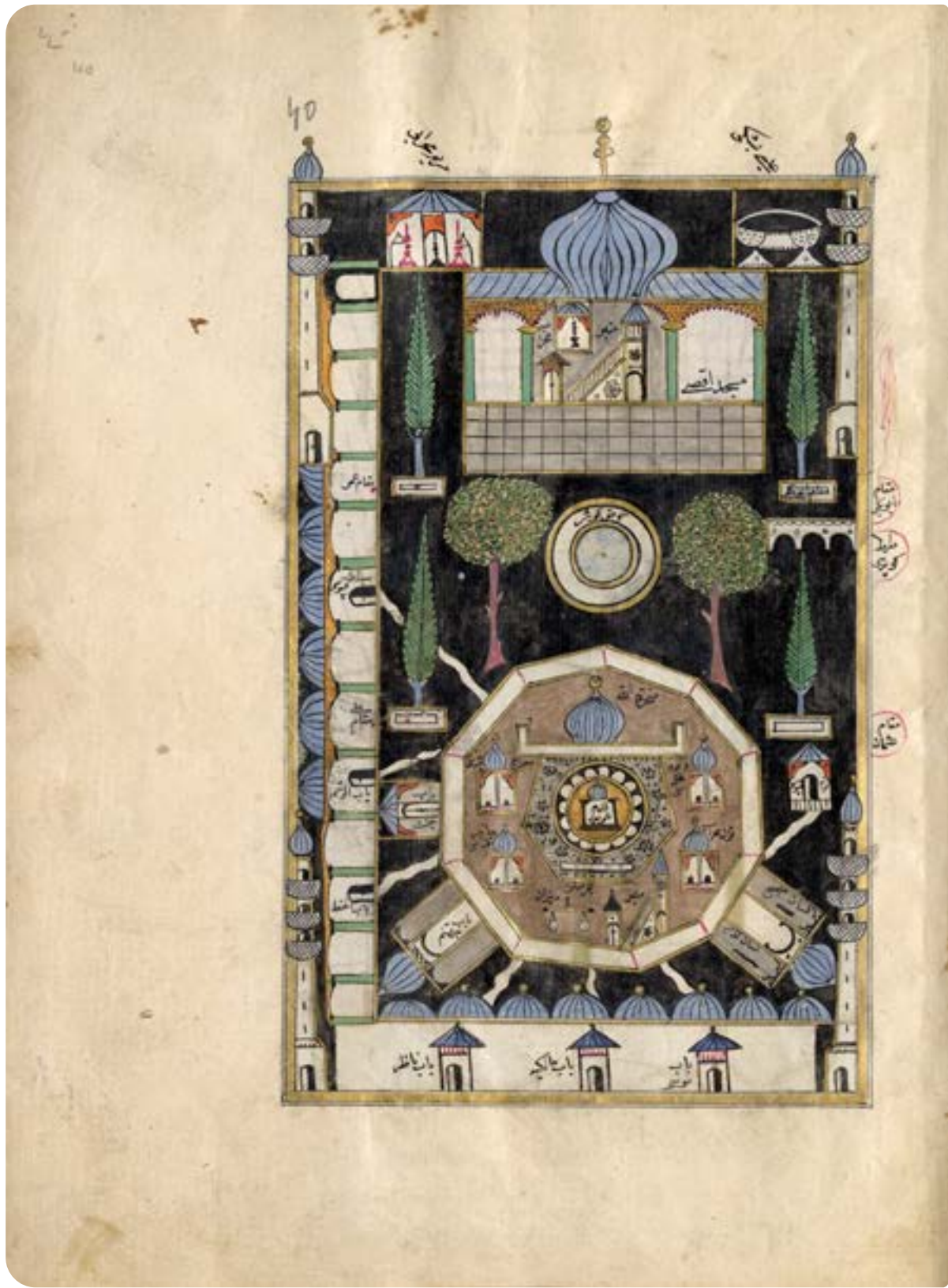
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 123

• TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 123, 7° / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 123, 7°

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 123, 32^b / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 123, 32^b

♦ TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 123, 39^b / TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 123, 39^a

53 Hazreti Peygamber'e Yazılmış Şifa Niyazı Mektubu

A Supplicatory Letter Seeking Healing Addressed to the Prophet

Osmanlı'nın son dönemini idrak etmiş ve Cumhuriyet döneminde yaşamış Beşiktaş Spor Kulübü'nün kurucularından Pehlivan ve Hattat Şevket Pektaş (ö. 1969) tarafından damadı Ahmed Keser'in hastalıklarından kurtulması için Hazreti Peygamber'e hitaben yazılmış mektup

Türkçe-Nesih

250x183x0,10 mm, Tek yaprak, 11 satır
Kâğıt, siyah mürekkep

1960'lı yıllarda kaleme alınan bu mektup, Pehlivan ve Hattat Şevket Pektaş (ö. 1969) tarafından, damadı Ahmed Keser'in hastalıklarından şifa bulması niyazıyla Hz. Peygamber'e hitaben yazılmıştır. Mektup bir vekil aracılığıyla Ravza-i Mutahhara'ya bırakılmış; ancak bırakılmasının ardından, görevliler mektubu ve bırakma işlemi gerçekleştiren kişiyi gözaltına almıştır. Bununla birlikte, metnin taşıdığı yüksek edep ve yazıdaki nezafetten dolayı mektup iade edilmiş, kişi serbest bırakılmıştır. Şevket Pektaş daha sonra bu nadir vesikayı talebesi Hattat Ömer Şevket Özdem'e (ö. 2003) vermiş; mektup ondan da torunu Hattat Nurullah Özdem'e intikal etmiştir.

Gelenekte, Hz. Peygamber'e hitaben yazılan ve Ravza'ya bırakılan mektupların varlığı bilinmektedir. Ancak günümüze intikal etmiş örnekleri yok denecek kadar azdır. Bu mektup, yalnızca şifa arayışının yazıya dökülmüş bir nişanesi değil; aynı zamanda bir iman, edeb ve muhabbetin hat ve dua ile birleştiği ender bir vesikadır. Mektup bu yönüyle mümin gönüllerin asırlardır sürdürdüğü sessiz niyazın yazılı bir yâdı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hattat Nurullah Özdem Koleksiyonu

A letter written in the 1960s by calligrapher Pehlivan Şevket Pektaş (d. 1969)—one of the founders of Beşiktaş Sports Club, who lived through the final period of the Ottoman Empire and into the Republican era—addressed to the Prophet on behalf of his son-in-law Ahmed Keser, seeking healing from illness.

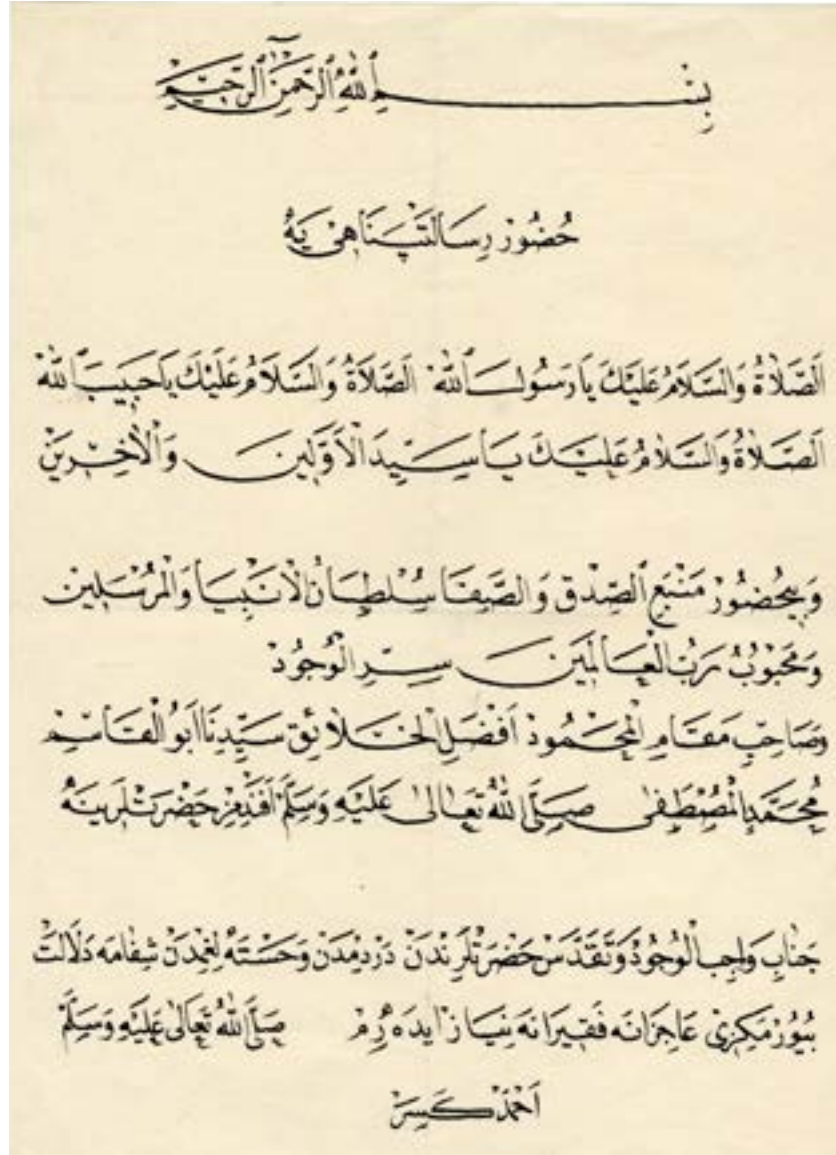
Turkish-Naskh

250x183x0.10 mm, single leaf, 11 lines
Paper, black ink

This letter, composed in the 1960s, was written by Şevket Pektaş (d. 1969), both a wrestler and a calligrapher, in supplication for the healing of his son-in-law Ahmed Keser. Addressed to the Prophet, the letter was delivered to the *Rawda al-Mutahhara* by an intermediary. Following its placement, however, the person who delivered the letter was detained by the authorities. Yet, due to the exceptional refinement of both the content and the calligraphy, the letter was returned and the individual was released. Pektaş later entrusted this rare document to his student, the calligrapher Ömer Şevket Özdem (d. 2003), from whom it passed to his grandson, the calligrapher Nurullah Özdem.

It is known that, in tradition, letters were written to the Prophet and placed at the *Rawda*. Yet surviving examples of such letters are extremely rare. This piece is not merely a written expression of a plea for healing—it is a rare document where faith, etiquette, and affection are united through calligraphy and prayer. In this respect, it stands as a written token of the silent supplication that devout hearts have carried on for centuries.

Collection of Calligrapher Nurullah Özdem

• Hattat Nurullah Özdem Koleksiyonu / Collection of Calligrapher Nurullah Özdem

Bismillâhirrahmânirrahîm

Huzûr-ı risâlet-penâhîye

*es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ Resûlallâh es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ habîballâh
es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ seyyide'l-evvelîn ve'l-âhîrîn*

*Ve be-huzûru menba'u's-sıdk ve's-safâ sultânü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn ve mahbûbu
rabbil'âlemîn sirru'l-vücûd ve sâhib-i makâmü'l-mahmûd, efdâlu'l-halâ'iki seyyidînâ
Ebu'l-Kâsım Muhammedini'l-Mustafâ sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz
hazretlerine*

*Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd ve tekaddes hazretlerinden derdimden ve hastalığımdan şifâma
delâlet buyurmanızı âcizâne, fakîrâne niyâz ederim. sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem*

Ahmed Keser

54 Hicaz Demiryolu'na Dair Suluboya Resim

Watercolour Depiction of the Hijaz Railway

Kur'an-ı Kerîm'den iki farklı âyetin yazıldığı bu suluboya resim, Hicaz Demiryolu'nun manzaralı temsili bir araya getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde, özellikle Sultan II. Abdülhamid devrinde şekillenen manevî temsille modern ulaşımın bütünleştiği görsel belgelerden biridir.

Arapça-Celî Sülûs

495x690 mm, tek yaprak

Kâğıt, siyah zemin üzerine altın ve renkli boya

Levhanın üst kısmında celi sülûs hatla yazılmış âyetler yer alır:

“*Sîrû fîhâ leyâlî ve eyyâmen âmînîn*” - “Orada geceler ve gündüzler boyu güven içinde seyahat edin.” (Sebe, 18)

“*Ve hüdû ilâ sırâtî'l-hamîd*” - “Ve onlar övgüye layık olanın yoluna ulaştırıldılar.” (Hac, 24)

Alt bölümde yer alan renkli tasvirde, taş kemerli viyadük üzerinde ilerleyen bir buharlı tren, Hicaz bölgesinin hurma ağaçlarıyla çevrili coğrafyası ve ufka doğru uzanan yolculuk canlandırılmıştır. Sağ üst köşede Osmanlı sancağı yer almakta; sancağın üstünde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası, alt kısmında ise Saf Suresi 13. âyetinin şu bölümü yazılıdır:

“*ve beşşirî'l-mü'mînîn*” - “Müminleri müjdele!”

Âyetlerde geçen “*el-Hamîd*” ifadesi, Kur'ân bağlamında övgüye en layık olan Allah'a işaret ederken, aynı zamanda Sultan Abdülhamid'in ismine de ince bir gönderme taşır. Böylece Hicaz Demiryolu'nun onun iradesiyle hayata geçmiş olması, ilahî bir yola yöneliş ve siyasî bir hizmet olarak birlikte anlamlandırılır.

Bu öğeler bir araya geldiğinde levha, yalnızca bir süs unsuru değil; ulaşımın siyasî ve manevî temsili olarak öne çıkar. Hat sanatının zarafetiyle demiryolunun modernliği buluşturularak, Mekke ve Medine'ye uzanan kutsal yolculuğun yeni yüzyıldaki ruhu yansıtılmış olur.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 564

This watercolour composition, which incorporates two Qur'anic verses, offers a scenic representation of the Hijaz Railway. It stands among the visual documents in which spiritual symbolism—particularly associated with the reign of Sultan Abdülhamid II—intersects with modern transportation in the final period of the Ottoman Empire.

Arabic-Jalî Thuluth

495 x 690 mm, single sheet

Paper, gold and coloured pigments on black ground

At the top of the panel, Qur'anic verses are written in *jalî thuluth* script:

“*Sîrû fîhâ layâlî wa ayyâman âmînîn*” - “Travel therein by night and day in security.” (Saba', 18)

“*Wa hüdû ilâ sırât al-hamîd*” - “And they were guided to the path of the Praiseworthy.” (Hajj, 24)

The lower section features a vividly coloured illustration: a steam train crosses a stone-arched viaduct set within the date palm-lined landscape of the Hijaz region, evoking a journey that stretches toward the horizon. In the upper right corner, the Ottoman flag is depicted. Above it appears the tughra of Sultan Abdülhamid II, while below is a phrase from verse 13 of Surat al-Saff:

“*Wa bashshir al-mu'mînîn*” - “Give glad tidings to the believers.”

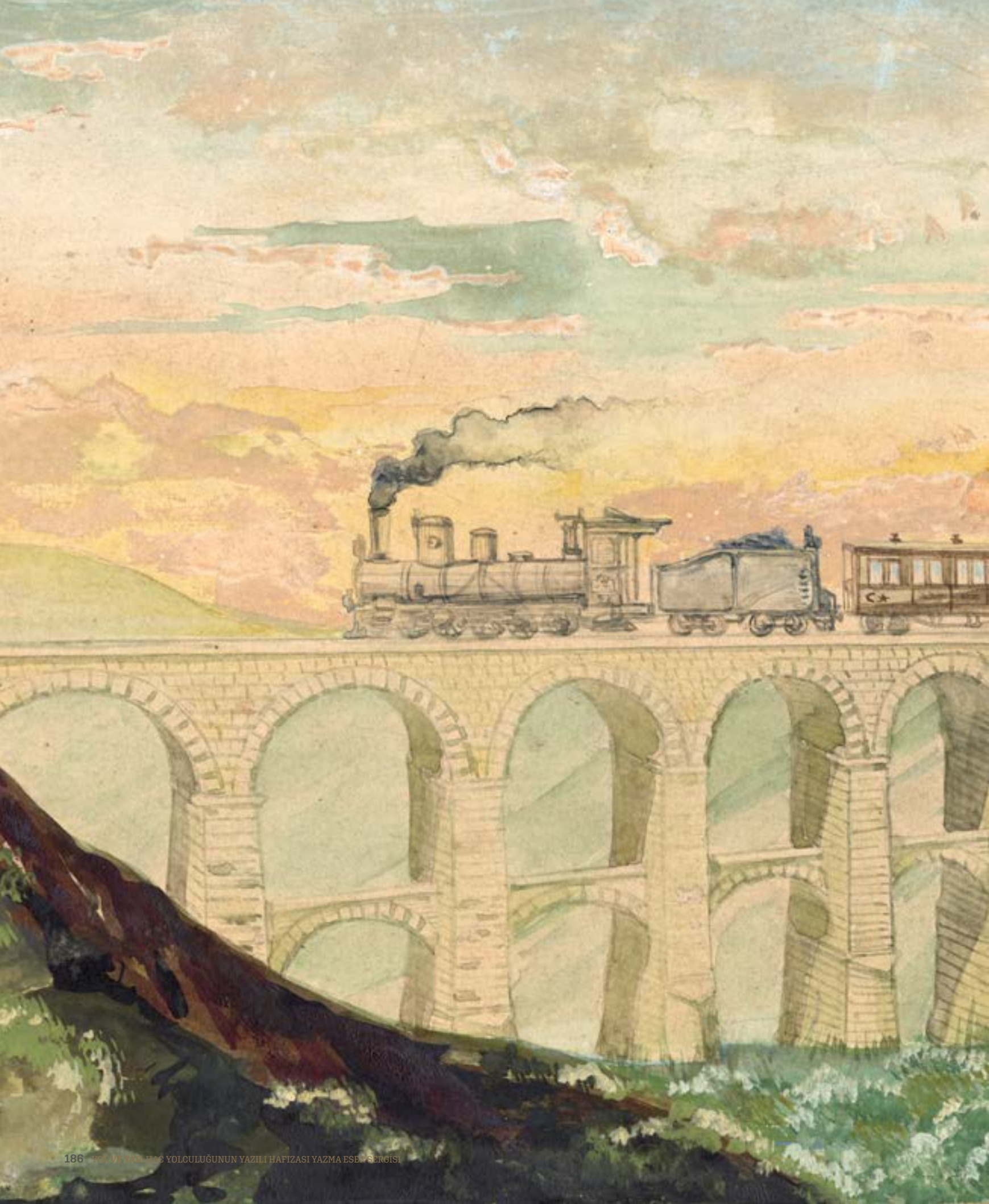
The expression *al-Hamîd* in the verse refers, within the Qur'anic context, to God—the One most worthy of praise. Yet it also subtly alludes to the name of Sultan Abdülhamid, creating a layered symbolism: the realisation of the Hijaz Railway under his authority is cast as both a spiritual mission and a political service.

Together, these elements render the panel not merely decorative but a symbolic representation of transport as both political vision and sacred aspiration. By uniting the elegance of calligraphy with the modernity of railways, the work captures the renewed spirit of the sacred journey to Makkah and Madina in a new century.

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum, Panels 564

♦ İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 564 / İstanbul Turkish and Islamic Arts Museum, Panels 564

55

Nâbî'nin edeb vurgulu naatı, Hattat Hamid Aytaç'ın ta'lik hattıyla estetik bir levhaya dönüşmüştür.

Nâbî's Na't emphasising *adab* (propriety/reverence), transformed into an aesthetic panel through the ta'liq script of Calligrapher Hamid Aytaç

Türkçe-Ta'lik

378x290x3 mm, 10 satır

Nâbî'nin meşhur naatinin Hamid Aytaç tarafından ta'lik hatla yazıldığı bu levha, klasik hat sanatının 20. yüzyıldaki zarif örneklerinden biridir. Metnin çevresi altın ve beyaz cetvellerle sınırlanmış, satırlar arasında ve kenar boşluklarında farklı ebru çeşitleri kullanılmıştır. Etrafındaki zerefşanlı ebru, levhaya hem zarafet hem de derinlik kazandırmaktadır.

Levha, “*Sakın terk-i edebden, kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu...*” mısraıyla başlayan ve edeb temasını Mekke-Medine ekseninde işleyen naatın tamamını içermektedir. Hattat Hamid Aytaç'ın dengeli kompozisyonu ve titiz istifi, bu mânâ yüklü metni görsel olarak da kudsî bir çerçevede sunar. Kutsal mekâna girişte edebi önceleyen dizeler, metnin ruhuna uygun biçimde estetik bir bütünlükle yazıya dökülmüştür.

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Levhalar 359

Turkish-Ta'liq

378x290x3 mm, 10 lines

This calligraphic panel, featuring the famous *na't* by Nâbî, was penned in *ta'liq* script by master calligrapher Hamid Aytaç and stands as one of the refined examples of classical calligraphy in the 20th century. The text is framed with gold and white ruled borders, while various types of *ebru* (marbling) are applied between the lines and in the margins. The surrounding *zerefşan*-style marbling adds both grace and depth to the composition.

The panel contains the complete text of Nâbî's celebrated *na't*, which begins with the verse: “*Sakın terk-i edebden, kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu...*”. The poem explores the theme of *adab* (propriety and reverence) through the sacred axis of Makkah and Madina. Hamid Aytaç's balanced composition and precise layout visually frame this spiritually resonant text within a sacred aesthetic. The opening lines, which emphasise *adab* upon entering holy space, are rendered in a visual form that mirrors the spirit of the content itself.

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Panels 359

صاقین ترک ابدن کوی محبوب خدا در بو
نظرگاه الهی در مقام مصطفیٰ در بو
فسکده ماه نو بابالامک سینچاکید
بونک قنیللی جوزا مطلع نور ضیا در بو
حبیب کبریا نیک خوابگاه در فضیلتده
تفوق کرده عرش جناب کبریا در بو
بوخاکل پرتوندن اولدی دیخور عمدم زائل
عمادن اچدی موجودات چشمین توتیا در بو
مراعات ادب شرطیله کیر نابی بودرگاه
مطاف قدسیاندر بوسه گاه انبیا در بو

تابی

نقد عامه غفر ذنوبه

56 Ravza-i Mutahhara'nın Yağlı Boya Tasviri

Oil Painting of the Rawda al-Mutahhara

Receb 1327/Temmuz-Ağustos 1909 tarihinde Müfide bint Kadrî isimli bir ressam tarafından yapılan bu yağlıboya tablo, Hz. Peygamber'in Medîne-i Münevvere'deki Ravza-i Mutahhara'sını detaylı ve simetrik bir kompozisyonla tasvir eder. Eserin üst kısmında süslü hatla “*Dâhilek yâ Rasûlallah*” yani “*Sana sığınıyorum, ey Allah'ın Elçisi*” ibaresi yer almakta; bu dua, eserin hem görsel hem de duygusal merkezini oluşturmaktadır.

Tuval üzerine yağlıboya,
Çerçeve dahil 58x410 mm

Yeşil kubbe, zarif minare ve arkadaki dağ silsilesi ile tasvir edilen manzara, hem mimarî açıdan doğru hem de derin bir manevî teveccüh duygusuyla resmedilmiştir. Özellikle kubbenin ve minarenin ışık-gölge dengesiyle ele alınışı, ziyaret duygusunu görsel bir yakarışa dönüştürür. Tablonun merkezinde yer alan yeşil kubbeden göğe doğru yükselen belli belirsiz nur hâleleri, yalnızca bir ışık oyunundan ibaret değildir. Bu ince detay, Ravza-i Mutahhara'nın yeryüzünden göğe, gönüllerden semaya uzanan manevî bir odak olduğunu hatırlatır. Sanatçının bu hüzmeyi fark edilir ama hayranlıkla fark ettirmeyecek ölçüde işlemesi, eserin mânevî bir tefekkürle boyandığını da gösterir.

Eser, alt kısmında “Câriyeniz Müfide bint Kadrî” ibaresiyle imzalanmıştır. Bu ifade, tablonun muhtemelen Harem-i Hümayûn'da yetişmiş, eğitim almış ve resim sanatıyla meşgul olmuş bir câriyeye ait olduğunu göstermektedir. Osmanlı sarayında cariyelerin sanat ve yazı alanlarında eser üretmeleri, teşvik edilen bir gelenektir. Bu bağlamda söz konusu eser, yalnızca bir Medine tasviri değil; aynı zamanda bir kadın sanatçının manevî duyusunu ve maharetini belgeleyen nadide bir örnektir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 629

This oil painting, completed in Rajab 1327 / July–August 1909 by an artist named Müfide bint Kadrî, presents a detailed and symmetrical depiction of the *Rawda al-Mutahhara*—the sacred chamber of the Prophet in Madîna al-Munawwara. At the top of the composition, a phrase is inscribed in *thuluth* script: “*Dâkhilak yâ Rasûl Allāh*”—“I seek refuge in you, O Messenger of God.” This invocation forms the emotional and visual centre of the work.

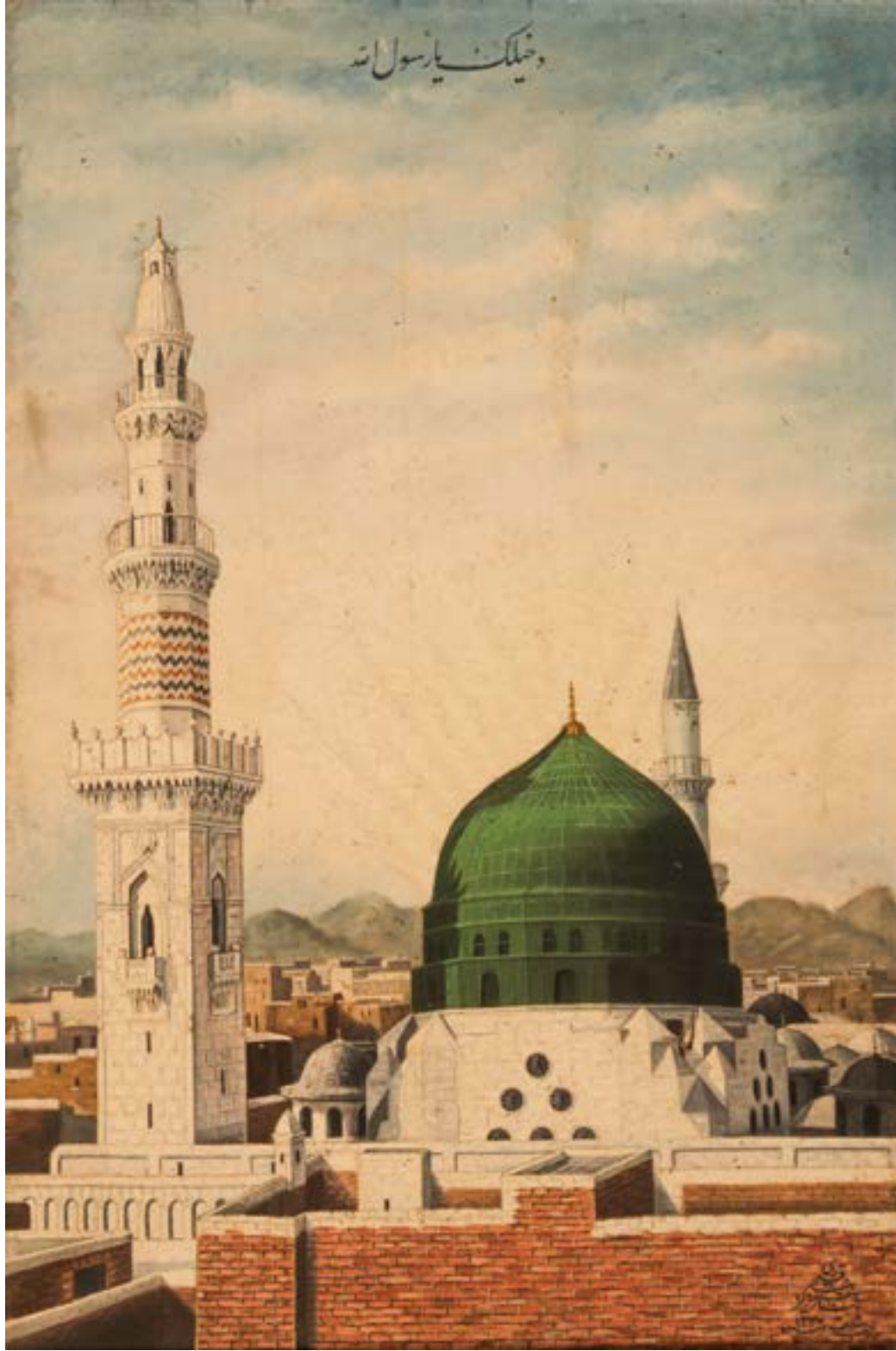
Oil on canvas
58x410 mm (including frame)

The scene, featuring the green dome, an elegant minaret, and a mountain range in the background, is rendered with architectural precision and a profound sense of spiritual reverence. The interplay of light and shadow on the dome and minaret transforms the sentiment of visitation into a visual supplication. From the central green dome, faint haloes of light rise toward the sky—more than a mere play of illumination. This subtle motif reminds the viewer that the *Rawda al-Mutahhara* is a spiritual axis stretching from the earth to the heavens, from hearts to the divine.

The artist's ability to render this luminous detail perceptible, yet not overtly striking, reflects a work painted in contemplation and devotion. At the bottom of the canvas, the painting is signed “*Your servant, Müfide bint Kadrî*”. This inscription suggests that the painter was likely a *câriye* (female courtier) educated in the *Haram-i Humāyûn* and trained in the art of painting. In the Ottoman court, it was a supported tradition for female courtiers to engage in the arts and calligraphy.

Thus, this painting is not only a visual representation of Madîna but also a rare document bearing witness to the spiritual sensibility and artistic skill of a woman artist in the late Ottoman period.

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum, Panels 629

◆ İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 629 / İstanbul Turkish and Islamic Arts Museum, Panels 629

57

Mescid-i Nebevî Kuşak Yazısı

Inscription Band from al-Masjid al-Nabawi

◆ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

1850–1860, Osmanlı Dönemi

Dîvâl sırma, yeşil atlas kumaş

Sultan Abdülmecid döneminde, 1850–1860 yılları arasında İstanbul'da dîvâl sırma tekniğiyle işlenmiş olan bu kuşak yazısı, yeşil atlas zemin üzerine nakşedilmiş nadide örneklerdendir. Hat kalitesi son derece yüksek olan bu örtü, doğrudan Mescid-i Nebevî'de kullanılmıştır. Üzerine İnsan Suresi'nin ilk üç âyeti işlenmiştir.

“İnsanın üzerinden, henüz anılmaya değer bir şey olmadığı bir zaman geçmedi mi? Şüphesiz biz insanı karmaşık bir nutfeden yarattık; onu deniyoruz. Bu sebeple onu iştien ve gören kıldık. Şüphesiz biz ona yolu gösterdik; ister şükredici olsun ister inkârcı.” (İnsan, 76/1–3)

1850–1860, Ottoman Period

Gold thread embroidery (dîwâl technique) on green satin fabric

This inscription band, embroidered in Istanbul between 1850 and 1860 during the reign of Sultan Abdülmecid, is an exquisite example of the *dîwâl* technique worked in gold thread on green satin. With exceptionally refined calligraphy, this sacred textile was used directly in al-Masjid al-Nabawi, the Prophet's Mosque in Madina. The band bears the first three verses of Sûrat al-Insân (76:1–3):

“Is there not a period of time when each human is nothing yet worth mentioning? For indeed, We alone created humans from a drop of mixed fluids, in order to test them, so We made them hear and see. We already showed them the Way, whether they choose to be grateful or ungrateful.” (Sûrat al-Insân, 76:1–3)

58 Kâbe Dış Örtüsü (Lacivert)

Kiswah Panel from the Exterior of the Ka'ba (Navy Blue)

19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi

Zikzak desenli damask dokuma, lacivert kumaş

19. yüzyıl Osmanlı dokumacılığının seçkin örneklerinden biri olan bu Kâbe örtüsü, lacivert zemin üzerine damask tekniğinde zikzak desenli olarak dokunmuştur. Kumaş kalitesinin yüksekliği ve yazı konturlarındaki düzgünlük, işçilikteki özeni yansıtır. Büyük kartuş içinde celf sülüs hatla “Kelime-i Tevhid” yer alırken, diğer sırada tekrarlanan “Allah” lafzı dikkat çeker. Bu dokumaların yazı kalıplarının, o dönemde Mısır’da bulunan meşhur hattat Abdullah Zühdi tarafından hazırlanmış olması muhtemeldir.

19th Century, Ottoman Period

Zigzag-patterned damask weave on navy blue fabric

This panel from the Kiswah, the covering of the Ka'ba, is an outstanding example of 19th-century Ottoman textile craftsmanship. Woven in a damask technique with a zigzag pattern on a navy blue background, the textile reflects exceptional workmanship through its fine fabric quality and the precision of its inscription contours. At the center of a large cartouche appears the Kalimat al-Tawhid rendered in *jali thuluth* script, while the name “Allah” is repeated along the adjacent line. It is likely that the inscription templates for this piece were prepared by the renowned calligrapher ‘Abdullah Zuhdi, who was based in Egypt during that period.

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

59 Kâbe Kemer Kuşak Yazısı (Hannâniye)

Ka'ba Arch Band Inscription (Hannaniye Style)

20. yüzyıl başı, Osmanlı Dönemi

Sarma sırma, ipek kumaş üzerine dokuma

Osmanlı döneminde Kâbe'ye gönderilen kuşak yazılarının nadide örneklerinden biri olan bu eser, “Yâ Hannân, Yâ Mennân, Yâ Sübhân, Yâ Deyyân” ibarelerini taşır. Mısır'daki dokuma atölyelerinde hazırlanarak Sultan Mehmed Reşad döneminde (1909-1918) Kâbe'ye ulaştırılmıştır. Yazı “Hannâniye” adıyla bilinen özel bir tasarıma sahiptir. Bu form, yüzyıllar boyunca kullanılmış; benzeri bugün hâlen Fatih Sultan Mehmed'in sandukası üzerinde muhafaza edilmektedir.

Early 20th Century, Ottoman Period

Couching embroidery in gold thread on silk fabric

This rare example of a band inscription sent to the Ka'ba during the Ottoman period features the invocations: “Yâ Hannân, Yâ Mannân, Yâ Subhân, Yâ Dayyân”. It was produced in Egyptian textile workshops and delivered to the Ka'ba during the reign of Sultan Mehmed Reşad (1909-1918). The inscription follows a distinctive design known as the *Hannaniye* style, a layout used for centuries. A similar example can still be seen today on the *sanduka* (symbolic coffin) of Sultan Mehmed II, the Conqueror.

• Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

60 Ferâşet Çantası

Feraşet Bag

1288/1871

Deri, sırma işleme

Surre alayıyla birlikte gönderilmek üzere hazırlanmış bu deri ferâşet çantası, hem işlevi hem de üzerindeki yazılarla dikkat çeker. Ön yüzünde, 1288/1871 tarihli yazıda Mekke-i Mükerreme'de Bâbli'z-Ziyâde'de Haneî müezzini ve zemzem-i şerîf saka vekili olan merhum Ahmedzâde Muhammed Münîr ve Abdullatif Efendilere tahsis edildiği belirtilmektedir.

Arka yüzündeki kayıt ise çantanın, Üsküdar'da Takvimhâne-i Âmire nâzırı merhum Nâil Beyzâde Muhammed İzzet Bey'in süt validesi el-Hâcce Emîne Hanım'a ulaştırılması gerektiği yazılıdır. Bu tür ferâşet çantaları, Surre alayları aracılığıyla Haremeyn'e ulaştırılan eşyalar arasında yer almakta; hem vakfeden kişi hem de hizmet alan adına dua ve hatıra vesilesi olmaktadır.

1288 AH / 1871 CE

Leather with gold thread embroidery

This leather *ferâşet* bag, prepared to be sent with the *surre* procession, is notable both for its function and its inscriptions. On the front, a dedication dated 1288 AH (1871 CE) states that the bag was assigned to the late Ahmedzade Muhammed Munir and Abdullatif Efendi, who served respectively as the Hanafi muezzin and the deputy in charge of the blessed Zamzam water at Bab al-Ziyada in Makkah.

The inscription on the reverse indicates that the bag was to be delivered to al-Hajja Emine Hanım, the wet nurse of the late Nail Beyzade Muhammed Izzet Bey, who was the head of the *Takvimhane-i Amire* (Imperial Calendar Office) in Üsküdar. Bags of this kind were among the items transported to the Haramayn (the Two Holy Sanctuaries) by the *Surre* caravans, serving both as offerings and as tokens of remembrance and prayer on behalf of both the donor and the recipients.

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

61 Surre-i Hümayûn Para ve Altın Keseleri

Surre-i Hümayun Pouches for Coins and Gold

19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Kumaş, Deri

Bu keseler, 19. yüzyılda Osmanlı sarayından Haremeyn'e gönderilen Surre-i Hümayûn kapsamında ulaştırılan para ve altınların muhafazasında kullanılmıştır.

19th Century, Ottoman Period
Fabric, Leather

This pouch was used to carry and safeguard coins and gold sent from the Ottoman court to the Haramayn as part of the *Surre-i Hümayun*, the imperial gift caravan dispatched in the 19th century.

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

62 Hicaz Demiryolu Takdir Madalyası

Hejaz Railway Service Medal of Appreciation

20. yüzyıl başı, Osmanlı Dönemi
Gümüş, kabartma rölyef ve yazı

Sultan II. Abdülhamid tarafından Hicaz Demiryolu'na hizmet edenlere verilen bu madalyanın ön yüzünde “el-Gâzî” tuğrası ve lokomotif rölyefi, arka yüzünde ise “Hamidiye-Hicaz Demiryolu'na hizmet eden hamiyetmendâna mahsus madalyadır” ibaresi yer alır.

Early 20th Century, Ottoman Period
Silver, embossed relief and inscription

This medal was awarded by Sultan Abdülhamid II to individuals who rendered service to the Hejaz Railway. The obverse features the Sultan's *tughra* with the title “el-Ghâzi” alongside a relief of a locomotive. The reverse bears the inscription: “*Hamidiye-Hicaz Demiryolu'na hizmet eden hamiyetmendâna mahsus madalyadır*” (This medal is dedicated to the loyal individuals who served the Hamidiye-Hejaz Railway).

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

63 Deri Surre Sandığı

Leather Surre Chest

20. yüzyıl, Osmanlı Dönemi

Deri, bez

20. yüzyılda Surre Alayı ile Haremeyn'e gönderilen para, hediye ve yardımların muhafazasında kullanılan deri sandık.

20th Century, Ottoman Period

Leather, cloth lining

This leather chest was used in the 20th century to store and transport money, gifts, and charitable offerings sent to the Haramayn as part of the *surre* procession.

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

64 Yağlı Boya Tablo

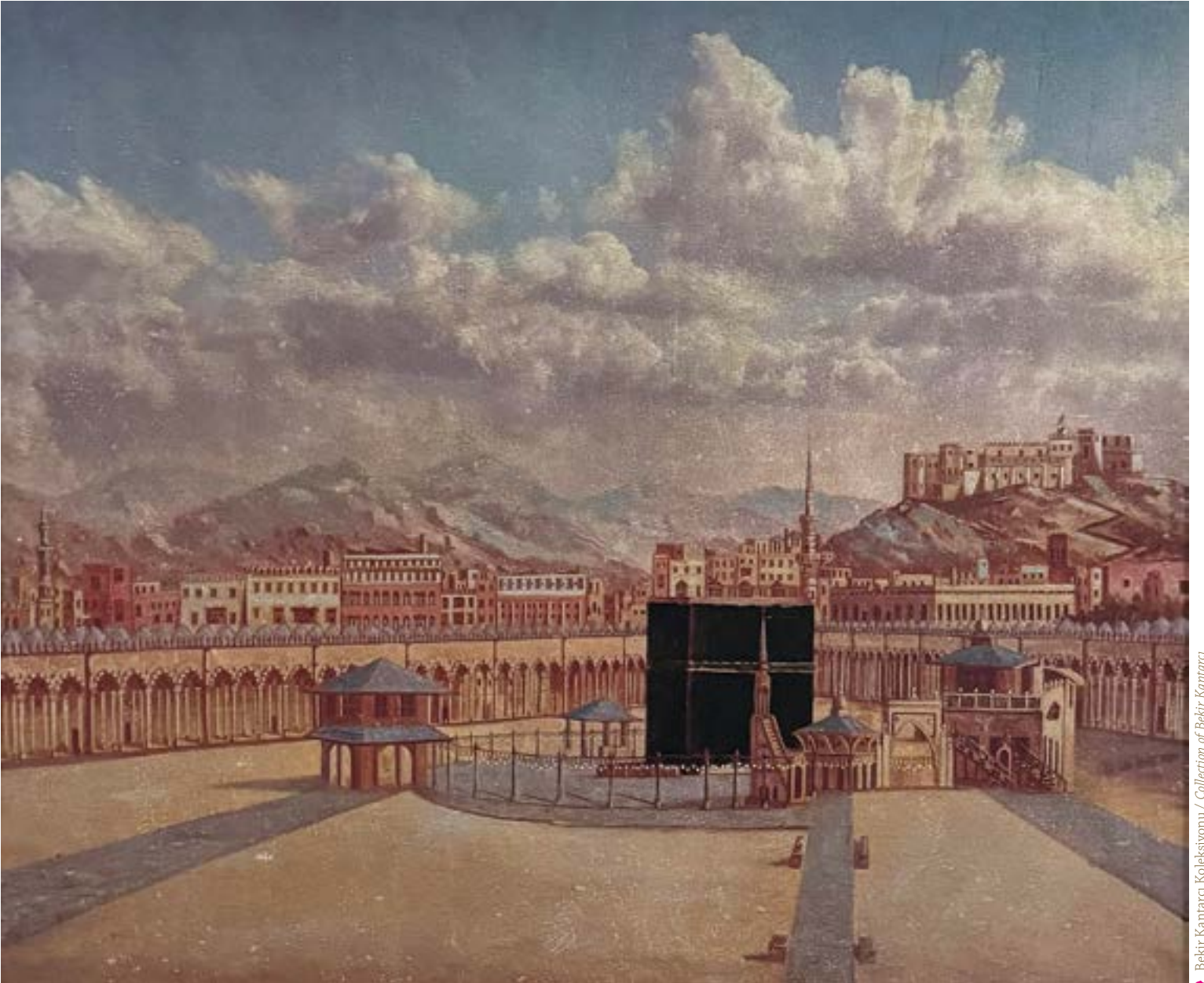
Oil Painting

19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı
Tuval üzerine yağlı boya

Mescid-i Harâm'ı tasvir eden bu yağlı boya tabloda, arka planda Osmanlı'nın Kâbe'yi korumak amacıyla inşa ettiği ve günümüzde mevcut olmayan Ecyad Kalesi dikkat çeker.

Late 19th – Early 20th Century
Oil on canvas

This oil painting depicts al-Masjid al-Haram, with the now-demolished Ajyad Fortress, built by the Ottomans to protect the Ka'ba, prominently visible in the background.

◆ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / Collection of Bekir Kantarcı

65 Toprak Zemzemlik

Earthenware Zamzam Vessel

19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Toprak

19. yüzyıla ait bu toprak zemzemlik, Harem-i Şerif'in henüz toprak zeminli olduğu dönemlerde hacıların su ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmıştır. Hac mevsimlerinde, ikramda bulunmak isteyen hayır sahipleri tarafından Harem sakalarına teslim edilen bu testilerle zemzem suyu dağıtılırdı. Üzerinde bağışta bulunan kişinin adının da yer aldığı bu örnek, hem devrin hac geleneklerine hem de kişisel hayır anlayışını yansıtmaktadır.

19th Century, Ottoman Period
Clay

This 19th-century earthenware vessel was used to distribute Zamzam water to pilgrims during a time when the Haram al-Sharif still had an unpaved ground surface. Such pitchers were entrusted to the *sakas* (water carriers) of the sanctuary by charitable individuals who wished to offer water during the Hajj season. This particular example bears the name of the donor, reflecting both the pilgrimage customs of the period and the personal expressions of religious charity.

♦ Bekir Kantarcı Koleksiyonu / of Calligrapher Bekir Kantarcı

Sergilenen Yazma Eserler / List Manuscripts on Exhibition

1

Rehber-i Hac Haritası

II. Abdülhamid döneminde taşbaskı tekniğiyle hazırlanan bu harita, Osmanlı coğrafyasında hac yolculuklarının rotasını, demiryolu ve deniz hatlarını, menzilleri ve kutsal şehirleri ayrıntılı şekilde gösterir. Aydın Maârif Müdüriyeti'nin izniyle 1318/1902 yılında Vilayet Matbaası'nda basılmıştır.

1318/1902

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 4378

2

Menâsik-i Hac

Müellifi bilinmeyen bu eser, haccın farzları ve edepleriyle birlikte Arafat, Müzdelife, Minâ, tavaf ve sa'y gibi temel rükünleri açıklayarak hac adaylarını hazırlık sürecinde bilgilendirmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Türkçe, Rik'a

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hüsrev Paşa 267

3

Menâzilü'l-Hac

Üsküdar'dan başlayarak Mekke-i Mükerreme'ye varıncaya dek hac kervanlarının uğradığı konakları menzil menzil kayda geçiren *Menâzil-i Hac* isimli eser, bu güzergâhı muhtasar bir biçimde anlatır.

Türkçe, Nesih

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Mihrişah 150

4

Cevâhirü'l-Kudsiyye fi Medhi'l-Ka'beti's-Seniyye

Kudüs'lü âlim ve şair Hüseyin el-Hâlidî (ö. 1200/1786) tarafından

1

Guide to the Pilgrim's Route (The Map of Rehber-i Hajj)

This map, produced with the lithographic printing technique during Sultan Abdulhamid II's rule, prominently represents the pilgrimage routes within the Ottoman lands, along with railway and maritime paths, key resting spots and the holy cities. It was printed in 1318/1902 at the Provincial Printing House authorized by the Aydın Directorate of Education.

1318/1902

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum, 4378

2

Menâsik-i Hajj

This work, whose author remains unknown, was composed to guide prospective pilgrims in their preparation for the *Hajj*, explaining its obligatory elements and etiquettes along with essential rites such as *Arafât*, *Muzdalıfa*, *Minâ*, *tawâf*, and *sa'y*.

Turkish-Riq'a

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hüsrev Paşa 267

3

Menâzil al-Hajj

The publication known as *Menâzil al-Hajj* details the various stopovers of the *Hajj* caravans traveling from Üsküdar to Makkah, documenting each station along the pilgrimage route in a concise manner.

Turkish, Naskh

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Mihrişah 150

4

Jawâhir al-Qudsiyya fi Madh al-Ka'ba al-Saniyya

Written by the poet and scholar Husayin al-Khâlidî (d. 1200/1786)

kaleme alınan bu manzum eser, Kâbe'yi medhetmek amacıyla yazılmıştır. 1194/1780 yılında istinsah edilen bu nüsha, Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i ile müellifi bilinmeyen bir Menâzil-i Hac metnini de içeren bir mecmuanın son bölümlerinde yer almaktadır.

Arapça, Nesih

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 241

5

Menâsikü'l-Hac

Osmanlı dönemi âlimlerinden Sinanüddîn Yûsuf el-Amasî (ö. 1000/1592) tarafından kaleme alınan bu menâsik eseri, haccın rükünlerini, usûl ve esaslarını açıklamakta; özellikle hacı adaylarını ibadetin hazırlık sürecinde bilgilendirme amacı taşımaktadır.

Türkçe, Nesih

TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü, 06 Mil Yz A 1269

6

Menâsik-i Hac

Haccın rükünleri, usûl ve esasları ile emir ve yasaklarını sade bir dille aktaran bu el kitabı, müellifi bilinmeyen menâsik türü eserlerden biridir. Mustafa b. Ali el-Kastamoni tarafından 1079/1668 yılında istinsah edilmiştir.

Türkçe, Nesih

TÜYEK, Ankara Bölge Müdürlüğü, 06 Mil Yz A 6071

7

Nân ü Helvâ

Behâ'eddin Âmilî (ö. 1031/1622) tarafından kaleme alınan bu Farsça mesnevî, ekme ve helvanın alegorik bir biçimde tartışmaya girdiği sembolik bir metindir. Nüsha, müellifin kendi hattıyla, hac yolculuğu esnasında yazılmıştır. Farsça, Ta'lik

from Jerusalem, this literary work is dedicated to extolling the Ka'ba. Copied in 1194/1780, this document is included in the last sections of a collection that also features Nâbî's *Tuhfa al-Haramayn* alongside an anonymous text on *Manâzil-i Hajj*.

Arabic, Naskh

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 241

5

Manâsik al-Hajj

This *manâsik* work, written by Sinân al-Dîn Yûsuf al-Amasî (d. 1000/1592), one of the scholars of the Ottoman period, explains the pillars, procedures, and principles of *Hajj* and aims to inform the prospective pilgrims, especially during the preparation process of the worship.

Turkish, Naskh

TÜYEK, Ankara Regional Directorate, 06 Mil Yz A 1269

6

Manâsik al-Hajj

This handbook, which conveys the rituals, procedures, principles, commands, and prohibitions of *Hajj* in plain language, is one of the works in the *manâsik* genre whose author is unknown. It was copied by Mustafâ b. Alî al-Kastamoni in 1079/1668.

Turkish, Naskh

TÜYEK, Ankara Regional Directorate, 06 Mil Yz A 6071

7

Nân u Halwâ

This Persian masnawî by Bahâ' al-Dîn Âmilî (d. 1031/1622) is a symbolic text in which bread and halwa are allegorically discussed. This copy was written in the author's own hand during his Hajj journey.

Persian, Ta'liq

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Esad Efendi 2733**

**8
Mecmû'a (Vâridât)**

İsmail Hakkı Bursevî'nin(ö. 1137/1725) 1122/1710 tarihli hac yolculuğunda meydana gelen manevî keşifleri ve gözlemleri ihtiva eden bu mecmua, bir tasavvuf ehlinin hac seyrini irfânî bir tecrübe olarak nasıl yaşadığını göstermektedir.

Arapça-Türkçe, Ta'lik

**TÜYEK, Beyazıt YEK, Beyazıt
3507**

**9
Risâletü'l-İbâ' 'an Mevâqî'i-
Vebâ'**

Sultan II. Bâyezîd ve Yavuz Sultan Selim devrinin önde gelen Osmanlı âlimlerinden İdrîs-i Bitlisî (ö. 926/1520), 917/1512 yılında başladığı hac yolculuğunu veba salgını nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kalmış ve bu duruma yöneltilen eleştirileri cevaplandırmak üzere bu risâleyi kaleme almıştır.

Arapça, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Şehit Ali Paşa 2032**

**10
Terceme-i Şâhî li-İbn Kesîr
ed-Dimaşkî**

Müneccim Riyâzî Ali Çelebi (ö. 996/1588) tarafından yazılan *Terceme-i Şâhî li-İbn Kesîr ed-Dimaşkî*, Osmanlı ilim geleneğinde Arapça tarih yazımının Türkçeye kazandırılmasına yönelik çabaların önemli bir örneğidir. İçinde barındırdığı hac yolculuğuna dair anlatısıyla da ayrıca dikkatleri çekmektedir.

Türkçe, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Fatih 4264**

**11
el-Hakikatü ve'l-Mecâz fi
Rihleti Bilâdî'sh-Şâm ve Mısır
ve'l-Hicâz**

Abdulganî Nablusî'nin (ö. 1143/1731), hac farızasını yerine

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Esad
Efendi 2733**

**8
Majmû'a (Wâridât)**

This *majmû'a*, a compilation of personal observations and spiritual revelations recorded during the *Hajj* journey of Ismail Hakkı Bursevî (d. 1137/1725) in 1122/1710, illustrates how a Sufi experiences the pilgrimage as a mystical journey.

Arabic-Turkish, Ta'lik

**TÜYEK, Beyazıt Manuscript
Library, Beyazıt 3507**

**9
Risâlat al-İbâ' 'an Mawâqî'
al-Wabâ'**

İdrîs-i Bitlisî (d. 926/1520), one of the leading Ottoman scholars of the reigns of Bayezid II and Selim I, had to abandon his pilgrimage in 917/1512 due to the plague epidemic; he wrote this treatise in his own hand to answer the criticisms directed at his action.

Arabic, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Şehit Ali
Paşa 2032**

**10
Terceme-i Shâhî li-Ibn Kathîr
al-Dimashqî**

Authored in 974/1566 by the court astrologer Riyâzî 'Alî Çelebi (d. 996/1588), *Terceme-i Shâhî li-Ibn Kathîr al-Dimashqî* represents a significant effort within the Ottoman scholarly tradition to render Arabic historiographical literature into Turkish. The manuscript is also noteworthy with its depiction of the *Hajj* journey.

Turkish, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Fatih 4264**

**11
al-Haqîqat wa al-Majâz fi
Rihleti Bilâd al-Shâm wa Mısır
wa al-Hijâz**

'Abd al-Ghanî al-Nâbulusî's (d. 1143/1731) *Hajj* travelogue, known

getirirken geçtiği beldeleri, görüştüğü âlimleri ve tanık olduğu manzaraları ilmî bir hafıza olarak kaydettiği, *er-Rihletü'l-Kubrâ* ismiyle de bilinen hac seyahatnâmesidir.

Arapça, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Kılıç Ali Paşa 758**

**12
Tuhfetü'l-İrâkeyn**

Şîrvânî şair Hâkânî-i Şîrvânî'nin (ö. 595/1199) kaleme aldığı bu mesnevî, Fars edebiyatında yazılmış ilk manzum seyahatnâme olarak kabul edilir. Müellifin Irak-ı Acem'den başlayıp Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye uzanan hac yolculuğunda karşılaştığı şehirler, kişiler ve olaylar ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Farsça, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Hekimoğlu Ali Paşa 623**

**13
Menâzilü'l-Hac**

Hac yolculuğuna dair ferdî tecrübenin yanı sıra yazılı gelenekteki birikimi de derinlemesine yansıtan *Menâzilü'l-Hacc*, müellifi Kayıt ed-Dâvudî'nin (ö. 10./16. yy) yirmi iki kez ifa ettiği hac seferlerinin bir nevi ilmî ve pratik muhassalası olarak kaleme alınmıştır.

Türkçe, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Esad Efendi 1827**

**14
Menâsik-i Mesâlik**

Edirneli Salbaşzâde Hibri'nin (ö. 1069/1659) 1041 (1632) yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğunu ve menâsik-i haccı anlatmak üzere kaleme aldığı *Menasik-i Mesâlik*, yolculuk gözlemleriyle ibadet tariflerini bir araya getiren seyahatnâme-menâsik türünün güzel örneklerinden biridir.

Türkçe, Nesih

as al-Rihlat al-Kubrâ, in which he documented the lands he passed through, the scholars he encountered, and the scenes he witnessed as a scholarly memory while performing Hajj.

Arabic, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Kılıç Ali
Paşa 758**

**12
Tuhfat al-İrâqayn**

This mathnawi authored by Hâqânî-i Shirwânî (d. 595/1199), a poet from Shirwan, is regarded to be the first seyahatname (travelogue) in Persian literature to be written in verse. It contains detailed accounts of cities, people and events that the author encountered during his Hajj journey, starting from Persian Iraq and finishing in Makkah and Madina via Damascus.

Persian, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library,
Hekimoğlu Ali Paşa 623**

**13
Manâzil al-Hajj**

Manâzil al-Hajj, authored by Qayit al-Dâwudî (d. 10th/16th ct.) as a scholarly and practical summary of his 22 *Hajj* journeys, reflects not only the personal experience of the *Hajj* journey but also the accumulated richness of the written tradition in a profound way.

Turkish, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Esad
Efendi 1827**

**14
Manâsik-i Masâlik**

This work was written by Edirneli Salbaşzâde Hibri (d. 1069/1659) to document his *Hajj* journey in 1041 (1632) and explain the acts of *Hajj* (*manâsik*). Combining his observations during the journey and descriptions of the acts to be performed, it is a good example of the *sayâhatnâme* genre.

Turkish, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Lala İsmail 104**

**15
Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid
ve Zadre**

Sipahizâde Ahmed Efendi tarafından kaleme alınan Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid ve Zadre, Osmanlı tarih yazıcılığında nadir rastlanan biçimde hac yolculuğuyla doğrudan ilişkili bir askerî seferin gerekçesini ele almasıyla dikkat çeker.

Türkçe, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Hekimoğlu Ali Paşa 783**

**16
et-Tarîkatü'l-Muhammediyye
ve's-Sîretü'l-Ahmediyye**

Birgivi'nin (ö. 981/1573) İslâm ahlâkî ve adabına dair klasikleşmiş eserinin bu nüshası üzerinde yer alan dikkat çekici bir notla hac yolculuklarının tarihî zorluklarına dair somut bir tanıklık sunulmaktadır.

Arapça, Nesih

TÜYEK, Raşid Efendi YEK 7926

**17
Menâzilü'l-Haremeyn**

Seyyid İbrahim Hanîf'in (ö. 1217/1802) Receb 1201/Nisan 1787 tarihinde Üsküdar'dan surre alayıyla birlikte Haremeyn'e yaptığı hac yolculuğunu anlatan hac seyahatnâmesidir.

Türkçe, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Lala İsmail 220**

**18
Ziyâretnâme**

Eser, Hasan el-Basrî'nin Hz. Peygamber'in kabrini ziyareti sırasında yaşlı ve engelli olan kardeşinin bu beldelere ulaşamayacağını düşünerek, en azından onun için bu yerleri tasvir etmeyi arzu etmesi üzerine gelişen bir mânevî kıssaya dayanır. Hasan el-Basrî, Hücre-i Sa'âdet, Bakî mezarlığı ve civardaki mübarek mekânları tasvir edebilmek için Hz.

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Lala
İsmail 104**

**15
Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid
ve Zadre**

Authored by Sipahizâde Ahmed Efendi, *Gazavâtnâme-i Cezîre-i Girid ve Zadre* is notable in Ottoman historiography for addressing the rationale behind a military expedition that is directly connected to the *Hajj* journey.

Turkish, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library,
Hekimoğlu Ali Paşa 783**

**16
al-Tarîqat al-Muhammadiyya
wa al-Sîrat al-Ahmadiyya**

This brief but remarkable note on al-Birgivi's (d. 981/1573) classic work on Islamic morals and etiquette bears witness to the hardships of the *Hajj* journey at the time.

Arabic, Naskh

**TÜYEK, Raşid Efendi
Manuscript Library 7926**

**17
Manâzil al-Haramayn**

The *Hajj* travelogue of Seyyid İbrahim Hanîf (d. 1217/1802), recounting his journey to the Holy Cities (*Haramayn*) from Üsküdar as part of the *surre* procession in Rajab 1201/April 1787.

Turkish, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Lala
İsmail 220**

**18
Ziyâratnâma**

The work is based on a spiritual tale in which Hasan al-Basrî, during his visit to the Prophet's tomb, wishes to describe the holy places for his elderly and disabled brother who could not make the journey. Hoping at least to offer him a vivid account of these sacred sites, Hasan al-Basrî seeks permission in the Prophet's presence to describe the Hujrah

Peygamber'in huzurunda icâzet talep eder; gece gördüğü bir rüyada Hz. Ömer'in desteğiyle bu izni alır ve ardından bu beldeleri anlatır.

Türkçe, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Laleli 1183**

**19
Tayyibetü'l-Ezkâ**

Şikârîzâde Ahmed Efendi'nin (ö. 1246/1831) okuyucunun zihninde Medine tasavvuru oluşturmak maksadıyla kaleme aldığı *Tayyibetü'l-Ezkâr* isimli eserinin Pertevniyal Valide Sultan tarafından vakfedilen nüshasıdır.

Türkçe, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Pertevniyal 440**

**20
Tuhfetü'l-Harameyn**

Klasik Türk şiirinin önde gelen şairlerinden Nâbî'nin (ö. 1124/1712), 1089/1678-79 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğunu anlattığı *Tuhfetü'l-Harameyn*, manzum ve mensur kısımlardan oluşan, duygu yüklü bir seyahatnâme olarak öne çıkar. Eserde, ziyaret edilen mukaddes mekânlar, yolculuk güzergâhı ve hac sürecinde yaşanan mânevî tecrübeler detaylı şekilde işlenmiştir.

Türkçe, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Esad Efendi 2204**

**21
Târîhu Mekketi'l-Mükerreme**

Mısırlı meşhur Şaffî âlimi Şihâbüddin Ahmed el-Kalyûbî'ye (ö. 1069/1659) ait olan *Târîhu Mekketi'l-Mükerreme*, Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere ve Kud's-i Şerîf'in tarihî ve dinî faziletlerine dair kaleme alınmış muhtasar bir eserdir. Sultan III. Selim tarafından vakfedilen bu nüsha, dikkat çekici görsel unsurlar içermektedir.

Arapça, Nesih

**TÜYEK, Süleymaniye YEK,
Laleli 2011**

al-Sa'âdah, the Baqî cemetery, and other nearby sanctified locations. He receives this permission in a dream, with the support of 'Umar ibn al-Khattâb, and then recounts the sites in detail.

Turkish, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Laleli 1183**

**19
Tayyibat al-Azkâr**

This manuscript is a copy of Şikârîzâde Ahmed Efendi's (d. 1246/1831) *Tayyibat al-Azkâr*, composed to help readers envision Madina, and endowed by Pertevniyal Valide Sultan.

Turkish, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library,
Pertevniyal 440**

**20
Tuhfat al-Haramayn**

Tuhfat al-Haramayn, written by Nâbî (d. 1124/1712), one of the leading poets of classical Turkish literature, recounts his Hajj journey undertaken in 1089/1678-79. Blending verse and prose, the work stands out as an emotionally rich travelogue. It offers a detailed account of the sacred sites visited, the Hajj route, and the profound spiritual experiences encountered throughout the journey.

Turkish, Ta'lik

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Esad
Efendi 2204**

**21
Târîkhu Makkah al-
Mukarrama**

Târîkhu Makkah al-Mukarrama, written by the renowned Egyptian Shâfi' scholar Shihâb al-Dîn Ahmad al-Qalyûbî (d. 1069/1659), is a concise work on the historical and religious virtues of Makkah, Madina, and Jerusalem. This particular copy, endowed by Sultan Selim III, contains striking visual elements.

Arabic, Naskh

**TÜYEK, Süleymaniye
Manuscript Library, Laleli 2011**

22

Kâbe Tasvirli Çini Pano

Sultan II. Bayezid'in torunu Neslişah Sultan tarafından, kendi adına İstanbul-Edirnekapı'da inşa ettirilen Neslişah Sultan Camii için hazırlanan bu çini pano, Kâbe'ye duyulan derin özlemin ve bağlılığın sanat yoluyla ifadesidir.

Arapça, Nesih

İstanbul Türk ve İslam

Eserleri Müzesi 827

23

Sıfâtü'l-Harâmeyn

16. yüzyıl şairlerinden, Hayatî mahlasını kullanan Abdulazîz b. Mahmûd el-İsfahânî'nin (16. yüzyıl) *Sıfâtü'l-Harâmeyn* adlı eseri, Zilkade 927/Ekim 1521 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de mesnevî tarzında Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Hac yolculuğu sırasında yazılan eserin müzeyyen ve musavver bu nüshası, Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmek üzere hazırlanmıştır.

Çağatay Türkçesi, Ta'lik

TÜYEK, Manisa YEK, İl Halk Kütüphanesi 5145

24

Mecmû'a

Muhtelif şairlerin manzumelerinin toplandığı, çeşitli fetvaların kaydedildiği ve hac yolculuğuna dair hatıraların not edildiği bu mecmuada Hz. Peygamber'in türbesi ve Ravza-i Mutahhara'sı üzerinde bir nurun görüldüğü ve tüm hacıların bu fevkalade hadiseye şahit olduğu kaydedilmiştir.

Türkçe, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Mahmud Efendi 5328

25

Hacerü'l-Esved'in Karşısında Yazılmış Mushaf-ı Şerif

Hattat Ahmed b. Seyyid Mîrekî el-Hüseynî eş-Şîrâzî tarafından 959/1552 yılında istinsah edilen

22

Ceramic Tile Featuring a Depiction of the Ka'ba

This ceramic tile panel was commissioned by Neslişah Sultan, granddaughter of Sultan Bayezid II, for the mosque built in her name in Edirnekapı/ Istanbul, conveys a profound sense of longing and devotion to the Ka'ba through the medium of art.

Arabic, Naskh

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum 827

23

Sifât al-Haramayn

Composed in Makkah in Dhû al-Qa'da 927/October 1521, *Sifât al-Haramayn* is a *mathnawî* written in Chagatai Turkish by 16th-century poet 'Abd al-'Azîz b. Mahmûd al-İsfahânî, known by his pen name Hayâtî, during his pilgrimage. This illuminated and illustrated manuscript was prepared to be presented to Sultan Süleyman I.

Chagatai Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Manisa Manuscript Library, İl Halk Kütüphanesi 5145

24

Majmû'a (Collection)

In this compiled work, which includes poems by various poets, records of various *fatwas*, and notes on memories from the *Hajj* journey, it is recorded that a light was seen over the tomb of the Prophet and his Rawda al-Mutahhara, and that all the pilgrims witnessed this extraordinary event.

Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Mahmud Efendi 5328

25

Qur'ân Manuscript Written in Front of the Black Stone (*al-Hajar al-Aswad*)

This Qur'ân manuscript was copied in 959/1552 by the scribe

Mushaf-ı Şerif'in yazım yeri Kâbe'nin en kutsal köşesi olarak kabul edilen Hacerü'l-Esved'in tam mukabili olarak belirtilmiştir. Bu yönüyle Mushaf-ı Şerif, yalnızca yazma bir Kur'an değil, aynı zamanda mukaddes mekânda tamamlanmış bir ibadet eseri olarak kabul edilebilir.

Arapça, Nesih-Muhakkak

İstanbul Türk ve İslam

Eserleri Müzesi 12

26

Kasîdetü Ferezdak fî Medhi'l-İmâm Zeynelâbidîn

Emevi dönemi Arap şairlerinden Ferezdak'ın (ö. 114/732) hac farzasının yerine getirildiği esnada Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn'e gösterilen tazim üzerine yazdığı methiye

Arapça, Nesih

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 439

27

Terceme-i Yevâkîtu'l-Haremeyn

Eser, Nakşibendî tarikatının önemli simalarından İmam Rabbânî'nin oğlu Muhammed Ma'sûm'un 1068/1658 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğuna dair kaleme aldığı *Hasenâtu'l-Haremeyn* adlı Farsça metnin, Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Müstakim (ö. 1202/1788) tarafından yapılan Türkçe tercümesidir. Eserde, yalnızca Mekke ve Medine ziyaretleri değil, bu mukaddes beldelere varılmadan önce yolda yaşanan keşfi tecrübeler ve manevî hallere de yer verilmektedir.

Türkçe, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertev Paşa, 234-M

28

Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakş-i-Fusûs

Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden İsmâil-i Ankaravî'nin

Ahmad ibn Sayyid Mirakî al-Husaynî al-Shirâzî. The place of writing is recorded as directly facing the Black Stone (*al-Hajar al-Aswad*), regarded as the holiest corner of the Ka'ba. In this respect, the manuscript is not only a handwritten copy of the Qur'ân, but also a work of worship completed in a sacred place. Arabic, Naskh-Muhaqqaq

Istanbul Turkish and Islamic Arts Museum 12

26

Kasîdat Farazdak fî Madhi al-İmâm Zayn al-'Âbidîn

The eulogy written by Farazdak (d. 114/732), one of the Arab poets of the Umayyad period, on the honour shown to Zayn al-'Âbidîn, the son of Hazrat Husayn, during the performance of the *Hajj* duty.

Arabic, Naskh

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 439

27

Tarjama-i Yawâqîtu'l-Haramayn

This text is a Turkish translation of the Persian work *Hasanât al-Haramayn*, rendered by Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin (d. 1202/1788). The original text, authored by Muhammad Ma'sûm—the son of İmâm Rabbânî (Ahmad Sirhindî), a prominent figure of the Naqshbandî order—recounts his pilgrimage journey undertaken in 1068/1658. The work not only details visits to Makkah and Madina but also reflects the revelatory (*kashfî*) experiences and spiritual states encountered along the way, prior to reaching these sacred sites.

Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertev Paşa, 234-M

28

Zubdat al-Fuhûs fî Naqsh al-Fusûs

This Turkish translation, composed by İsmâil Ankaravî (d. 1041/1631),

(ö. 1041/1631), İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserine yazılmış özet şerh olan *Nakdu'n-Nusûs* üzerine kaleme aldığı bu Türkçe tercüme, tasavvufî düşüncenin klasik metinleriyle derin irtibatını ortaya koyan önemli örneklerden biridir. *Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakşî'l-Fusûs* adıyla bilinen eser, hem tercüme hem de şerh niteliği taşır. Sergilenen nüshanın, Medine'de Ravza-i Mutahhara'da, müvâcehe-i şerîfede istinsah edilmiş olması, metne ayrı bir manevî anlam katmaktadır. Türkçe, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Halet Efendi, 256

29
Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl
Klasik tefsir literatürünün en çok istinsah edilen eserlerinden biri olan Beyzâvî Tefsiri, tam adıyla *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, hem kelâmî hem tasavvufî yönleriyle İslâm düşünce tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Sergilenen bu hacimli nüsha, Mekke-i Mükerrreme'de başlanıp Medine-i Münevvere'de tamamlanmış, bu yönüyle Haremeyn menşeli yazmalar arasında özel bir yer edinmiştir. Arapça, Nesih

TÜYEK, Köprülü YEK, Fazıl Ahmet Paşa 78

30
Sultan I. Mahmud Vakfı Kurân-ı Kerîm
Arapça, Nesih
282x426x48 mm, 274 yaprak, 14 satır
Kâğıt, siyah kırmızı mürekkep, altın, bordo, yeşil, lacivert, turuncu, beyaz, mavi opak pigment, deri

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 04

one of the sheikhs of the Galata Mevlevihâne (Mevlevi Lodge), is based on *Naqda al-Nusûs*, a concise commentary on Ibn al-'Arabî's seminal work *Fusûs al-Hikam*. Known as *Zubdat al-Fuhûs fî Naqsh al-Fusûs*, the work serves as both a translation and an exegesis, a significant example representing its deep engagement with classical Sufi texts. The particular manuscript on display, copied in *al-muwâjaha al-sharîfa* (the blessed presence of the Prophet's resting place) at *Rawda al-Mutahhara* (the Sacred Garden) in Madina, lends an added spiritual dimension to the text. Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Halet Efendi, 256

29
Anwâr al-Tanzîl wa Asrâr al-Ta'vîl
One of the most frequently transcribed works in the classical *tafsîr* literature, *Qadi Baydawi's Tafsîr*, formally titled *Anwâr al-Tanzîl wa Asrâr al-Ta'vîl*, holds a distinguished place in Islamic intellectual history, both in terms of its theological and Sufi dimensions. The exhibited voluminous manuscript, having been initiated in Makkah-i Mukarrama and completed in the Madina-i Munawwara, occupies a special place among manuscripts originating from the *Haramayn* (Makkah and Madina). Arabic, Naskh

TÜYEK, Köprülü Manuscript Library, Fazıl Ahmet Paşa 78

30
Qur'ân manuscript endowed by Sultan Mahmud I
Arabic, Naskh
282x426x48 mm, 274 folios, 14 lines
Paper, black and red ink, gold, burgundy, green, navy blue, orange, white, and blue opaque pigment, leather

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fatih 04

31
Şerhu Kasîdeti't-Tâ'iyye
Osmanlı'nın ilk dönem sûfî/âlimlerinden Dâvûd-i Kayserî'nin(ö. 754/1350), İbnü'l-Fârîz'ın *et-Tâ'iyyeti'l-Kubrâ* adlı meşhur manzumesine yazdığı bu şerh, 999/1591 yılında Medine'de, Gülşenî dervişlerine tahsis edilen Sultâniye Zâviyesi'nde istinsah edilmiştir. Arapça, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hekimoğlu Ali Paşa 46

32
Târîh-i Nişancı
Osmanlı tarihçiliğinin klasik metinlerinden biri olan *Târîh-i Nişancı*'nın bu nüshası Medine'de istinsah edilmesi itibariyle yalnızca ilmî değil, coğrafi ve manevî bağlamıyla da dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Türkçe, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Beşir Ağa 459

33
Gülîstân
Klasik Doğu edebiyatının en tesirli eserlerinden biri olan *Gülîstân*, Sâdî-i Şîrâzî'nin (ö. 691/1292) zarif nesir üslubuyla kaleme aldığı kıssalar ve ahlâkî öğütlerden oluşur. Eserin bu nüshası, Ramazan 939 (Mart 1533) tarihinde, Mekke-i Mükerrreme'de müellifin kendi hatından 670 tarihinde yazılmış bir nüshadan istinsah edilmesiyle hem metin geleneği hem de kutsal coğrafyada dolaşıma girmesi bakımından müstesna bir örnektir. Farsça, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 4037

34
Gâyetü'l-Beyân fî Dekâ'iki İlmi'l-Beyân
Câmiü'd-Düvel adlı meşhur tarihiyle tanınan Müneccimbaşı Ahmed Dede (ö. 1113/1702), müneccimbaşıliktan ayrıldıktan sonra hacca gitmek üzere Mısır'a geçmiş, burada 1100 (1689) yılı sonlarında tercümeye başladığı eserini 1108 (1696) yılında Medine'de

31
Sharh Qasîda al-Tâ'iyyah
This commentary on the famous poem *al-Tâ'iyyah al-Kubrâ* by Ibn al-Fârîd, written by one of the early Ottoman Sufi scholars, Dâvûd al-Kayserî (d. 751/1350), was scribed in 999/1591 in Madina at the Sultaniyya Sufi lodge, which was designated for the Gulshani dervishes. Arabic, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hekimoğlu Ali Paşa 462

32
Târîh-i Nişancı
Copied in Madina, this manuscript of *Târîh-i Nişancı*, one of the classic texts of Ottoman historiography, is remarkable as much for its scholarly content as for its geographical and spiritual context. Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Beşir Ağa 459

33
Gulîstân
Gulîstân, one of the most influential texts of the classical Eastern literature, consists of parables and moral exhortations written by Sa'dî al-Shîrâzî (d. 691/1292) in elegant prose style. This copy of the work is exceptional in terms of both textual lineage and place of production and circulation, as it was copied in Makkah al-Mukarrama in Ramadan 939 (March 1533) from a version produced in 670.. Persian, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manucript Library, Fatih 4037

34
Ghâyat al-Bayân fî Daqâ'iq Ilm al-Bayân
Jâmî' al-Duwal, quit the office of Müneccimbaşı (chief astrologer) and set for a pilgrimage, arriving Egypt where he began working on *Ghâyat al-Bayân* at the end of 1100 (1689), completed it with a commentary in Madina in 1108

şerh ederek tamamlamış ve 1112'de (1700) Taif'te kitap haline getirmiştir. Arapça, Ta'lik
TÜYEK, Millet YEK, Feyzullah Efendi 1860

35 Mecmû'a

Kâbe-i Muazzama'da meydana gelen nadir bir olayın doğrudan tanıklığına yer veren bu mecmûa, Hâfız Ahmed Paşa'nın (ö. 1183/1769) hem hatırasını hem de ilim ve gözlem birikimini kaydettiği kişisel bir defter niteliğindedir. Arapça-Türkçe, Ta'lik
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Hacı Ahmed Paşa, 342

36 Mecmûa-i İlâhiyât

Hamamizâde İsmail Dede Efendi'nin (ö. 1262/1846) vefatından kısa bir süre önce Mekke'de bestelediği Şehnâz makamındaki eserin güftesi, bu mecmuada yer almaktadır. Hac yolculuğunun son demlerinde Mekke'de bestelediği bu eser, onun sanat hayatının manevi bir zirveye ulaştığını ve son nefesine kadar musikiyle irtibatını koruduğunu gösterir.

Türkçe, Rik'a

TÜYEK, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8188

37 Mecmûa-i İlâhiyât

Hac yolculuğunu ilâhî bir söyleyişle betimleyen, Muhayyer makamında bestelenmiş Âşık Kuloğlu'na ait bir güfteyi de içeren bu mecmûa; ihrama bürünüp Kâbe'ye yönelen hacıların hâlet-i rûhiyesini, Arafat'ta edilen niyazları, zemzem özlemini ve şefaât arzusunu içten ve etkileyici bir dille aktarır.

Türkçe

TÜYEK, Hacı Selim Ağa YEK, Kemankeş 515

(1696), and published it as a book in Tâ'if in 1112 (1700).

Arabic, Ta'lik

TÜYEK, Millet Manuscript Library, Feyzullah Efendi 1860

35 Majmû'a

This compendium (*majmû'a*), which contains a direct testimony of a rare event that took place in the Ka'ba al-Muazzama, is a personal notebook of Hâfız Ahmed Paşa (d. 1183/1769) in which he recorded both his memories and his accumulated knowledge and observations.

Arabic-Turkish, Ta'lik

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Hacı Ahmed Paşa, 342

36 Majmûa-i İlâhiyât

The lyrics of the piece by Yunus, composed in the Şehnâz *maqâm* by Hamamizâde İsmail Dede Efendi (d. 1262/1846) in Makkah shortly before his death, are included in this collection. This piece, which he composed in Makkah at the end of his pilgrimage, shows that his artistic life reached a spiritual climax and that he remained immersed in music until his last breath.

Turkish, Rik'a

TÜYEK, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8188

37 Majmûa-i İlâhiyât

This miscellany (*majmû'a*), which includes the text of a poem by Âşık Kuloğlu composed in the Muhayyer *maqâm* and depicting the pilgrimage in a divine articulation, conveys in a sincere and impressive language the state of mind of the pilgrims who put on ihram and head towards the Ka'ba, the supplications made at Arafat, the longing for *Zamzam* and the desire for intercession.

Turkish

TÜYEK, Hacı Selim Ağa Manuscript Library, Kemankeş 515

38 el-Câmi'u's-Sahîh

İmam Buhârî'nin (ö. 256/870) yalnızca sahih hadisleri derlemek maksadıyla tasnif ettiği ve İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en muteber eser olarak kabul edilen *Sahîh-i Buhârî'nin* Mekke-i Mükerreme'de istinsah edilen nüshası.

Arapça, Nesih

TÜYEK, Süleymaniye YEK, Fazıl Ahmed Paşa 360

39 İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbî'l-Kerîm

Osmanlı'nın önde gelen âlimlerinden Şeyhülislam Ebussu'ûd Efendi'nin (ö. 982/1574) yaklaşık yirmi yılda tamamladığı tefsirinin, müellif hayatta iken, 977 (1569) senesinde Mekke'de istinsah edilen bu nüshası, bilgi dolaşımının ne denli hızlı olduğunu ve Mekke'nin hac vasıtasıyla bir ilim merkezi hâline geldiğini göstermektedir.

Arapça, Nesih

TÜYEK, Süleymaniye YEK, İsmihan Sultan 20

40 Teşrîfât-ı Kadîme

Son dönem Osmanlı devlet protokolüne dair kuralları ve uygulamaları konu alan *Teşrîfât-ı Kadîme* isimli eserde, hac dönüşü yapılan resmî törenler, müjdecibaşların sadrazam huzuruna çıkışı ve bu kapsamda sunulan mektuplar, hediyeler ve hil'atlerin takdimi anlatılmaktadır.

Türkçe, Rik'a

TÜYEK, Millet YEK, Ali Emîrî

Müteferrik, 52

41 Tuhfetü'l-Hân fî Şerhi Nüzheti'l-Ezhân

18. yüzyıl Osmanlı âlim ve şairlerinden Levhizâde Mehmed Rızâ el-Kefevî (ö.1169/1756) tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-*

38 al-Jâmi' al-Sahîh

This copy of *Sahîh al-Bukhârî*, which Imam al-Bukhârî (d. 256/870) compiled for the sole purpose of collecting authentic hadiths, and which is considered the most authoritative work in the Islamic world after the Qur'ân.

Arabic, Naskh

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Fazıl Ahmed Paşa 360

39 İrshâd al-Aql al-Salîm ilâ Mazâyah al-Kitâb al-Karîm

A copy of the exegesis (tafsîr) of Şeyhülislam Abû al-Su'ûd Efendi (d. 982/1574), one of the leading scholars of the Ottoman Empire, which was completed in about twenty years, was copied in Makkah in 977 (1569) while the author was still alive, demonstrating the remarkable speed of knowledge circulation and how Makkah became a center of knowledge through *Hajj*.

Arabic, Naskh

TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, İsmihan Sultan 20

40 Tashrîfât Kadîma

The work titled *Tashrîfât Kadîma*, which covers the rules and practices of the late Ottoman state protocol, describes the official ceremonies on the return of the *Hajj*, the appearance of the chief heralds (müjdecibaşı) in the presence of the grand vizier, and the presentation of letters, gifts, and robes of honour (khil'at) within this context.

Turkish, Rik'a

TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emîrî Müteferrik, 52

41 Tuhfat al-Khân fî Sharh Nuzhat al-Adhhân

Levhizâde Mehmed Rızâ al-Kefevî (d. 1169/1756), a scholar and poet of the 18th century Ottoman world, is a commentary on Dâvûd-i Antâkî's

Hân, Dâvûd-ı Antakî'nin (ö. 1008/1599) tıp ilmine dair yazdığı *Nüzhetü'l-Ezhân fî Islâhî'l-Ebdân* adlı eser üzerine yazılmış bir şerhtir. Arapça, Nesih
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Lala İsmail 381

42
Köprülü Mehmed Paşa Vakfı Câbisi el-Hâcc Mehmed b. Mehmed Sâlim'e Tevcih Edilen 24 Cemâziyelâhîr 1261 (1845) tarihli Ferâşet-i Şerîfe Beratı
Türkçe, Dîvânî
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Süleymaniye Belge 30

43
Celâleddîn Çelebi'ye Tevcih Edilen 5 Cemâziyelevvel 1276 / 1859 tarihli Ferâşet-i Şerîfe Beratı
Türkçe, Dîvânî
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Yazma Bağışlar 2988

44
Şevval 1079 /Mart 1669 tarihli Şam'dan Medine'ye gönderilen hediyelerin yazılı olduğu surre irsâliye defteri
Türkçe, Nesih-Siyakat-İcâze
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Yazma Bağışlar 3116

45
Surre-i Hümayûn Muhasebe Defteri
Sultan IV. Murad tarafından, Darüssaade ağalarından İdris Ağa aracılığıyla Harem-i Şerîf'e gönderilmek üzere, Recep 1039-Cemâziyelâhîr 1040 (1629-1630) tarihleri arasında Haremeyn-i Şerîfeyn evkâfından Mekke ve Medine'ye ulaştırılacak nakdî hediyelerin kaydedildiği defter
Türkçe-Nesih
TÜYEK, Millet YEK, Ali Emiri Tarih 935

medical treatise titled *Nuzhat al-Adhân fî Islâh al-Abdân*. Arabic, Naskh
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail 381

42
Ferâşet-i Şerîfe Beratı assigned to al-Hâjj Mahmad b. Mahmad Sâlim, the Tax Collector of the Foundation of Köprülü Mehmed Paşa, Dated 24 Jumâdâ al-Thânî 1261 (1845)
Turkish, Dîwânî
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Süleymaniye Belge 30

43
Ferâşet-i Şerîfe Beratı (The Imperial Decree Conferring the Sanitation of Ka'ba and assigned to Celâleddîn Çelebi, Dated 5 Jumâdâ al-Awwal 1276/1859
Turkish, Dîwânî
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Yazma Bağışlar 2988

44
Surre Dispatch List Containing the Gifts Sent from Damascus to Madîna, Dated Shawwâl 1079/March 1669
Turkish, Naskh-Siyakat-İjâza
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Yazma Bağışlar 3116

45
Imperial Surre Account Register
A register recording the monetary gifts sent to the Holy Sanctuaries (al-Haramayn al-Sharîfayn) in Makkah and Madina from the pious endowments (*awqâf*) under the Ottoman administration, on behalf of Sultan Murâd IV, through Idris Ağa of Darüssaade, dated between Rajab 1039 and Jumâdâ al-Âkhira 1040 AH (1629-1630 CE). Turkish, Naskh
TÜYEK, Millet Manuscript Library, Ali Emiri Tarih 935

46
Köprülü Mehmed Paşa'nın Medine mücavirlerine verdiği surrenin 1203/1789 tarihli Müfredat Defteri
Türkçe-Nesih
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Köprülü Ekler 75

47
Seyahatnâme
Evliyâ Çelebi'nin (ö. 1095/1684) İstanbul'dan başlayarak Osmanlı coğrafyasını ve komşu beldeleri adım adım dolaştığı yolculuğunun ürünü olan *Seyahatnâme*, yalnızca bir gezi notu değil; 17. yüzyıl dünyasının dil, kültür, mimari ve gündelik hayatına dair benzersiz bir şahitliktir.
Türkçe, Nesih
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Pertev Paşa 462

48
Cevâmî'u'l-Fezâ'il fî Mesâcidi'l-Kabâ'il
Sultan III. Murad adına Ebû'l-Fazl Seyyid Alâeddîn tarafından kaleme alınan ve müellifinin kendi tercümesiyle Türkçeye kazandırılan eser, Mekke ve Medine'deki mescitlerin faziletlerini ve ziyaret geleneklerini konu edinmektedir.
Arapça, Türkçe, Nesih
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Ayasofya 3174

49
Mecmû'a-i Taşköprülüzâde
Taşköprülüzâde'nin (ö. 968/1561) kendi hattıyla kaleme aldığı bazı mektupları ve eserleri ile öğrencilerine ait yazı ve notları bir araya getiren mecmua, hem bir Osmanlı âliminin ilmî üretimini hem de çevresindeki ilim halkasını yansıtan kıymetli bir yazma külliyyatıdır.
Türkçe, Ta'îfk
TÜYEK, Beyazıt YEK, Veliyüddin Efendi 3239

46
The 1203/1789 Itemised Register of the surre sent by Köprülü Mehmed Paşa to the inhabitants of Madîna
Turkish, Naskh
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Köprülü Ekler 75

47
Seyahatnâme
Composed by Evliyâ Çelebi (d. 1095/1684), the *Seyahatnâme* is the product of his extensive journeys, beginning in Istanbul and spanning the Ottoman realms and neighbouring territories. Far more than a travelogue, it serves as a unique witness to the language, culture, architecture, and daily life of the seventeenth-century world.
Turkish, Naskh
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Pertev Paşa 462

48
Jawâmi' al-Fadâ'il fî Masâjid al-Qabâ'il
Authored by Abu al-Fazl Sayyid Alâeddîn on behalf of Sultan Murâd III, and later translated into Turkish by the author himself, this work focuses on the merits of the mosques in Makkah and Madina and the traditions of their visitation.
Arabic-Turkish, Naskh
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Ayasofya 3174

49
Majmû'a-i Taşköprülüzâde
This *majmû'a* (compilation), written in the hand of Taşköprülüzâde (d. 968/1561), brings together a number of his personal letters and writings, along with notes and compositions by his students. It is a valuable manuscript corpus that reflects both the intellectual production of an Ottoman scholar and the scholarly circle around him.
Turkish, Ta'îlîq
TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Veliyüddin Efendi 3239

50
Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât ale'n-Nebiyî'l-Muhtâr
Delâ'ilü'l-Hayrât, Kuzey Afrika'nın önde gelen sûfîlerinden Cezûlî'nin (ö. 870/1465) kaleme aldığı ve Hz. Peygamber'e salât u selâm getirmenin faziletlerini konu edinen en meşhur salavât mecmualarındandır. Yüzyıllar boyunca İslam dünyasında geniş bir coğrafyada okunmuş, yazılmış ve ezberlenmiştir. Arapça, Nesih
TÜYEK, Beyazıt YEK, Umumi 1268

51
Mecmû'a-i Resâ'il
Mirât-ı Safâ, Feth-i Mısır ve Tuhfetü'l-Haremeyn nüshalarının bulunduğu bu mecmua, hacılara gönderilecek mektupların vakitleriyle ilgili önemli bir notu da içermektedir. Türkçe, Ta'lik
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 269

52
Menâsikü'l-Hacc
17. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Morali Bahtî Efendi tarafından kaleme alınan 770 beyitlik manzum menâsik, hacı adaylarını haccın farzları, usûl ve adabına dair bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Eser yalnızca yazılı anlatımla sınırlı kalmamakta, çok sayıda minyatürle desteklenmektedir. Türkçe, Nesih
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Aşir Efendi 123

53
Hazreti Peygamber'e Yazılmış Şifa Niyazı Mektubu
Osmanlı'nın son dönemini idrak etmiş ve Cumhuriyet döneminde yaşamış Beşiktaş Spor Kulübü'nün kurucularından Pehlivan ve Hattat Şevket Pektaş (ö. 1969)

50
Dalâ'il al-Khayrât wa Shawâriq al-Anwâr fî Dhikr al-Salât 'alâ al-Nabiyy al-Mukhtâr
Dalâ'il al-Khayrât, authored by al-Jazûlî (d. 870/1465), one of North Africa's leading Sufi figures, is among the most renowned *salawât* collections in Islamic tradition. The work extols the virtues of invoking blessings and peace upon the Prophet Muhammad. Over centuries, it has been widely recited, copied, and memorised across the Islamic world. Arabic, Naskh
TÜYEK, Beyazıt Manuscript Library, Umumi 1268

51
Majmû'a-i Rasâ'il
This *majmû'a*, which includes copies of *Mirât-ı Safâ*, *Fath-i Mısır*, and *Tuhfat al-Haramayn*, also contains an important note concerning the timing of letters to be sent to pilgrims. Turkish, Ta'lik
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 269

52
Manâsik al-Hajj
This 770-verse poetic guide to the *manâsik* (rites) of *Hajj* was authored by Morali Bahtî Efendi, an Ottoman poet of the 17th century. The work aims to inform prospective pilgrims about the obligatory acts, procedures, and etiquettes of the pilgrimage. Far from relying solely on textual narration, the manuscript is richly supported by numerous miniatures. Turkish, Naskh
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Aşir Efendi 123

53
A Supplicatory Letter Seeking Healing Addressed to the Prophet
A letter written in the 1960s by calligrapher Pehlivan Şevket Pektaş (d. 1969)—one of the founders of Beşiktaş Sports Club, who lived

tarafından damadı Ahmed Keser'in hastalıklarından kurtulması için Hazreti Peygamber'e hitaben yazılmış mektup Türkçe, Nesih
Hattat Nurullah Özdem Koleksiyonu

54
Hicaz Demiryolu'na Dair Suluboya Resim
Kur'an-ı Kerim'den iki farklı âyetin yazıldığı bu suluboya resim, Hicaz Demiryolu'nun manzaralı temsili bir araya getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde, özellikle Sultan II. Abdülhamid devrinde şekillenen manevî temsille modern ulaşımın bütünleştiği görsel belgelerden biridir. Arapça, Celi Sülüs
İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 3817

55
Nâbî'nin edeb vurgulu naatı, Hattat Hamid Aytaç'ın ta'lik hattıyla estetik bir levhaya dönüşmüştür.
Türkçe, Ta'lik
TÜYEK, Süleymaniye YEK, Levhalar 359

56
Ravza-i Mutahhara'nın Yağlı Boya Tasviri
Receb 1327/Temmuz-Ağustos 1909 tarihinde Müfide bint Kadri isimli bir ressam tarafından yapılan bu yağlıboya tablo, Hz. Peygamber'in Medîne-i Münevvere'deki Ravza-i Mutahhara'sını detaylı ve simetrik bir kompozisyonla tasvir eder. Eserin üst kısmında sülüs hatla “*Dâhilek yâ Rasûlallah*” yani “*Sana sığınıyorum, ey Allah'ın Elçisi*” ibaresi yer almakta; bu dua, eserin hem görsel hem de duygusal merkezini oluşturmaktadır. Tuval üzerine yağlıboya,
İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Levhalar 430

through the final period of the Ottoman Empire and into the Republican era—addressed to the Prophet on behalf of his son-in-law Ahmed Keser, seeking healing from illness. Turkish, Naskh
Collection of Calligrapher Nurullah Özdem

54
Watercolour Depiction of the Hijaz Railway
This watercolour composition, which incorporates two Qur'anic verses, offers a scenic representation of the Hijaz Railway. It stands among the visual documents in which spiritual symbolism—particularly associated with the reign of Sultan Abdülhamid II—intersects with modern transportation in the final period of the Ottoman Empire. Arabic, Jalî Thuluth
Turkish and Islamic Arts Museum, Istanbul, Panels 3817

55
Nâbî's Na't emphasising adab (propriety/reverence), transformed into an aesthetic panel through the ta'lik script of Calligrapher Hamid Aytaç
Turkish, Ta'lik
TÜYEK, Süleymaniye Manuscript Library, Panels 359

56
Oil Painting of the Rawda al-Mutahhara
This oil painting, completed in Rajab 1327 / July–August 1909 by an artist named Müfide bint Kadri, presents a detailed and symmetrical depiction of the *Rawda al-Mutahhara*—the sacred chamber of the Prophet in Madîna al-Munawwara. At the top of the composition, a phrase is inscribed in *thuluth* script: “*Dâkhilak yâ Rasûl Allâh*”—“I seek refuge in you, O Messenger of God.” This invocation forms the emotional and visual centre of the work. Oil on canvas
Turkish and Islamic Arts Museum, Istanbul, Panels 4300

57
Mescid-i Nebevî Kuşak Yazısı
1850-1860, Osmanlı Dönemi
Dîvâl sırma, yeşil atlas kumaş
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

58
Kâbe Dış Örtüsü (Lacivert)
19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Zikzak desenli damask dokuma,
lacivert kumaş
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

59
Kâbe Kemer Kuşak Yazısı
(Hannâniye)
20. yüzyıl başı, Osmanlı Dönemi
Sarma sırma, ipek kumaş üzerine
dokuma
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

60
Ferâşet Çantası
1288/1871
Deri, sırma işleme
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

61
Surre-i Hümayûn Para ve
Altın Keseleri
19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Deri
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

62
Hicaz Demiryolu Takdir
Madalyası
20. yüzyıl başı, Osmanlı Dönemi
Gümüş, kabartma rölyef ve yazı
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

63
Deri Surre Sandığı
20. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Deri, bez
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

57
Inscription Band from al-
Masjid al-Nabawi
1850-1860, Ottoman Period
Gold thread embroidery (dîwâl
technique) on green satin fabric
Collection of Bekir Kantarcı

58
Kiswah Panel from the
Exterior of the Ka'ba (Navy
Blue)
19th Century, Ottoman Period
Zigzag-patterned damask weave on
navy blue fabric
Collection of Bekir Kantarcı

59
Ka'ba Arch Band Inscription
(Hannaniye Style)
Early 20th Century, Ottoman Period
Couching embroidery in gold
thread on silk fabric
Collection of Bekir Kantarcı

60
Feraşet Bag
1288 AH / 1871 CE
Leather with gold thread
embroidery
Collection of Bekir Kantarcı

61
Surre-i Hümayun Pouch for
Coins and Gold
19th Century, Ottoman Period
Leather
Collection of Bekir Kantarcı

62
Hejaz Railway Service Medal
of Appreciation
Early 20th Century, Ottoman Period
Silver, embossed relief and
inscription

63
Leather Surre Chest
20th Century, Ottoman Period
Leather, cloth lining
Collection of Bekir Kantarcı

64
Yağlı Boya Tablo
19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başı
Tuval üzerine yağlı boya
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

65
Toprak Zemzemlik
19. yüzyıl, Osmanlı Dönemi
Toprak
Bekir Kantarcı Koleksiyonu

64
Oil Painting
Late 19th - Early 20th Century
Oil on canvas
Collection of Bekir Kantarcı

65
Earthenware Zamzam Vessel
19th Century, Ottoman Period
Clay
Collection of Bekir Kantarcı

